

T.C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**GÜVENLİK ÇIKARLARI BAĞLAMINDA RUSYA’NIN
SURİYE KRİZİ’NE İLİŞKİN POLİTİKALARI (2011-2016)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nur GÜVEN

BURSA-2020

T.C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**GÜVENLİK ÇIKARLARI BAĞLAMINDA RUSYA’NIN
SURİYE KRİZİ’NE İLİŞKİN POLİTİKALARI (2011-2016)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nur GÜVEN

Danışman:

Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

BURSA-2020

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Anabilim/Anasanat Dalı,

Bilim Dalı'nda

numaralı 701516022

NUR GÜVEN'in

Görmek Çıkartın Bağlamında Rusya'nın Suriye Krizine İlişkin Politikaları (2011-2016).

" konulu . (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 25/01/2020
nü 11 - 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
BAŞARILI (başarılı/başarısız) olduğuna OYBİRLİĞİ (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ö. Göknel İşyeri

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doc. Dr. Jeyhan KATTA

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Göknel İşyeri

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

25/01/2020.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 27/01/2020

Tez Başlığı / Konusu: Güvenlik Çıkarları Bağlamında Rusya'nın Suriye Krizi'ne İlişkin Politikaları (2011-2016)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfa sayısına ilişkin, 25/12/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nur Güven
Öğrenci No: 701516022
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

27.01.2020

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

27.01.2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Güvenlik Çıkarları Bağlamında Rusya’nın Suriye Krizi’ne İlişkin Politikaları (2011-2016)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

27.01.2020

Adı Soyadı : Nur GÜVEN

Öğrenci No: 701516022

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Nur GÜVEN

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans

Sayfa Sayısı : v+160

Mezuniyet Tarihi :

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

GÜVENLİK ÇIKARLARI BAĞLAMINDA RUSYA’NIN SURİYE KRİZİ’NE İLİŞKİN POLİTİKALARI (2011-2016)

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra ardılı olarak ortaya çıkan Rusya ilk dönemlerde güvenliğini iç meseleleri ve ekonomik konularla tanımlamıştır. Bu güvenlik sorunlarının da ABD ve Batıyla hareket ederek sağlanabileceği öngörülmüştür. Ancak daha sonra ABD ve Batı'nın öncülüğünde gerçekleşen Yugoslavya'nın dağılma süreci ve 1999 Kosova Müdahalesi gibi olaylar Rusya'nın güvenliğinin Batıyla birlikte hareket ederek çözülemeyeceğini göstermiş ve Rusya'nın güvenliğini korumak için Batı ve ABD ile birlikte hareket etmek yerine onları dengeleyerek olacağına karar vermiştir. Bu bağlamda kendisi ve güvenliği için önem arzeden bir devlet olan Suriye'de yaşananlar da Rusya'nın güvenliğini pek çok yönden etkilemektedir. Tezde Suriye'nin, Rusya'nın güvenlik çıkarlarını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Rusya'nın güvenlik çıkarları bağlamında Rusya'nın Suriye politikasını analiz etmek için tezde güç dengesi modelleri içinden Stephen Walt'ın Tehdit Dengesi Modeli seçilmiştir. Birinci bölümde teori açıklanmıştır. İkinci bölümde Rusya'nın güvenlik politikası ana hatlarıyla incelenmiştir. Rusya'nın güvenlik kültürünü oluşturan faktörler ve güvenlik algısının değişimi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise iki ülkenin birbiriyle olan güvenlik ilişkisi bakımından müttefikliği ele alınmıştır. Dördüncü bölümde de 2011-2016 arasında ortaya çıkan Suriye Krizi; Rusya'nın algıladığı tehditler bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Güç Dengesi, Tehdit Dengesi, Stephen Walt, Suriye, Rusya

ABSTRACT

Name and Surname : Nur GÜVEN

University : Bursa Uludağ University

Institution : Social Sciences Institute

Field : International Relations

Branch : International Relations

Degree Awarded : Master

Page Number : v+160

Degree Date :

Supervizor : Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

RUSSIA'S SYRIA POLICY IN THE CONTEXT OF ITS SECURITY INTERESTS (2011-2016)

Russia, which emerged as the successor of the Soviet Union after its dissolution in 1991, initially defined its security with internal and economic issues. It is envisaged that these security problems can be solved by acting with the USA and the West. However, events such as the disintegration of Yugoslavia and the 1999 Kosovo Intervention, which took place later under the leadership of the USA and the West, showed that Russia could not be resolved by acting with the West, and decided that to protect its security it would be balancing them rather than with the West and the US to protect Russia's security. In this context, it affects the security of Russia in many ways in what is happening in Syria, a state that is important for itself and its security. In the thesis, how Syria affects Russia's security interests is investigated. In order to analyze Russia's Syria policy in the context of Russia's security interests, the threat balance model of Stephen Walt was chosen among the power balance models in the thesis. The theory is explained in the first part. In the second part, the security policy of Russia is analyzed. Factors forming the security culture of Russia and the change of security perception are explained. In the third part, the alliance of the two countries in terms of their security relationship is discussed. In the fourth part, the Syrian Crisis that emerged between 2011-2016; has been studied in the context of threats perceived by Russia.

Keywords: Power Balance, Threat Balance, Stephen Walt, Syria, Russia

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK AÇIKLAMA: GÜÇ DENGESİ MODELLERİ

1. GÜÇ DENGESİ KAVRAMI	4
1.1. REALİZM VE GÜÇ DENGESİ	7
1.1.1. Klasik Realizm ve Güç Dengesi	9
1.1.1.1. Morgenthau ve Güç Dengesi	11
1.2. NEOREALİZM VE GÜÇ DENGESİ	13
1.2.1. Waltz ve Güç Dengesi	14
1.2.2. Savunmacı Realizm ve Güç dengesi	16
1.2.2.1. Stephen Walt'ın Tehdit Dengesi Modeli	17
1.2.2.1.1. Dengeleme davranışı	19
1.2.2.1.2. 'bandwagoning' davranışı	20
1.2.2.1.3. Dengeleme ve 'bandwagoning'in birlikte değerlendirilmesi	21
1.2.2.1.4. Tehdit kaynakları	22
1.2.2.1.5. Dengeleme ve 'bandwagoning'in etkileri	25
1.2.2.1.6. Devletlerin dengeleme veya 'bandwagoning' uygulamasının nedenleri	27
1.2.2.1.7. Dengeleme davranışı ve 'bandwagoning' formasyonu	27
1.2.2.1.8. Süper güçlerin dengeleme davranışı	28
1.2.2.1.9. Bölgesel güçlerin dengeleme davranışı	29
1.2.2.1.10. İdeolojinin ittifak kurmadaki etkisi	30
1.2.2.2. Tehdit Dengesi Modeli ve Güç Dengesi Teorisi'nin Karşılaştırılması	31
1.2.2.3. Güvenlik Çıkarları Bağlamında Rusya'nın Suriye'ye İlişkin Politikaları (2011-2016)'nın Tehdit Dengesi Modeli'yle Açıklanması	32

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA RUSYA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI

1. RUSYA GÜVENLİĞİNİN YAPI TAŞLARI	36
1.1. RUSYA'NIN COĞRAFİ VE STRATEJİK KONUMUNUN ETKİSİ	36
1.2. EKONOMİ VE DOĞAL KAYNAKLAR	40
2. RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISINDA DÖNEMSEL DEĞİŞİMLER	44
2.1. BORİS YELTSİN-ANDREY KOZİREV DÖNEMİ GÜVENLİK ALGISI VE "YUMUŞAK TEK KUTUPLULUK"	45

2.1.1.	Yeltsin Dönemi Rusya'sının Güvenlik Belgeleri	49
2.1.1.1.	1993 Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini'nin (Yakın Çevre Doktrini) İlanına Giden Süreçte Değişen Güvenlik Algısı	50
2.1.1.2.	1993 Yılı Dış Politika Doktrini (Yakın Çevre Doktrini)	50
2.1.1.3.	1993 Yılı Askeri Doktrini	52
2.1.2.	Primakov Dönemi (1996) Çok Kutupluluğa Yöneliş ve Güç Dengesi Arayışları	53
2.1.3.	1997 Yılı Güvenlik Konsepti	54
2.2.	PUTİN DÖNEMİ RUSYASI'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI	58
2.2.1.	2000 Yılı Rusya Federasyonu Güvenlik Doktrini'nin İlanına Giden Süreç	59
2.2.2.	2000 Yılı Güvenlik Doktrini	61
2.2.3.	2000 Yılı Askeri Doktrini	61
2.3.	DMİTRİY MEDVEDEV DÖNEMİ RUSYA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI (2008-2012)	64
2.3.1.	2008 Yılı Dış Politika Doktrini	65
2.3.2.	2009 Yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi 2020	66
2.4.	YENİDEN PUTİN DÖNEMİ	68
2.4.1.	2013 Yılı Dış Politika Doktrini	68
2.4.2.	2014 Yılı Askeri Doktrini	68
2.4.3.	2015 Yılı Ulusal Güvenlik Doktrini	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİ VE MÜTTEFİKLİĞİ

1.	SOVYETLER BİRLİĞİ-SURİYE İLİŞKİLERİ	73
2.	BAAS PARTİSİ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ	76
3.	SURİYE'DE DARBELER DÖNEMİ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ	78
4.	HAFİZ ESAD VE SSCB/RUSYA FEDERASYONU İLE İLİŞKİLERİ	83
5.	BEŞAR ESAD VE RUSYA İLE İLİŞKİLER	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN SURİYE KRİZİ'NDEKİ POLİTİKALARI (2011-2016)

1.	RUSYA'NIN SURİYE KRİZİ'NE YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ KÖKENLERİ	90
1.1.	BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ	90
1.2.	RENKLİ DEVRİMLER	91
1.3.	ARAP BAHARI SÜRECİ	93
1.4.	LİBYA'DA ARAP BAHARI VE LİBYA MÜDAHALESİ	94
2.	RUSYA'NIN SURİYE İLE MÜTTEFİKLİĞİNİ SAĞLAYAN TEMEL ETMENLER VE TEHDİT ALGILARI	96

2.1. JEOPOLİTİK VE STRATEJİK TEHDİTLER	96
2.2. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE YENİ ÇEVRELENME KORKUSU	100
2.3. EKONOMİK TEHDİTLER	102
2.4. ENERJİ TEHDİDİ	104
2.5. RADİKAL GÖRÜŞLER VE TERÖR TEHDİDİ	106
2.6. SİYASİ TEHDİTLER	108
3. SURİYE KRİZİ'NİN BAŞLAMASI VE RUSYA'NIN KRİZE KARŞI POLİTİKALARI	110
3.1. SURİYE KRİZİ VE RUSYA'NIN POLİTİKALARI	112
3.2. 2013 DOĞU GUTA'DA MEYDANA GELEN KİMYASAL SİLAHLI SALDIRI	121
3.3. RUSYA'NIN SURİYE MÜDAHALESİ ÖNCESİ DURUM	124
3.4. 2015 YILI RUSYA'NIN SURİYE MÜDAHALESİ	126
3.5. RUSYA'NIN SURİYE'YE MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI	129
SONUÇ	133
KAYNAKLAR	151

KISALTMALAR

AB :	Avrupa Birliği
a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC:	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
BAC:	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
Baas Partisi:	Arap Sosyalist Diriliş Partisi
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
BOP:	Büyük Ortadoğu Projesi
DT:	Dünya Ticaret rgt
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasılası
GSYİH	Gayrisafi Yurt içi Hasıla
G 7:	Grup of Seven
G 8:	Sekizler Grubu
IMF:	International Monetary Fund/ Uluslararası Para Fonu
İşİD:	Irak ve şam İşlam Devleti
KGAÖ:	Kolektif Güvenlik Anlaşması rgt
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması rgt
NPT	Nükleer Silahların Yayılmasını nleme Antlaşması
OPEC:	Petrol İhraç Eden lkeler rgt

OPWC:	Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü
ÖSO:	Özgür Suriye Ordusu
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kurumları
ŞİÖ:	Şangay İşbirliği Örgütü
YPG:	Suriye-Kürt Halkı'nın Koruma Birimleri

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması ve ardından ABD ve SSCB'nin politikalarıyla yön verdiği iki kutuplu dünya düzeninin son bulması, yeni dünya düzeninde belirsiz bir dönemin başlangıcı olmuştur. SSCB'nin ardından tek kutup lideri olarak görülen ABD dünya politikasına yön vermek için çeşitli politikalar içerisinde bulunurken ortaya terör örgütleri gibi küresel tehditler çıkmış; dünya politikasının nereye doğru evrildiği merak konusu olmuştur. Bu yeni uluslararası sistem içinde devletlerin güvenliklerini nasıl sağlayacakları konusunda teoriler de geliştirilmeye başlanmıştır.

Ortadoğu da devletlerin güvenliklerini sağlamada özel önem atfettikleri bir nokta olmaktadır. Uzun yıllar İsrail-Filistin çatışmasıyla gündemde olan bölge Arap Baharı olaylarının başlamasıyla birlikte demokrasi yolunda değişimlerin yaşandığı bir süreçle yeniden dünya gündemine oturmuştur. Olaylar Suriye'ye ulaştığında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa devletleri gibi Batılı güçlerin yanı sıra Rusya Federasyonu, Çin ve İran'ın da krize dahil olması olayları çok farklı bir boyuta taşımıştır.

Suriye'deki kriz, başlangıçta Esad rejimine karşı çıkan barışçıl protestolar gibi başlasa da bölgesel ve dünya güçleri tarafından yönetilen bir savaşa dönüşmüştür. Rejim karşıtı isyancılar ve hükümet güçleri arasındaki mücadele Mart 2011'de başlamıştır. O zamandan beri yakın tarihin en kötü insani krizlerinden biri olma niteliği göstermektedir. Yüzbinlerce insan ölmüş ve milyonlarca insan yerlerinden edilmiştir. Büyük bir insani krizi de barındıran Suriye Krizi dünyanın en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla buradaki en önemli aktörlerden olan Rusya'nın politikası çok büyük önem arz etmektedir. Çalışmada Rusya'nın Suriye Krizi'nde ne yönde politikalar izleyeceği araştırılmak istenmiştir. Rusya'nın güvenliği açısından Suriye'nin ne anlam ifade ettiği, Suriye Krizi'ne varan gelişmelerin ve krizin Rusya'nın güvenlik politikasını nasıl etkilediği araştırılmaya çalışılmıştır.

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından yeni bir devlet olarak ortaya çıkmış olsa da Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkını ve üslerini korumuştur. Ancak yine de Rusya Federasyonu'nun ilk kurulduğu zamanlarda ekonomik ve siyasi anlamda bir geri çekilme gözlenmiştir. Bu dönemde Rusya, güvenliğini sağlamanın yolunun ABD ve Batı

ile birlikte hareket ederek sağlanacağını düşünmüştür. Devam eden süreçlerde ise 1999 Kosova Savaşı gibi olaylarda Rusya, güvenliğini Batı yönlü angajmanlarla sağlayamayacağını anlamıştır. 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı olması ile birlikte Rusya, güvenliğini sağlamak için Sovyetler Birliği gibi büyük bir devlet olarak ve ABD'nin tek taraflı uygulamalarını engelleyerek çok kutuplu bir dünya kurmak gerektiğini anlamıştır. Rusya, yayınladığı doktrinler ile güvenlik çıkarlarını tanımlayarak bunu bütün dünyaya ilan etmektedir.

Tezde Rusya Federasyonu'nun çıkarları bağlamında Suriye politikasını analiz etmek için güç dengesi modelleri incelenmiştir. Klasik realizm ve neorealizmin incelenmesinin ardından bu iki teorinin güç dengesi modellerinin temelleri üzerine oluşturulan savunmacı realistlerden Stephen Walt'ın "Tehdit Dengesi" modeli kullanılmıştır. Güç dengesi modeli ise Rusya'nın güvenlik çıkarları açısından Suriye politikalarını açıklamakta yetersiz kalacaktı. Çünkü Güç Dengesi Teori'si yalnızca devletler arasındaki gücün dağılımını konu almaktadır. Ancak bir devletin diğerlerine göre güçlü olması diğer devletlerin dengeleme yapması için yeterli değildir. Önemli olan devletlerin kendilerine yönelik bir tehdit algılamasıdır. Yani bir devlet çok güçlü olmasa da saldırgan niyet algılanması durumunda diğer devletler ona karşı da bir dengelemeye gidecektir. Aksine, bir devlet çok güçlü de olsa o devlet diğer devletleri tehdit edici söylemlerden veya eylemlerden uzak duruyorsa, diğer devletler o devleti dengeleme gereği duymayacaktır. Bu nedenle, Stephen Walt yalnızca gücün değil, birçok tehdit kaynağının da, dengelenmeye neden olduğunu açıklaması bakımından daha uygun görülmüştür.

Çalışmada 2011-2016 arası dönemin alınmasının sebebi de tehdit dengesi modeline en uygun dönem olması ve devamında krizde Rusya'nın ağırlığının artması neticesinde bu tarihten sonra olayların daha farklı bir yol almasıdır. Ayrıca 2020 yılına gelindiğinde halen devam etmekte olan kriz belli bir dönemle sınırlandırılarak daha net bir çalışma ortaya konmak istenmiştir.

Tezde Rusya'nın güvenlik çıkarları bağlamında Suriye politikasını anlamak için güç dengesi modellerinden Stephen Walt'un Tehdit Dengesi Modeli'nden yararlanılmıştır. Birinci bölümde teori açıklanmıştır. Ardından Rusya'nın güvenlik tehdidi olarak algıladığı problemler başta güvenlik kültürünün oluşumunu açıklamak

suretiyle incelenmiştir. Walt’a da atıf yapacak olursak, büyük bir devlet olarak ‘bandwagoning’ yerine dengelemeyi seçen Rusya, Sovyetler Birliği’nden bu yana müttefikliği devam eden Suriye ile birlikte hareket etmektedir.

Çalışmada, nitel ve nicel uygun kaynaklar kullanılmıştır. Devlet politikalarının analiz edilmesi açısından doktrinler gibi resmî belgeler karşılaştırılarak incelenmiştir. Devlet adamlarının söylemlerinden politikaları ve niyetleri belirlenmeye çalışılmıştır. Genellikle akademik makaleler ve nitelikli kitapların kullanıldığı tezde, günlük gazeteler, dergiler ve haber siteleri de incelenmiş ve kaynak olarak alınmıştır.

İkinci Bölümde Rusya’nın güvenlik politikaları araştırılmıştır. Rusya’nın güvenliğinin anlaşılması açısından jeopolitik, stratejik, ekonomik, enerji kaynakları araştırılarak bunların ülke güvenliği üzerindeki tarihten gelen etkileri incelenmiştir. Rusya köklü tarihi olan bir devlettir ve geçmişinden gelen birikimi güvenliği alanında da etki etmektedir. Daha sonra, Yeltsin döneminden başlayarak Rusya’nın izlediği politikaların geçirdiği dönüşüm açıklanmıştır. Bunu yaparken tezde Rusya’nın güvenliği açısından geçirdiği önemli kırılma noktaları incelenerek önemli görülen doktrinler analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Rusya ve Suriye’nin tarih boyunca tehdit algılamaları ve çıkarları bağlamında ilişkileri ele alınmıştır. SSCB döneminden başlayarak 2016’ya kadar devam eden ilişkilerdeki gelişme ve düşüş trendleri dönemler halinde incelenmeye çalışılmıştır.

Son olarak dördüncü bölümde Rusya-Suriye ilişkilerinin 2011-2016 arası dönemi ele alınarak incelenmiştir. Bu dönem algılanan başlıca güvenlik sorunları açıklanmıştır. Ardından 2011’in Mart ayında Suriye’de başlayan ayaklanmaların Rusya tarafından algılanışı ve bu doğrultuda gösterdiği politikalar araştırılmıştır. Ayaklanma olarak başlayan ve giderek krize dönüşen Suriye’deki olaylarda Rusya’nın güvenlik çıkarları bağlamında Suriye’deki olaylara karşı uyguladığı politikalar analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK AÇIKLAMA: GÜÇ DENGESİ MODELLERİ

1. GÜÇ DENGESİ KAVRAMI

Güç dengesi, Uluslararası İlişkiler literatüründe ve özellikle de realist düşüncede önemli bir kavramdır. Güç dengesi kavramı, uluslararası ilişkilerin en eski ve en bilinen teorilerinden olmasına rağmen çok farklı anlamlara geldiğinden ve bu nedenle de teorisyenler tarafından pek çok anlamda kullanıldığından kavramı açıklamak oldukça güçtür. Geleneksel olarak bir tanım yapmak gerekirse güç dengesi; uluslararası ortamda devletler arasında belirli bir güç dağılımının olduğu durumda bir devletin veya bir devlet grubunun diğer devletler üzerinde tek başına baskı ve üstünlük kuramaması durumudur.¹ Merkezi otoritenin olmadığı uluslararası siyaset ortamında, sistemde bulunan aktörler arasındaki dengesiz güç dağılımı; çatışan çıkarlar ve kısıtlı kaynaklar üzerinde devam eden kontrollü bir mücadeleye neden olmaktadır.²

Uluslararası İlişkiler literatüründe güç dengesi kavramının çok farklı anlamlarda kullanılması, kavramın neredeyse muğlak olarak algılanmasına neden olmuştur. Kavram bazen gücün sistemdeki devletler arasındaki mevcut güç dağılımını ifade etmek için kullanılmaktadır.³

Güç dengesi bazen de bir devletin veya bir grup devletin gücünün öteki devlet veya bir grup devlet tarafından dengelendiği bir “dengeli” durumu anlatmak için kullanılmaktadır.⁴

Ancak kavramdan bazen de “dengesiz” bir durumu ifade etmek için yararlanıldığı görülmektedir. Burada kendi lehine veya aleyhine olan dengesiz bir durumu belirten bir ifade söz konusu olabilir. Örneğin; Nicholas J. Spykman’a göre devletlerin güç dengesiyle arzu ettikleri şey, sistemdeki diğer devletleri güçsüz hale getirip devletin kendisinin rahat hareket edebilecek ve serbestçe güç kullanabilecek duruma gelmesidir.

¹ Michael Sheean, *The Balance Of Power History and Theory*, London: Taylor& Francis Group, 1996, s. 4.

² Martin Griffiths, Terry O’Callaghan, Steven C. Roach, *International Relations The Key Concepts*, s. 120.

³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, (7. Baskı), Bursa: MKM Yayıncılık, Ağustos 2008, s. 286-295.

⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 286.

Bir taraf aslında diğerk tarafın ortadan kalkmasını ister ancak bu mümkün değılirse devletler en azından kendi lehlerine olan dengenin sağılanmasını arzulamaktadırlar.⁵

Güç dengesinin diğerk bir kullanım şekli de devletlerin kendi aleyhlerine oluşacak durumlara tepkidir. Devletlerin, gücünü arttırma eğiliminde olan devlete karşı doğal bir dengeleme davranışı göstererek güç dengesini korumaya çalıştıkları ifade edilmektedir.⁶

Kavram bazen de bir devlet politikası olarak kullanılmaktadır. Devletlerin güç dengesi oluşturmak veya mevcut güç dengesini devam ettirmeye yönelik politikaları için kullanılmaktadır. Burada dengelenmemiş bir gücün hegemonya oluşturarak diğerklerinin varlığını tehdit edeceği veya onları baskı altına alma eğiliminde olacağından hareketle ona yönelik diğerk devletlerin izleyeceği dengeleme politikalarını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Güç dengesi kimi zamanda mevcut güç dengesine yönelik devletlerin izlediğı politikaları ifade etmek için kullanılır. Güç mücadelesi anlamına da gelen bu durumda devletlerin güç konusundaki rekabeti anlatılmaktadır. Morgenthau da güç dengesi ve güç mücadelesi kavramlarını sıklıkla birbirinin yerine ikame etmiştir. Ayrıca devletler güç dengesi kavramını kendi uyguladığı politikalara meşruluk kazandırmak amacıyla propaganda için de işlevselleştirmektedirler.⁷ Devletlerin belirli hedeflere ulaşmak için izledikleri politikanın hiçbir devlete karşı olmadığını ifade etmek için kullanıldığına da sıklıkla rastlanmaktadır.⁸

Bazı teorisyenler ise güç dengesini devletler arasında ulaşılması gereken ideal bir güç dağılımı durumunu anlatmak için kullanmaktadırlar. Bu ideal güç dağılımına ulaşmak için de güç dengesinin bir devlet stratejisi olarak benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bazıları güç dengesinin barışın korunması için yardımcı olduğunu söylerken diğerkleri savaşa neden olacağını belirtmektedirler. Kavram, tek bir makale veya kitapta bile çok farklı anlamlarda kullanılabilir ve genellikle de hangi bağlamda ve neyin kastedildiğı açıkça söylenmemektedir.⁹ Waltz güç dengesinin çok farklı anlamlarda

⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, a.g.e., s. 287.

⁶ a.g.e., s. 288.

⁷ a.g.e., s. 289.

⁸ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000, s. 427.

⁹ Jack S. Levy, "What Do Great Powers Balance Against and When?", *Theory and Practice in the 21st Century*, T.V. Paul, James J. Wirtz, Michel Fortmann, California: Stanford University Press, s. 29-30.

kullanılmasını şu şekilde açıklamıştır: “Güç dengesi bazı teorisyenler tarafından doğa kanunu gibi kullanılırken, bazılarınca rezalet olarak nitelendirilmektedir. Bazıları terimi devlet adamlarına yol gösterici bir rehber olarak görürken, bazı teorisyenler de emperyalist politikalarını gizlemek için kullanmaktadırlar. Bazıları güç dengesini devletlerin güvenliği ve dünya barışı için bir güvence olarak görürken, bazıları da savaşa yol açarak devletlerin sonunu getirdiğine inanmaktadır.”¹⁰

Ernst Haas, güç dengesini; 1) gücün tek elde toplanmayıp, dağılmasını; 2) Devletler arasında gücün yaklaşık olarak eşit bir şekilde dağıtılmasını; 3) Öteki devletler üzerine üstünlük kurma yani hegemonya kurulmasını; 4) Devletler arasında belirli bir istikrar ve barışı; 5) İstikrarsız bir uluslararası ortamı ve savaşı; 6) Devletlerin güç politikalarını; 7) Evrensel bir tarihsel yasayı; 8) Sistem ya da politika yapımında yol gösterici olmasını ve bu temeller üzere ise sekiz farklı şekilde olabileceğini tanımlamıştır. Haas’ın, terimi belirsiz durumundan çıkarmak için yaptığı tanımlarda savaştan barışa güç ilişkilerinden tarih yasasına kadar oldukça geniş bir çerçeve çizdiği görülmektedir.¹¹ Inis L. Claude, “güç dengesiyle ilgili olan sorunun, güç dengesinin anlamsız olması nedeniyle değil, terimin çok fazla anlamının olması nedeniyle” olduğunu söylemektedir.¹² Claude de terimi daha anlaşılır hale getirmeye çalıştığı “Power and International Relations” adlı çalışmasında güç dengesini, bir durum, bir politika ve bir sistem olarak üç farklı anlamda ele almıştır.¹³

Belirgin bir tanımı yapılmamış olsa da güç dengesi, eski çağlardan itibaren bağımsızlığını devam ettirmek isteyen devletlerin politikalarına rehber olma rolü oynayabilmiştir. Tarihten beri birçok devlet adamı için kılavuz niteliğine olan güç dengesi tarihsel bir gerçek olarak analiz edilmesi ve anlaşılması gereken bir realite olmuştur.¹⁴ Tarihin her döneminde genişleme ve büyüme isteğinde olan ve etkisini/gücünü diğer devletlerin üzerinde yayıp göstermeye çalışan devletlere rastlanmaktadır. Hiçbir maniyle karşılaşmayan devlet, karşısına çıkan tüm devletleri işgal ederek veya etkisi altına alarak

¹⁰ Kennet Waltz, George H. Quester, *Uluslararası ilişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Çev. Ersin Onulduran, Ankara: AÜ SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınevi, 1982, ss. 41-42.

¹¹ Erdem Özlük, “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, *Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 20, Yaz 2017, ss. 225-226.

¹² James E. Dougherty, Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, (Second Printing), New York: J. B. Lippincott Company, s. 31.

¹³ Aristotle Tziampiris, “Balance of Power and Soft Balancing”, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, s. 27.

¹⁴ Sheean, a.g.e., s. 1.

dünyada kendi politikalarının söz sahibi olmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak genişlemek isteyen devlet, uygulamada, aynı davranışta bulunan diğer devletlerin engeliyle karşılaşarak güç çatışması içine girecektir. Devletlerin gücü ve gücünü kullanma yeteneği diğer devletlerin gücüyle karşılaştırıldığında bir anlam ifade ettiğinden (görelî olduğundan) her devlet rakibine oranla daha üstün durumda olmak isteyecektir. Gücü görelî olan devletlerin birinin gücünde meydana gelen bir artış diğer devletlerin gücünü azaltmış olacaktır; bu nedenle tüm devlet sistemlerinde “güç dengesi” ilişkisine rastlanmaktadır.¹⁵

Güç dengesini, Peloponezya Savaşları’nın başlangıcını açıklamak için kullanan¹⁶ Thucydides’e göre sorun devletlerin gücünü sürekli arttırmak istemesi değil, devletin bu isteğinin önüne geçilip geçilememesidir. Değişik şekillerde yorumlanabilse de temelde güç dengesi tek bir devlet ya da bir grup devletin sistemde daha fazla güç kazanmasını engellemektir. Böylece uluslararası sistemde devletlerin istikrarı ve mümkünse barışı korunacaktır.¹⁷ Çıkarları benzer olan devletler tehdit oluşturabilecek devletlere karşı birleşerek ittifak oluşturacak veya kendi çıkarlarını korurken rakip devletlerin güçlenmelerini, istikrarı bozmalarını ve statükoyu tek taraflı politikalarıyla değiştirmelerini önlemek için çeşitli dengeleme yöntemleri kullanacaklardır.¹⁸

1.1.REALİZM VE GÜÇ DENGESİ

I. Dünya Savaşı’nın bitmesinin ardından uluslararası ilişkilerde ön plana çıkan idealist görüşün II. Dünya Savaşı’nın çıkmasına engel olamaması sonucu bir tepki olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ön plana çıksa da, realizm¹⁹ aslında Thucydides’e (MÖ 471-400) kadar geriye götürülebilir. Ancak I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barış, self determinasyon, ortaklaşa güvenlik, bireysel rasyonelite gibi liberal ve idealist bakış

¹⁵ Gönlübol, a.g.e., s. 425.

¹⁶ David A. Baldwin, “Power and International Relations”, *Handbook of International Relations*, Ed. Walter Carlsnaes, Thomas Risse, Beth A. Simmons, London: SAGE, 2013, s. 280.

¹⁷ Vefa Toklu, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004, s. 52.

¹⁸ Feridun Ergin, *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 2004, s. 140.

¹⁹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), s. 34.

açıların ön plana çıktığı 1920'ler ve 1930'larda realist görüş pek gündeme gelememiştir.²⁰

Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin temelinde, kendi ulusal çıkarını maksimum düzeye çıkarmaya çalışan devletler arasındaki güç mücadelesi yatmaktadır.²¹ Bu yaklaşımdakiler, güç dengesinin ortaya çıkmasının ve devletlerin güç dengesi politikaları izlemelerinin; devletlerin her birinin mevcut statükoyu sürdürmek veya yıkmak için güç kazanmak istemelerinin bir sonucu olduğu görüşündedirler.²² Yani realistlere göre, güç dengesi devletlerin güce ve ulusal çıkara odaklanmasının doğal bir sonucudur. Ülkeler topraklarını istila etmek isteyenlere karşı hazır olmak durumdadırlar. Bir tehdit algıladıklarında güçlerini kendi askeri gücü veya ittifak kurdukları devletler neticesinde arttırarak düşmanlarına otomatikman karşı koyabilirler.²³

Realist görüşle yazılan dış politika analizi çalışmalarında temel arayış, gücü en yüksek seviyeye çıkarmak; devletlerin temel stratejisi ise güç dengesini oluşturmak olarak algılanmıştır.²⁴ Ancak realizmde sorunlardan birisi güç dengesi kurulurken oluşan güvenlik ikilemidir. Uluslararası anarşiden her zaman korku algılayan devletlerin gücünü arttırması diğer devletlerde tehdit algılaması yaratmaktadır ve onlar da güçlerini arttırarak aynı davranışı sergilemeye başlayacaklardır. Böylece kendileri için güvenlik tesis etmeye çalışan devletler daha da güvensizleşmekte ve güvenlik ikilemi içinde kalmaktadırlar.²⁵

Realistlere göre uluslararası ilişkilerde ana gündem ulusal güvenliktir. Askeri, siyasi konulara en büyük önemi atfeden realistlere göre devletler ulusal çıkarlarını maksimize etmek için çaba göstermektedirler ve ulusal güvenlik konusunu yüksek politika olarak nitelendirmektedirler. Bu teorisyenler ayrıca ulusal güvenlik kavramını askeri güvenlik çerçevesinde devletlerin savunma ve saldırı kapasitelerini arttırmalarını ve bu şekilde devletlerin varlığının sağlanması ve ulusal çıkarların korunacağını savunmaktadırlar. Bu nedenle devletlerin hedeflerini gerçekleştirmek ve çıkarlarını

²⁰ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, Der. Tayyar Arı, Bursa: DORA, 2014, s. 4.

²¹ Sait Yılmaz, *Güç ve Politika*, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2008, s. 10.

²² a.g.e., s. 60.

²³ Michael G. Roskin, Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, Çev: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, Şubat 2014, ss. 50-51.

²⁴ Özlük, a.g.e., s. 222.

²⁵ Roskin, Nicholas O. Berry, a.g.e., s. 53.

koruyabilmek için kullanacakları ana unsur güçtür ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin temelinde yatan unsur da güç mücadelesidir.²⁶

1.1.1. Klasik Realizm ve Güç Dengesi

Klasik realizmin en önemli temsilcisi olan Hans J. Morgenthau, uluslararası politikanın, güç mücadelesinden oluştuğunu vurgulamaktadır. Devletler, bu güç mücadelesinde, güvenlik, özgürlük, refah gibi amaçlarına ancak daha fazla güç ile ulaşabilirler. Bundan dolayı da gücü uluslararası politikanın en temel amacı olarak görmektedirler. Devletlerin temel amacının güç olarak belirlenmesinin nedeni ise güç ile güvenlik arasında bulunan doğrusal ilişkidir.²⁷ Çünkü anarşik uluslararası sistemde devletler bekâlarını sağlayabilmek için başka bir devlete veya merkeze güvenemezler ve kendi başının çaresine bakma (self help) sistemi içinde, ancak kendi ulusal güçlerine dayanarak ulusal güvenliklerini sağlayabilirler.²⁸

Uluslararası alanı anarşik olarak gören klasik realistler, bu anarşik ortamın devletlerin kendi savunma mekanizmalarını oluşturmaları ve güçlerini maksimize etmelerinin temel nedeni olduğunu vurgulamaktadırlar. Bir dış saldırı karşısında kendilerine ait silah ve savunma mekanizmalarına sahip olmayan devletlerin güvenliğinden bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. Çünkü, devletler olası bir saldırı karşısında kaldıklarında başka bir yerden yardım alamayacaklarının farkındadırlar ve kendi güçlerine güvenmek zorundadırlar. Kendini savunma yeteneğine sahip olamayan devlet ise düşmanın etkisi altına girmek durumunda kalacaktır. Uluslararası ortamda devletlerin arasındaki güçlerde eşitlik yoksa güçsüzler güçlülerin isteklerini kabul etmek ve/veya boyun eğmek zorunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla halkın güvenliğini temin için varlığını güçlendirmek zorunda olan devlet, barış zamanlarında siyasi, ekonomik ve askeri gücünü maksimize etmeli, kaynaklarını en etkin kullanılabilecek şekilde değerlendirmeli ve devlet adamları rasyonalist politikalar geliştirmelidirler.²⁹

²⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (8. Baskı), Bursa: MKM Yayıncılık, Nisan 2013, ss. 140-141.

²⁷ Zerrin Ayşe Öztürk, “Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, Der. Tayyar Arı, Bursa: DORA, 2014, s. 152.

²⁸ Mehmet Şahin, O. Şen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ankara: Kripto Yayınevi, 2014, s. 42.

²⁹ Şahin, a.g.e. s. 42

Ancak devletlerin kendilerini korumak için gücünü arttırması diğer devletlerin bu durumu bir tehdit olarak algılamasına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda tehdit hisseden devletler de güçlerini arttırmaya başlayacaklar ve böylece uluslararası alanda bir güç mücadelesi ve güvenlik ikilemi (security dilemma) oluşacaktır. Klasik realistler, rasyonel politikalar izleyen bir devletin güvenlik ikilemi kaygısına fazlaca düşmeden göreceli gücünü arttırmasını tercih etmektedirler. Nispi gücünü rakip devletlere göre daha fazla arttıran devlet hem kendini savunma yeteneği kazanacak hem de çıkarlarını daha öncelikli olarak elde edebilecek konuma yükselecektir.³⁰

Güç dengesi, ittifak ve müttefik gibi kavramlar klasik realistler için önemli kavramlardır. Klasik realistler, devletlerin statükoyu korumak ve devam ettirmek güdüsüyle hareket ettiğini varsaymaktadır. Güç dengesi, uluslararası sistemdeki devletlerden bir tanesinin veya bir grup devletin baskın olmasını önleyerek devletlerin güvenliğini sağlamaktadır.³¹ Uluslararası ortamda bir devlet baskın konuma geçmeye başlayınca yani siyasi ve askeri gücünü sistemdeki diğer devletlerin aleyhine bir şekilde arttırdıkça devletlerin yaşadıkları ortak korkular onları birbirine yaklaştırmaktadır. Başat konuma yükselmeye başlayan güç karşısında kendilerini tek başlarına savunacak gücü olmayan devletler, oluşturdukları ortak yapı ile bu gücü dengelemeye çalışmaktadırlar. Devletlerin oluşturduğu bu ittifak karşısında sistemde başat konuma gelmeye çalışan güç ise ya yalnız kalacak ya da ortak çıkarlarda bulunduğu diğer devletler ile (Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında olduğu gibi) kendi ittifaklarını oluşturacaktır. Böylece uluslararası ortamda bir güç dengesi gelişecektir.³²

Klasik realistlere göre, büyük güçler rasyonel davranmayı göz ardı ederek, sistemdeki diğer devletlerin üzerlerinde yarattıkları korkuyu hissetseler dahi kendilerine aşırı güvenle yaptıkları eylemler güç dengesini geri dönülemez biçimde bozabilmekte ve onlara karşı oluşturulan ittifakı fark etmeyerek kendi sonlarını hazırlayabilmektedir. Bu nedenle tüm devletler uluslararası ortamda gerçekleştirdikleri eylemlerde güç dengesini dikkate almalıdırlar.³³

³⁰ a.g.e., s.42.

³¹ Haydar Çakmak, *Uluslararası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*, Ankara: Platin Yayın, 2007, s. 140.

³² Şahin, O. Şen, a.g.e., s. 43.

³³ a.g.e, s. 44.

Klasik realistlere göre, güç dengesi bazen kendi kendine oluşmakta, bazen de devletlerin bilinçli bir şekilde stratejiler yürütmeleriyle meydana gelmektedir. Devletler diğer devletlerden algıladıkları tehdidi bertaraf etmek ve böylece hayatta kalmak için diğer devletlerin gücünü dengelemeye çalışmaktadırlar. Güç dengesi daha çok askeri güç açısından ele alınırlar. Dolayısıyla askeri ittifaklar, güç dengesinin kurulmasının ve sürdürülmesinin en önemli araçlarıdır.³⁴ Yani ulusal güvenliğini sağlamak ve bunu korumak isteyen devletler, askeri ittifaklar kurarak ya da silahlanma yoluyla güçleri dengelemeye yarayan etkin bir güç dengesi sistemi oluşturarak askeri güçleri dengeleme politikasını istikrarlı bir şekilde sürdürmelidirler.³⁵ Ayrıca klasik realizmdeki yaygın düşünceye göre düzgün ve kalıcı güç dengesi kurmak oldukça zordur. Çünkü güç dengesinin korunması için sürekli şekilde bir değerlendirme süreci işletilmelidir ve ayrıca güçlü bir siyasi diplomatik destek de gerekmektedir.³⁶ Barışçıl bir uluslararası sistemin en önemli garantilerinden birisi, realistlere göre, hiç şüphesiz güç dengesinin sağlanmasıdır.

1.1.1.1. Morgenthau ve Güç Dengesi

Hans Morgenthau, 1948'de Uluslararası Politika (Politics Among Nations) adıyla yayınlanan kitabında gücü açıklamış ve kendine göre bir güç dengesi teorisi geliştirmiştir.³⁷

Morgenthau, uluslararası sistemdeki devletlerin temel amacının güç arayışı ve güç mücadelesi olduğunu söyleyerek ulusal çıkarı da güç kavramı ile açıklamıştır. Realist görüşe göre yaptığı açıklamalarda da merkeze bu kavramı aldığı anlaşılmaktadır.³⁸

Morgenthau da diğer tüm realistlerin söylediği gibi uluslararası sistemde barışın sağlanması için güç dengesinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Ancak şu nüansla ki Morgenthau, uluslararası sistemdeki barışın korunmasını sağlayan şeyin güç dengesinin kendisinin değil, devletlerin güç dengesini koruma çabasının olduğunu söylemektedir.

³⁴Çakmak, a.g.e., s. 140.

³⁵ Öztürk, a.g.m., s. 152.

³⁶ Şahin, O. Şen, a.g.e., s. 43.

³⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 10.

³⁸Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, s. 116.

Güç dengesinin korunması konusunda ortak bir anlayış olursa bunun devletlerin arasındaki barışı sağlayacağını düşünmektedir.³⁹

Morgenthau'ya göre, güç dengesi bir durum ya da bir politika olarak anlaşılabilir. Bir durum olarak, güç dengesi denge veya dengesizlik içinde olabilir. Denge halindeki güç dengesi, bir devletin veya bir dizi devletin gücünün, başka bir devletin veya bir dizi devletin eşdeğer gücü tarafından kelimenin tam anlamıyla “dengeli” bulunduğu koşullara karşılık gelir. Örneğin Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği veya Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile Varşova Paktı arasında olduğu gibi... Güç dengesinin dengesiz olması durumunda ise güç, devletler arasında dengeli bir şekilde dağılmamıştır, ancak bu dengesiz güç durumunda bile devletlerin birbirine hâkim olmalarını engelleyecek bir denge sağlanmıştır.

Bir politika olarak güç dengesi, sıklıkla dengeyi muhafaza etmek için gösterilen fiili çabalara işaret eder. Bu politika, genellikle, dengesiz gücün güvensiz olduğunu kabul eden bir sistemde bulunabilir. Bununla birlikte, Morgenthau ve diğer klasik realistler için, ulusların egemenliğini ve uluslararası sistemin çoğulcu niteliğini korumak için bir denge politikası gereklidir.

Morgenthau dengeleme işleminin, daha güçlü olanın gücünü azaltarak veya daha zayıf olanın savunma kapasitesini arttırarak yapılabileceğini iddia etmektedir. Bu durumda, güç dengesi, statükoyu değiştirmeye veya korumaya yönelik bir politikayı simgelemek zorunda kalacaktır. Morgenthau, bu dengelemenin yapılabileceği dört yol sunmaktadır. İlk yol, düşman devleti bölerek zayıf konuma sokmaktır. İkinci yol, nüfuz alanlarındaki hakimiyetin güç dengesini sağlayacak şekilde paylaşımıdır. Nitekim ondokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında, sömürge bölgelerinin dağılımı ve sömürge ya da yarı-sömürge niteliğindeki nüfuz alanlarının tam olarak belirlenmesi için bu yol uygulanmıştır. Avrupa güçleri arasındaki dengeyi korumanın bu özel biçimi bir süre dengeyi sağlamışsa da, Avrupa güçleri arasındaki temel çıkar çatışması kısa sürede Birinci Dünya Savaşı'na neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dengeyi yeniden kurmak için yapılan benzer bir girişimin de aslında yine başarısız olduğunu ve İkinci Dünya Savaşı'na yol açtığını iddia edebiliriz. Üçüncü yol, silahlanma yarışı veya silahsızlanmadır. Morgenthau, “silahlanma yarışının istikrarsızlık sebebi olduğunu”

³⁹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, a.g.e., s. 156.

peşinen savunmaktadır; çünkü askeri harcamalar ulusal bütçeye zarar vermektedir; ayrıca devletler arasında şüpheleri ve güvensizliği derinleştirmektedir. Silahsızlanma, askeri çatışmaları azaltabilirse de, Morgenthau ve diğer realistler, rakip uluslar arasında silahsızlanmayı kontrol etmenin zor olduğunu savunmaktadırlar. Dördüncü yol olarak ise ittifaklar, tarihsel olarak güç dengesinin en önemli tezahürüdür. Bu durumda ittifaklar dengeyi sürdürebilir veya yeniden kuruyor olabilirler. Örneğin, A ve B ülkeleri birbirleriyle rekabet ederek göreceli güç konumlarını korur ve geliştirirler; kendi güçlerine diğer ulusların gücünü katabilirler ya da düşmanlar üzerinden diğer ulusların gücünü/etkisini kesebilirler. Ancak birçok realist, kalıcı ittifaklar kurulmasını önermezler. Çünkü ittifakların, barışçıl bir durumu istikrarsızlaştırması da söz konusu olabilmektedir. Burada Morgenthau'nun beş temel açıklama getirdiğini görmekteyiz:

- 1) İttifaklar, agresif devletlerin saldırganlık için askeri yetenekleri birleştirebilmelerini sağlayabilir.
- 2) İttifaklar, düşmanları tehdit ederek onları her iki tarafın güvenliğini de azaltacak karşı ittifaklar kurmaya teşvik edebilir.
- 3) İttifak oluşumu, tarafsız devletlerin koalisyonlara karşı durmasına neden olabilir.
- 4) İttifaklar, güçleri birleştirdikten sonra, her bir üyesinin, düşmanlarına karşı pervasız bir saldırganlıktan alıkonulması için kendi üyelerinin davranışlarını kontrol etmek durumundadırlar. Bu durum ise ittifaklara yönelik olarak güvenin sorgulanmasına yol açabilir.
- 5) Her zaman için mevcut müttefiklerin yarının düşmanları haline gelebilme ihtimali de bulunmaktadır.

1.2. NEOREALİZM VE GÜÇ DENGESİ

Neorealizm, klasik realistlerce oluşturulan temellere, 1960'lardaki davranışsalci etkiyle ve uluslararası ilişkilere sistemik bir bakış açısıyla yaklaşan görüştür. Neorealistler, alanı incelerken ampirik yöntemler kullanarak realizme bilimsel bir bakış açısı getirmeye çalışmışlardır. Ayrıca, klasik realistlerin devleti merkeze alan

varsayımlarını gözden geçirerek uluslararası sistemin anarşik özelliğinin devletlerin davranışlarını belirleyen temel unsur olduğunu göstermeye çalışmışlardır.⁴⁰

Neorealistlere göre devletlerin güvenliğini sağlayacak, yani savaşa engel olacak merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası ortam, anarşiktir. Bu yapı içinde devletler kendi güvenliklerini sağlamak zorundadırlar ve diğer devletler de aynı şekilde davranacaklardır. Bu da uluslararası alanda güç dengesinin oluşmasına neden olacaktır.⁴¹ Dolayısıyla her devletin temel hedefi güvenliğini sağlanmasıdır. Tüm devletler güvenliğini sağlamak için güç dengesi oluşturma yönünde hareket etmektedir.

Neorealizm, sistemde devletlerin güç dengesi oluşturmalarının zor olmadığını, aksine denge oluşturmak için bir özel çaba harcamasalar dahi yükselen ve saldırgan devlete karşı sistemde kendiliğinden gerekli olan dengenin oluştuğunu ileri sürmektedir.⁴² Uluslararası yapıda temel özellik olan anarşi kendisine uyum sağlamayan aktörleri saf dışı bırakmaktadır.⁴³ Devletler doğal olarak tehdit algıladıkları devlete ya da bir grup devlete karşı ittifak oluşturmaktadırlar ve bu noktada bir nevi kendi egemenliklerini sınırlarken karşılık olarak daha güvenli bir ortam elde etmektedirler.⁴⁴

1.2.1. Waltz ve Güç Dengesi

Waltz'a göre uluslararası ilişkilerde devletlerin temel amacı güç elde etmek değil güvenlidir ve uluslararası sisteminin temeli ise güçler dengesinden müteşekkildir.⁴⁵ Waltz "uluslararası sistemin ayırıcı bir teorisi varsa bunun güç dengesi" olduğunu belirtmektedir.⁴⁶ Eğer devletler, uluslararası sistemin gönderdiği işaretleri/mesajları ve devletler arasında oluşan güç dengesini göz ardı ederlerse zarar göreceklerdir. Devletler uluslararası yapıyı izlemek ve uyum sağlamak zorundadırlar.⁴⁷ Bu noktada, sistem ve yapı kavramları üzerinde duran Waltz, devletlerin uluslararası sistemin gerekliliklerine göre hareket ettiğini vurgulamaktadır. Uluslararası sistemin yapısının da özünde merkezi

⁴⁰ Davut Ateş, *Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, (2. Baskı), Bursa: Dora Yayınları, 2014, ss. 65-66.

⁴¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 141.

⁴² Şahin, O. Şen, a.g.e, ss. 60-61.

⁴³ Ateş, a.g.e., s.65-66.

⁴⁴ Şahin O. Şen, a.g.e., ss. 60-61.

⁴⁵ Aytekin Yılmaz, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Kadim Yayınları, 2012, s. 147.

⁴⁶ Özlük, a.g.m., s. 223.

⁴⁷ Aytekin Yılmaz, a.g.e, s. 147.

bir otoritenin bulunmaması veya doğa durumunun sürdürülmesi nedeniyle anarşik olduğunu belirtmektedir. Bu anarşik uluslararası ortamda da devletlerin nihai amacı egemenliğini ve güvenliğini sağlamak ve korumaktır.⁴⁸ Yani uluslararası anarşik yapının klasik realistlerin aksine, güç peşinde koşan insan doğasından kaynaklandığını düşünmek yerine; herhangi bir merkezi otoritenin olmadığı uluslararası sistemden kaynaklandığını varsaymaktadır ve devletlerin bu anarşik uluslararası sistemde güvenliklerini koruma güdüsüyle hareket ettiklerini ileri sürmektedir.⁴⁹

Gücü devletlerin hayatta kalmasını sağlamak için ihtiyaç duydukları bir araç olarak gören Waltz, devletleri varlıklarını sürdürmek isteyen rasyonel aktörler olarak tanımlamaktadır. Varlıklarını sürdürmek isteyen devletler de bu amaçlarına ulaşmak için güç dengesi oluşturacaklardır. Bunu da ya kendi kapasitelerini kullanarak ya da sistemde bulunan diğer aktörlerle ittifak kurarak güçlerini artırma yoluyla yapacaklardır. Kenneth Waltz, sistemde güç dengesinin sürekli devam ettiğini ve dengede bozulma meydana geldiğinde tekrar kurularak sürdüğünü savunmaktadır.⁵⁰

Waltz, sistemin iki kutuplu ya da çok kutuplu olmasına bakılmaksızın güç dengesini ana özellik olarak kabul etmektedir. Ancak ona göre, iki kutuplu uluslararası sistemler çok kutuplu sistemlere göre daha istikrarlı durumdadır. Çünkü iki kutuplu sistemlerde hayati addedilen çıkarlar daha nettir, etki alanları belirgindir ve nükleer silahların varlığından dolayı sistemdeki büyük güçler daha kontrollüdür. Dolayısıyla bu tür sistemlerde büyük güçler arasında savaş yaşanma olasılığının az olduğunu ve bu nedenle de daha istikrarlı olduğunu savunmaktadır. Çok kutuplu yapılarda ise devletlerin kapasitelerinde oluşan farklılaşmalar, devamlı değişen askeri ittifaklar yapının istikrarını tehdit etmektedir. Ayrıca çok kutuplu yapılarda karşılıklı bağımlılığın artması da istikrarı azaltmaktadır ve tüm bu sebeplerden dolayı çok kutuplu yapılar istikrarsız bir görünüme sahiptir.⁵¹

Waltz'a göre varlıklarını korumak isteyen devletler, hegemon devlete karşı dengeleme yapmaktadırlar. Dengeleme yapmak için devletler çeşitli araçlar kullanmaktadırlar. Eğer devletler dengeleme yapmak için kendi iç kaynaklarını

⁴⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 158.

⁴⁹ Aytekin Yılmaz, a.g.e, s. 147.

⁵⁰ Çakmak, a.g.m, s. 148.

⁵¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 158.

kullanıyorlarsa -ekonomik ve askeri kaynakları artırma, çeşitli stratejiler geliştirme gibi- iç dengeleme çeşidini kullanmış olacaklardır. Eğer devletler dengeleme yapmak için diğer devletlerden yardım alıyorlarsa -ittifakını güçlendirme ve büyütme veya karşı ittifakı zayıflatma çabaları gibi- dış dengeleme yöntemini kullanıyor addedilirler.⁵² Waltz, devletlerin kendi kapasitesini kullanarak iç dengeleme yöntemini işletmesinin, ittifak içinde birlikte olduğu devletlerle yapacağı dış dengeleme yönteminden daha güvenilir/etkili ve tercih edilir olduğunu vurgulamaktadır.⁵³

1.2.2. Savunmacı Realizm ve Güç dengesi

Savunmacı realizmde, uluslararası sistemin, yapısından dolayı anarşik olduğu ve bu anarşik ortamda devletlerin diğer devletlerden sürekli tehdit algıladıkları vurgulanmaktadır. Savunmacı realistlere göre, anarşi büyük güçlere yayılmacı politikaları açısından fırsatlar verse de, savunmacı realistler esas amacını hayatta kalmak olarak belirledikleri devletlerin çoğu zaman güvenlik ve bunun için de denge aradıklarını ve istikrarı koruyan dengeyi sürdürme eğiliminde olduklarını vurgulamaktadırlar.

Savunmacı realistlere göre, saldırgan ve revizyonist politikalar, sistem içinde zaten kendi kendini yok etmektedirler. Statükoyu korumak isteyen devletler ise tehditlere karşı daha yumuşak bir bakış açısına sahiptirler. Savunmacılara göre, bir çatışmanın ortaya çıkışında ya içsel faktörler etkili olmakta ya da güvenlik ikilemi gibi unsurların devletleri saldırgan davranmaya itmesi söz konusu olmaktadır. Devletlerin kendilerini savunmak için gerçekleştirdikleri eylemler ve savunmacı kapasiteleri güvenlik ikilemi etkisiyle yanlış olarak yorumlanabilmektedir. Yani devletlerin mevcut durumlarını korumak için gösterdikleri davranışlar, saldırı için hazırlanan devletlerin politikalarıyla karışabilmektedir. Güvenlik ikilemi neticesinde tehdit algılayan devletlerin davranışları karşılıklı korkuya neden olarak bir kısır döngüye yol açabilecektir. Çünkü, bir devletin kapasitesini arttırmasına karşı diğer devletler aynı şekilde karşılık vereceklerdir. Bu nedenle savunmacı realistler, devletlerin saldırgan olarak algılanmayacak boyutta uygun miktarda bir güç arayışında olması gerektiğini varsaymaktadırlar. Eğer devletler, çeşitli

⁵² Waltz, a.g.e, s. 43.

⁵³ Özlük, a.g.m., s. 234.

içsel faktörlerle hegemon olmaya çalışırlarsa bunun sistemden gelen baskılara doğru bir cevap olmayacağını düşünmektedirler.⁵⁴

Savunmacı realistler savunma-saldırı dengesine vurgu yapmaktadırlar. Bu doğrultuda savunmacı realistler, yayılcı politikaları nadiren teşvik ederken, daha çok dengelemeyi tercih etmektedirler. Devletlerin akılcı davranması ve savunma-saldırı dengesi üzerinde durması devletlerin dengelemeyi tercih etme yöneliminde olduğunun göstergesi sayılabilir.

Savunmacı realistlerden Stephen Walt'un Tehdit Dengesi Modeli bu çerçevede literatürde ilk akla gelen modellerden biridir. Aşağıda ayrıntılı şekilde incelenecek olan bu modelde anarşik ortamda devletlerin davranışlarını, tehdit algısı etkilemektedir ve diğer devletlerin gücü burada etkili olan faktörlerden sadece biridir. Devletler, tehdit algısını coğrafi yakınlık, toplam güç, agresif niyet ve saldırı gücü gibi faktörleri göz önüne alarak oluşturmaktadırlar.⁵⁵

1.2.2.1. Stephen Walt'ın Tehdit Dengesi Modeli

Stephen Walt, 1985 yılında güç dengesi kavramını tekrar yorumlayarak 'tehdit dengesi' kavramını ortaya atmıştır. Tehdit dengesi, devletlerin salt askeri güçlerinin dengelenmesinden ziyade zayıf konumdaki devletin desteklenerek tehdit olarak öne çıkan gücün dengelenmesini hedeflemektedir.⁵⁶

Stephen Walt, Tehdit Dengesi Modeli'ni neorealist akımdaki klasik güç dengesine bir alternatif olarak ortaya koymuştur. Bu teoride devletler dengeleme davranışını gücün kaynağına karşı değil, tehdit olarak algıladıkları devlete karşı yapmaktadır.⁵⁷ Neorealizmde devletler güvenliklerini sağlamak için dengeleme yapmaktadırlar. Walt da devletlerin güvenlik arayışı içinde oldukları durumları araştırmış ve devletlerin bir güce karşı değil bir tehdide karşı güvenlik ihtiyacı içinde oldukları sonucuna varmıştır.⁵⁸

⁵⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş birliği*, a.g.e., s. 167-168.

⁵⁵ a.g.e., s. 167-168.

⁵⁶ Yusuf Çınar, "Türk Dış Politikasında Güvenlik Riskleri: Suriye Sorunu ve Tehdit Dengesi", *Policy Brief*, Şubat 2016, No.1, s. 2.

⁵⁷ Umut Uzer, "21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları", *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, s. 78.

⁵⁸ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, (2. Baskı), Ankara: Karınca Yayınları, 2011, s. 39.

Örneğin; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'daki devletler, Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nden daha güçlü olmasına rağmen Rusya'dan tehdit algıladıkları için ABD ile olan ittifaklarını devam ettirmişler veya yeni müttefiklik ilişkileri kurmaya karar vermişlerdir.⁵⁹

Tehdit dengesi kuramında, bir devletin güçlü olması ona karşı bir dengeleme davranışı içine girmek için yeterli bir kriter değildir. Diğer devletin güçlü olması önemli bir kriter olmakla birlikte diğer değişkenlerle bir arada ele alınmalıdır. Bu değişkenler Walt'a göre devletlerin toplam gücü, coğrafi yakınlık, saldırı yeteneği ve algılanan niyet olmak üzere dört başlık halinde belirtilebilmektedir.⁶⁰

Yukarıda belirtilen değişkenler belirli bir devletten algılanan tehdidi değerlendirmek üzere ele alınan unsurlardır. Walt iki veya daha çok egemen devletin arasında, güvenlikleri konusunda işbirliği yapmak amacıyla oluşturdukları resmi ya da gayri resmi düzenleme olarak tanımladığı ittifakların genellikle algılanan bir tehdide yanıt vermek için tesis edildiğini belirtmektedir. Devletler bu değişkenlerde meydana gelen bir artışla karşı karşıya kaldıklarında algıladıkları tehdide karşı ittifak tesis ederken dengeleme veya peşine takılmak ('bandwagoning') olmak üzere iki çeşit davranıştan birini seçerek uygulamaya koyacaklardır.⁶¹ Devletleri, peşine takılmak stratejisini tercih etmeye iten sebepleri ortaya koyan Walt'a göre, devletler bu stratejiyi diğer devleti yatıştırmak için kullanmaktadır. Yani tehdit algılanan devletten gelecek saldırıları önlemeye çalışmaktadırlar. Bir diğer neden ise savaşı kazanma ihtimali olan tarafa katılarak elde edilecek kazançtan pay almak için bu stratejiye başvurabilmektedirler. Bu seçenek genellikle güçlü bir devletten tehdit algılayan zayıf devletlerin gösterdiği bir davranış biçimi olarak algılanmaktadır. Çünkü zayıf devletlerin kapasiteleri dengeleme yapabilecek düzeyde değildir ve tehdit oluşturan devletin baskısına karşı daha kırılgandırlar. Ayrıca zayıf durumdaki devletler 'bandwagoning' stratejisini bir ittifak tesis edemedikleri durumlarda daha çok seçmektedirler. Tehdit algılanan devlete coğrafi olarak yakın olan güçlü devlet dengeleme yaparken, başka bir zayıf komşu devlet ise

⁵⁹ Uzer, a.g.m., s. 78.

⁶⁰ Ferhat Pirinççi, Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Soğuk Savaş Dönemi, Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2010, s. 37-38; Nogayeva, a.g.e., ss. 39-40.

⁶¹ Nogayeva, a.g.e., ss. 39-40.

peşine takılmak stratejisini tercih edebilecektir. Bunun nedeni de olası bir saldırıda ilk olarak bu zayıf devletlerin hedefte olmasıdır.⁶²

Anlaşılabacağı üzere Tehdit Dengesi Modeli'ne göre devletler önemli bir dış tehdit ile karşı karşıya kaldıklarında dengeleme ya da 'bandwagoning' davranışlarından birini seçmektedirler. Walt, dengelemeyi, "baskın tehdide karşı diğer devletlerle birleşmek" olarak tanımlanmaktadır. 'bandwagoning' ise tehlike kaynağı olan devletle uyum sağlamak anlamına gelmektedir. Walt'ın teorisinde devletlerin müttefiklerini nasıl seçeceklerine dair iki farklı hipotez, tehdit eden devlete karşı mı yoksa tehdit eden devletle birlikte mi ittifak kuracakları temelinde tanımlanmaktadır.⁶³ Walt, ittifakları da, kitabında "*iki veya daha fazla egemen devlet arasındaki güvenlik işbirliği oluşturan resmi ve gayri resmi bir düzenlemedir*" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca, Walt analizini resmi ittifaklarla sınırlamamıştır. Resmi ve resmi olmayan ittifakların bu kapsamda değerlendirmeye alınabileceğini belirtmiştir.⁶⁴

1.2.2.1.1. Dengeleme davranışı

Güç Dengesi Teorisi'nde olduğu gibi Tehdit Dengesi Teorisi'nde de devletler daha güçlü devletlerin kendilerine hükmetmesini engellemek amacıyla ittifaklar kurmaktadır. Ancak güç dengesi modelinde devletler kendilerinden üstün kaynaklara sahip olan devletlerden veya koalisyonlardan korunmak için ittifaklara katılarak dengeleme yapmaktadırlar. Tehdit Dengesi Teorisi'nde ise devletler iki nedenden dolayı dengeleme yapmaktadırlar. Birincisi çok güçlü hale gelmeden potansiyel bir hegemonu durdurmak ve böylece ileride hayati tehdit oluşturmasını önlemektir.⁶⁵ İkincisi ise zayıf tarafa katılarak etki alanını arttırmaktır. Çünkü zayıf olan tarafın yardıma ihtiyacı vardır. Daha güçlü tarafla bir araya gelmek devlete küçük bir etki yaratmaktadır ve onu diğer ortakların kaprislerine maruz bırakabilmektedir. Walt'a göre bu nedenle zayıf tarafa katılmak onunla birlikte olmak tercih edilmelidir.⁶⁶

⁶² Özlük, a.g.m., ss. 250-251.

⁶³ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press, 1987, s.17.

⁶⁴ a.g.e., s. 12.

⁶⁵ a.g.e., s. 18.

⁶⁶ a.g.e., ss. 18-19.

1.2.2.1.2. ‘bandwagoning’ davranışı

‘bandwagoning’ yukarıda da belirtildiği gibi devletin tehdit algıladığı devletle uyum sağlayarak dünya politikasına katılmasıdır. Walt dengelemenin ‘bandwagoning’den daha yaygın bir davranış modeli olduğunu söylemektedir. Ancak devletleri ‘bandwagoning’e iten bazı sebepler de bulunmaktadır. Birincisi; devlet tehdit eden devletle birleşerek onun tehdidini başka yöne yönlendirebilecektir. İkincisi ise mücadeleyi kazanacağı düşünülen tarafın yanına katılarak zaferin meyvelerini paylaşmak ya da tehdidin azaltılması için uygulanabilmektedir. Stalin’in 1939’da Hitler’le birlikte hareket etmesi iki düşünceye de örnek olarak gösterilebilir. Nazi-Sovyet Saldırmazlık Anlaşması ile Hitler’in hırsları geçici olarak Batıya yönlendirilmiştir. Yani tehdit dengelenmiştir. Aynı zamanda Polonya’nın parçalanmasından nüfuz ve fayda elde edilmeye çalışılmıştır. Böylece Stalin, Almanya ile ‘bandwagoning’ yaparak hem zaman hem de bölge kazanmıştır.⁶⁷

‘bandwagoning’, Soğuk Savaş boyunca da kullanılmak istenen bir hipotez olmuştur. Örneğin; Sovyetler Birliği’nin Norveç’i ve Türkiye’yi NATO’ya katılmasından uzak tutmaya/korkutmaya çalışması, devletlerin tehditlerden kolayca etkileneceği konusundaki Sovyet inancını sembolize etmektedir. Ancak bu çabalar Norveç ve Türkiye’yi Batı’ya daha yakın bir şekilde uyum sağlamaya teşvik etmiştir.⁶⁸ Başkan John Fitzgerald Kennedy bir konuşmasında ABD’nin kaybetmesi durumunda bütün dünya devletlerinin, kaçınılmaz olarak Sovyet bloğuna yakınlaşacağını belirtmiştir. Bu söyleme bakılırsa ABD, müttefiklerinin SSCB ile ‘bandwagoning’ politikasına gideceğini düşünmüştür. Ronald Reagan da Orta Amerika’da kendilerini savunamamaları durumunda başka yerde hüküm süremeyeceklerini, güvenilirliklerinin çökeceğini ve ittifaklarının parçalanacağını iddia etmiştir.⁶⁹

Tüm bu iddiaların temelinde yatan şey şudur: devlet ne kadar güçlü olursa ve bu güç ne kadar cesur olursa diğer devletlerin onunla müttefik olma ihtimalleri o kadar artmaktadır. Buna karşılık bir devletin göreceli pozisyonundaki herhangi bir düşüş de müttefiklerini tarafsızlığı seçmeye veya diğer tarafa sarmaya yönlendirecektir. Yani

⁶⁷ a.g.e., s. 21.

⁶⁸ a.g.e., ss. 19-20.

⁶⁹ a.g.e., s. 20.

devletlerin ‘bandwagoning’e yatkın olması düşüncesi, çoğu ittifakın aşırı derecede kırılğan olması anlamına gelecektir.⁷⁰

Bununla birlikte bu iki şekildeki ‘bandwagoning’ de birbirinden oldukça farklıdır. Birincisinde ‘bandwagoning’, savunma amacıyla potansiyel bir tehdide karşı bağımsızlığını korumanın bir aracı olarak tercih edilmektedir. İkincisinde ise zafer kazanan tarafın kazançlarından yararlanmak veya ortak olmak için daha saldırgan nedenlerle, savaş yöntemi seçeneği tercih edilmektedir. Her iki durumda da ‘bandwagoning’ dengeleme hipotezine keskin bir zıtlıktır.⁷¹

Devletler genellikle tehditlere karşı dengeleme yapmak için ittifaklar kursalar da belli koşullar altında devletlerin hâkim güçle birleşme eğilimi göstermeleri mümkündür. Zayıf devletler, güçlü devletlerden daha fazla ‘bandwagoning’ oluşturmaya yatkındırlar. Çünkü, tehdit eden gücün baskısına daha açıktırlar ve dengeleme yapmak için yeterli güce sahip değildirler; ayrıca etkin müttefikler bulamamaktadırlar. Eğer direnmeyi seçerlerse tehdit eden güçle tek başlarına kalacaklardır. Ayrıca ‘bandwagoning’, zayıf devletlerin gösterdiği bir tepki olduğu için küresel güç dengesini pek etkilememektedir.⁷²

1.2.2.1.3. Dengeleme ve ‘bandwagoning’in birlikte değerlendirilmesi

Walt’a göre, dengeleme ‘bandwagoning’den daha yaygın ise devletler güvendedirler çünkü saldırganlar birleşik bir gücün muhalefetiyle karşılaşmaktadırlar. Ancak ‘bandwagoning’ davranışı yaygın eğilim ise güvenlik yetersiz kalacaktır çünkü güçlü saldırganlar kendilerine bağladıkları müttefikler ile güçlerini daha da arttırarak rakiplerinden çok daha üstün konuma geçeceklerdir.⁷³

‘bandwagoning’ vasıtası ile hegemon güçle müttefik olmak, onun yardımına ve devam eden iyiliğine güvenmek anlamına gelecektir. Ancak devletler için daha güvenli olan, diğer devletin hakimiyetinden kaçınmak için diğer müttefiklerle dengeleme yapmaktır. Winston Churchill İngiltere’nin geleneksel dengeleme politikasını; “Dörtyüzyıl boyunca İngiltere’nin dış politikası, Kıta’daki en güçlü, en saldırgan ve en

⁷⁰ a.g.e., ss. 20-21.

⁷¹ a.g.e., s. 21.

⁷² a.g.e., s. 269.

⁷³ a.g.e., s. 18-19.

egemen güce karşı koymak olmuştur. Daha az güçlü olan devletlere katıldık ve böylece Kıta'da tek bir hâkim gücün ortaya çıkmasını engelledik" şeklinde açıklamıştır.⁷⁴

1.2.2.1.4. Tehdit kaynakları

Anlaşılabacağı üzere realist teoriye göre, devletler tehdit algıladıklarında dengeleme veya 'bandwagoning' davranışlarından birini seçmektedirler. Dengeleme zayıf tarafla müttefik olmak iken, bandwagoninde daha güçlü olanla müttefik olmak durumu görülmektedir. Bununla birlikte bu iki davranış içinde güç tek başına yeterli bir faktör değildir. Güç önemli bir etken olmasına rağmen devletlerin en büyük tehdidi oluşturan devlete karşı bu davranışları sergilediğini söylemek daha doğrudur. Örneğin daha zayıf olan bir güç diğer etkenler nedeniyle daha tehlikeli görülüyorsa devletler diğer güçlü devletlerle birleşerek denge kurabilmektedirler.⁷⁵ Örneğin; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'daki devletler, Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nden daha güçlü olmasına rağmen Rusya'dan tehdit algıladıkları için Amerika ile olan ittifaklarını devam ettirmişler veya yeni müttefiklik ilişkileri kurmaya karar vermişlerdir.⁷⁶ Devletlerin tehdit algılama seviyesini etkileyecek faktörleri Walt, şu şekilde belirtmiştir: toplam güç coğrafi yakınlık, saldırgan güç ve agresif niyetlerdir.⁷⁷

Toplam güç bir devletin sahip olduğu toplam kaynakları yani nüfus, sanayi, askeri yetenekleri ve teknolojik kapasitesi gibi unsurları da kapsayan gücüdür. Bir devletin toplam gücü ne kadar fazlaysa başka devletlerin maruz kalabileceği potansiyel tehdit de o kadar büyük olur. Bu gerçeği kabul eden George Kennan, ABD'nin grand stratejisinin amacını tek bir devletin ABD'den daha fazla sanayi kaynağını kontrol etmesini engellemek olarak tanımlamıştır. Yani Avrasya'nın endüstriyel kaynaklarına tek başına hâkim olacak kadar güçlü görünen herhangi bir devlete karşı olmak anlamına gelmektedir.⁷⁸

Devletlerin sahip olacağı toplam güç diğerlerine bir tehdit oluşturabileceği gibi aynı zamanda onları ödüllendirebilir. Çünkü büyük güce sahip olan devletler düşmanları

⁷⁴ a.g.e., s. 18.

⁷⁵ a.g.e., s.21-22.

⁷⁶ Uzer, a.g.m., s. 78.

⁷⁷ Walt, a.g.e., s. 21-22.

⁷⁸ a.g.e., s. 22.

cezalandırma veya arkadaşlarını ödüllendirme kapasitesine sahiptir. Bu nedenle tek başına bir devletin toplam gücü, dengeleme veya ‘bandwagoning’ için bir neden oluşturabilmektedir.⁷⁹

İkinci unsur olan coğrafi yakınlık ise; ‘bir devlet coğrafi olarak ne kadar yakınsa o kadar fazla tehlike oluşturacaktır’ hipotezine dayalı olarak açıklanabilir. Yani diğer koşulların sabit kaldığını varsayarsak yakındaki bir devlet uzaktaki bir devlete göre daha büyük bir tehlike oluşturmaktadır.⁸⁰ Toplam güçte olduğu gibi coğrafi yakınlık da dengeleme veya ‘bandwagoning’e neden olmaktadır.⁸¹ Yakın bir devletten gelen tehdidin, ‘bandwagoning’e yol açması etki alanı olgusu yaratmaktadır. Büyük bir gücü çevreleyen küçük devletler savunmasız olabilirler ve özellikle güçlü komşu devlet zorlama yeteneğini kullandıysa dengeleme yerine ‘bandwagoning’i seçmek daha mantıklı olabilir.⁸²

Saldırı yeteneği de bir devletin diğer bir devletin egemenliğini tehdit edebilecek nitelikte olan gücü ve yeteneğinin çok olmasından hareketle algılanan tehdittir. Saldırgan güç ile toplam güç benzerdir ancak aynı değildirler. Saldırgan güç; bir devletin başka bir devletin egemenliğini veya toprak bütünlüğünü tehdit etme yeteneğidir. Toplam gücün, saldırgan güce dönüştürülme kolaylığı; saldırı mı yoksa savunma mı yapacağı, duruma göre belirlenmektedir. Yani saldırgan niyetle birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu, örneğin mobil askeri yeteneklerin bir araya getirilmesi ile olabilmektedir.⁸³

Bir ülkenin saldırı gücünün diğer ülkelere karşı oluşturduğu tehlike dengelenme gerektirebilmektedir. Bununla beraber saldırganlık gücünde ortaya çıkan değişimleri tehdit olarak algılanan devletin hızlı bir saldırısına karşı savunmasız kalabilecek devletler, dengelemenin devletin güvenliğini sağlayamayacağını düşünerek ‘bandwagoning’ stratejisini uygulayabilmektedirler. Dengeleme bu durumda yanlış olacaktır. Çünkü dengeleme yapıldığında müttefik olunan devletler yeterince hızlı yardım sağlayamayabilecektir. Bu eğilim etki alanlarını ortaya çıkartan nedenlerden biridir. Saldırganlık gücünün yüksek olduğu ve potansiyel müttefiklerden uzak olan bir ülkenin

⁷⁹ a.g.e., s. 23.

⁸⁰ a.g.e., s. 23.

⁸¹ a.g.e., ss. 23-24.

⁸² a.g.e., s. 24.

⁸³ a.g.e., s. 24.

saldırganlık gücü yüksek olan bir ülkeye yakın olması devleti ‘bandwagoning’e zorlamaktadır.⁸⁴

Bir devletin saldırı gücündeki artış, diğer devletleri dengeleme yapması konusunda teşvik edecektir. Saldırı yeteneği “*bir devletin başka bir devletin hayati çıkarlarını veya egemenliğini tehdit etme yeteneği*”dir.⁸⁵ Saldırı yeteneğinin kesin olarak ölçülmesi zordur. Walt’a göre, bir devletin saldırganlık gücündeki değişimi diğer faktörlerin sabit kaldığı durumlarda incelemek gerekmektedir.⁸⁶

Agresif niyetler, dengeleme davranışını teşvik etmektedir. Başka devletleri devirmek veya onlara egemen olmak isteyen devletler karşılarında muhalefet oluşmasına neden olmaktadır.⁸⁷

Son olarak da agresif niyetler, yani saldırgan niyetlere sahip devletin diğerlerinden daha tehlikeli olarak algılanabilmeleri söz konusudur. Burada devletlerin saldırgan niyetlere sahip olduğunun anlaşılması zor gibi gözükse de devletlerin tarihsel ilişkileri ve devlet adamlarının demeçlerinden çıkarılan ipuçlarıyla bazı tespitler yapılabilmektedir.⁸⁸ Saldırgan olarak algılanan devlet diğer devletleri kendine karşı dengelemeye teşvik edebilmektedir. Örneğin Nazi Almanya’sı ezici bir koalisyonla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü önemli boyutlarda olan gücünü son derece tehlikeli hırslarla (niyetlerle) birleştirmiştir. Mütevazı bir gücü ve yeteneği olan devletler bile agresif olarak algılanırlarsa onlar da diğer devletleri dengelemeye zorlayabilmektedirler.⁸⁹ Yani anlaşılan niyet algıları devletlerin ittifak seçimleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.⁹⁰

Bir devletin değiştirilemez derecede agresif olduğuna inanıldığı zaman diğer devletlerin ‘bandwagoning’ oluşturma ihtimalleri düşmektedir. Bir saldırgan devletin agresif niyetleri, karşı bir ittifakla dengelenmezse savunmasız devletlerin işgal edilmesi muhtemeldir. Dolayısıyla dengeleme bu kaderden kaçınmanın tek yolu olabilmektedir.

⁸⁴ a.g.e., s. 25.

⁸⁵ a.g.e., s. 260.

⁸⁶ a.g.e., s. 260.

⁸⁷ a.g.e., s. 167-168.

⁸⁸ Pirinççi, a.g.e., s. 37-38, Nogayeva, a.g.e., s.39-40.

⁸⁹ Walt, a.g.e., s. 25.

⁹⁰ Walt, a.g.e., s. 25.

Yani bir devlet ne kadar agresif ve genişlemeci/emperyalist olursa ona karşı koalisyon kurulma ihtimali de o kadar artmaktadır.⁹¹

Walt'un teorisine göre, temel hipotezleri sadece güçten ziyade tehditler şeklinde tanımlayarak devletlerin ittifak seçiminde göz önünde bulundurmaları gereken faktörlerin daha tamamlanmış bir resmini elde etmekteyiz. Ancak yine de devlet adamları herhangi bir durumda hangi tehdit kaynaklarının en önemli olacağı konusunda bir öncelik belirleyememektedirler. Walt, yukarıda belirtilen faktörlerin yalnızca bir rol oynayacağını belirtmektedir. Tehdit ne kadar büyük olursa, savunmasız olan devletin bir ittifak kurma olasılığı da o kadar artmaktadır.⁹²

1.2.2.1.5. Dengeleme ve 'bandwagoning'in etkileri

Dengeleme ve 'bandwagoning' uluslararası siyasetin resmini tamamen zıt bir şekilde çizmektedir. Hangi hipotezin daha doğru olacağı sorununun çözülmesi özellikle önemlidir, çünkü ikisi de farklı politika uygulamaları gerektirmektedir. Eğer uluslararası siyasette saldırgan bir devlete karşı dengeleme yaygın eğilimse sistem dengelemeye katılmayan devletleri kendilerine uyum için teşvik edecektir. Çünkü diğer devletlere hükmetmek isteyen saldırgan devletler birçok devlet tarafından yaygın muhalefet göreceklendir ve ancak tehdit oluşturmayan statüko politikası izleyen devletler, diğer devletlerin tehdit algıladığı devlete karşı daha iyimser bir bakış açısına sahip olabilmektedirler.⁹³

Güvenilirlik, dengeleyici bir dünyada daha az önemli olabilmektedir. Çünkü bir müttefik saldırgan devlete başkaları için değil, kendi çıkarlarını tehdit ettiği için direnecektir. Böylece diğer müttefik devletlerin savunma korkusu azalacaktır. Hatta saldırgan devletin liderleri de dengeleme karşısında saldırganlıktan vazgeçebileceklerdir. Güçlü devletler müttefik olarak kabul edilebilmektedir. Ancak saldırgan görünmekten kaçınmak için özel çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Diğer devletlere yöneltilen tehdit

⁹¹ a.g.e., s. 26.

⁹² a.g.e., s. 26.

⁹³ a.g.e., s. 27.

dilini asgari hale getiren dış politika ve savunma politikaları böyle bir dünyada en anlamlı olanıdır.⁹⁴

‘bandwagoning’ın yaygın olduğu bir uluslararası ilişkiler dünyası ise çok daha rekabetçi olacaktır. Eğer devletler en tehlikeli görünenlerle bir araya gelmeye eğilimliyse hem güçlü hem de potansiyel olarak agresif görünen büyük güçler ödüllendirilecektir. Uluslararası rekabet daha yoğun olacaktır çünkü tek bir yenilgi bir tarafın düşüşüne diğer tarafın üstünlüğüne işaret edebilecektir.

Walt, tüm neorealistler gibi uluslararası ortamda bir üst otorite olmadığı için kaos ortamı olduğunu düşünmektedir ve bu ortamda devletlerin yapabilecekleri herhangi bir hata çok daha büyük bir düşüşe neden olabilecektir. Bunlara ek olarak devlet adamları ‘bandwagoning’ın yaygın olduğunu düşünürlerse uluslararası politikada güç kullanmaya daha yatkın olacaklardır.⁹⁵

Tehdit algılayan devlet veya devletlerin, dengeleme ya da ‘bandwagoning’ politikaları arasında seçim yaparken mevcut eğilimi yanlış tespit etmek ve bu doğrultuda hareket etmek devletin güvenliğini tehlikeye sokacaktır. Eğer devlet adamları ‘bandwagoning’ yapılması gereken bir durumda dengeleme politikası uygularlarsa, ılımlı tepkileri ve tehdit eden devlete karşı rahat bir bakış açısı kendini ve müttefiklerini kusurlu politikalar izlemeye yöneltecek ve onları ezici bir koalisyonun karşısında izole edecektir. Tersine, dengeleme yapması gereken bir durumda ‘bandwagoning’ politikası uygulanması durumunda ise diğer devletlerin daha fazla şiddetle karşı çıkmalarına yol açacaktır.⁹⁶

⁹⁴ a.g.e., s. 27.

⁹⁵ a.g.e., s. 27.

⁹⁶ a.g.e., s. 28.

1.2.2.1.6. Devletlerin dengeleme veya ‘bandwagoning’ uygulamasının nedenleri

Walt’ın tehdit dengesi teorisine göre devletlerin dengeleme davranışı ihtimali ‘bandwagoning’ stratejisinden daha yaygındır. Genel olarak, ‘bandwagoning’ yalnızca belirli koşullar altında gerçekleşmektedir.⁹⁷

Pek çok devlet adamı herhangi bir tehdide karşı potansiyel müttefik olabilecek devletlerin en güçlü tarafa katılarak ‘bandwagoning’ yapacağını düşünse de genel eğilim dengeleme olmaktadır. Büyük güçler ‘bandwagoning’in diğer cazibelerini görmezden gelerek gerektiğinde dengeleme stratejisi uygulamak için olağanüstü bir çaba göstermektedir.⁹⁸

Dengeleme tercih edilmelidir çünkü hiçbir devletin niyetinin iyi olduğu veya iyi kalacağından emin olunamamaktadır. ‘bandwagoning’ ise tehlikelidir. Çünkü tehditkâr bir devletin kaynaklarını arttırmanın yanı sıra devam edip etmeyeceği belli olmayan iyi niyetine güven duyulması gerekmektedir. Ancak algılar güvenilmez ve muğlak olduğundan; niyetler de değişebildiğinden, potansiyel tehditlere karşı denge sağlamak bir devletin iyi niyetli kalacağına güvenmekten daha güvenli bir yol gibi gözükmektedir.⁹⁹

1.2.2.1.7. Dengeleme davranışı ve ‘bandwagoning’ formasyonu

Tehditlere karşı denge kurmak için oluşturulan ittifakların temelindeki nedenler birkaç farklı şekilde açıklanabilir. Birincisi, en tipik şekilde devletler başka bir devletin gücünü kendilerine ekleyerek tehditlere karşı koymaktadırlar. Örneğin süper güçler diğer ülkelerden gelen tehditlere karşı üsler vb. diğer askeri varlıklar edinerek tehditlere karşı koymaya çalışmakta ya da diğer ülkenin genişlemesini önlemek için müttefikler aramaktadırlar. Bölgesel devletler ise yerel aktörlerden yoğun bir tehdit ve rekabet algılamaktadır ve dolayısıyla süper güçlerden bu konuda yardım istemektedirler.¹⁰⁰ Taraflar karşılıklı faydalar elde ederler.

⁹⁷ a.g.e., s. 28.

⁹⁸ a.g.e., ss. 28-29.

⁹⁹ a.g.e., s. 29

¹⁰⁰ a.g.e., ss. 148-149.

Örneğin, bu söylenenleri Arap Ortadoğusu çerçevesinde düşündüğümüzde, Arap ülkeleri arasındaki rekabet farklı bir dengeleme oluşturmaktadır. Arap ülkelerinde görülen en önemli güç kaynağı, Arap seçkinlerinin düşüncesindeki imajı kendi lehine çevirmektir. Arap rejimleri, kabul görülen hedeflere sadık olarak algılandıkları sürece, güç ve meşruiyet kazanmışlardır. Arap fikir birliğinin dışında oldukları düşünüldükleri zaman ise varlıklarını kaybetmişlerdir. Başka bir deyişle rakiplerine karşı koymanın yolu kendini Arap dayanışma normlarına ulaştırmak ya da en azından bunlara uymak için mümkün olduğunca çok müttefiki yanına çekmek olmuştur. Bu yüzden Arap devletleri arasında askerî açıdan önemsiz gibi görülen ittifaklar bile genelde derin siyasi etkilere sahip olabilmışlardır.¹⁰¹

Özetle dış tehditlere yanıt olarak diğer devletlerden alınan desteğin iki şekliyle karşılaşmaktayız; belirli askeri hedeflere ulaşmak için yapılan askeri araçlarla dengeleme davranışı ve rakibin imajına ve meşruiyetine yönelik siyasi araçlarla verilen destekleme davranışı...¹⁰²

Walt, ittifakları içerdikleri taahhütlere göre üç çeşit olarak belirlemiştir. En üst seviyede müttefikler, verdikleri taahhütlerini yerine getirmek için bölge, para, insanlar gibi maddi varlıkları feda etmektedirler. Orta seviyede müttefikler maddi kayıp riskleriyle karşı karşıya kalmışlardır ve müttefiklerini desteklemek için önemli diplomatik fedakarlıklar yapmaktadırlar. Yani bu ittifaklar büyük ölçüde parasal olmayan maliyetler içermektedir. En düşük seviyeli ittifaklar ise üyelerin askeri veya diplomatik fedakârlık yapmak istemediklerini kanıtladıkları, büyük ölçüde sembolik seviyede kalan oluşumlardır.¹⁰³ İddialı bölgesel güçlerin yükselişi diğer bölgesel aktörleri birbiriyle veya süper güçlerden biriyle ittifak kurarak güçlerini birleştirmeye zorlamıştır.¹⁰⁴

1.2.2.1.8. Süper güçlerin dengeleme davranışı

Süper güçler de önemli tehditlerle mücadele etmek için müttefikler aramaktadırlar. Özellikle bir süper güç için diğer süper güçlerden gelen tehditler en endişe

¹⁰¹ a.g.e., s. 149.

¹⁰² a.g.e., s. 149.

¹⁰³ a.g.e., s. 152.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 152.

verenler olmaktadır. Bu nedenle bir süper gücün diğer süper güç karşısında bulunduğu konumu bozulduğunda ek müttefikler arayarak ya da olan müttefikleri destekleyerek rakibini dengelemesi beklenmektedir. Süper güçler arasındaki dengenin bir bölgede bozulması durumunda ise alanı terk etmesi beklenmektedir.¹⁰⁵ Örneğin Altı Gün Savaşı sırasında, ABD ve Sovyetler Birliği müttefiklerine diplomatik destek sağlamışlar ve çıkarlarını, taahhütlerini belirleyen söylemler kullanmışlardır. Savaşın sona ermesiyle destekledikleri müttefiklerindeki yatırımları korumak için çabalarken yeni stratejik üslere sahip olmak gibi ek fırsatlar da elde etmişlerdir. ABD ise buna İsrail'e olan yardımlarını arttırarak karşılık vermiştir. 1973 Ekim Savaşı'nda da ABD İsrail'e yönelik artan diplomatik ve askeri desteği sağlamıştır.¹⁰⁶

1.2.2.1.9. Bölgesel güçlerin dengeleme davranışı

Bölgesel güçler daha çok coğrafi yakınlığı nedeniyle diğer bölgesel güçlerden gelen tehditlere karşı daha duyarlıdırlar. Bu nedenle kurulan ittifakların çoğu bir süper gücü dengelemek için değil başka bir yerel aktörün tehdidine karşı oluşturulmaktadır. Küresel güç dengesiyle ilgili endişeler bölgesel devletlerin ittifak seçimlerinde çoğunlukla etkili olmamaktadır. Yani bölgesel devletler başka bir yerel güçle veya bir süper güçle ittifak yapmayı seçtiğinde çoğu zaman başka bir bölgesel güce karşı dengeleme yapmaktadırlar.¹⁰⁷ Başka bir deyişle coğrafi olarak yakın olan güçten gelen tehdit bir bölgesel devlet için toplam güçten daha tehlikeli olmaktadır ve bu tehditler genel olarak 'bandwagoning'dense dengeyi tetiklemektedir.

Öncelikle bölgesel güçler küresel güç dengesi ile ilgilenselerdi birçoğunun ya da hepsinin süper güçlere karşı müttefik olması beklenirdi. Ancak bu gerçekleşmemiştir.¹⁰⁸ İkinci olarak ise küresel dengede süper güçler arasındaki herhangi bir askeri dengesizlik bölgesel devletlerin ittifak politikalarını değiştirmemektedir.¹⁰⁹

Kısacası süper güçler arasındaki güç dağılımı bölgesel devletlerin ittifak seçimlerinde önemli bir faktör oluşturmamaktadır ve süper güçlerin herhangi birinin

¹⁰⁵ a.g.e., s. 153.

¹⁰⁶ a.g.e., s. 156.

¹⁰⁷ a.g.e., s. 158.

¹⁰⁸ a.g.e., s. 159.

¹⁰⁹ a.g.e., s. 160.

gücündeki bir artış müttefiklerinin konumlarını değiştirmelerine neden olmamaktadır. Ancak bu süper güçlerden gelen tehditleri algılamadıkları anlamına gelmemektedir. Fakat bu tehdit, bir süper güç herhangi bir bölgesel devleti desteklediğinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin ABD'nin İsrail'e olan desteği İsrail'in askeri yeteneklerini arttırmaktadır. Bu da Arap devletleri tarafından büyük tehdit algılanmasına neden olmaktadır.¹¹⁰

Bölgesel güçler, küresel güç dengesine çoğu zaman kayıtsızdırlar; çünkü süper güçlerden daha zayıftırlar ve küresel dengeyi değiştirebilecek yeteneğe sahip değildirler. Bu nedenle süper güçler arasındaki güç dağılımına göre değil, kendi siyasi hedeflerini desteklemeye en istekli olan süper güçle müttefiklik ilişkisi içerisine gireceklerdir. Yani bölgesel güçlerin sordukları soru “hangisi en güçlü” değil “yardım etmek isteyen hangisi” şeklinde olacaktır.¹¹¹ İkinci olarak ise bölgesel güçler süper güçleri yakın ve doğrudan bir tehdit olarak görmemektedirler. Yakın çevrede olan devletlerle daha sık çıkar çatışmalarına girmektedirler. Ayrıca bir süper güç diğerinin genişlemesine izin vermeyeceği için bölgesel devletler direkt işgal edilme korkusu konusunda daha az endişeli olmaktadır.¹¹²

Bölgesel güçlerin arasındaki ilişkiler ise tam tersidir. Bölgesel güçlerin kendi aralarındaki ilişkilerde birbirlerinden tehdit algıladıkları için ve bu şekilde bölgesel güç dengesini değiştirebilecekleri için ittifaklar kurmaktadır. Onlar için öncelik bölgesel güç dengesidir ve bu da sıkça değişikliklere konu olabilir. Örneğin; Sovyetler Birliği'nin 1955 yılında Mısır'a gönderdiği silahlar, İsrail açısından bölgesel dengeyi aleyhine bozduğu düşünülerek Tel Aviv yönetiminin Fransa'dan alınan askeri yardımla durumu/dengeyi kendi lehlerine döndürme arayışına sebep olmuştur.¹¹³

1.2.2.1.10. İdeolojinin ittifak kurmadaki etkisi

İdeolojinin dengelemeye neden olacak bir faktör olarak ne kadar önemli olduğunu ölçmek pek mümkün değildir. Ancak bununla birlikte, ideolojinin önemli olduğunu düşünürsek iç sistemi veya hükümeti değişen bir devletin farklı müttefikler aramasını da

¹¹⁰ a.g.e., ss. 160-161.

¹¹¹ a.g.e., s. 162.

¹¹² a.g.e., s. 163.

¹¹³ a.g.e., s. 164.

bekleyebiliriz.¹¹⁴ Fakat ideolojik ayrımların önemi bir devletten veya koalisyondan algılanan tehdit seviyesi arttıkça azalmaktadır. İdeolojik dayanışma, güvenliği tehdit eden unsurlar az olduğunda ya da ideolojik faktörler ve güvenlik hususları birbirini desteklediğinde önemli hale gelmektedir.¹¹⁵ Yani ittifakların bir nedeni olarak ideolojik dayanışma dış tehditlerden daha az önemlidir.¹¹⁶

1.2.2.2. Tehdit Dengesi Modeli ve Güç Dengesi Teorisi'nin

Karşılaştırılması

Walt'a göre Tehdit Dengesi Modeli, Güç Dengesi Teorisi'nden daha üstündür. Sadece bir devletin toplam gücüne odaklanmayı etkili ittifak oluşumu için yeterli görmemekte; diğer tehdit kaynaklarının da (toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırganlık yetenekleri ve agresif niyetlerin) hesaba katılmasının daha doğru olacağını düşünmektedir. Devlet adamlarının hangi tehdit faktörünü önemseyeceği belirsizdir ancak bu faktörlerden herhangi birinin artması devletlerin ittifaklar oluşturarak dengeleme yapmaları ihtimalini arttırmaktadır.¹¹⁷ Kısacası, Tehdit Dengesi Modeli'ne göre devletler en çok tehdit oluşturan devlete karşı dengeleme yapmaktadırlar ve bu devlet veya devletler sistemdeki en güçlü devlet olmak zorunda da değildir. Toplam güç; askeri ve ekonomik yetenek, nüfus, doğal kaynaklar gibi birkaç farklı faktörden oluştuğu gibi bir devletin başkalarına yarattığı tehdit de birkaç bileşenin ürünüdür.

Güç Dengesi Teorisi, bir sistemde bir güç dengesizliği olduğu zaman devletlerin tepki vereceğini öngörürken, Tehdit Dengesi Modeli bir devlet veya bir koalisyonun tehlikeli algılanmasından dolayı ittifak kuracaklarını belirtmektedir.¹¹⁸ Tehdit Dengesi Modeli, bir devletin potansiyel müttefiklerinin gücü kabaca eşit olduğunda nasıl bir ittifak seçeceğini açıklamaktadır. Bu durumda tehdit algılayan devlet müttefikini seçerken en az tehlikeli gördüğüne yaklaşacaktır.

¹¹⁴ a.g.e., s. 164.

¹¹⁵ a.g.e., s. 263.

¹¹⁶ a.g.e., s. 266.

¹¹⁷ a.g.e., s. 262.

¹¹⁸ a.g.e., s. 263.

Kısacası, toplam güç tehdidin önemli bir bileşenidir ancak tek faktör değildir.¹¹⁹ Walt’a göre devletlerin dengeleme davranışlarını Tehdit Dengesi Modeli’yle açıklayarak uluslararası alanda devletlerin davranışları daha doğru ve eksiksiz bir şekilde açıklanabilmektedir.

1.2.2.3. *Güvenlik Çıkarları Bağlamında Rusya’nın Suriye’ye İlişkin Politikaları (2011-2016)’nın Tehdit Dengesi Modeli’yle Açıklanması*

Güç dengesi, pek çok anlama gelmekle birlikte özellikle realist yazarların farklı görüşleriyle katkı yaparak oluşturdukları bir dış politika kavramı haline gelmiştir. Klasik realist yazarlar, dış politika analizlerinde devletlerin temel amacının gücü en yüksek seviyeye çıkarmak olduğunu belirtmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için de gücünü maximize etmeye çalışan devletlerin temel stratejisinin güç dengesi oluşturmak olduğunu tespit etmektedir. Yani tüm devletler gücünü en yüksek seviyeye çıkarmaya çalışırken diğerleri bundan tehdit algılayacak ve onlar da gücünü yükselterek sistemde hegemon duruma gelmeye çalışan devletleri dengeleyeceklerdir.

Klasik realizmin en önemli temsilcilerinden olan Hans J. Morgenthau da güç dengesini “güç mücadelesi” anlamında kullanarak uluslararası politika görüşünü ortaya koymaktadır. Devletlerin bu güç mücadelesinde güvenliğe ulaşabilmesinin tek yolunun daha fazla güce ulaşarak olacağını belirtmektedir. Ayrıca anarşik uluslararası sistemde de devletler güvenliklerini sağlamak için başka bir devlete veya merkeze güvenemeyeceklerdir. Ancak kendi ulusal güçlerine dayanarak ulusal güvenliklerini sağlayabileceklerini söylemektedir. Morgenthau, ayrıca güç dengesi oluştururken devletlerin uygulayacakları dengeleme işleminin unsurlarını da belirlemiştir. Devletlerin dengeleme yapabilmesi için dört yol sunmaktadır. Bunları; düşman devleti bölerek zayıf duruma sokmak, nüfuz alanlarının güç dengesini sağlayacak şekilde paylaşımı, silahlanma veya silahsızlanma ve ittifaklar olarak belirlemiştir. Rusya’nın güvenlik çıkarları gözetildiğinde Suriye Krizi bağlamı politikasında da Morgenthau’nun bahsettiği bazı dengeleme yolları göze çarpmaktadır. Ancak klasik realizmin ve

¹¹⁹ a.g.e., s. 264.

dolayısıyla Morgenthau'nun modeli Rusya'nın güvenlik çıkarları bakımından Suriye Krizi'ni açıklamakta yetersiz kalacaktır. Çünkü, Rusya'nın konu üzerindeki güvenlik sorunları yalnız gücün elde edilmesinden kaynaklanmamaktadır. Suriye Krizi'ne müdahil olan ABD'nin gücünün dengelenmesi ve bu bağlamda tek kutuplu bir yapının önlenmesi Rusya için önemli bir güvenlik çıkarı olsa da tek faktör değildir. Daha önceden Çeçenistan'da deneyimlediği terör örgütleri ve aşırılıkla mücadele, ekonomisinin korunması gibi önemli güvenlik çıkarları da bulunmaktadır.

Neorealizm de güç dengesini uluslararası sistemin önemli bir unsuru olarak ele almakta ve kavrama katkıda bulunmaktadır. Neorealizm'in öncülerinden olan Kenneth Waltz, sistem üzerinde durarak sistemin özünde merkezi bir otoritenin bulunmaması nedeniyle anarşik olduğunu ve bu ortamda güvenliklerini sağlamak isteyen devletlerin güç dengesi kurduğunu ifade etmektedir. Waltz, devletlerin güvenliğini sağlamak için kullandıkları bir araç olarak gücü kullandıklarını vurgulamaktadır. Ancak yine de gücü esas alarak bir sistem açıklaması yaptığı için Rusya'nın Suriye Krizi'ndeki güvenlik çıkarlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Rusya'nın amacını yalnız Suriye'deki muhalif unsurları destekleyen ve hatta Rusya'nın bakış açısına göre ayaklanmaların başlamasına sebep olan ABD'nin gücünün dengelenmesi olarak görmek birçok güvenlik faktörünün dışarıda bırakılmasına neden olacaktır.

Savunmacı realistlere göre ise, uluslararası sistemdeki anarşi bazı devletlere yayılcı politikalar açısından fırsatlar verse de temel amacı güvenlik olan devletlerin dengeleme yaparak statükoyu sürdürme eğiliminde olduğunu söylemektedir. Burada bahsedilen faktörler Rusya'nın dış politikasını açıklarken kendini savunma güdüsüyle hareket ettiğini belirtmesiyle örtüşmektedir. Rusya'nın liderleri güvenlik doktrinlerini açıklarken veya saldırgan şekilde algılanabilecek politikalar dahi izlerken hep savunma amaçlı yaptıklarına dikkat çekmektedirler. Böylece sistemde bir saldırgan niyet algılamasının önüne geçilmek istemektedir.

Savunmacı realizmin öncülerinden Stephen Walt'un, kendinden önceki Güç Dengesi Teorilerini eleştiren Tehdit Dengesi Modeli ise Rusya'nın güvenlik çıkarları bağlamında Suriye Krizi politikasına daha uygun görülmüş ve tezde yararlanılmıştır. Çünkü Walt, gücün dengelenmesini bir devletin dış politikasının açıklanmasında yetersiz görmüştür. Gücün dengelenmesi tehdit dengesi modelinde yalnızca bir unsurdur. Bunun

yanında coğrafi yakınlık, toplam güç, agresif niyet algıları ve saldırı gücü gibi diğer etkenlerde ele alınarak bir dış politika analizi yapılmaktadır.

Güvenlik çıkarları bağlamında Rusya'nın Suriye politikalarını açıklamak için de Tehdit Dengesi Modeli daha uygun olmaktadır. Rusya, ABD'nin gücünü dengeleyerek bir güvenlik kazanımı elde etmektedir. Ancak bu bölgenin Rusya'ya yakınlığı ve bölgenin stratejik özelliklerinin önemi, buradaki doğal kaynakların ele geçirilmesiyle Batı'da ve ABD'de meydana gelebilecek toplam güç hacmi büyüklüğü ve ayrıca neticesinde Rusya'da meydana gelebilecek toplam güç azalışı gibi unsurlar da etkili olmaktadır. Bunların yanında toplam gücünü saldırı gücüne çevirebilme ihtimali ve ABD ile müttefiklerinin bazı retoriklerinden doğan agresif niyet algılamalarından da bir dengeleme davranışı söz konusu olmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere Rusya'nın Walt'ın süper güç olarak açıkladığı aktörler şeklinde davrandığı da görülmektedir. Walt'a göre büyük güçler bir diğer büyük güçten tehdit algıladıkları için dengeleme yapmaktadırlar ve bunun için müttefikler aramakta veya olan müttefikleri desteklemektedirler. Bu noktada Rusya Çin ile de müttefiklik/ortaklık ilişkisi kurabilmiştir.

Walt'a göre bölgesel devletler ise coğrafi yakınlıktan dolayı daha fazla tehdit algılamaktadırlar. Ayrıca bir süper gücü dengeleme yetenekleri de yoktur. Bu nedenle küresel güç dengesinden algıladıkları veya başka bir süper güçten algıladıkları tehdit nedeniyle değil diğer bölgesel güçlerden algıladıkları tehdit neticesinde dengeleme yapmaktadırlar. Bu bazen 'bandwagoning'e de neden olabilmektedir. Ancak Suriye ve diğer bölgesel aktörler olan İran, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'ın bu krizde bölgesel olarak algıladıkları tehditler neticesinde dengelemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Süper güçlerden algıladıkları tehdit, bir süper güç çoğunlukla başka bir bölgesel devleti desteklediğinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bölgesel devlet müttefiklik içerisine girerken süper güçlerin ne kadar güçlü olduklarını değil kendi çıkarlarını destekleyecek olanı seçmektedirler. Yani güç dengesinin aksine kimin güçlü olduğuna bakmamakta; çıkarlarını destekleyen devletle müttefiklik kurmaktadırlar. Suriye Krizi'nde de Şam rejimi, ABD'nin onu teröre destek veren ülkelerden biri olarak ilan etmesinin ardından bir tehdit olarak algılamış ve Rusya ile müttefiklik ilişkisi içine girmiştir.

İncelediğimiz dönem itibarıyla (2011-2016) bölgesel güçler açısından İran ve Suriye; Türkiye, Suudi Arabistan, İsrail ve Katar arasında bir tehdit algılaması ve güç mücadelesi görülmektedir. İran ve Suriye, Rusya ve Çin ile müttefiklik ilişkisi içerisindeyken; Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan ve Katar ise ABD'den destek almaktadırlar. Çalışmada, Suriye Krizi'nde Rusya'nın güvenlik çıkarları ele alındığı için diğer aktörler dikkate alınmamış, yalnızca Rusya ve Suriye incelenmiştir.

2003 Irak işgali, ABD ve müttefiklerinden tehdit algılamalarını arttırmıştır ve Rusya'nın bölgeye girişini kolaylaştırmıştır. İran ile Suriye arasındaki ittifakı da perçinlemiştir. ABD'nin bölgeye yerleşmesi bu iki ülke açısından da tehdit algısına neden olmuştur. Ayrıca Arap coğrafyasında ABD karşıtlığını arttırmıştır. Bununla birlikte bu savaş Irak ve Suriye'de devletin çöküşünü hızlandırarak radikal İslami hareketlerin bölgeye yerleşmesine neden olmuş ve bu da Rusya'nın güvenliği açısından bir tehdit olarak algılanmıştır. Rusya, başta El-Kaide olmak üzere selefi örgütlere destek sağladığını düşündüğü Suudi Arabistan ve Katar ile Suriye arasındaki mücadeleyi bu açıdan görüp Şam yönetimi desteklemektedir. Çünkü Rusya'da yaşayan ve çevresinde bulunan Müslüman halkların Ortadoğu kaynaklı radikal hareketlerden etkilenmesi, Rusya için açıkça bir güvenlik tehdidi olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA RUSYA’NIN GÜVENLİK POLİTİKASI

1. RUSYA GÜVENLİĞİNİN YAPI TAŞLARI

Rusyaların tarihten beri çeşitli dönemlerde taşıdığı büyük güç statüsü, geniş coğrafyası ve genişleyen bu coğrafyada hakimiyeti altında kalan çeşitli dinsel ve etnik yapılar gibi çeşitli yapıtaşlarının oluşturduğu tehdit algısı mevcuttur. Bu bölümde geçmiş dönemlere dayanarak halen devam eden güvenlik kültürü incelenmeye çalışılacaktır.

1.1. RUSYA’NIN COĞRAFÎ VE STRATEJİK KONUMUNUN ETKİSİ

Bir ülkenin coğrafik özellikleri, stratejik konumu, doğal kaynakları ve topografyası gibi özellikleri o ülkenin kapasitesini ve gücünü ortaya koymada önemli araçlardır. Ülkenin topraklarının genişliği, dünya haritası üzerindeki konumu, ülkenin etrafında denizler veya okyanuslar bulunması, büyük dağlarla çevrili olması gibi özellikler devletin güvenlik politikasının belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.¹²⁰

Rusya’nın güvenliğini oluşturan yapı taşlarının içinde geniş coğrafyası, bulunduğu jeopolitik konumu ve doğal kaynakları yer almaktadır. Rusya’nın merkezi veya çekirdeği olarak niteleyebileceğimiz Doğu Avrupa bölgesi İngiliz Mackinder’in Kara Hakimiyet Teorisi’nde bahsettiği dünyanın kalpgâhında (‘heartland’ında) bulunmaktadır. Bu da tarih boyunca Rusya’nın jeopolitik gelişimini ve dış politikasını etkilemiştir.¹²¹

Rusya, SSCB’nin 1991 yılında dağılmasından sonra kurulan Avrupa’nın kuzeydoğusu ile Asya’nın kuzeyini kapsayan ve 17.098.242 km² yüzölçümü ile dünyadaki en geniş topraklara sahip ülkedir. Kuzeyden Kuzey Buz Denizi; doğudan Büyük Okyanus; güneyden Kuzey Kore (18 km), Çin (güneydoğu 4,133 km, güney 46 km), Moğolistan (3,452 km), Kazakistan (7,644 km), Azerbaycan (338 km), Gürcistan (894 km); batıdan Ukrayna (1,944 km), Belarus (Beyaz Rusya) (1,312 km), Letonya (332

¹²⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, a.g.e., s. 141.

¹²¹ Sadi Bilgiç, “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye’ye Etkileri”, *Bilgesam*, Analiz/Rusya, No: 1317, 4 Mayıs 2016, s. 1.; Elnur Soltan, Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt 6, Sayı 4, s. 66.

km), Estonya (324 km), Finlandiya (1,309 km), Norveç’le (191 km) çevrilidir. Ayrıca siyasi olarak bağılı olup, coğrafi olarak ona bağılı olmayan (eksklavı) Kaliningrad da Rusya’nın sınırları dahilinde bulunmaktadır.¹²²

Rusya’nın selefi olan Rus İmparatorluğu ve daha sonra da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 8,5 milyon mil karelik (yaklaşık 22 milyon km²) bir toprağa hakimdi. Sovyetler Birliği 1991 yılında dağıldıktan sonra topraklarının yaklaşık olarak çeyreğini kaybetmesine rağmen yeni kurulan Rusya Federasyonu Avrupa’nın kuzeydoğusu ile Asya’nın kuzeyini kapsayan ve 17.098.242 km² yüzölçümü ile halen coğrafi olarak dünyanın en büyük ülkesi konumundadır.¹²³ Rusya kendinden sonra en geniş topraklara sahip iki ülke olan ABD (9,833,517) ve Kanada’nın (9,984,670) toplam yüzölçümüne neredeyse eşit olan yüzölçümüne sahiptir. Onbir saat dilimini içine alan coğrafyası, onu coğrafi bir ‘süper güç’ konumuna getirmektedir.¹²⁴

Rusya’nın Avrupa kısmı dağlık araziden ya da doğal sınırlardan yoksun monoton bir düzlüktür. Bu, tarih boyunca Rusları hem olumlu hem de olumsuz anlamda etkilemiştir. Doğal engebelerden mahrum oluşu, ülkeyi dış istilalara karşı açık hale getirmekteydi. Nitekim modern zamanlarda Rusların maruz kaldıkları saldırıların çoğu Batıdan gelmiştir. 17. yüzyılda Polonyalılar, 18. yüzyılda İsveçliler, 19. yüzyılda Fransızlar ve 20. yüzyılda Almanlar, Rusların ulusal güvenliğine ciddi tehdit oluşturmuşlardır.¹²⁵ Bu nedenle Ruslar, sürekli yayılarak güvenli sınırlara ulaşmayı hedeflemişlerdir.¹²⁶

En eski Rus tarihi 9.yy.da Vladimir tarafından kurulan Kiev Knezliği ile başlamıştır.¹²⁷ Bugün Rusya Federasyonu olarak varlığını sürdüren ülke, 1225’te Tatar-Moğol hakimiyeti altında olan küçük bir prenslikti. 12. yüzyılın sonlarına doğru Prens Yuri Dolgoruki tarafından kurulan Moskova Knezliği, kara ve nehir yollarının kesiştiği bir noktadaydı ve bu özelliği de Knezliğin kısa sürede gelişmesini sağlamıştı. Ancak kara

¹²² Sedat Avcı, “Rusya”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, 2008, s. 251.

¹²³ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, (Çev: Figen Dereli), İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2011, s. 4.

¹²⁴ Dimitri Trenin, *The End Of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Washington DC: Carnegie Moscow Center, 2001, s. 20.

¹²⁵ a.g.e., ss. 41-42.

¹²⁶ Sezgin Kaya, Ömer Göksel İşyar, “Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 2009, s. 28.

¹²⁷ Ömer Göksel İşyar, “Avrasya’da Devletlerin Yükseliş Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2008, s. 112.

devleti olması ve doğal engebelerden mahrum oluşu ülkeyi dış istilalara karşı açık hale getirmekteydi ve bu güvenlik zafiyetini gidermek için Ruslar coğrafi olarak genişlemek ve doğal sınırlara ulaşmak stratejisi izlemişlerdir.¹²⁸ Bu bağlamda Rus toprakları genel olarak istilalara iki yönden maruz kalmaktaydı: bunlar, dağlık araziden ve doğal engebelerden yoksun olan Kuzey Avrupa Ovası'ndan¹²⁹ ve Orta Asya steplerinden eş zamanlı olarak saldırıya açık olan Rus devletlerinin buna dayanma ihtimali oldukça azdı. Bu nedenle Ruslar güvenliği sağlamak için ilk olarak kolayca işgal edebilecekleri Kuzey Kutbu'na ve kuzeydoğusundaki Urallar'a doğru genişlemişlerdir. Daha sonra 16. yüzyılın ortalarında, Ruslar güney ve doğuya doğru steplerin derinlikleri istikametinde, doğuda Ural Dağları, güneyde Hazar Denizi ve Kafkas Dağlarına kadar yayılmışlardır. Kafkasya'nın kuzey yamaçlarını ele geçirmek Asya'nın bir kısmında ve İran kısmında ona belli bir savunma sağlarken, geriye kalan yerlerdeki stepler savunma açısından elverişsizdi ve Rusların burada tampon bölgeler kurarak güvenliklerini sağlamalarına neden olmuştu. Kuzey Avrupa Ovasında ise Ruslar, güneybatıda Ukrayna'yı fethetmiştir ve Karpat Dağları'na kadar ilerlemişlerdir. Ayrıca Ruslar, sınırlarını Baltık denizine kadar genişleterek buradaki sınırı güvence altına almışlardır. Böylece Moskova Knezliği Rus İmparatorluğuna dönüşmüştür.¹³⁰

Bu noktada Rusya'nın güvenlik paradigmasını anlamak açısından bir analiz yapacak olursak doğusundaki Sibiry bölgesinin kuzeyinde Arktik Okyanusu bulunmaktadır. Batısında Ural Dağları ve doğusunda Pasifik Okyanusu ile sınırlandırılmıştır. Güneyinde ise Moğolistan ve Çin ile sınırı bulunmaktadır.¹³¹ Orta Asya kısmında ise Rus İmparatorluğu ve daha sonra da SSCB, bu bölgede bulunan sıra dağları, çöller ve su kütleleri ile mükemmel bir savunma pozisyonu elde etmiştir. Kuzeybatıdan Moğol sınırından, güneybatı Kırgızistan ve Tacikistan'dan bir hat üzerinden, Himalayaların Tien Shan Dağları'nın kuzey uzantısı ile korunaklı bir pozisyon almıştır. Afganistan ve İran sınırında dağlık bir sınır boyunca ovaları işgal etmiş ve batıya doğru Hazar Denizi'ne ulaşmış ve bu bölgeyi hakimiyeti altına almıştır. Ancak Afganistan sınırında küçük bir bölge dışında diğer alçak alanlar, büyük askeri güçler için geçilmez çöllerden oluşmaktaydı. Hazar Denizinin Batı kıyısında ise İran ve Türkiye ile

¹²⁸ Yaşar Onay, *Batı'ya Direnen Devlet: Rusya*, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2008, s. 67.

¹²⁹ Trenin, a.g.e., ss. 41-42.

¹³⁰ <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle> , (E.T., 16.10.2018).

¹³¹ <https://www.britannica.com/place/Siberia#ref74202> , (E.T., 24.10.2018)

paylaştığı her iki taraftan da geçilmesi zor olan Kafkas Dağları başlamaktaydı ve Karadeniz’e uzanarak güney kanadını tamamen korumaktaydı.¹³²

Ruslar batı sınırlarındaki coğrafi zafiyetlerini aşmak için burada Karpat Dağları’na ulaşmayı hedeflemişlerdir ancak Romanya’daki Karpatlara kadar uzanamamışlardır. Moldova ya da Bessarabia olarak adlandırılan bu bölge Rus ulusal güvenliğine tehdit oluşturmaktaydı. Ancak Rusya açısından en büyük tehlike noktası Karpat Dağları’nın bitimi ve Baltık Denizi’nin kuzey kenarı arasında kalan düzlük alandı. Bu bölgenin Rusya açısından arzettiği tehdit ise Kuzey Alman düzlüğünün bu noktanın doğu kısmında bir üçgen gibi genişlemesidir. İşgalci güçler kuvvetlerini yoğunlaştırdığı takdirde Moskova’ya kadar girebilmekteydiler. Bu, geleneksel Rusya’nın korkusudur ve Ruslar buradan I. Napolyon, II. Wilhelm ve Hitler olmak üzere üç saldırganla karşı karşıya kalmışlardır. SSCB de bu bölge üzerinden Elbe’ye kadar ilerlemiştir.¹³³

Tarih boyunca Ruslar bu engelsiz arazi nedeniyle güvenliği “alan derinliği” olarak algılamışlar ve güvenliği arttırmak için sınırların daha ilerilere gitmesi gerektiği düşüncesini benimsemişlerdir. Bu, tarih boyunca Rusları hem olumlu hem de olumsuz anlamda etkilemiştir. Doğal engebelerden mahrum oluşu ülkeyi dış istilalara karşı açık hale getirmekteydi ancak içten dışa doğru açılmada ve işgal etmede ona yarar sağlamıştır.¹³⁴ Ayrıca Rusya’nın coğrafi olarak büyüklüğü ve alan derinliğinin hem Napolyon’a hem de Hitler’e karşı ülkelerini savunmada çok değerli olduğu kanıtlanmıştır.¹³⁵

Ülkenin gittikçe genişlemesi ve sınırların daha çok uzaması ülkenin askeri olarak korunmasını zorlaştırmaktaydı ve bu durum, otoriter bir yönetim anlayışını doğurmuştur. Devlet öncelikle sağlam bir iç güvenlik teşkilatı oluşturmuştur. Dış güvenliği içinse güçlü bir ordu yapısı oluşturmayı hedeflemiştir.¹³⁶

¹³² <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle> , (E.T., 16.10.2018).

¹³³ <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle> , (E.T., 16.10.2018).

¹³⁴ Elnur Soltanı, “Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, s. 66.

¹³⁵ Ben Smith, Russian Foreign and Security Policy, Briefing Paper, *House of Commons Library*, Number CBP 7646, 5 July 2016, s. 10.

¹³⁶ Sami Yıldırım, 1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt. 23, Sayı 2, 2013, s. 68.

1.2. EKONOMİ VE DOĞAL KAYNAKLAR

Dünya üzerinde kanıtlanmış en fazla doğalgaz rezervine sahip ülke 35 trilyon metreküp ile Rusya'dır. Rusya'yı ikinci en fazla doğalgaz rezervine sahip ülke olarak 33,2 trilyon metreküp ile İran izlemektedir.¹³⁷ Dünya enerji piyasasında en fazla doğalgaz üretiminde bulunan ülke ise, 734,5 milyar metreküp ile ABD'dir. Bu, dünya piyasasının %20'sini kapsamaktadır. ABD'yi, dünya piyasasındaki oranı %17,3 olan Rusya 635,6 milyar metreküplük doğalgaz üretimiyle takip etmektedir.¹³⁸

Rusya Federasyonu, 1991 yılında kurulmasından itibaren, dış politikasını ve ekonomisini birlikte yönetecek bir dış enerji politikası geliştirmiştir. Yeltsin'in ardından başkanlığa gelen Vladimir Putin, enerjiyi başta gelen ekonomik sektör haline getirmiş ve bunun da Rusya'nın yeniden süper güç haline gelmesinde en önemli katkıyı yapacağına inanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra katı kuralları olan merkezi ekonomik sistemi uygulamayı terk eden Rusya 1991-1998 yılları arasında bir geçiş dönemi yaşamış ve bu süreçte Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) yüzde 30 oranında düşmüş ve dolayısıyla çok yüksek bir enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır. 1999 yılının ikinci yarısında ise Rublenin değer kaybetmesi ve petrol fiyatlarındaki artışın yanı sıra, ayrıca ülke içinde yabancı rekabetine kapalı bırakılan bazı önemli endüstri ve ticaret alanlarının korunmasıyla birlikte Rus ekonomisinde toparlanma gözlenmiştir. 1998-2008 yılları arasında Vladimir Putin'in başkan olduğu dönemin birinci sekiz yılı içinde GSMH yüzde 6, 94 oranında büyüme kaydetmiştir.¹³⁹

2018 yılı itibariyle Rusya dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ülke konumundadır. Ayrıca petrol üretiminde de Suudi Arabistan'ın önüne geçerek dünyanın günde en fazla petrol üreten ülkesi olmuştur. Başkan Putin bir konuşmasında bugünlerde dünya ekonomisinde devletlerin ilerlemesinde en önemli gücün enerji olduğunu söylemiştir ve enerjinin Rusya açısından önemine vurgu yapmıştır. Putin'in üzerinde durduğu bir diğer alan da uzun dönemlere yayılan doğalgaz sözleşmeleridir. Doğalgaz Rus ekonomisinde petrolden farklı konumdadır; çünkü petrolde OPEC gibi bağlayıcı bir

¹³⁷ <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (E.T., 16.10.2018).

¹³⁸ <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (E.T., 16.10.2018).

¹³⁹ Tuğçe Varol Sevim, "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzeydoğu Asya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, sayı 41, Bahar 2014, s. 88.

uluslararası örgüt mevcut iken doğalgazda böyle bir örgüt olmamasından dolayı Rusya ihraç edeceği doğalgazın fiyatını daha özgürce belirleyebilmektedir.¹⁴⁰

2000 yılında Putin'in Rusya Devlet başkanlığına seçilmesinden sonra enerji politikası üzerinde yaptığı stratejik planlamalar, devlet için önemli bir ivme kaynağı olmuştur. Çünkü Başkan Putin Rusya'nın ekonomik ve sosyal anlamda gelişemediği sürece tekrar bir süper güç olamayacağını ve tarihten silinip gideceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Rusya Federasyonu'nu yönetmeye başladığı tarihten itibaren dış politika ve enerji politikasını iç içe geçirmiştir ve bunlara büyük bir önem atfetmiştir.¹⁴¹

Tarihte, bir kara imparatorluğu olan ve bunu aşamayan Rusya, Avrupa'yı aşamamış ve dolayısıyla kıta havzasının dışına çıkamamıştır. Böyle kapalı olan bir havza Rusya'nın tarihten bu yana ekonomik dinamizmini engellemiş ve devletin gücünü sınırlamıştır. Ayrıca bir tarım toplumu niteliğinde olan Rusya yeterli sermaye birikimine bir türlü ulaşamamış ve neticede Rusya tarih boyunca uluslararası arenada silahlı unsurlardan başka bir güç geliştirememiştir.

Günümüzde ise, dünyanın en çok dikkat çeken politika aracı olan enerji kaynaklarının üretildiği ve dünya pazarına sunulduğu bir devlettir. Rusya'yı dünyanın en büyük enerji ihracatçısı yapan onun enerji kaynaklarını etkin kullanması ve pazarlama kanallarını elinde bulundurması olmuştur. Rusya tarihi süresince kendisini zor duruma sokan ekonomik yetersizlikleri için kaynağını enerji alanında bularak sermaye birikimi yapmaya başlamıştır. Bu da ekonomik büyümesini sağlayacaktır. Böylece biriktirilen sermaye devletin sosyal, güvenlik gibi diğer alanlarına kaydırılarak ülkenin gelişmesine ve ilerlemesine imkân verecektir. İlave olarak Rusya'nın çabalarını boşa çıkarmak için başka güçler tarafından bu kaynakların üzerinde denetim sağlama çabası da söz konusudur. Ayrıca enerji kaynakları üzerinde kontrol sağlamak hem Batı hem de Rusya için bir diğeri üzerinde hakimiyet kurmak açısından en güçlü dış politika araçlarından birisi olmuştur.¹⁴²

¹⁴⁰ a.g.m, ss. 89-91.

¹⁴¹ a.g.m., s. 91.

¹⁴² Halil Dağ, "Rusya'nın Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı 6, Aralık-Ocak-Şubat 13,14, ss. 208-209.

Günümüzde ise Rusya'nın dış politikasında ana argüman askeri gücünün yanında enerji kaynaklarının kullanımıdır. Rusya, dış politikada enerjiyi kendi varlığını ve gücünü hissettirme aracı olarak ortaya koyarken diğer taraftan da enerjiden elde ettiği geliri ile ekonomisinin zayıf yönlerini ve sosyal yapısını düzenlemeye çalışmaktadır. Özellikle geniş bir alanı kapsayan Rusya'da ekonomi, merkezi hale getirilememiş ve bu da refahın tabana yayılmasını oldukça zorlaştırmıştır. Rusya enerji kaynakları yoluyla ekonomik zayıflığını gidererek eski süper güç konumuna yükselmek ve bu konumu uzun süre devam ettirmek istemektedir.¹⁴³

Rusya ekonomisi büyük oranda enerji gelirine bağımlıdır. Devlet bütçesinin %52'sini petrol ve doğalgaz gelirleri oluşturmaktadır. Ekonomisini enerjiden besleyen Rusya, bir yandan ekonomisini güçlendirirken öte yandan diğer ülkelerin enerji ihtiyacını kendisi açısından kazanca dönüştürmektedir.¹⁴⁴ Tüm bu sebeplerden dolayı enerjinin gelişimi ve enerji güvenliğinin sağlanması, Rusya devlet politikasının en önemli amaçlarından biridir. Rusya, enerji güvenliğini talep güvenliği anlamında görmektedir. Enerji geliri Rusya'nın ihracatının üçte ikisini ve Gayrisafi Yurt içi Hasılası (GSYİH)'nin dörtte birini oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonomisi enerjiye bağımlı olan Rusya hem Avrupa enerji pazarını hem de Uzak Doğu'daki çıkarlarını korumak için enerji ihracatına yönelik uzun vadeli sözleşmeler yapmaktadır.¹⁴⁵ Nitekim Rusya, petrol ve doğalgaz bakımından zengin Orta Asya ülkelerinin başka ülkelerle anlaşmasını engelleyerek bu ülkelerin petrol ve doğalgazını ucuz fiyatlara alarak kendi iç piyasasında kullanmakta ve kendi doğalgazını da Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yüksek fiyattan satmaktadır.¹⁴⁶

Rusya'da 1992'de kabul edilen, bireylerin, toplumun ve devletin güvenliğini yasal olarak temellendiren ilk Güvenlik Yasası'nda Enerji sektörü, kanunun 12. Maddesi'nde tarımdan, sanayi ve ulaştırma ile birlikte devlet güçleri ve güvenliği sağlama araçları bağlamında kısaca söz edilmiştir. Enerji güvenliği ile ilgili en önemli stratejik belgelerden biri, Rusya Federasyonu 2012 Enerji Güvenliği Doktrinidir. Doktrinde enerji güvenliği ulusal, küresel ve bölgesel olmak üzere üç aşamalı tanımlanmış ve Rusya'nın enerji

¹⁴³ a.g.m., s. 210.

¹⁴⁴ a.g.m., s. 211.

¹⁴⁵ Jussi Huotari, "Enerji Policy and (Energy Security) as a Part Of Russian Foreign Policy", *Nordia Geographical Publications*, 40, 4, 2011, s. 126.

¹⁴⁶ Serdal Yılmaz, "Doğal Kaynak Milliyetçiliği Bağlamında Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Bir dış Politika Aracı Olarak Enerji", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Ed. Sibel Turan, Nergiz Özkural Köroğlu, London: Transnational Press, 2017, s. 124.

güvenliğine yönelik algıladığı tehditler iç ve dış kaynaklı olarak belirlenmiştir. Doktrine göre enerji güvenliği; kaynakların yeterliliği, mevcudiyeti ve talep ve arzın ilgili enerji kaynaklarıyla karşılanabilmesi için teknolojik erişilebilirliği içermektedir.

Doktrinde, Rusya'nın enerji güvenliğine yönelik var olan ve potansiyel olarak var olabilecek tehditler tanımlanmaktadır. Bu tehditler koşullu olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup ekonomik, sosyal, teknolojik, politik ve doğal olaylar gibi bir dizi iç tehdidi tanımlanırken; ikinci grup Rusya'nın enerji güvenliğine yönelik tehditler veya ayrı ayrı zayıflatılabilecek uluslararası politika ve ekonominin dış faktörleri olarak belirtilmiştir. Enerji sektörünün diğer tüm ekonomik, politik ve sosyal alanlarla bağlantılı olduğu düşünülürken; iç tehditler temel olarak yakıt ve enerji kompleksine odaklanmaktadır. Dış tehditler ise makroekonomik ve jeopolitik konularla yakından ilgilidir.

Bunların yanı sıra doktrin, mevcut ve olası tehditleri zamanında tespit edebilmek ve önlemek amacıyla enerji güvenliği seviyesinin sürekli izlenmesini sağlamaktadır. Doktrine göre Rusya'nın enerji güvenliği üç faktörle karakterize edilmektedir. Birinci faktör, yakıt ve enerji komplekslerinin ekonomik olması ve yüksek kalitedeki yakıt ve enerji için yeterli tedarik sağlayabilmesidir. İkinci faktör enerji tüketicisi olarak enerji kullanımını arttırma veya taleplerini sınırlama kabiliyetidir. Son olarak üçüncü faktör potansiyel tehditlerin (ekonomik, sosyo-politik, teknolojik ve doğal afetler gibi) etkilerini azaltmak için enerji ve yakıt komplekslerinde gerekli önlemleri almaktır.¹⁴⁷

Dünyadaki küresel güç yarışında Rusya'nın karşısına çıkarak onu zayıflatmak isteyen ABD ise, ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük bölümünü Ortadoğu ve Hazar bölgesinden sağlamaktadır. ABD için de enerji güvenliğini düşünecek olursak enerji ve güvenliğini iç içe görmekte ve bu konuda hem Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'ne olan bağımlılığını azaltmak hem de Rusya'nın bu bölgelerdeki etkinliğini kırmak istemektedir. AB de dünyada en fazla enerji tüketen ikinci bölge ve en büyük enerji ihracatçısı konumundadır ve ABD, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması gerektiğini düşünmektedir. Bu amaçla ihtiyaç duyduğu enerjiyi çeşitlendirip doğalgaz ve petrolü temin ettiği kaynakları arttırmak için çalışmaktadır. AB ve ABD açısından Rusya, askeri ve ekonomik açıdan güçlenirken, enerji açısından da stratejik bölgelere yakınlığı dolayısıyla dikkat edilmesi gereken bir güçtür. Orta Asya ve

¹⁴⁷ Huotari, a.g.m., s. 126.

Kafkaslardan ucuza aldığı doğal gazı, % 45 gibi yüksek bir oranda ona bağımlı olan Avrupa ülkelerine satan Rusya, zaman zaman da bölgenin doğalgazını bu devletler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.¹⁴⁸

Rusya Federasyonu doğalgazı ulusal çıkarlarını korumak ve uluslararası sistemde ülkeyi güçlendirmek için gerekli politikalarla uygulamaya çalışmaktadır. Rusya doğalgaz potansiyelini halka açık anonim şirketi olan Gazprom (Gazprom) Şirketi aracılığıyla yönetmektedir. Gazprom dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip olan şirkettir. Küresel doğalgaz rezervindeki payı yüzde 16, Rusya doğalgaz rezervindeki payı ise yüzde 71'dir. Şirketin doğalgaz boru hattı uzunluğu 172.600 km'dir. Dünyanın en büyük gaz iletim sistemine sahiptir. Şirket eski Sovyetler Birliği devletleri içindeki veya dışındaki otuzdan fazla ülkeye gaz ihraç etmektedir.¹⁴⁹ Yüzde 51 hissesiyle Rusya devletinin kontrolünde olan Gazprom, Rusya'nın en önemli ve en büyük şirkettir. Kremlin de Gazpromu doğal olarak dış politikasında bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.¹⁵⁰

Rusya Federasyonu'nun petrol ileten hatlarının tamamına yakınının kontrolü ise Transneft adlı petrol şirketinin elinde bulunmaktadır. Transneft Rusya'dan çıkan petrolün yüzde 88'ini iç ve dış pazarlara ulaştırmaktadır. Devlet tarafından yönetilmekte olan Transneft, geniş iç dağıtım ve ihracat yönlü petrol boru hatları üzerinde tekel konumundadır.¹⁵¹

2. RUSYA'NIN GÜVENLİK ALGISINDA DÖNEMSEL DEĞİŞİMLER

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından ortaya çıkan Rusya Federasyonu SSCB'nin devamı olarak kabul edilmiştir. Ancak Rusya Federasyonu'nun hemen toparlanması mümkün olmamış, dünya siyasetinde aktif rol oynayamamış, aksine ABD ve Batılıların politikalarına hatta ekonomilerine uyum sağlamaya çalışmıştır. Güvenliğini bu şekilde sağlayabileceğini düşünen Rusya, uluslararası politikada meydana

¹⁴⁸ Sertan Çınar, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru Küresel Enerji Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, s. 23.

¹⁴⁹ <https://www.gazprom.com/about/>, (E.T. 13.08.2019).

¹⁵⁰ Azime Telli, "Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Rezervlerinin Analizi", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, Kocaeli Üniversitesi*, 23-24 Eylül, 2014, s. 159.

¹⁵¹ a.g.m., ss. 166-167.

gelen birtakım olaylar neticesinde ve Rus halkının da baskısıyla Sovyetler Birliği gibi güçlü bir devlet olarak politikalar izlemeye başlamıştır. Bu da bize göstermektedir ki diğer büyük güçlerden algıladığı tehditler neticesinde güvenlik algısını değiştirmiştir. Walt'ın Tehdit Dengesi Modeli'ne göre kendisini çağlar boyu büyük bir devlet olarak gören Rusya, 'bandwagoning'in kendisine uygun olmadığına karar vermiş ve çeşitli doktrinler ile tüm dünyaya güvenlik önceliklerini ilan etmiştir. Bu bölümde Rusya'nın tehdit algıladığı temel kırılma noktalarına ve devletin önemli belgelerine yer verilmiştir.

2.1. BORİS YELTSİN-ANDREY KOZİREV DÖNEMİ GÜVENLİK ALGISI VE “YUMUŞAK TEK KUTUPLULUK”

Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991'de resmen sona ermesinin ardından ortaya çıkan cumhuriyetlerden biri olan Rusya uluslararası ortamda önemli bir devlet olarak yerini almıştır.¹⁵² Rusya Federasyonu, dünya çapındaki devletler ve uluslararası örgütlerde Sovyetler Birliği'nin hukuksal halefi olarak kabul edilmiştir.¹⁵³ SSCB'nin resmi ardılı olarak Rusya, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NPT) çerçevesinde nükleer gücü bulunan ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olan devlettir.¹⁵⁴ Yeni bir devlet olarak yeni bir dış politika geliştirmek zorunda kalan Rusya Federasyonu, Komünizm ve Soğuk Savaş dönemi ideolojisinden sonra bir kimlik seçme konusunda sert tartışmalar yaşamıştır.¹⁵⁵ Yeltsin Döneminde önce 1991-1993 yılları arasında Atlantikçilerin, daha sonra ise 1994 sonrasında Avrasyacıların etkili olduğu görülmektedir.¹⁵⁶

Yeni kurulan Rusya Federasyonu'nda ilk devlet başkanı olarak Boris Yeltsin seçilmiştir. Yeltsin 1999 yılının Aralık ayına kadar iki kere üst üste seçilerek bu görevi yürütmüştür. Atlantikçi düşüncenin hâkim olduğu Yeltsin ve dışişleri bakanı Andrey Kozirev'in yönetiminde olan 1991-1993 yılları arasında, Rusya'da demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi Batı'nın liberal düşüncelerine bağlı politikaların

¹⁵² Mustafa Kibaroglu, “Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt 6, Sayı 4, s. 95.

¹⁵³ *Foreign Policy of the Russian Federation, CIDOP International Yearbook 2010*, s. 224.

¹⁵⁴ Kibaroglu, a.g.m., s. 95.

¹⁵⁵ Sami Yıldırım, a.g.m., s. 62.

¹⁵⁶ Habibe Özdal, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, Ankara: Eflal Yayıncılık, Usak Yayınları 27, 2016, s. 128.

hâkim olduğu görülmüştür. Bu dönemde devletin resmi felsefesi haline gelen Atlantikçi düşünce ülkenin ekonomik ve siyasi değişim sürecinde Soğuk Savaş sonrasında farklılaşan güvenlik ve tehdit algılamasının sonucu olarak Batı'nın ve uluslararası kurumların yardımlarına öncelik vermiştir. Çünkü Yeltsin ve ekibi Sovyet sonrası Rusya'da siyasal ve ekonomik anlamda bir değişiklik yapmanın devletin ve halkın geleceği için en önemli etkenlerden biri olduğunu düşünürken; komünist düşünce bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu durumda, Atlantikçi düşünce yapısının hâkim olduğu bu dönemde Rusya elitleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uluslararası çevreden gelecek bir dış tehdit algılamazken, içerden geleceği düşünülen tehditlerin ise değişimin başarılı olması ile bertaraf edileceğini düşünmüşlerdir.¹⁵⁷

1990'lı yılların başında bu iyimser havanın etkisiyle uluslararası ortam da yumuşamıştır. Çatışmalar sonucu ilerleyen tarihin artık ideolojik ihtilaflar nedeniyle çatışma ihtimali kalmadığı için ilerlemeyeceği ve tarihin sonunun geldiğini iddia eden görüşler (Tarihin Sonu) ortaya atılmıştır. Batı'nın temsil ettiği liberal ekonomi ve demokrasi gibi düşüncelerin tüm dünya üzerinde hakimiyet kuracağı ve liberal yapıda olan devletlerin de birbiriyle çatışma eğiliminde olamayacağı gibi fikirler ileri sürülmüştür. Ancak yine de güvenlik konularıyla ilgilenen çevrelerde tartışılan bazı güvenlik sorunları bulunmaktaydı. Bu sorunlar Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku ülkelerini savunmakla görevli olan Varşova Paketi'nin ortadan kalkmasıyla karşıt kutbu temsil eden Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO/ North Atlantic Treaty Organization) varlığının devam edip etmeyeceği; eğer devam edecekse tehdit değerlendirmelerinin ne olacağı ve bu bağlamda yeni belirlenecek askeri stratejisinin hangi yönde belirleneceği ve Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerin ve Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üye olup olmayacağı konularıydı.¹⁵⁸

1991-1993 yıllarında hâkim olan Atlantikçi düşüncenin temsilcilerinin başında Başkan Yeltsin gelmekteydi ve en önemli şahsiyetleri de bu dönem dışişleri bakanı olan Andrey Kozirev ile Başbakan Yegor Gaydar olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) yeniden canlandırma ve kapalı merkezi ekonomik sistemi yeniden

¹⁵⁷ a.g.m., s. 128.

¹⁵⁸ Kibaroglu, a.g.m., s. 96.

oluşturma görüşlerine karşılık Atlantikçi ekip dış politikada Batı'nın yanında yer alırken, iç politikada ise serbest piyasa ekonomisini destekleyen görüşler hâkim olmuştur. Batı ile ilişkilerde romantik dönem olarak da adlandırılan bu dönemde Moskova yönetiminin esas amacı Rusya Federasyonu'na Sovyetler Birliği zamanında uluslararası sistemde sahip olduğu statüyü geri kazandırmaktı. Ancak yeni kurulan bir devlet olarak Rusya eski gücünü toparlamak ve ekonomik açıdan yeterli seviyeye çıkmak için önce yakın çevresine yönelmiştir ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin kurulmasını öncelikleri arasına almıştır; böylece Batı yanlısı bir tutum izleyerek başta ABD olmak üzere Batıdan yardım sağlamaya çalışmıştır.¹⁵⁹

Bu dönem etkili olan Atlantikçi düşünceye göre, Rusya, Soğuk Savaş dönemi boyunca bizzat kendi çıkarlarına aykırı hareket etmiştir. Rusya, Batı'nın bir parçası olarak varlığını sürdürebilecektir. Rusya'ya yönelik gerçek tehdit de Batı'dan değil, kendi ekonomik geri kalmışlığından ve demokratik yapıda olmayan devletlerle olan sıkı ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Rusya bu tehditle başedebilmek için Batı tipi kurumlar geliştirmeli ve “Batılı medeni uluslar” koalisyonuna katılmalıydı.¹⁶⁰

Başkan Yeltsin ve Atlantikçilerin hedefi bu dönemde Rusya'yı Batı değerlerine göre demokratik, insan haklarının üstünlüğünü kabul eden, hukukun üstünlüğüne dayanan bir devlet haline getirerek, serbest piyasa ekonomisi ile hızla kalkındırma olmuştur.¹⁶¹ Dış politikada izledikleri Batı yanlısı tutum ise, ABD ile nükleer rekabete sona verilip stratejik işbirliğinin kurulması, SSCB'nin değerlerinin ortadan kaldırılması, NATO'yla işbirliği yapılması, BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üyelerle ve Avrupalı müttefiklerle ilişkilerin geliştirilmesi, Dünya Ticaret Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries-DTÖ) ve Grup of Seven (G7) gibi uluslararası kurumlara üye olma gibi hedeflere yönelmeye sebep olmuştur.¹⁶²

Yeltsin yönetimi bu dönemde başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri ile uyumlu ilişkiler yönünde politikalar izlerken, bazı konularda bağımlı politikalar takip etmiştir.

¹⁵⁹ Osman Berat Çelebi, *Rusya'nın Putin'inden Putin'in Rusya'sına...*, Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü, s. 37.

¹⁶⁰ Sezgin Kaya, “Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, Kış 2010, s. 59.

¹⁶¹ Çelebi, a.g.e., 37.

¹⁶² İlyas Kemaloğlu, “21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Sonbahar 2016, s. 7.

Dönemin Dışışleri Bakanı Andrey Kozirev özellikle 1992-1993 yılları arasında uluslararası ihtilaflarda Batılı ülkeleri rahatsız edecek bir dış politikadan kaçınmıştır. Irak ve Sırbistan'a yönelik BM bünyesindeki ambargolara karşı sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ayrıca nükleer silahların yaygınlaşması, terörizm ve dinsel fanatizm gibi konular, ABD ile ortak algıladığı tehditler olmuştur. Rusya'nın böyle bir politika izleyerek gücünü tekrar toparlamasına ve bölgesel bir güç haline gelmesine çalışılmıştır. İçerdeki ve ekonomideki problemler nedeniyle yayılmacı bir politika izlemek yerine başta ABD olmak üzere Batıdan destek aranmıştır.¹⁶³

Yeltsin bu dönemde ABD ile Şubat 1992'de Camp David'de Soğuk Savaş'ın bittiğini belirten bir deklarasyon imzalamıştır. Burada bir de iki ülke arasında nükleer silahları sınırlandırma antlaşmaları imzalanmıştır.¹⁶⁴ Ayrıca bu dönemde Rusya'nın Yakın Çevre Politikası kapsamında hayati önemde olan Kafkaslar'da meydana gelen çatışmalara yönelik olarak Batılı devletler, bu bölgenin Avrupa'yla zengin yeraltı kaynaklarının var olduğu Orta Asya bölgesiyle arasında stratejik bir konumda olmasına rağmen, aktif taraf olmaktan kaçınarak arabulucu politikalar izlemişlerdir. Bu davranışlarının en temel sebebi ise hâlâ SSCB'nin dağılmasının travmasında olan Rus siyasi ve askeri kadroların Batılı devletlere çok sert tepki vereceği korkusu olmuştur.¹⁶⁵ Ayrıca Batılı devletler Rusya'nın bu bölgelerde 'yakın çevre' algısı kapsamında yeniden etkin olma çabalarını engellemeyerek, NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'da genişlemesi konusunda Rusya'nın engellemesiyle karşılaşmayı bir bakıma önlemişlerdir. Bu dönemde Batı tarafından Rusya'yı meşgul eden iç sorunlardan yararlanılmaya çalışılmamış ve Rusya'nın güvenliğini tehdit edecek politikalardan kaçınılmıştır. Çeçenistan'da meydana gelen insan hakları ihaleleri bu dönemde büyük ölçüde görmezden gelinmiştir. Ayrıca Rusya'nın ekonomik sorunlarını çözmesi için Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) da devreye sokulmuştur.¹⁶⁶

¹⁶³ Mesut Hakkı Caşın, Giray Saynur Derman, *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*, Ankara: STR Yayınları, Ocak 2016, s. 198.

¹⁶⁴ Caşın, Giray Saynur Derman, a.g.e., s. 198.

¹⁶⁵ Kibaroglu, a.g.m., s. 96.

¹⁶⁶ Caşın, Giray Saynur Derman, a.g.e., s. 198.

2.1.1. Yeltsin Dönemi Rusya'sının Güvenlik Belgeleri

Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yasal halefi haline gelen Rusya Federasyonu, başlangıçta BDT'nin, Rus gözetiminde olan Sovyetler Birliği'ne benzer bir örgütlenmeye doğru gelişeceğini öngörmüştür. Ancak bazı BDT devletlerinin farklı kararlar vermesi uzun sürmemiştir ve bunlar kendi silahlı kuvvetlerini yaratarak bağımsız güvenlik politikaları oluşturmuşlardır. Bu gelişmeler karşısında Rusya 1992 baharında kendi silahlı kuvvetlerini ve Savunma Bakanlığını kurmuştur. Marksist-Leninist ideolojiyi terk eden Rusya Federasyonu artık somut güvenlik belgelerine ihtiyaç duymuştur.¹⁶⁷

1991 yılında Marksist-Leninist ideolojinin terk edilmesiyle Rus güvenlik stratejisi temel bir düşüncenin eksikliğini yaşamıştır. Zamanla temel bir düşüncenin yokluğu pragmatik düşünce ile doldurulmuştur. Politika oluşturmak için ideolojinin yerini alacak olan temel teorik boşluk da Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgeleri ile doldurulmuştur.¹⁶⁸

Rusya'nın güvenlik konularıyla ilgilenen çevreler Yeltsin döneminde Rusya'nın ulusal çıkarlarını tanımlayarak, potansiyel tehlikeleri belirlemek için gerekli güvenlik belgelerini/dökümanlarını ortaya koymakta zorlanmışlardır. İlk dönem de Batı'ya yakın bir politika izlenmesi ve dış politika yapıcılarının önceki dönemlere göre farklı açılardan bakması Rusya'nın ulusal çıkarlarının savunulmasında bazı ihmellere yol açmıştır. Düşmanın tespitinde sorunlar yaşanmış, geleneksel düşman olarak görülen Batı, Rusya'nın destek ve yardım görmeyi beklediği bir odak haline dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra Rusya'nın karşılaştığı tehditler de Batı'dan değil eski SSCB ülkelerinde yaşanan gelişmelerden kaynaklanmıştır. Dönemin Rus Dışişleri Bakanı Kozirev de “totaliter dönem sonrası yaşanan krizler Rusya'nın güvenliğini, Rusya'daki ekonomik ve sosyal krizlerin üstesinden gelebilme olasılığı ve oranını doğrudan etkilemektedir”¹⁶⁹ şeklinde bir beyanda bulunmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerde yaşanan olaylar Rusya'nın güvenliğine çeşitli tehditlerde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi

¹⁶⁷ Marcel de Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and Beyond*, New York: Taylor & Francis, 2010, s. 25.

¹⁶⁸ a.g.e., s. 26.

¹⁶⁹ Fırat Karabayram, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Ankara: Lalezar Kitapevi, 2007, s.106-107.

Rusya'nın çevresinde yaşanan çatışmaların Rusya'ya sıçraması ihtimalidir. Yakın çevrede yaşanan ayrılıkçı hareketlerin Rusya'ya ulaşması halinde devletin birliğini tehdit etmesi bir sorun olarak algılanmıştır. Diğer devletler Rusya'nın çevresindeki çatışmalara müdahale ederek Rusya'nın ulusal bütünlüğünü dolaylı ya da doğrudan tehdit edebilirlerdi. Ayrıca SSCB'den ayrılan bazı devletleri içine alarak kurulacak bölgesel ittifaklar da Rusya'nın bölge üzerindeki etkisini kaldırarak bölgede yalnız kalmasına neden olabilirdi. Bunlara ek olarak eski Sovyetler Birliği devletlerinde yaşayan Rus azınlıkların güvenlikleri de Rusya'nın bu dönem güvenlik öncelikleri arasında yer almaktadır.¹⁷⁰

2.1.1.1. 1993 Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini'nin (Yakın Çevre Doktrini) İlanına Giden Süreçte Değişen Güvenlik Algısı

1990'ların başında Rusya'nın ulusal güvenlik politikasındaki gelişmeler; askeri olmayan, iç, sosyal ve ekonomik durumun en büyük tehdit olarak görülmesine neden olmuştur. Bu koşulları iyileştirmek için Yeltsin ve ekibi dış politikada esas olarak Batı'ya yönelmiştir. Diğer bir deyişle, Rus dış politikası uluslararası işbirliğine yaklaşarak askeri olmayan araçları ön plana çıkmıştır.¹⁷¹ Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun ilk iki yılında, Rus dış politikası zayıftı ve genellikle uluslararası çatışmalarda Batı pozisyonları destekliyordu.¹⁷² Ancak 1990'ların ikinci yarısında eski Yugoslavya'da meydana gelen silahlı çatışmalar ve bunun sonucunda NATO'nun uluslararası alanda artan rolü nedeniyle Rus güvenlik anlayışında değişimler meydana gelmiştir.¹⁷³

2.1.1.2. 1993 Yılı Dış Politika Doktrini (Yakın Çevre Doktrini)

1993'te Rusya, Yakın Çevre Doktrini adı da verilen bir Dış Politika Konsepti açıklamıştır. Bu konseptle eski SSCB toprakları Rusya'nın “yakın çevresi” (Blijniy zarubejniye, near abroad) olarak deklare edilmiştir ve Rusya'nın bu bölgelerdeki amaçları

¹⁷⁰ Karabayram, a.g.e., ss.106-107.

¹⁷¹ Haas, a.g.e., s. 27.

¹⁷² Kristi Govella, Vinod K. Aggarwal, *Responding to a Resurgent Russia: Russian Policy and Responses from the European Union and the United States*, Springer Science+Business Media, 2012, s. 4.

¹⁷³ Haas, a.g.e., s. 27.

net olarak ortaya konulmuştur.¹⁷⁴ Rusya “Yakın Çevre” politikasıyla SSCB’nin etki alanını ekonomik ve güvenlik alanlarında yaşamsal çıkar bölgesi ilan etmiştir ve bu doktrin Rusya’nın bir nevi “Monroe Doktrini” olarak görülmüştür.¹⁷⁵

Doktrin, Rusya dış politikası için bazı önceliklere yönelmiştir. Birinci öncelik, eski SSCB ülkelerine verilmiştir. Dolayısıyla BDT’nin sınırları korunmalı ve hukuki altyapısı oluşturulmalıydı. BDT üyesi ülkeler arasında askeri işbirliği geliştirmeliydi. Doktrinle, Rus dış politikası için Avrupa, ABD, Asya-Pasifik ve Ortadoğu birincil önemli bölgeler olarak belirlenmiştir.¹⁷⁶

Rusya tarafından, bu konseptle birlikte Avrasya ile ilişkiler ön plana alınarak; Batı ile ilişkiler geri planda bırakılmıştır.

Yakın Çevre Doktrini’nde şu hususlar ön plana çıkmıştır:¹⁷⁷

- Rusya’nın çevresinde meydana gelen çatışmaların sona erdirilmesi ve bu bölgelerde bulunan Rus kökenli nüfusun azınlık ve insan haklarının korunması;
- Rusya’nın yakın çevresinde bir güvenlik kuşağı oluşturmak için BDT ülkeleriyle yasal kurallar çerçevesinde ortak bir güvenlik oluşumu yaparak coğrafi olarak yakın olan ülkelere Rus askerlerinin “Barış Koruma Gücü” olarak yerleştirilmesi;
- Rusya’nın toprak bütünlüğünün ve birliğinin korunması;
- BDT’nin etkinliğinin artırılarak, ortak çıkar anlayışı olan egemen devletler arasında, birçok alanda uluslararası işbirliği oluşturan bir kuruluş haline getirilmesi;
- Eski SSCB coğrafyasının Rusya’nın yaşamsal çıkarlarının bulunduğu bir alan olduğunun bildirilmesi;
- Eski SSCB topraklarında Rusya’nın özel bir rol ve sorumluluğa sahip olduğu ve bunun bir başka devlet veya uluslararası örgüt tarafından doldurulamayacağının beyan edilmesi;

¹⁷⁴ a.g.e., s. 28.

¹⁷⁵ Eral Tellal, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 206.

¹⁷⁶ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, İstanbul: ALFA Yayınları, 2004, s. 15.

¹⁷⁷ Sönmez, a.g.m., s. 34.

- Biyolojik ve kimyasal silahların konvansiyonunun uyarlanması ve füze teknolojisinin ihracatının kontrol altında tutulması;
- START II Anlaşması doğrultusunda eski SSCB bölgesinde silahsızlanma ve nükleer silahların azaltılması gibi faaliyetlerin Rusya'nın aracılığıyla gerçekleştirilmesi;
- ABD, Batı Avrupa ve Asya ülkeleriyle ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi.

Özetle, Rusya yakın coğrafyadaki ilk önceliği olarak bu devletlere askeri, ekonomik ve siyasi alanda yardımlarda bulunarak onlarla işbirliğini geliştirmek istemiştir. İkinci olarak, uluslararası ortama yeni çıkan bu devletlere yardımlar yaparak onları güçlendirmek ve BDT kapsamında sınırların ortaklaşa korunmasını sağlamak olmuştur. Bu doktrin ile eski SSCB bölgesinde siyasi ve askeri anlamda güçlenmeyi ve SSCB'den kalan etki alanını kaybetmemeyi hedeflemiştir. Rusya özellikle yakın çevresinde askeri üsler elde etmek açısından büyük başarı sağlamıştır. Nitekim Ermenistan ve Gürcistan'daki üslerini ise tekrar elde etmiştir.¹⁷⁸

2.1.1.3. 1993 Yılı Askeri Doktrini

1993 yılında açıklanan askeri doktrin Rusya'nın "Yakın Çevre" politikasını daha da şekillendiren bir belge olmuştur. Bu doktrinle Rusya'nın ekonomi ve güvenlik alanı ilan edilen eski SSCB topraklarını denetleme imkânı yaratılması amaçlanmıştır. Kolektif savunmaya benzer şekilde Rusya'nın "ulusal güvenlik alanı" olarak belirlediği bölgeler olan Kafkaslar ve Orta Asya'ya yapılacak herhangi bir saldırının Rusya'ya yapılmış sayılacağı ve bu şekilde cevap verileceği belirtilmiştir. Rusya bu çerçevede güvenlik gerekçesiyle Kafkaslara ve Orta Asya'ya askeri üsler kurabilmiştir.

Bu doktrinde öncelikle hiçbir devletin düşman sayılmadığı ve Rusya'yla aynı çıkarları paylaşan devletlerin dost olarak görüleceği ifade edilmiştir. Rusya ayrıca BM'nin şartlarına da uyacağına yer vererek BM'ye olumlu baktığını göstermiştir. Rusya'nın buradaki endişesi ABD'nin BM'yi hiçe sayarak insan hakları söylemiyle ülkelerin iç işlerine karışmaya çalışmasıdır. Rusya ise, doğal olarak kendi ülkesindeki ayrılıkçı hareketlerin ona karşı kullanılmasını istememektedir. Ayrıca bu mesaj yeni

¹⁷⁸ Özdal, a.g.m., s. 127.

bağımsız olmuş ülkelere yardım yoluyla veya herhangi bir şekilde karışmayı planlayan ülkelere yöneliktir.

2.1.2. Primakov Dönemi (1996) Çok Kutupluluğa Yöneliş ve Güç

Dengesiz Arayışları

1996 yılında ikinci kez başkan seçilen Yeltsin, Batı yanlısı ve yumuşak bir politika yürütmekle eleştirilen Andrey Kozirev'in yerine Çin ve Ortadoğu ilişkilerinde uzman olan ilgilenen eski istihbarat şefi Yevgeni Primakov'u dışişleri bakanlığına atamıştır. Bu Rusya'nın dış politikasındaki değişimin en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilmektedir. Primakov'un Dışişleri Bakanlığına atanmasının ardından Rusya ve Batı politikaları tamamen farklılaşmıştır.¹⁷⁹ Dışişleri Bakanlığını Kozirev'den devralan Primakov, Batıcıların düşüncelerinden uzaklaşmış Avrasyacılık politikasını geliştirmeye çalışmıştır.¹⁸⁰

Zira göreve geldiği günün hemen ertesinde bir konuşma yapan Primakov, "Rusya'nın dış politikasında eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmesi, Çin, Japonya ve Ortadoğu ülkeleriyle daha güçlü bağların kurulması gerektiğini" ifade etmiştir. Bu doğrultuda 1996 Nisan'ında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin ile birlikte sınır bölgelerinde güvenliği sağlayıcı tedbirleri içeren antlaşmaların imzalanmasıyla ortaya çıkan ve Şangay Beşlisi olarak bilinen oluşum Rusya'nın dış politikasındaki değişimin en somut göstergelerinden biri olmuştur.¹⁸¹ Primakov, Rusya'yı Avrasya'da bölgesel bir hegemon haline getirmek istemiştir ve eski Sovyetler Birliği devletleri üzerindeki ABD etkisini sınırlamaya çalışmıştır. Yaklaşımı Rus seçkinleri arasında da geniş çapta destek kazanmış ve Rusya'nın dış ve güvenlik politikalarını on yıl boyunca yönlendirmiştir.¹⁸²

Primakov, Rus dış politikasında ilk kez "çok kutuplu dünya" yaklaşımını formüle etmiş ve bu kavramın 1997 Ulusal Güvenlik Doktrini'ne konulmasını sağlamıştır. 1998 yılında ABD'nin tek kutuplu dünya oluşturma isteğini dengelemek için bir 'Moskova-Pekin-Delhi' müttefikliğinin oluşturulmasını önermiştir. Uluslararası sistemde çok

¹⁷⁹ Govella, Vinod K. Aggarwal, a.g.e., s. 13.

¹⁸⁰ Ömer Göksel İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, Bursa: Dora Yayınları, 2010, s. 94.

¹⁸¹ Caşın, Giray Saynur Derman, a.g.e., s. 409.

¹⁸² Govella and Vinod K. Aggarwal, a.g.e., s. 14.

kutuplu bir yapı oluşturmak için Çin ile kurulacak olan müttefikliğe çok önem vermiştir. Bunun yanında Hindistan ve İslam dünyasıyla olan ilişkilere de odaklanmıştır. Eski SSCB ülkeleri ile ilişkilerin de daha istikrarlı bir hale gelmesini sağlamıştır. Primakov'un “çok kutuplu dünya doktrini”; Batı ile ilişkileri sürdürürken Çin, Uzak Doğu ve Güney Asya gibi bölgelerde de bağımsız politikalar izlemek olarak kısaca açıklanabilir. Yani bu doktrin, ABD'nin ortağı gibi kendinden her isteneni yapan Atlantikçilerden ya da Batı'ya tamamen sırt dönen ulusalcılardan farklı olan bir üçüncü yol/orta yol olma özelliğine sahiptir.¹⁸³

2.1.3. 1997 Yılı Güvenlik Konsepti

17 Aralık 1997'de Yeltsin, 1300 sayılı Kararnameyi imzalayarak yeni bir ulusal güvenlik konsepti kabul etmiştir. Rus ulusal çıkarlarına ve ülke güvenliğine yönelik büyük tehditleri ana hatlarıyla belirlemiştir. Rusya'nın uluslararası ortamdaki yeri, iç ve dış politika hedefleri yeniden belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doktrin aynı zamanda askeri reformun da temeli olmuştur.¹⁸⁴

Belge, o dönem itibarıyla küresel durumu ve Rusya'nın dünyadaki yerini ele almıştır. 1993'te yayımlanan Dış Politika Konsepti'ne benzer şekilde 97-Konsepti çok kutuplu bir dünyanın yükselişini çağdaş dünya dinamiğinin en önemli özelliği olarak görmüştür. Doktrine göre Rusya, karmaşık olan dünyada bir “kutup” haline gelmelidir. Belge, önceki doktrinlerde olduğu gibi Rusya'nın dünya gücü statüsünü sürdürme gereği ve küresel sorumlulukları ve çıkarları konusunda ısrar etmemiştir. Aksine, Rusya'nın uluslararası yaşamın temel sorunlarının çözümünü etkileme kapasitesinin büyük ölçüde azaldığını kabul etmiştir.¹⁸⁵

Ayrıca bu doktrin, dönemin dışişleri bakanı olan Primakov'un adıyla da zikredilmektedir. Doktrin, Rusya'nın bağımsız bir etki ve güç merkezi olduğunu belirtmektedir. Batı ile Doğu arasında bir denge bulunmasını öngören doktrin tek

¹⁸³ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, a.g.e., s. 95.

¹⁸⁴ Alexander Sergunin, *Explaining Russian Foreign Policy Behavior Theory and Practice*, Germany, Stuttgart: Ibidem, 2016, s.153.

¹⁸⁵ Sergunin, a.g.e., s.153.

kutupluluğu reddederek yerine çok kutuplu bir yapı kurulması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁸⁶

Doktrin, Rusya Federasyonu'nun dünya sistemindeki konumunu etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri sıralamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya gücünün değişen doğasına dikkat çekmiştir. Askeri güç uluslararası ilişkilerde önemli bir etken olmakla birlikte artık ekonomik, politik, bilimsel-teknik, ekolojik ve bilgisel faktörler büyüyen roller oynamaktaydı. Doktrin, uluslararası ilişkilerin askersizleştirilmesi, ihtilafların çözülmesinde hukukun rolünün güçlendirilmesi için bazı ön koşulların yaratıldığını ve Rusya'ya karşı doğrudan saldırganlık tehlikesinin azaldığını belirtmiştir. Rusya'nın Batılı ekonomik kurumlar da dahil dünya ekonomisine daha fazla entegre olması gerektiğinden bahsedilmiştir.¹⁸⁷

Rusya'nın güvenlik çıkarları ise şu şekilde belirtilmiştir: nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, uluslararası terörle mücadele ve çevre sorunları. Bunlar, birçok devletle birlikte halledilebilecek ortak güvenlik çıkarlarıdır. Bu noktada doktrin, Rusya'nın ulusal güvenliğinin askeri olmayan yollarla sağlanabileceği konusunda önemli bir sonuca ulaşmış gözükmektedir. Dünya gücünün askeri-stratejik parametrelerden ekonomik, teknolojik ve bilgi boyutlarına kayması; doğal, finansal, teknolojik ve bilgi kaynaklarının önemini arttırmıştır. Buna göre bazı ülkeler, çok kutuplu bir dünya modelini hala kabul etmiyorlardı; dolayısıyla bu bölgelerde NATO sahası gibi "blok politikası" gelenekleri güçlü olmaya devam ediyordu ve buralarda Rusya'yı tecrit etme girişimleri planlandığı tespit edilebiliyordu. (NATO'nun genişlemesine atıfta bulunulmuştur.)¹⁸⁸

Doktrin, Rusya'nın iç yapısının aktif bir dış politika geliştirmeye elverişli olmadığını belirtmiştir. Rusya'nın ekonomik, bilimsel ve demografik potansiyeli azalmaktaydı. Eski savunma sistemi bozulmuştu ve yenisi henüz oluşturulamamıştı. Ancak Rusya'nın, o anki durumunu korumak ve güçlendirmek için gerekli tüm ön koşullara sahip olduğunu da belirtilmiştir. Zira Rusya'nın, zengin doğal kaynaklarının

¹⁸⁶ Sezgin Kaya, Rus Dış Politikasında Gelenekçi-Modernist Unsurların Analizi ve Batı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2008, s. 188.

¹⁸⁷ Sergunin, a.g.e., s.153.

¹⁸⁸ a.g.e., s.153.

yanı sıra oldukça büyük bir ekonomik, bilimsel ve teknik potansiyeli bulunmaktaydı. Avrasya'da stratejik bir jeopolitik konumu işgal etmekteydi. Ülkede demokratik bir hükümet sistemi ve karma ekonomi modeli bulunmaktaydı. Ayrıca Rusya'nın birkaç asırlık tarihinin, kültürünün ve geleneklerinin de ülkenin yeniden inşasında önemli bir manevi kaynak olabileceği belirtilmiştir. Bu ulusal güvenlik doktrini, Rusya'nın büyük çapta dışarıdan bir saldırganlık tehlikesiyle karşı karşıya olmadığını ve ülkenin pek çok iç sorunu bulunmasından dolayı Rusya'nın güvenliğine yönelik en büyük tehdidin içsel olduğunu belirtmiştir. 1993 Doktrini'nde ise Rusya'nın güvenliğine yönelik temel tehdidin yerel ihtilaflar veya bölgesel karışıklıklar gibi yakın çevredeki dış etkenlerden kaynaklandığı varsayımına dayanılmaktaydı.¹⁸⁹

Belgede, önemli miktarda üretim ve yatırım gibi ekonomik güvenliğe yönelik büyük tehditlerin altı çizilmiştir. Bunlar; finansal ve parasal sistemlerde karmaşa, federal gelirlerin küçülmesi, ulusal borcun artması, Rusya'nın hammadde ihracatı ve ekipman yetersizlikleri, tüketim malları ve gıda maddesi ithalatına aşırı bağımlılık, beyin göçü ve kontrolsüz sermayenin kaybı olarak sayılmıştır. Doktrinde iç tehditlerin yanında bir dizi dış tehdit de belirtilmiştir. Bu dış tehditler olarak diğer ülkelerin, Rusya'nın iç sorunlarını, uluslararası konumunu zayıflatmak veya toprak bütünlüğünü bozmak için kullanmaları, ülkenin etrafında yerel çatışma ve askeri müdahale alanları yaratmaları, sorunlu BDT ülkelerinden toplu göçler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ve yabancı istihbarat servislerinin artan faaliyetleri olarak sayılmıştır. Ancak bunların iç tehditlerden daha az önemli görülmüştür.¹⁹⁰

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini sağlamak için doktrinde bazı özel hedefler de belirtilmiştir. Bunlar;¹⁹¹

- a) Ülkenin ekonomisini geliştirmek; bağımsız ve sosyal odaklı bir ekonomi politikası izlemek;
- b) Rusya toplumunun devletin, federalizmin ve yerel özerkliğin sosyal ve siyasi istikrarını sağlamak; yasa ve düzeni güçlendirmek;
- c) Etnik gruplar arasında uyumlu ilişkiler oluşturmak;

¹⁸⁹ Sergunin, a.g.e., s.154.

¹⁹⁰ a.g.e., s.155.

¹⁹¹ a.g.e., s.156.

- d) Dünyanın önde gelen devletleriyle eşit seviyeli ortaklıklar kurarak Rusya'nın uluslararası güvenliğini sağlamak;
- e) Savunma ve bilgi alanlarında devlet güvenliğini güçlendirmek;
- f) Teknolojik olarak güvenli ve çevre açısından temiz bir dünyada nüfusun hayati faaliyetlerini sağlamak olarak belirtilmiştir.

Rusya, bu Ulusal Güvenlik Belgesi'ni Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana var olan silahlı kuvvetlerin küçültülmesi ve Kremlin'in halen gelişmeye devam etmekte olan askeri reform programında öngörülen yeniden yapılandırılmanın azaltılması için bir gerekçe olarak kullanmıştır.¹⁹²

Doktrin ayrıca, Rusya'nın yurtdışındaki etkisini sürdürebilmesi için uluslararası barışı koruma misyonlarına Rus katılımının önemini vurgulamıştır. Bunun yanında, savaşın ve silahlı çatışmaların önlenmesinde Rusya, siyasi, ekonomik ve diğer askeri olmayan araçları tercih edecektir. Ancak, "gücün kullanılmaması" (BM şartının 2 ve 7. Maddeleri) henüz tam bir uluslararası ilişkiler normu olarak uygulanamadığı için Rusya, ulusal çıkarlarını savunmak için yeterli askeri güce her zaman sahip olmalıydı.¹⁹³

Doktrin, Rusya'nın herhangi bir devletle veya devletler ittifakı ile yüzleşmek niyetinde olmadığını ya da hegomonik veya genişlemeci hedefleri takip etmediğini vurgulamıştır. Belge, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine muhalefetini tekrarlamıştır. BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi çok taraflı kolektif güvenlik örgütlerini uluslararası güvenliği sağlamada daha büyük bir rol oynamaya çağırmıştır.¹⁹⁴

Rusya'nın yeniden inşasında pasif bir diplomasiyle değil, Rusya'nın etkisinin daha çok arttırılmasını hedefleyen daha aktif ve çok yönlü bir diplomasi ile Rusya'yı küresel bir oyuncu haline getirmek için çabalamak gerektiğini de vurgulamıştır.¹⁹⁵

¹⁹² a.g.e., s.153.

¹⁹³ a.g.e., s.156.

¹⁹⁴ a.g.e., s.156.

¹⁹⁵ a.g.e., s.158.

2.2.PUTİN DÖNEMİ RUSYASI'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI

Yeltsin'in son ve Vladimir Putin'in ilk dönemlerinde Rusya'nın tehdit algılarını değiştiren üç önemli hadise olmuştur. Bunlar 1998'deki ekonomik çöküş, NATO'nun Kosova'ya askeri müdahalesi (1999) ve İkinci Çeçen Savaşı (1999)'dır.¹⁹⁶

NATO'nun uluslararası alanda artan rolü özellikle Bosna ve Kosova'da güç kullanımıyla birlikte Avrupa-Atlantik bölgesinde genişliği ve sınırları belli olmayan uluslararası güvenliği koruma hakkı veren stratejik bir kavramın benimsenmesi Rusya tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır.¹⁹⁷ Kafkaslarda gelişen olayların aksine Balkanlardaki gelişen olaylar Rusya ve Batılı devletler arasında bir konsensüsün söz konusu olamayacağını göstermiştir.¹⁹⁸

Güvenlik açısından önemli olan bir diğer gelişme Çeçenistan'daki anlaşmazlık olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından uluslararası bir güç dengesizliği ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Rusya, eski SSCB topraklarındaki devletlere askeri ve ekonomik yardımlarda bulunarak güçlerini toparlamalarını sağlamış ve Rusya'ya da gelecek olan etkilere karşı yakın çevresini etkisi altında tutmaya gayret etmiştir. Bu doğrultuda NATO'nun bu bölgelere doğru genişlemesini Rusya bir tehdit olarak algılamıştır.¹⁹⁹

Devletlerin ekonomik gelişmişlikleri ile dış politikaları arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğu aşikardır. Ekonomisi gelişmemiş ülkelerin ortaya koydukları dış politikanın bağımsız özellik göstermesi zordur. Rusya Federasyonu da Boris Yeltsin döneminde izlenen ekonomik liberalleşme politikasıyla ülkenin ekonomisini çöküşe sürüklerken, yaşanan bu kriz Rusya'nın dış politikasını sınırlamış, güçsüz yapısının önemli faktörlerinden biri olmuştur. Batıya muhalif olabilecek ekonomik ve mali yapıda olmayan Rusya Batılı devlet ve kurumlarla işbirliğini gerekli görmüştür. Böylece Rusya'nın Batı karşıtı ittifaklara girme ihtimali zayıflamıştır.

Putin dönemi güvenlik algısı genel Rus güvenlik politikasını yansıtmakla birlikte başlangıç olarak iki önemli belgeye dayamaktadır. Bu belgeler, Ocak 2000 yılında yayımlanan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini" ve yine aynı yılın

¹⁹⁶ a.g.e., s.159.

¹⁹⁷ Haas, a.g.e., 29.

¹⁹⁸ Kibaroglu, a.g.m., s. 96.

¹⁹⁹ Bayram, a.g.e., s. 108.

Haziran’ında deklere edilen “Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini”²⁰⁰ Başkan Vladimir Putin, iki belgeyi de Kremlin’deki ilk aylarında imzalamış ve uygulanmıştır. Ancak Ulusal Güvenlik Belgesi’nin Dış Politika Doktrini’nden önce yayınlanmış olması sembolik değerdedir. Bu ulusal güvenliğin Rus dış politikası ve genel olarak Moskova’nın politikası için önemini göstermektedir.²⁰¹

Bu dönem Rusya’nın temel öncelikleri savaşlar, doğal ve endüstriyel felaketler, uluslararası terör gibi konulardır. Ayrıca yaşam standartlarını iyileştirmek için ekonomik gelişmelere ağırlık verilmiştir. Bu yeni güvenlik belgesinde Rusya’nın ulusal çıkarlarının tanımı yapılmış, tehdit algılamaları ve ülkenin uluslararası toplumdaki yeri gibi konularda görüşler ortaya konmuştur. Bunları yaparken iki tane önemli gelişme belirtilmiştir. İlk olarak uluslararası ilişkilerde önemli bir faktör olarak askeri gücün etkisinin nispeten azaldığı; ikinci olarak ise ABD öncülüğünde tek kutuplu bir uluslararası sistemin oluşturulmaya çalışıldığı vurgulanmıştır.

2.2.1. 2000 Yılı Rusya Federasyonu Güvenlik Doktrini’nin İlanına Giden Süreç

Bu dönemde Rusya’yı doktrinleri ilan etmeye götüren süreci değerlendirecek olursak bunlardan biri NATO’nun genişlemesinin engellenememiş olmasıdır. ABD dış politikasının önceliklerinden biri haline gelen; NATO’nun doğruya doğru ilerleme süreci eski Doğu Bloğu ülkelerini kapsayacak şekilde genişleme şeklinde devam etmiştir. Nitekim 1999 yılı itibariye Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’ı birliğe eklemiştir.²⁰² 1999 yılında NATO’nun kuruluşunun 50. yılında yapılan kutlamalarda alan dışı müdahale için yeni bir doktrin ilan edilmesi Rusya tarafından tehdit olarak addedilmiştir.²⁰³ Kosova’da meydana gelen olaylar sırasında alan dışında sayılan Sırbistan’a NATO’nun uzun süreli ve yıkıcı etkide bir askeri operasyon düzenlemesi, Rusya-Batı ilişkilerini iyice zayıflatmıştır. Bu gelişmeler neticesinde ilgili Rus kadroları

²⁰⁰ Pınar Özden Cankara, Yavuz Cankara, “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Sayı 15, s. 169.

²⁰¹ Fraser Cameron, Jarek M. Domanski, “Russian Foreign Policy with Special Reference to Its Western Neighbours”, *European Policy Centre*, Issue Paper No. 37, 13 July 2015, s. 46.

²⁰² Kibaroglu, a.g.m., s. 97.

²⁰³ Karabayram, a.g.e., ss.102-114.

ülkenin güvenliğini ve çıkarını gözeten konuları yeniden gözden geçirerek bu çıkarları koruyacak belgeler yayınlamışlardır.²⁰⁴

1999'da Kosova'da yaşanan savaş, Rusya'nın yeniden NATO'nun çalışma karakteri ve gelecekteki niyetleri için şüpheye düşmesine neden olmuştur. Rusya, Kosova'da olduğu gibi NATO'nun siyasi askeri bir kuruma dönüştürüleceği söylentilerinin aksine sert bir güvenlik örgütü olarak devam ettiğini görmüştür. Ayrıca bu savaş, öncekilerden çok daha genişlemeci olan yeni bir NATO stratejik doktrininin kabul edilmesiyle aynı zamana denk gelmiştir. Özellikle bu yeni doktrin NATO'nun daha da doğruya doğru genişlemesini, askeri altyapısının Rus sınırlarına daha yakın bir şekilde yeniden konuşlandırılması ve geleneksel sorumluluk alanının ötesinde hatta küresel olarak askeri operasyonlarını öngörmüştür. Ayrıca bu Kosova Savaşı, Rus ordusuna 1997'deki ulusal güvenlik konseptinde belirtildiği gibi geniş çaplı bir konvansiyonel savaşın çok uzak olmadığını göstermiştir.²⁰⁵

Rus güvenlik ve tehdit algılarını değiştiren bir başka unsur da İkinci Çeçen Savaşı olmuştur. Bu olayı, her şeyden önce, modern çağda uluslararası ve ulusal terörün artık iç içe geçtiğini ve onlarla ayrı ayrı mücadele etmenin imkânsız olduğunu göstermiştir. Ek olarak, Batı, Çeçenya'daki savaş terör örgütü faaliyeti olarak değil de Çeçenlerin haklı bir özgürlük savaşı olarak değerlendirmiştir.²⁰⁶

Batılı ülkeler, Çeçen isyancılara teröristten ziyade özgürlük arayan bir millet gözüyle bakmıştır. Çeçen liderlere siyasi sığınma hakları sağlamıştır. Çeçen temsilcilerin Avrupa ve ABD'de Rusya karşıtı propaganda yapmasını ve Rusya'yı insan hakları ihlalleri açısından ağır bir şekilde eleştirilmesini sağlamıştır. Batının bu politikası Rusya ile olan ilişkilerinde yeni karşılıklı şüphelerin ve güvensizliğin yükselmesine katkıda bulunmuştur. 2000 yılında, yeni Başkan Vladimir Putin'in, kabul ettiği güvenlik dokümanlarında, diğerlerinden farklı olarak bilgi güvenliği kavramı da yer almıştır.²⁰⁷

²⁰⁴ Kibaroglu, a.g.m., s. 98.

²⁰⁵ Sergunin, a.g.e., s.159.

²⁰⁶ a.g.e., s.160.

²⁰⁷ a.g.e., s.160.

2.2.2. 2000 Yılı Güvenlik Doktrini

Belge, Rusya Federasyon'un Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanmış ve 10 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁰⁸ Uluslararası sistemin ne yönde gelişeceği henüz kesinleşmediği için Rusya'nın Ulusal Güvenlik Konsepti'nde askeri kuvvetlerin hâlâ önemli olduğu vurgulanmış; ABD öncülüğündeki bir tek kutuplu sistemde ise diğer ülkeler güvenliklerini garantiye alırken Rusya'nın zayıfladığı bir durumun asla kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla belgeye göre Rusya kendi güvenliği için devletin egemenliğini ve büyük güç konumu mutlaka sürdürülmelidir. Bu doğrultuda müttefiklerinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüklerinin korunması gerektiği de vurgulanmıştır.

2000 Ulusal Güvenlik Doktrini'nde, önceki doktrinlerden farklı olarak dünyadaki güvenlik ortamının önemli bir faktörü olarak Rusya'ya karşı yeni bir bilgi savaşı tehdidinin bulunduğu işaret edilmiştir.²⁰⁹

Batı ile ilişkilerde daha önceki güvenlik belgelerinde olduğu gibi "ortaklık" kavramı kullanılmamış, yerine "işbirliği" kavramı uygun görülmüştür. İşbirliği alanlarının ise özellikle küresel terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konularında olacağı belirtilmiştir.²¹⁰

2.2.3. 2000 Yılı Askeri Doktrini

2000 Askeri Doktrini aşağıda bahsedilecek olan eğilimleri ayırt ederek günümüzdeki ve gelecekteki savaşların niteliğini ayrıntılı olarak açıklamaktadır.²¹¹

Yüksek hassasiyete sahip silahların kullanımı; hava/kara ve mobil kuvvetlerin baskın kullanımına vurgu; düşmanın askeri ve idari emir yapılarını tahrip etme isteği; düşmanın tüm toprakları boyunca askeri, idari, ekonomik ve altyapı unsurlarını vurmak; hem dünya genelinde hem de düşmanın ülkesinde bilgi savaşı (siber savaş) yöntemlerinin yaygın kullanımı; nükleer, kimyasal, ve endüstriyel tesisler ile iletişim kanalları üzerindeki vuruşların etkisi olarak potansiyel teknik faaliyetler; savaşlara düzensiz/yarı

²⁰⁸ Karabayram, a.g.e., s. 114.

²⁰⁹ Sergunin, a.g.e., s.160.

²¹⁰ Elnur İsmayılov, "Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi", Bilgesam Analiz, No: 1231, 2015, s. 2.

²¹¹ Sergunin, a.g.e., s.153.

askeri oluşumların normal silahlı birliklerle beraber dahil edilmesi; çok sayıda katılımcı ve kitle imha silahlarının kullanımı açısından büyük çaplı bir savaşa neden olabileceği ve silahlı bir çatışmanın tırmanma riskinin bulunduğu belirtilmiştir.²¹²

Karşılaşma seviyesine bağlı olarak, doktrin şu silahlı çatışma türlerini öne çıkarmaktadır: silahlı çatışmalar, devlet içi savaşlar (Çeçenistan, Transdinyester, Gürcistan-Abhazya, Gürcistan-Güney Osetya, Tacikistan'daki iç savaşlar) veya devletler arası savaşlar (Rusya-Gürcistan); yerel savaşlar (1980'lerde İran-Irak, Ermenistan-Azerbaycan (Karabağ)), bir grup devletin katılımıyla gerçekleşen bölgesel savaşlar (Afganistan, her iki Irak Savaşı); büyük ölçekli savaşlar (iki dünya savaşı). Rus stratejisiler, büyük çaplı bir savaş olasılığını tamamen teorik olarak görmüşlerdir.²¹³

Putin döneminde Rusya'nın güvenlik düşüncesini etkileyen bir diğer olay da 'renkli devrimler' olmuştur. Bu devrimlerden sonra Rusya, eski SSCB bölgelerinde merkezi konumunu koruyamazsa Rusya'nın dünyadaki çok kutuplu sistemin bir kutbu olarak büyük bir güç olamayacağına inanılmıştır. Bu nedenle Putin, eski SSCB bölgesi boyunca sınırların korunmasına, tek bir hava savunma sisteminin kurulmasına ve hızlı tepki kuvvetlerinin oluşturulması gibi güvenlik yapılarının yeniden canlandırmasına çalışmıştır.²¹⁴

Söz konusu belgede Rusya'nın güvenliğine yönelik şu gibi temel tehditler belirlenmiştir: BM ve AGİT'in uluslararası barış ve istikrarı korumak için etkinliğinin zayıflaması; kitle imha silahlarının yaygınlaşması; NATO'nun Rusya sınırlarına dayanacak kadar doğuya doğru genişlemesi ve bu bölgelere askeri üsler kurması; BDT içindeki ilişkilerin zayıf bir hale gelmesi ve bu ülkelerin sınırlarında çatışmaların baş göstermesi; ayrıca Rusya'nın uluslararası ortamda siyasi, askeri ve ekonomik tesirinin zayıflaması.²¹⁵

Belgede Rusya, Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından uluslararası ilişkilerin eğiliminin uluslararası hukuka dayanması gereken çok kutuplu bir dünyanın gelişimine doğru olması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu eğilimin aksine ABD'nin ve çok taraflı

²¹² Sergunin, a.g.e., s.153.

²¹³ a.g.e., s.153.

²¹⁴ a.g.e., s.161.

²¹⁵ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Ankara: USAK Yayınları, Ağustos 2010, s. 228.

gözükmeye çalışan müttefiklerinin uluslararası hukukun dışında tek kutuplu bir dünya kurmaya çalıştıklarını savunmuştur. Belge, NATO'nun BM Güvenlik Konseyi onayı olmadan ittifak bölgesi dışında askeri güç kullanımına geçiş politikasının dünyanın istikrarı için büyük bir tehdit olduğunu ve bu eğilimlerin dünyanın büyük güçler arasında yeni bir silahlanma potansiyeli yaratacağı konusunda uyarmıştır.²¹⁶

Belge, iç terörizmi ve ayrılıkçılık tehdidini dış tehditlere bağlamaktadır. Uluslararası terörizmin doğrudan askeri olarak saldırarak Rusya'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar vermeye yönelik çabalar içerdiği savunulmaktadır. Ancak belgede bu tehditlerle başa çıkmak için uluslararası işbirliği çağrısı yapılmaktadır.²¹⁷ BM'nin günümüz şartlarına göre tekrar yapılandırılması önerilmiştir. Ayrıca Rusya'nın eski SSCB topraklarında tekrar ön plana çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır. SSCB döneminde var olan ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir.²¹⁸

Doktrinde SSCB sonrası dönemde Rusya'nın tehdit algıları tekrar vurgulanmıştır. Rusya'da yaşamayan Rusların hakları ve Rusçanın kullanımının önemi ifade edilmiştir. BDT devletleri Rusya'nın geleneksel müttefikleri olarak belirtilmiş ve bunların ABD'nin etki altına girmemeleri için onlarla olan ilişkilerin geliştirilmesinin önemi belirtilmiştir. SSCB döneminde var olan ilişkilerin sürdürülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²¹⁹

Bu belge de diğerleri gibi, BDT alanına öncelik vermektedir. Rusya İmparatorluğu'ndan ve SSCB'nin çöküşünün ardından kalan topraklarda yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Rusya'yı rahatsız eden en önemli meseleler Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçılık hareketleri olmuştur.²²⁰ Stratejik ve jeopolitik konumu, etnik yapısı, boru hatları güzergâhında olması ve İslam dinine mensup olmaları gibi nedenlerle Kafkasya bölgesi Rusya için öncelikli bir konu olarak kalmaya devam etmiştir.²²¹

Bu askeri doktrin belgesi, ikili ve çok taraflı olarak stratejik ortaklıklar ve BDT'li komşularla iyi ilişkilerin Rusya dış ve güvenlik politikasının en önemli öncelikleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Rusya, BDT ile ortaklığın bir ulusal güvenlik garantisi olduğunu ve BDT alanında kurulmuş kurumların önemini vurgulamaktadır.

²¹⁶ Sergunin, a.g.e., s.161.

²¹⁷ a.g.e., s.162.

²¹⁸ Sönmez, a.g.e., ss. 44-45.

²¹⁹ a.g.e., ss. 44-45.

²²⁰ Laurynas Jonavicius, Laure Delcour, Rilka Dragneva, Kataryna Wolczuk, *Russian Interenst Strategies and Instruments in the Common Neighbourhood*, Eu-Strat Working Paper No. 16, March 2019, s. 32.

²²¹ a.g.e., s. 33.

Ayrıca, uluslararası terörizm ve aşırılıkla mücadelede siyasi ve askeri ortaklıkların güçlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir.²²²

Putin'in ilk dönemindeki iki belge tehdit algısında bir dönüşümü açıkça göstermiştir. Moskova, hedeflerini ve dış politikasını küresel düzeyde işbirliğinden giderek, BDT içindeki işbirliğine ve bütünleşmeye doğru değiştirmiştir. Bu, aynı zamanda Rusya'nın süper güç durumunun yeniden kazanılmasına yönelik ilk ivmenin hayal kırıklığı sonucunda oluşmuştur. NATO'nun 1999'daki yeni stratejik kavramını ve aynı yıl Kosova'da meydana gelen askeri müdahalesine karşı tavrını kabul etmemesi Rusya'nın, Batı güvenlik politikalarının artık tehdit olarak algılanmasına ve bu çerçevede Batı karşıtı düşüncelerin güvenlik belgelerine girmesine neden olmuştur.²²³

2.3.DMİTRİY MEDVEDEV DÖNEMİ RUSYA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI (2008-2012)

Vladimir Putin, ikinci döneminin sonunda cumhurbaşkanlığından ayrılarak görevi, halefi olan Medvedev'e bırakmıştır. Bu dönem için, devlet başkanı olarak Rusya'nın dış politikasını belirleyen, Dmitry Medvedev olmuştur. Putin de ekonomik, sosyal ve iç politik konulardan sorumlu olmuştur. Bu dönemki Rus güvenlik stratejisi iki ana belgeye dayanmıştır. Bunlardan biri 12 Temmuz 2008'de onaylanan Dış Politika Doktrini'dir. İkinci önemli görülen ve aşağıda değinilecek olan belge 12 Mayıs 2009 tarihinde yürürlüğe giren "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi 2020" olarak adlandırılan doktrindir.²²⁴

2008 yılında Başkan olan Dmitry Medvedev, dış ve güvenlik politikasında esasen Putin'in stratejilerini sürdürmüştür. Dolayısıyla bu dönem Rusya'nın tehdit algılarında ve güvenlik politikalarında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Bu aşamada güvenliği etkileyen iki önemli olay meydana gelmiştir. Güney Osetya'da meydana gelen savaş ve Rusya ile Ukrayna arasında meydana gelen enerji anlaşmazlığıdır. Ağustos 2008'de, Gürcistan, Güney Osetya'ya ve orada bulunan Rus güçlerine saldırdığında, Rus hükümeti Sovyet sonrası tarihinde ilk defa tam teşekküllü bir barışı güçlendirme operasyonu yürütmek zorunda kalmıştır. Ancak Rus silahlı kuvvetlerinin böyle bir operasyon için

²²² a.g.e., s. 34 .,

²²³ Haas, a.g.e., s. 54.

²²⁴ Oleg Kolobov, Alexander Kornilov, "Middle East Policy Of Russia Under President Medvedev: Strategies, Institutes, Faces", *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011, s. 20.

hazırlıksız olduğu görülmüştür. Burada tespit edilen bazı yetersizlikler ve aksaklıklar Rus Genelkurmayının özel bir soruşturma başlatmasına neden olmuştur.²²⁵

Rusya'nın Ukrayna ve Avrupa ile olan gaz anlaşmazlığı ise Rusya'nın enerji sektöründeki kırılganlığını ve geçiş (transit) ülkelerine olan bağımlılığını göstermiştir.²²⁶

Gürcistan'da 2003 yılında meydana gelen "renkli devrim" ve ardından Batı'ya hızlı bir şekilde entegre olması sürecinde 2008'de gerçekleşen Rusya-Gürcistan Savaşı'nın ardından Rusya ile Batı dünyası arasındaki ilişkileri de büyük ölçüde değiştirmiştir. NATO'nun Rusya'nın çıkar alanı olan Ukrayna ve Gürcistan'ı içerecek şekilde genişleme tehlikesi, Rusya'nın güvenliği için son derece büyük bir tehdit olarak algılanmıştır.

Bu arada Doğu Avrupa ülkelerine yerleştirilen füze savunma sistemleri de Rusya tarafından kendine yönelik tehditler olarak algılanmıştır. Rusya'nın algıladığı bu tehditler neticesinde Moskova yönetimi, yeni strateji belgelerine ihtiyaç duymuştur.²²⁷

2.3.1. 2008 Yılı Dış Politika Doktrini

Rusya Devlet Başkanı Medvedev, görev süresinin ilk birkaç ayında dış politika tercihleri hakkında bir Dış Politika Konsepti (2008) belgesi açıklamıştır. Belge çoğunlukla eski konseptlerdeki kalıpları korumuştur ve²²⁸ 2008 Rus-Gürcü Savaşından bir ay önce kabul edilmiştir.²²⁹

2008 yılı Dış Politika Doktrinine göre, Rusya, ulusal çıkarları tarafından belirlenen açık ve pragmatik bir dış politika izleyecektir. Kremlin, eşitlik, çıkarlara karşılıklı saygı ve yarar temelinde uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini düşünmüştür.²³⁰

Konsepte, merkezi oyuncu olarak BM görülmüştür. Konsept, uluslararası hukuka güvenmek ve buna bağlı kalmak gerektiğini belirtmiş ve bu konuda Batının davranışlarını eleştirmiştir. Dünyadaki bölgeler arasından Rusya'nın açıkça öncelik verdiği BDT bölgesi olmuştur. Medvedev, Dış İşleri Bakanlığı altında bir BDT İşleri Ajansı

²²⁵ Sergunin, a.g.e., s.163.

²²⁶ a.g.e., s.164.

²²⁷ İsmayilov, "Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi", a.g.e., s. 3.

²²⁸ J. L. Black, *The Russian Presidency of Dimitry Medvedev 2008-12*, New York: Taylor & Francis Group, 2015, s.132.

²²⁹ Sergunin, a.g.e., s. 165.

²³⁰ Kolobov, Alexander Kornilov, a.g.m., s. 20.

oluşturmuştur. Bir süre sonra bir televizyon röportajında Medvedev beş ilke açıklayarak, bu dış politika doktrininin netleştirmiştir. Medvedev'in açıkladığı bu beş ilke şunlardır.²³¹

- 1) Uluslararası hukukun ilkelerine bağlı kalmak;
- 2) Çok kutuplu bir dünya oluşturmak;
- 3) Yüzleşme ve izolasyondan kaçınmak;
- 4) Yurtdışındaki vatandaşları ve iş dünyasını korumak;
- 5) Rusya'nın "ayrıcalıklı" olduğu bölgelere odaklanmak.

2008 Dış Politika Konsepti'nde, NATO'nun genişlemesine karşıt olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Ukrayna ve Gürcistan'ın olası üyelikleri ile birlikte NATO Rusya sınırına dayanacağından, bundan duyulan rahatsızlık da bir kez daha vurgulanmıştır. Ancak Rusya, NATO'yu bir tehdit olarak görse de, NATO ile güvenlik ilişkilerinin geliştirilmesinin yolu tamamen kapatılmamıştır.²³²

Medvedev'in Dış Politika Kavramı ABD'den tehdit algılamakta ve onu uluslararası hukuka uymaya çağırmaktadır. Ama aynı zamanda ekonomi, ticaret, terörle mücadele, güvenli nükleer enerjinin geliştirilmesi ve teknoloji alanlarında işbirliğinin ilerletilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²³³

2.3.2. 2009 Yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi 2020

12 Mayıs 2009'da Medvedev tarafından kabul edilen Rus Ulusal Güvenlik Stratejisi, son gelişmeleri Rusya'nın güvenlik politikasına eklemiştir.²³⁴ Devletin ana hedefi olarak, çok kutuplu dünya düzeninde önemli rol oynayarak devletin ulusal çıkarlarını korumak şeklinde belirtilmektedir. 2020 yılına kadar Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunması, iç ve dış güvenliğinin sağlanması, ekonomik olarak kalkınması ve vatandaşlarının tüm haklarının koruma altına alınmış olması hedef olarak belirlenmiştir.²³⁵

2020 Doktrini, enerjiyi güvenlik stratejisinin merkezine alarak bazı bölgelerin özellikle önemli olduğunu vurgulamıştır.²³⁶ Uzun vadede uluslararası politikanın

²³¹ Black, a.g.e., s.132.

²³² a.g.e., s.132.

²³³ a.g.e., s.133.

²³⁴ Sergunin, a.g.e., s.166.

²³⁵ İsmayılov, "Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi", a.g.m., s. 3.

²³⁶ Güner Özkan, "İkinci Kırgız Devrimi'nin Rusya-ABD İlişkileri için Anlamı", Der: Turgur Demirtepe, Güner Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*, Ankara: Karınca Yayınları, s.167.

Ortadoğu, Arktik bölgesi, Barents Denizi, Hazar Denizi havzası ve Orta Asya’da bulunan enerji kaynaklarının üzerine odaklanacağı belirtilmektedir. Uluslararası düzeni orta vadede bozabilecek sorunlar ise şunlar olarak sıralanmıştır: Irak, Afganistan, Ortadoğu, Uzak Doğu, Kore Yarımadası, Güney Asya ve Afrika’daki çatışmalar.²³⁷

Doktrinde, Rusya’nın ve müttefiklerinin sınırlarına yakın coğrafyalarda başka bir devletin güç kullanımı mevcut güç dengelerinin ihlali olarak belirtilmiştir. Burada güç dengesi ile ne kastedildiği açık bir şekilde açıklanmazken; Walt’ın tehdit oluşturacak unsurlardan bahsederken coğrafi yakınlıktan, tehdit dengesini bozabilecek unsurların en başta gelenlerinden biri olarak bahsettiği hatırlanabilir.²³⁸

Doktrin, güvenlik açısından Rusya için önem taşıyan örgütleri de belirlemiştir. Küresel anlamda BM’nin önemine en başta atıf yapılmıştır. Bölgesel anlaşmazlıklarda askeri, siyasi ve stratejik olarak önem verilen başat örgüt ise Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) vurgulanmıştır. Diğer önem verilen bir örgüt ise Çin ile yakın işbirliğini de sağlayan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) olmuştur. NATO’nun Rusya sınırına yaklaşmasından ve küresel bir rol üstlenmeye çalışmasından duyulan rahatsızlık büyüktür. Rusya ayrıca BM’ye de veto hakkını kullanabildiği için önem vermektedir.²³⁹

2009 Ulusal Güvenlik Stratejisi-2020 belgesi, Rusya’nın dış politika önceliğini BDT ülkeleriyle hem ikili hem de çok taraflı işbirliği düzeyinde devam ettirmek gerektiğini belirtmektedir.²⁴⁰

Belgede ayrıca bir Avrupa-Atlantik kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması ve Rusya ile ABD arasında silahsızlanma ve silahların kontrolü, terörle mücadele ve çatışma çözümleri konusunda işbirliği yapılması yönünde çağrıda bulunulmuştur. Medvedev, başkanlığı döneminde kabul edilen belgeler, diğer belgelere oranla işbirliği olgusunu daha fazla yansıtmaktadır.²⁴¹

Rusya 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ilk başlarda ABD’nin Orta Asya’daki üslerine desteğine rağmen takip eden on yıl boyunca ABD’nin bölgedeki devam eden varlığı konusunda şüpheli davranmıştır. Rusya bunun Avrasya’daki jeopolitik konumunu

²³⁷ İsmayılov, “Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi”, a.g.m., s. 3.

²³⁸ a.g.m., s. 3.

²³⁹ Robert Donaldson, ‘The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests’, New York: Sharpe, 2002, s. 334.

²⁴⁰ Valeria A. Pachel, *Russian Foreign Policy under Dimitry Medvedev 2008-2012*, New York: Taylor & Francis Group, 2016, s.19.

²⁴¹ a.g.e., s.20.

zayıflattığı konusunda endişe duymaktadır. Kremlin, ŞİÖ vasıtası ile ABD etkisine karşı bir çeşit denge kurmuştur. Bir Rus-Çin ittifakının ABD'nin bölgeden ayrılmasına yol açacağını düşünmüştür. Bu iki ülke ŞİÖ içinde güçlerini birleştirerek hem Orta Asya'da hem de dünya politikasında kendi çıkarlarını koruyabileceklerdir.²⁴²

2.4. YENİDEN PUTİN DÖNEMİ

2.4.1. 2013 Yılı Dış Politika Doktrini

2012'de dört yıllık bir aradan sonra üçüncü kez başkan seçilen Vladimir Putin, yeni bir dış politika doktrini yayınlamıştır. Mevcut dünya düzenini açıklarken uluslararası sistemde Batı etkisinin azaldığını; çalkantılı ve giderek daha rekabetçi olan bir “çok kutuplu” dünyaya geçişin yaşandığını vurgulamıştır.²⁴³

Doktrinde, Rusya'nın güvenliğine yönelik tehditler ve tehlikeler belirtilmiştir; ancak aynı zamanda fırsatların değerlendirilmesi ve aktif bir politika izlenmesi gereği de vurgulanmıştır. Rusya, olayları öngörmek ve yönlendirmek için çalışacaktır. Bunun bir örneği olarak başkalarının tercihini askeri, ekonomik olmayan araçlarla yönlendirme yeteneği olarak tanımlanan yumuşak gücün önemi vurgulanmıştır.²⁴⁴

2.4.2. 2014 Yılı Askeri Doktrini

Bu belge, 26 Aralık 2014'te Vladimir Putin tarafından yayınlanmıştır. Rusya'nın yeni bir askeri doktrine duyduğu ihtiyaç, Arap Baharı ile başlayan ve Ukrayna krizi ile devam eden süreçteki yeni jeopolitik ortam ve kendi güvenliğine yönelik askeri tehditlerden kaynaklanmıştır.²⁴⁵ Doktrinde yine NATO'nun Rusya sınırına doğru genişlemesinin Rusya'nın güvenliğinin ana dış tehdidi olduğu vurgulanmıştır. NATO'nun davranışları ve niyetleri uluslararası anlaşmaların ihlali olarak görülmekte ve tehlike olarak addedilmektedir.²⁴⁶ Doktrinin ‘Askeri Tehlikeler ve Tehditler’ bölümünde bazı bölgesel sorunların çözümsüz kaldığından ve bu tarz sorunların ancak güç

²⁴² a.g.e., s.21.

²⁴³ Sergunin, a.g.e., s.153.

²⁴⁴ Sergunin, a.g.e., s.153.

²⁴⁵ İsmayılov, “Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini”, a.g.m., s. 5.

²⁴⁶ <https://www.rand.org/blog/2015/01/russias-new-military-doctrine-same-as-the-old-doctrine.html>, (E.T. 30.11.2019).

kullanımıyla çözülebileceğine dikkat çekilmektedir. Doktrinde, önemli dış askeri tehditler şu şekilde sayılmıştır:²⁴⁷

- NATO'nun güç kullanma potansiyelini arttırması, küresel bir rol oynamaya çalışması ve Rusya sınırına giderek yaklaşması;
- Rusya'ya yakın veya Rusya için stratejik değeri olan bölgelerin istikrarsızlaştırılmaya çalışılması;
- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ihlal edilerek Rusya'nın müttefiklerine karşı güç kullanılması.

Rusya'ya yönelik diğer riskler ise şu şekilde belirtilmiştir: ²⁴⁸

1. Stratejik füze savunma sistemleri kullanmak ve Rusya'nın küresel istikrarını ve nükleer dengesini baltalamak;
2. Kitle imha silahlarının yayılması;
3. Birleşmiş Milletler Şartı'nın ihlal edilerek askeri güç kullanılması;
4. Terörizmi ve diğer radikal şiddet olaylarını yaymak.

Doktrinde BM Şartı'na ve diğer uluslararası hukuk normlarına aykırı bir şekilde Rusya ve müttefikleri ile komşu devletlere askeri güç kullanılması temel olarak yeni bir tehdit olarak zikredilmiştir. Burada Rusya, Ortadoğu ve Orta Asya'daki IŞİD'den gelen tehditleri bahane ederek hızlı bir ABD/NATO yanıtının risklerini veya NATO'nun Ukrayna'ya ve Rusya'nın çevresindeki diğer ülkelere hızlıca girme ihtimalini riskli bulmaktadır.²⁴⁹

Rusya'yı doğrudan etkilemeyen diğer risklere de doktrinde değinilmiştir. Bu riskler: kitle imha silahlarının yayılması, füzeler ve füze teknolojileri; potansiyel olarak radyoaktif ve toksik maddelerin kullanımı vasıtasıyla küresel terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, silahlı iç çatışmalar, silahlı radikallerin ve özel askeri şirketlerin faaliyetleri şeklinde belirtilmiştir.²⁵⁰

Doktrin küresel terörizme de daha önceki belgelerden çok daha fazla değinmiştir. Küresel terörizm başlığı altında radyoaktif ve toksik kimyasalların kullanılması suretiyle terör eylemlerini gerçekleştirme riskine de yer verilmiştir. İlk defa, Askeri Doktrinde

²⁴⁷ İsmayılov, "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", a.g.m., s. 2.

²⁴⁸ Michał Pietkiewicz, "The Military Doctrine of the Russian Federation", *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 47, No 3, 2018, s. 504.

²⁴⁹ Pietkiewicz, a.g.m., s. 21.

²⁵⁰ <https://carnegie.ru/commentary/57607>, (E.T. 30.11.2019).

yasadışı silah ve uyuşturucu ticareti alanındaki uluslararası organize şebekelerin yarattığı tehditlerden bahsedilmiştir. Bu tehditlerin Afganistan'dan ABD birliklerinin çekilmesinden ve bunun da bölgedeki hassas durumu etkilemesinden kaynaklanacağı düşünülmektedir.²⁵¹

Aralık 2014'te yaptığı bir konuşmada Vladimir Putin, Askeri Doktrini açıklarken “Askeri Doktrinin değişmediğini yalnızca savunma amaçlı bir şekle getirildiğini” vurgulamıştır. 2014 Askeri Doktrini'nde yer alan “Rusya'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin ve diğer ortak güvenlik kurumlarının kararıyla kendisine ve/veya müttefiklerine karşı herhangi bir saldırıyı engellemek ve barışı sürdürmek/sağlamak için askeri güç kullanılacağı” maddesi de dikkat çekici olmuştur.²⁵²

Bu Askeri Doktrin, Rusya'nın mevcut olaylara tepkisini tanımlamaktadır. Rusya ilk defa kendisine veya müttefiklerine karşı bir saldırıyı engellemek için güç kullanmanın yasallığı konusundaki tutumunu belirtmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarının veya diğer kolektif güvenlik yapılarının kararlarının uygulanması ve ülke dışında ikamet eden vatandaşlarının korunması konusunda güç kullanabileceğini açıklamıştır.²⁵³

İletişim ve bilgi teknolojilerinin, ülkenin egemenliğine, siyasi bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve uluslararası barış, güvenlik, küresel ve bölgesel istikrara yönelik bir tehdit teşkil eden hareketler gerçekleştirmek için askeri ve politik bir şekilde kullanılmasının Rusya açısından özel bir tehlike olarak algılanacağından bahsedilmiştir. Aynı zamanda Rusya Federasyonu'na bitişik olan devletlerde, meşru hükümet organlarının devrilmesinin bir sonucu olarak, Rusya'nın çıkarlarını tehdit eden rejimlerin kurulması da önemli tehdit olarak belirlenmiştir.²⁵⁴

Doktrinde Rusya'nın iç güvenliğine yönelik tehditler kısmında ise, ülkenin anayasal düzeninin değiştirilmesine yönelik girişimler, toprak bütünlüğüne karşı terör örgütlerinin faaliyetlerinin dış güçler tarafından desteklenmesi, politik istikrarsızlık için gösterilen çabalar üzerinde durulmuştur. Ülkenin enformasyon alanını tehdit eden girişimlere yönelik olarak ise belgede, Rusya'nın çeşitli federal birimlerinde meydana gelen ayrılıkçı tehditlerin, sivil protesto hareketlerinin ve çatışmaların dış güçler

²⁵¹ Pietkiewicz, a.g.m., s. 22.

²⁵² a.g.m., s. 505.

²⁵³ a.g.m., s. 506.

²⁵⁴ a.g.m., s. 507.

tarafından desteklemesinin yaratabileceği yıkıcı etkilerden kaynaklandığı görüşü ortaya konulmuştur.²⁵⁵

Doktrinin Rusya'nın iç güvenliğine yönelik tehlikeler kısmında ülkenin anayasal düzeninin değiştirilmesine yönelik girişimler; toprak bütünlüğüne karşı terör örgütlerinin faaliyetlerinin dış güçler tarafından desteklenmesi ve politik istikrarsızlık için gösterilen çabalar belirtilmektedir.²⁵⁶

Ülke içindeki siyasi ve sosyal durumun istikrarsızlaştırılması; tarihi, manevi ve yurtsever gelenekleri yıkmak amacıyla özellikle ülkenin genç nüfusunu etkilemek için yapılan faaliyetler ve enformasyon tehditleri iç tehditler arasında sayılmıştır. İç tehditlerin bu kadar geniş yorumlanması, ülkedeki herhangi bir muhalif hareketin de askeri müdahale gerektiren bir faaliyet olarak algılanmasına kolaylıkla neden olabilecektir.²⁵⁷

Doktrin genel olarak Rusya'nın savunma durumunda kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Bir anlaşmazlığı gidermek için tüm şiddet içermeyen yollar tükendikten sonra Rusya tarafından herhangi bir askeri müdahale yapılabilecektir. Doktrin aynı zamanda konvansiyonel askeri güçlerin yüksek derecede hazırlıklı kalmasına dayanan "nükleer olmayan caydırıcılık" kavramını ön planda tutmaktadır. Ancak Kremlin, nükleer silahlarını Rusya'ya veya müttefiklerine karşı bir saldırganlık durumunda veya devletin varlığına tehdit durumunda kullanma hakkını her zaman saklı tutmaktadır.²⁵⁸ Ayrıca Moskova caydırıcılık için nükleer silahlara güvenmeye devam etmektedir ve bu silahları hem nükleer saldırılara hem de Rusya Federasyonu'nun varlığını tehdit eden büyük çapta konvansiyonel saldırılara yanıt olarak kullanma hakkını savunmaktadır.²⁵⁹

Askeri tehditlerin içeriği Arap Baharında olduğu gibi Twitter/Facebook'taki tehditlerden siber saldırılara kadar birçok unsuru içerebilecek şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerini de içine alacak boyutlarda genişlemiştir. Doktrine eklenen bir diğer tehdit unsuru ise meşru hükümetlerin devrilmesi ve ardından da Rusya'nın çıkarına aykırı rejimlerin dayatılmasıdır.²⁶⁰

²⁵⁵ a.g.m., s. 508.

²⁵⁶ Serguinin, a.g.e., 166.

²⁵⁷ a.g.e., 166.

²⁵⁸ <https://www.defensenews.com/global/europe/2014/12/28/new-russian-military-doctrine-labels-nato-as-main-threat/>, (E.T. 30.11.2019).

²⁵⁹ Margerete Klein, "Russia's new military doctrine: NATO, the United States and the 'colour revolutions'", *German Institute for International and Security Affairs*, 2015, s. 3.

²⁶⁰ <https://carnegie.ru/commentary/57607>, (E.T. 30.11.2019).

Diğer doktrinlere nazaran temel hedefler ve tehditler değişmemiş olsa da, Kremlin, Batı'nın ona askeri veya bilgisel yöntemlerle zarar vermenin yollarını aradığını düşündüğü için oldukça gergindir. Moskova, Rusya'nın dünyada bir kuşatmaya uğramasına rağmen geri adım atmamaya kararlı olduğunun bilinmesini istemektedir.²⁶¹

2.4.3. 2015 Yılı Ulusal Güvenlik Doktrini

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 21 Aralık 2015'te yeni bir güvenlik doktrinini onaylamıştır. Doktrin Rusya'nın iç güvenliğine büyük önem vermiştir. Terörizm, radikal dini ve milliyetçi unsurlar, ayrılıkçılık, organize suç ve yolsuzluk gibi güvenlik tehditleri ön planda tespit edilmiştir. Bu riskleri azaltmak içinse ekonomik büyüme, ülkenin bilim-teknik alanında gelişmesi, Rus toplumun temel manevi ve ahlaki değerlerinin korunması ve yaygınlaştırılması konularındaki gereklilikler belirtilmiştir.²⁶²

Dış tehditler kısmında ise Batı, Ukrayna krizine neden olmakla suçlanmıştır. “Renkli devrimlere” neden olmak ve “geleneksel Rus dini ve ahlaki değerlerine zarar vermek” gibi tehditler sıralanmıştır. 2015 yılında yayınlanan bu Güvenlik Doktrini, Rusya'nın bağımsız iç ve dış politikasının, ABD ve müttefikleri tarafından yürütülen “dünya meselelerinde hakimiyetini korumak” için yönlü politikalarla karşı karşıya kaldığını tespit etmiştir. Ayrıca bu güvenlik belgesi Rusya'nın, “yurtdışındaki vatandaşlarının haklarını koruma” kabiliyetini göstereceğini de açıklamıştır.²⁶³

Neticede, 2015 yılı Güvenlik Doktrini Rusya ile Batı arasındaki ilişkilerin giderek bozulmakta olduğuna işaret etmekteydi. Ayrıca bu bozulan ilişkilerde Rus güvenlik elitinin tehditleri nasıl algıladığına ilişkin bir sürecin de artık en üst seviyesine gelindiğine tanıklık edilmektedir. Öte yandan bu doktrin Moskova'nın Batı ile işbirliğine hâlâ açık olduğunu da hesaba katmaktaydı.²⁶⁴

²⁶¹ <https://www.rand.org/blog/2015/01/russias-new-military-doctrine-same-as-the-old-doctrine.html>, (E.T. 30.11.2019).

²⁶² Serguinin, a.g.e., s. 167.

²⁶³ Serguinin, a.g.e., s. 168.

²⁶⁴ a.g.e., s. 168.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİ VE MÜTTEFİKLİĞİ

Rusya-Suriye müttefikliği Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından itibaren başlamıştır. İki ülkedeki benzer ideolojiler, Walt'ın bahsettiği üzere bunların müttefiklik ilişkisi kurmalarını kolaylaştırmıştır. Ancak bu tek faktör değildir. Yukarıda da bahsedilen tehdit algıları kapsamında uluslararası ilişkilerdeki değişikliklere göre daha da güçlenerek devam etmiş ve günümüzde de halen sürmektedir. Aşağıdaki bölümde de müttefiklik ilişkilerinin genel seyri incelenmeye çalışılacaktır.

1. SOVYETLER BİRLİĞİ-SURİYE İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti'nin birinci Meşrutiyet döneminde 1876'da sağlanan özgürlüklerden memnun olan Suriyeliler, yükselen Arap milliyetçiliğinden etkilenerek bununla yetinmemişlerdir. Osmanlı devletinin kademelerinde yeterince yer bulamadıkları konusunda ciddi itirazlarda bulunmuşlardır. Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle Suriye'nin başına getirilen Cemal Paşa'nın bazı hatalı uygulamalarının da etkisiyle Suriyeliler bölgedeki İngiliz kuvvetlerinin komutanı Allenby'nin öncülüğünde Osmanlılara karşı savaş ilan etmişlerdir. 7 Mart 1920'de başta İngilizler olmak üzere emperyal güçlerin yardımıyla toplanan Suriye Kongresi, Mekke Şerifi'nin oğlu Faysal'ı Suriye'nin Kralı I. Faysal olarak ilan edince, durumdan hoşnut olamayan Fransa 24 Temmuz 1920'de Şam'ı ele geçirmiştir. Sevr Anlaşması'nın 94. Maddesine göre Suriye “kendisini yönetecek hale gelene kadar” Fransa'nın yönetiminde kalmak koşuluyla Osmanlı Devletinden tamamen kopacaktır.²⁶⁵

Böylece 1516-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında olan Suriye, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte bir Fransız mandası haline gelmiştir.²⁶⁶

Müttefikler Suriye'yi ele geçirdiklerinde buranın kesin ve tanımlanmış sınırları bulunmamaktaydı. Suriye, yirminci yüzyılın başına kadar coğrafi bir kimlik olmuştur.

²⁶⁵ Mustafa K. Erdemol, *Suriye Denklemi*, Ankara: Notobene Yayınları, 2013, s. 21.

²⁶⁶ Mehmet Ali Yılmaz, “Emperyalizmin Suriye Saldırısı ve Türkiye”, *ABD Emperyalizmi ve Ortadoğu*, Der. Mehmet Ali Yılmaz, s. 11.

Ülke, bugünün haritasındaki Lübnan, Suriye, İsrail, Filistin ve Ürdün'ü kapsamaktaydı. İtilaf devletlerinin burayı işgalinden sonra güneyde bulunan bölgeler yani Irak, Ürdün ve Filistin İngiltere'ye verilirken; Suriye ve Lübnan bölgesi ise Fransa'ya bırakılmıştır. Bu paylaşım, gizli Sykes-Picot Antlaşması'nın 1916'da imzalanmasıyla belirlenmiştir. 1920 San Remo Konferansı'nda manda yönetimleri belirlenmiş ve ardından Milletler Cemiyeti üyelerince onaylanmıştır. Sonraki on yıl boyunca ise mandacı devletler olan Fransa ve İngiltere, bölgede yeni sınır ve hudutlar belirlemişlerdir. Fransa Suriye'de ulusal bir hükümet yönetimi altında yarı özerk bölgeler meydana getirmiştir.²⁶⁷

Suriye'deki Rus varlığı ve etkisi II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşacak olan Suriye Devleti'nden önce başlamıştır. Orta çağ döneminde yazılan bazı Arap kökenli kaynaklara göre Ruslar, Suriye'de ikamet eden Bizans ordusunda onuncu yüzyılda ve sonrasında yer almışlar; özellikle 1699'da Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan Karlofça Antlaşması'ndan sonra Filistin'e giden Rus hacılar Suriye'yi de ziyaret etmişlerdir. Nitekim oradan da Hristiyan Ortodoks toplulukları ile bağlantıya geçmişlerdir. 1830'larda Halep, Beyrut, Lazkiye ve Sayda'da birer Rus konsoloslugu ve 1893'te Şam'da bir konsolosluk ofisi kurmuşlardır. Bu konsolosluk Rus hacılara yardım etmenin dışında resmi bir ilişkisi olmamasına rağmen Rusların, Rus Ortodoks Topluluğu faaliyetlerini Suriye'ye genişletmiş olması bakımından önemlidir.²⁶⁸

1905'te Suriye'de 74 Rus okulu açılmış ve bunlar 1910'dan itibaren gelirlerinin çoğunu Suriyelilerin eğitime yönelik faaliyetlere vakfetmişlerdir. Suriyeli Arapların üzerinde yüzyıllarca süren Yunan egemenliğinin ardından 1899'da ilk Arap Patriğin seçilmesi de Rusların diplomatik desteği ile olmuştur ve Ruslar bu olaydan sonra Suriyeli Hristiyanların sevgisini kazanmıştır. Bir Arap milliyetçisi olan Sati Hus Al-Husri, bu olayın Arap milliyetçiliğinin ilk zaferi olduğunu iddia etmiştir.²⁶⁹

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, 1917 Bolşevik Devrimi ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Fransız mandası altına giren Suriye'de Rus varlığı geçici olarak son bulmuştur. Yeni kurulan Bolşevik Rusya, Suriye ile doğrudan bir bağlantıya sahip olmasa

²⁶⁷ Ayşe Tekdal Fildiş, "Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa bir Bakış", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 52, s. 56-57.

²⁶⁸ Olga Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, *Russian Foreign Policy: Sources and Implications*, RAND Corporation, 2009, s. 90.

²⁶⁹ a.g.e., s. 91.

da Suriye'deki komünist hareketin ortaya çıkmasını uzaktan da olsa desteklemiştir. Nitekim 1925 yılında SSCB'nin yardımıyla Suriye Komünist Partisi kurulmuştur.²⁷⁰

Manda döneminde Fransızlar, Suriye'de dini ve etnik azınlıkları destekleyerek Arap milliyetçiliğini zayıflatmak suretiyle konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda kuzeyde bir Alevi devleti, merkezde bir Sünni devleti ve güneyde bir Dürzi devleti kurulması düşüncesinin hayata geçirilmesi planlanmıştır. Ancak sadece Lübnan'da Hristiyan bir devlet kurulabilmiş; Suriye'nin geri kalanında ise etnik ve dini farklılıklar ön plana çıkarılarak Halep, Şam, Lazkiye, Cebel-i Dürzi ve İskenderun olmak üzere beş ayrı otonom bölge kurulması söz konusu olmuştur. Böylece kuzeyde Lazkiye'de Aleviler, güneyde ise Cebeli Dürzi'de Dürziler ayrı yönetimlere sahip olmuşlardır.²⁷¹

İkinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce ekonomik anlamda zorlanan Fransa 1936 sonunda imzalanan bir anlaşma ile Suriye'de Haşim Attasi önderliğinde kurulan ulusal hükümeti tanımıştır. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasını sağlayan bu antlaşma ile Lübnan ayrı bir devlet olurken, Dürzi ve Alevi bölgeleri yeni Suriye'nin içine alınmıştır. Bu antlaşma, Fransa'ya bölgede iki askeri üs bulundurma hakkı ve bir nevi Suriye'nin politikasında belirleyici olma imkânı vermiştir. İskenderun Sancağı ise Türkiye'nin isteği doğrultusunda ayrı bir yönetime kavuşturulmuştur. Akabinde de Hatay Türkiye'ye dâhil olmuştur. 17 Nisan 1946'da Fransa tüm birliklerini Suriye topraklarından çekmiş olduğunu tüm dünya kamuoyuna açıklamıştır. Böylece Suriye'nin Fransız Mandası altındaki günleri sona ermiştir.²⁷²

SSCB, Suriye'nin bağımsızlığını daha 22 Temmuz 1944'te tanıyarak ülkenin Fransız yönetiminden kurtulmaya çalıştığını belirtmiştir.²⁷³ İlişkiler, Suriye henüz Fransız mandası altındayken Dış İşleri Bakanı Cemil Mardam'ın, SSCB Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov'a yolladığı bir mektupla başlamıştır. Mektupta Mardam "Sovyet zaferlerine ve halkına duyduğu hayranlığı" dile getirmiştir ve diplomatik ilişkiler kurmayı önermiştir. Bu öneriyi memnuniyetle karşılayan SSCB, 1945'te San Francisco'da

²⁷⁰ a.g.e., s. 92.

²⁷¹ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, Ankara: Kripto Yayınları, 2012, s. 19-20.

²⁷² a.g.e., s. 20-22.

²⁷³ Aron Lund, *From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations*, Stocholm: Swedish Institute Of International Affairs, 2018, s. 4.

gerçekleşen BM'nin kuruluşunun ele alındığı konferansta Suriye'nin de örgüte üye olması gerektiğini savunmuştur.²⁷⁴

Suriye SSCB için iki nedenden dolayı diğer Arap ülkelerinden daha önemli olmuştur. Bunlar, Batı bloğuna sıkı bir şekilde bağlanan Türkiye ve Irak'ı jeopolitik konumu nedeniyle çevreleme şansı vermesi ve Suriye Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği'ne burada bir etki alanı yaratması imkânı sunması olmuştur.²⁷⁵ SSCB-Suriye ilişkilerini resmileştiren belge ise 10 Şubat 1946'da imzalanmıştır. Soğuk Savaş döneminde anti-emperyalist bakışla ve küresel sisteme yönelik algıların uyuşması ilişkilerin gelişmesini kolaylaştırmıştır.²⁷⁶

2. Dünya Savaşı sonrasında hem SSCB hem de ABD için Ortadoğu jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik nedenlerle önemli bir alan olmuştur. Dolayısıyla bu bölgede nüfuz alanı oluşturabilmek için SSCB de gerekli adımları atmıştır. Bu adımlardan birisi olarak Sovyet yönetimi Filistin topraklarında bir İsrail devleti kurulabilmesini sağlayan 29 Kasım 1947 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararı almasında büyük çaba göstermiştir. SSCB bu tarz adımlarla bölgedeki Fransız ve İngiliz etkisini kırmak ve oluşan boşluğu da kendisi doldurmak istemiştir. Ancak 14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail devleti ABD ile daha fazla işbirliğine girmeyi tercih etmiştir. Bu noktada Suriye, SSCB için daha önemli hale gelmiştir.²⁷⁷

2. BAAS PARTİSİ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ

1943 yılında Arap Sosyalist Diriliş Partisi (Baas Partisi), birçoğu Batıda eğitim görmüş ve liderliğini Ortadoks Hristiyan Selahaddin Bitar'ın ve Mişel Eflak'ın yaptıkları bir grup Suriyeli Arap tarafından "Arap Yeniden Diriliş Partisi" ismiyle kurulmuştur.²⁷⁸ Parti, Fransız sömürgeciliğine karşı milliyetçi fikirler ve politikalar savunmaktaydı. Teşkilat, Suriye'nin 1946 yılında bağımsızlığına kavuşmasının ardından 1953'te Suriye

²⁷⁴ Aslanlı, a.g.m., s. 2.

²⁷⁵ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 92.

²⁷⁶ Aslanlı, a.g.m., s. 2.

²⁷⁷ Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2017, s. 59.

²⁷⁸ Özge Özkoç, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Ankara: Özkan Matbaacılık, s. 33.

Sosyalist Partisi'yle birleşerek Arap Sosyalist Baas Partisi adını almıştır.²⁷⁹ Baas, Suriye milliyetçiliğini değil, daha ziyade Arap milliyetçiliğini savunmaktadır. Suriye, Ürdün, Irak ve Filistin'i birleştirmeyi amaçlayan bir "Büyük Suriye" projesi bulunmaktaydı. İslamiyet'ten ziyade Araplığı temel almaktaydı. Sosyalist, milli, halkçı olan programında "*Arap anavatanının Toros Dağları'ndan Basra Körfezi'ne, Hint Okyanusu'na ve Akdeniz'e kadar uzanan topraklar olduğu*" ifade edilmekte; ayrıca partinin programında "*tek Arap ulusu*", "*tek Arap devletinden*" bahsedilmekteydi.²⁸⁰

Öte yandan SSCB, Suriye'ye ideoloji ihracatında istediği seviyede bir başarıya ulaşamamıştır. 1922'de kurulan Suriye Komünist Partisi, kitlesel bir hareket haline gelememiştir ve Stalin'in 1948'de İsrail'in bağımsızlığını desteklemesinden dolayı kötü yönde etkilenmiştir; bu anlamda Baas Partisi'nin gölgesinde kalmıştır.²⁸¹

Tüm bu tespitlerden yola çıkarak Baas Partisi'nin ideolojik eksenini milliyetçilik, sosyalizm, anti-emperyalizm ve pan-Arabizm olarak öne çıkarmaktadır. Partinin temelini oluşturan bu düşünceler Baas'ın etkili olduğu ülkelerde hem iç politikayı hem de dış politikayı etkisi altına almıştır. Ayrıca bu eksen Ortadoğu'nun politik yapısını ve gelişimini de şekillendiren bir etmen olmuştur.²⁸² Baas rejiminin Suriye'de ortaya çıkması Sovyetler Birliği-Suriye ilişkilerinde olumlu bir etki yaratmıştır.²⁸³

Suriye politikasında geleneksel Baas dönemi (1963-1966) olarak geçen bu süreçte SSCB ile yakın ilişkiler kurulmuştur. İdeoloji olarak SSCB'ye yakın olan Baas döneminde parti tüzüğünde "bağlantısız" yazsa da, fiiliyatta Sovyetler Birliği'yle daha yakın ilişkiler tesis edilmiştir.²⁸⁴ Neo-Baas iktidarı evresinde (1966-1970) ise başlangıçta SSCB bir süre Suriye'yi takip etmiş, sonrasında ise ilişkiler gelişerek devam etmiştir.²⁸⁵

²⁷⁹ Mehmet Ali Yılmaz, a.g.m., s. 11.

²⁸⁰ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi Cilt 1*, a.g.e., s. 141.

²⁸¹ Lund, a.g.m., s. 5.

²⁸² Yasemin Konukcu, "Ortadoğu'da Baas İdeolojisi ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1960-1970)", *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, 2018, s. 2)

²⁸³ Galia Golan, *Soviet Policies in the Middle East From World War Two to Gorbachev*, New York: Cambridge University Press, 1990, s. 140.

²⁸⁴ Özkoç, a.g.e., s. 122.

²⁸⁵ a.g.e., ss. 143-145.

3. SURİYE’DE DARBELER DÖNEMİ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ

Suriye’nin bağımsızlığının ilk on yılında Moskova’nın Şam ile olan ilişkileri nispeten mesafeli olmuştur. Ancak Stalin’in ölümü ve ardından yerine gelen Nikita Kruşçev iktidarı sırasında Moskova’nın Üçüncü Dünya Ülkeleri ile ilişkileri farklı bir boyuta geçmiştir. Bu aşamadan itibaren Suriye ve Arap ülkeleri Sovyetlerin daha fazla ilgi odağı haline gelmişlerdir. Sovyet-Arap ilişkilerinin ilk yirmi yılında Mısır, Sovyetler Birliği’nin en önemli ortağı olmuştur. Ancak Suriye de hiçbir zaman gözardı edilmemiştir.²⁸⁶

Birinci Arap-İsrail Savaşı’nda (1948) karşı karşıya kalınan yenilgi birçok Arap ülkesinde olduğu gibi Suriye’de de siyasi istikrarsızlık yaratmış ve darbeler dönemini başlatmıştır.²⁸⁷ Ordu, yenilgiden sivilleri, yanlış politikaları sebebiyle sorumlu tutarken; siviller de ordunun yenilgiden sorumlu olduğunu iddia etmişlerdir. Yaşanan bu tartışmaların ardından General Hüsnü Zaim darbesi ülkede askeri darbeler dönemini başlatırken; bu hareketle ordu, siyasetin belirlenmesini sağlayan en etkili aktör olma yolunda ilk adımı atmıştır. Bundan sonra gerçekleşen darbeler siyasetin yönünü belirlemiş ve bu dönem 1970’e kadar sürmüştür. Bu nedenle Suriye sahasında etkili olmak isteyen ülkeler de ordunun üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmışlardır.²⁸⁸ Moskova da Suriye’de baskın bir güç olarak ortaya çıkmakta olan ordunun modernizasyonuna ilgi göstererek desteklemiştir. SSCB, Suriye’ye büyük miktarda silah yardımları yapmıştır.²⁸⁹ 1949 yılındaki Albay Hüsnü Zaim darbesi Batı Bloğu’nun siyasetine yakinken beş ay sonra gerçekleşen General Sami Hinnavi darbesi ülkeyi Doğu Bloğu’na yaklaştırmaya yönelik olmuştur. Aynı yılın Aralık ayında gerçekleşen General Edip Çiçekli darbesi ise Batı Bloğu’nun stratejik çıkarlarını önceleyen bir darbe niteliğinde görülmüştür. Bir yıl içinde gerçekleşen bu üç darbe aynı zamanda ülkenin iç hesaplaşmalarının dış bağlantıları hakkında da ipuçları vermekteydi.²⁹⁰

²⁸⁶ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 93.

²⁸⁷ Aslanlı, a.g.m., s. 2.

²⁸⁸ Ahmet Emin Dağ, “Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Temmuz 2015, s. 4.

²⁸⁹ Lund, a.g.m., s. 5.

²⁹⁰ Dağ, “Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş”, a.g.m., s. 4.

Çiçekli, Batının desteğiyle iktidara gelmiş olsa da onların stratejik çıkarlarına düşünmeden uyum göstermekten de kaçınarak ülke içindeki muhalefeti kızdırmaktan çekinmiştir. Ancak yine de ülkedeki büyük partiler Humus'ta toplanarak Moskova'nın teşvikiyle Çiçekli iktidarına direnme ve onu devirme kararı almışlardır.²⁹¹

25 Şubat 1954'te bir darbe ile Albay Faysal El-Atasi öncülüğünde Baas Partisi'nin önemli rol oynadığı süreçte Edip Çiçekli'yi iktidardan uzaklaştıracak bir siyasi zemin hazırlanmıştır. Bu darbe ile sivil yönetim işbaşına getirilmiş, parlamenter sistem kurulmuştur ancak ordunun siyasetteki etkisi devam etmiştir.²⁹²

1954-1960 arasında Suriye, uluslararası politikanın bölgesel rekabetinden de etkilenmiştir. Bu dönemde Soğuk Savaş rekabetinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerden biri olarak Ortadoğu'da Cemal Abdülnasır'ın etkisi görülmüştür. Suriye'de ortak hareket etmiştir.²⁹³ 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı kurulmuştur. Suriye bu Paktı kendisine yönelik algılamış ve büyük bir tehdit görerek SSCB'ye daha da yaklaşmıştır. 1956 Süveyş Bunalımında ise Nasır'ın anti emperyalist duruşu ona büyük bir karizma sağlamıştır. Suriye'de de bundan etkilenen yöneticiler üzerinden Nasırcı akımlar güçlenmiştir.²⁹⁴ SSCB ise 1955 yılında Mısır'ın Çekoslovakya ile yapılan silah anlaşmasını bozmasından dolayı Kasım ayında Suriye ile ticaret anlaşması imzalamıştır. Aynı zamanda, Şam'daki Sovyet diplomatik temsilcisi ve Moskova'daki Suriye temsilcisi de tam elçilik seviyesine yükseltilmiştir. Bu dönemde Sovyet bloğunun Suriye ihracatındaki payı yüzde 0.5'ten yüzde 7.8'e çıkmıştır. 1955'ten 1958'e kadar Suriye Moskova'dan askeri ve ekonomik yardım çerçevesinde yaklaşık 294 milyon dolar destek almıştır. Mısır ise Sovyetlerden 485 milyon dolar yardım görmüştür. Sovyet-Suriye ilişkileri, 1957'ye kadar hızla gelişmiştir. SSCB, kapsamlı askeri malzemelere ek olarak Suriye'ye hidroelektrik santrallerin ve sulama projelerinin büyük ölçekli inşaatında yardım teklif etmiştir. Kasım 1956'da Suriye Devlet Başkanı Şükrü el Kuvvetli Moskova'yı ziyaret ettiğinde, Sovyet liderleri ona Suriye'nin bağımsızlığını

²⁹¹ a.g.e., s. 26.

²⁹² Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 94.

²⁹³ Dağ, a.g.e., s. 27.

²⁹⁴ a.g.e., s. 27.

savunma konusunda destek sözü vermiştir. Ancak SSCB-Suriye yakınlığı Batı Bloğu'nda bir endişe kaynağı olmuştur.²⁹⁵

Dönemin Amerikan Başkanı Dwight Eisenhower, 1957 Ocak ayında Doğu Akdeniz'de artan Sovyetler Birliği varlığına karşı mücadele etmek amacıyla bir doktrin (Eisenhower Doktrini) ilan etmiştir. ABD Devlet Başkanı Eisenhower ve Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Suriye'deki gelişmeleri “kabul edilemez” olarak değerlendirmişler ve ABD'nin “Sovyetler Birliği sınırına bitişik olmayan ve halihazırda hassas olan Ortadoğu bölgesinin ortasında bir Sovyet uydusu kurulmasını kabullenemeyeceğini” belirtmişlerdir.²⁹⁶

Sovyetler Birliği-Suriye ilişkileri, 1957 Suriye Krizi sırasında zirveye ulaşmıştır. Temmuz 1957'de Suriye Savunma Bakanı Halit El-Azm, Moskova'ya gitmiştir ve Sovyetler Birliği ile ekonomik ve askeri nitelikli çeşitli anlaşmalar imzalamıştır.²⁹⁷ 1957 tarihinde imzalanan SSCB-Suriye Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması uyarınca SSCB'nin Suriye'de asker bulundurması ihtimali Türkiye ile Suriye arasında bir krize yol açmıştır.²⁹⁸ Bu aşamada Batı'da Suriye'nin komünist olacağına dair endişeler mevcut bulunmaktaydı.²⁹⁹ Suriye gerginliği sırasında SSCB lideri Nikita Kruşçev 7 Ekim 1957'de bir röportajında ABD'yi Suriye'ye karşı saldırganlık yapmakla suçlamış ve gerekirse SSCB'nin Suriye'yi savunmaya hazır olduğunu bildirmiştir.³⁰⁰

Bu arada Baasçı subaylar Suriye Komünist Partisi'nin daha fazla güçlenmesinden endişe etmişler³⁰¹ ve 1 Şubat 1958'de Abdülcemal Nasır'ın liderliğindeki Mısır ile birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) kurmuşlardır.³⁰² Yani, Mısır-Suriye Birliği'nin kurulması Baas liderlerinin Suriye Komünist partisinin etkisinin artmasını önlemek için de bir önlem olmuştur. Eisenhower yönetimi de Mısır Cumhurbaşkanı Abdülcemal Nasır'ın bu sırada Suriye'deki ve Araplar üzerindeki etkisinin daha fazla artmasını istiyordu. Bu, Sovyet etkisinin önlenmesi için en iyi yol olarak görülüyordu. Bu

²⁹⁵ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 97.

²⁹⁶ a.g.e., s. 96.

²⁹⁷ Yunus Emre Tansü, Gökhan Arslan, “1957 Suriye Krizi”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, Vol 4, Issue 12, 2018, s. 643.

²⁹⁸ Mehmet Fahri Danış, “Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2018, s. 109.

²⁹⁹ Golan, a.g.e., s. 140.

³⁰⁰ a.g.e., s. 140.

³⁰¹ Lund, a.g.m., s. 4.

³⁰² Özdağ, a.g.e., s. 24.

noktada SSCB, kurulan bu yeni devleti “Arap halklarının birliğinin daha da güçlendirilmesi” yönünde bir adım olarak görüp, memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir.³⁰³ Bu birleşmenin kurulmasında Baas’ın çok etkili olduğu ve BAC’ın kabinesinde bu partinin de yer aldığı görülmüştür. Oluşturulan kabinede dört bakan yardımcısından biri Baasçıydı ve dört tane de Baasçı bakan yer almaktaydı. Ancak Nasır, birleşmenin ardından bütün siyasi partileri kapatmış ve tamamen merkeziyetçi bir sistem kurmuştur.³⁰⁴ Mısır lideri, özellikle Suriye’de Komünist Parti nüfuzunun artmasından endişe duymaktaydı. Bütün siyasi partileri yasaklaması, Sovyetler Birliği’nin ülkedeki siyasi kazanımlarını neredeyse tamamen ortadan kaldırmış ve Mısır’ın etkisinin Sovyetler Birliği’nin Suriye’ye erişiminin ve nüfuzunun önüne geçmemesini sağlamıştır.³⁰⁵ Bu da Baasçıların tepkisine neden olmuştur. Nihayetinde 28 Mart 1961’de gerçekleştirilen bir darbe ile Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nden ayrılmıştır.³⁰⁶ Suriye, birlikten ayrılmasının ardından, SSCB onu yalnızca dokuz gün sonra tanıyan ilk büyük güç olmuştur ve Moskova, Mısır-Suriye Birliğinin dağılmasını “Suriye halkının kazandığı tarihi bir zafer” olarak övmüştür.³⁰⁷

Nasır, Suriye’deki diğer siyasi partiler gibi Baas Partisi’ni de dağıtmıştı. 1962 yılında yapılan Baas kongresinde Neo-Baas adı altında yeni bir grup ortaya çıkmıştır ve bunun sonucunda Baas partisi iki kanada bölünmüştür. Bu bölünmenin temeli Arap ülkeleriyle birleşme, Sovyetler Birliği’yle ilişkiler ve sosyalist politikaların uygulanma şekillerinden kaynaklanmaktaydı. Bu gruplardan “Eski Muhafızlar” (Old Guard) olarak adlandırılan gruba Salahaddin el-Bitar, Mişel Eflak ve Sünni General Emin el-Hafız öncülük ederken; “Bölgeselci Kamp” (Regionalist Camp) olarak adlandırılan diğer fraksiyona ise sosyalist politikalarının bir an önce uygulanması ve Sovyetler Birliği’yle yakın işbirliği içindeki politikalara ağırlık verilmesini savunanlar önderlik etmişlerdir. Bu ikinci grup da Muhammed Umran, Salah Cedid ve Hafız Esad gibi azınlıklara mensup askerlerden oluşuyordu.³⁰⁸

³⁰³ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 98.

³⁰⁴ Özdağ, a.g.e., s. 24.

³⁰⁵ Golan, a.g.e., s. 140.

³⁰⁶ Özdağ, a.g.e., s. 24.

³⁰⁷ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 98.

³⁰⁸ Dağ, a.g.e., s. 29.

Suriye’de bağımsızlığın kazanılmasının ardından resmi bir parti haline gelen Baas 1950’lerin başından itibaren siyaset sahnesinde etkinliklerini arttırmış; 1954 seçimlerinde ise 16 milletvekili kazanarak bunu göstermişti. 1963 yılında ordu içinde aralarında Baasçıların da bulunduğu subaylar tarafından gerçekleştirilen darbenin ardından Baas’ın etkinliği daha da artmıştır. 8 Mart 1963’te düzenlenen darbe ile General Emin el-Hafız devlet başkanı, Salah Bitar ise başbakan olmuş ve kısa sürede Suriye tamamen Baasçıların denetimine girmiştir.³⁰⁹ Fakat Emin el-Hafız, Baas Partisi’nin geleneksel fikirlerindense sosyalist ve Marksist doktrinleri benimsiyordu ve bu durum ise eski yöneticileri rahatsız etmekteydi.³¹⁰

Baas yanlısı askeri liderler ise bu sırada, bulundukları konumlarını sağlamlaştıracak şekilde aynı aileden, aşiretten ve bölgeden pek çok sayıda subay ve astsubayı orduya almışlardır. Böylece Suriye ordusundaki azınlık mensuplarının sayısı Sünnilerin aleyhine olacak şekilde artmaya başlamıştır. Bu askerlerin çoğu başta Nusayri olmak üzere, Dürzi ve İsmaili kökenden gelmekteydiler.

Sunni ve Nasırcı olan bir grubun Emin el-Hafız’a karşı 18 Temmuz 1963’te gerçekleştirdikleri başarısız bir darbe girişimi Baas Partisi’nin iktidarı tekeline alma sürecini hızlandırmıştır. Bu darbeyi bastıran subayların büyük bir bölümü azınlık mensubu olan Nusayrilerden oluşmaktaydı. Sözü edilen olaydan sonra Baas Partisi Askeri Komitesi’nde bulunan liderler kendileriyle aynı mezhep, bölge bağları ve aşireti paylaşanları çevrelerine toplayarak konumlarını sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

23 Şubat 1966’da, Cedid’in önderliğinde hareket eden askerler Suriye’nin bağımsızlığından bu yana gerçekleşen on üçüncü ve en kanlı olan askeri darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu yeni darbe ile Emin el-Hafız ve Eski muhafızlar (Old Guard) iktidardan düşmüştür ve yerine Baas’ın askeri kanadı geçmiştir.³¹¹ Devlet Başkanlığı koltuğuna Nurettin Attasi otururken; Hafız Esad Hava Kuvvetleri komutanlığından Savunma Bakanlığı’na getirilmiştir.

Suriye’deki bu 1961-1966 darbeler döneminde Sovyetler Birliği ise izlediği politikaları değiştirmeden sürdürmüştür. İki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel

³⁰⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi Cilt 1*, a.g.e., s. 142.

³¹⁰ Dağ, a.g.e., s. 31.

³¹¹ a.g.e., s. 32.

temaslar devam etmiştir ve her yeni hükümetle bu temaslar yeniden kurulmuş ve yenilenmiştir. 8 Mart 1963’de Baas Partisi’nin iktidara gelmesinden hem Sovyetler Birliği hem de Suriyeli komünistler memnun olmamışlarsa da yine de Moskova Şam ile dostça ilişkiler geliştirme istencini korumuştur. 1966’da iktidarı neo-Baasçılar ele geçirdiğinde ise, hedef olarak sosyalizmi seçen Şam iktidarı, ekonomiyi ve orduyu güçlendirerek Batıya ve İsrail’e karşı koymayı planlamıştır. Bu durum ise, Sovyetlerin çıkarına olmuştur. Ocak 1967’de Sovyet Komünist Partisi ve Neo-Baas Partisi arasında işbirliği kurulmuştur. SSCB’den askeri ve ekonomik yardımlar gelmeye devam etmiştir. Hafız Esad Suriye Cumhurbaşkanlığı’na gelene kadar Suriye’nin, Moskova’yla yakın ilişkileri hızını kaybetmeden sürmüştür.

İsrail’le 1967’de yaşanan Altı Gün Savaşı’nın ardından Suriye’nin Sovyetler Birliği yardımına olan bağlılığı daha da artmıştır. Haziran 1967’deki Arap-İsrail Savaşı’ndan sonraki yıllarda Moskova başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap ülkelerine yaklaşık 1 milyar dolar ekonomik, 1.7 milyar dolar da askeri yardımda bulunmuştur.³¹²

Arap-İsrail çatışması zemininde ise Moskova’nın görüşleri ile Şam’ın görüşleri arasında bazı önemli farklılık bulunmaktadır. Sovyetler Birliği siyasi bir çözümünden yanayken, Suriye bunu yeterli görmemekteydi ve silahlı eylem ya da misilleme ve hatta bitirici bir savaş olması gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca Moskova 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı İsrail’in var olma hakkını tanıyan BM Güvenlik Konseyi Kararını onaylamıştır.³¹³

4. HAFIZ ESAD VE SSCB/RUSYA FEDERASYONU İLE İLİŞKİLERİ

Hafız Esad’ın siyasi hayatında iki amacı bulunmaktaydı; bunlardan biri tüm Arapların birliğini sağlamak, ikincisi ise İsrail’e karşı savaşıp zafer elde etmektir. Bu iki hedef doğrultusunda Hafız Esad Büyük Suriye’yi kurarak burayı askeri ve siyasi bir merkez haline getirmek arzusundaydı.³¹⁴ Öte yandan Hafız Esad, Suriye’nin yalnız

³¹² Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 99.

³¹³ Golan, a.g.e., s. 140.

³¹⁴ Ahmet Ayhan Koyuncu, Hafız Esad Dönemi Suriye’sinde Milliyetçilik ve Ulus İnşa Çabaları, *İçtimaiyat*, Cilt 1, Sayı 1, Kasım 2017, ss. 19-20.

kalmasını çok tehlikeli bulmaktaydı. Çünkü olası bir İsrail saldırısında Suriye'nin savunması zor olacaktı. Dolayısıyla Suriye'nin dost devletlere ve güçlü bir orduya ihtiyacı olduğunu düşünen Esad, bu sebeple diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltirken Batıya karşı ise Sovyetler Birliği'yle yakınlık kuracak bir dış politika izlemiştir. Esad'ın Arap ülkeleriyle ve SSCB ile yaptığı bu dış politika açılımı daha sonraki süreçlerde Suriye'ye askeri, ekonomik vb. birçok alanda avantaj sağlayacaktır.³¹⁵

Hafız Esad 1971'de Devlet Başkanı olduktan sonra ilk dış ziyaretini Moskova'ya gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin sonucunda yapılan anlaşma ile SSCB, Suriye'deki Tartus Limanı'nda bir deniz üssü elde etmiştir. Bu dönemde SSCB-Suriye arasındaki ilişkileri etkileyen bir olay da 1970 yılında hayatını kaybeden Nasır'ın yerine gelen Enver Sedat'ın Batı Bloğu ile yakınlaşarak SSCB'den uzaklaşmasıdır.³¹⁶ Washington Enver Sedat'ın İsrail ile tek taraflı bir barış anlaşması yapmasını sağlamıştır. Ayrıca Enver Sedat önemli miktarda ABD yardımı almıştır.³¹⁷

Bu durumda Suriye ile daha da yakınlaşan SSCB, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar müttefikliğini korumuştur. SSCB'nin Ortadoğu'daki temel müttefiki bu anlamda Suriye olmuştur. Ardından birçok Sovyet uzmanı Suriye'de görevlendirilmiştir. Suriye tarafından da birçok öğrenci SSCB'de eğitim görmek üzere Rusya'ya gitmişlerdir.³¹⁸ Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'ne göre 1974 ve 1985 yılları arasında SSCB Suriye'ye yaklaşık 550 savaş uçağı, 2.500 tank ve 1.200 zırhlı personel taşıyıcısı teslim etmiştir. Bu ekipmanların çoğu Suriye'nin SSCB için öneminin daha da artmasına yol açan İsrail-Mısır arasındaki Camp David Anlaşması'nın imzalanmasından sonra gönderilmiştir.³¹⁹

8 Ekim 1980'de Sovyetler Birliği-Suriye Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu ise iki ülke arasındaki ilişkileri garantörlük seviyesine kadar çıkarmış; Suriye'yi tam bir Sovyet uydusu devlet haline getirmiştir.³²⁰

1980'lerde Suriye'nin birçok siyasi girişimi ise Moskova'ya rağmen gerçekleşmiştir. Örneğin, Suriye ile Irak arasındaki düşmanca olan ilişkilerin iyi yönde

³¹⁵ Koyuncu, a.g.e., s. 19-20.

³¹⁶ Lund, a.g.m., s. 6.

³¹⁷ a.g.m, s. 6.

³¹⁸ Çalışkan, a.g.e., s. 8.

³¹⁹ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 100.

³²⁰ Çalışkan, a.g.e., s. 8.

geliştirilmesinde rol oynamamış ya da Yaser Arafat'ın El Fetih kanadına karşı Suriye'nin 1983'teki askeri eylemlerini önleyememiştir. Bölgedeki stratejik kilit dayanağını korumak ve Suriyelileri disipline etmek için doğrudan bir yolu olmayan SSCB tam ve etkili bir kontrol kuramadan Suriye'yi desteklemeye devam etmiştir. Ancak yine de SSCB, ABD'nin İsrail'e verdiği desteği tam olarak dengeleme niyetini sergilememiş; yani Moskova Suriye konusunda büyük risklere girmemiştir.³²¹

Sovyetler Birliği-Suriye ilişkilerinde iki anlaşmazlık konusu bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Suriye'nin İsrail ile askeri eşitlik arayışı konusunda olmuştur. Suriye Moskova'dan silah arzı niteliği ve niceliği konusunda bu açıdan ısrarcı davranmıştır. SSCB-İsrail ilişkilerindeki gözle görülür gelişmeler ve Sovyetlerden İsrail'e Yahudi göçlerindeki artış ise devam etmiştir.

1985 yılında ise SSCB liderliğine gelen Mihail Gorbaçov döneminde Suriye ile ilişkiler nispeten gerilemiş; ekonomisi iyice bozulmaya yüz tutan Sovyet Rusya'da ekonomik öncelikler ideolojik kaygıların önüne geçmiştir. Suriye de bu dönem SSCB yardımlarının yetersiz kaldığını söyleyip; SSCB'ye yeni üs kolaylıkları sağlamayacağını belirtmiştir.³²² Dolayısıyla Moskova, Suriye'yi ABD'nin İsrail'e olan yardımlarıyla eşit seviyeye getirme konusunda genelde isteksiz olmuştur.

Hafız Esad, 1990 Nisan'ında Gorbaçov'la son toplantısında Sovyetler Birliği'nin küresel pozisyonundaki sert düşüşe dair karamsar izlenimler almıştır. Bunun üzerine Hafız Esad, ABD'nin egemen olduğu küresel düzene geçişini güvence altına almak için 1989-1991 döneminde Batı ile yakınlaşma içine girmiştir. Arap-İsrail barış görüşmelerine katılmış, ABD liderliği altında Kuveyt'e askeri kuvvetler göndermiştir.³²³

1991'de Sovyetler Birliği dağıldıktan ve Soğuk Savaş sona erdikten sonra ise Hafız Esad, Suriye Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada dünyanın dengesinin bozulduğu konusunda somut bir uyarıda bulunmuştur. Yeni dengelerin elbette ortaya çıkacağını ancak “önümüzdeki yol ve bitiş noktasının belirsizliğini koruduğunu”³²⁴ belirterek yeni dönemin ayırdında olduğunu ifade etmiştir.

³²¹ Olikier, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 101.

³²² Çalışkan, a.g.e., s. 8.

³²³ Lund, a.g.e., 2018, s. 10.

³²⁴ a.g.e., 2018, s. 10.

Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda Suriye'ye olan Sovyet desteği geri çekilmiştir. Bu nedenle Hafız Esad, ABD ve Avrupa'ya odaklanmak için politikalarını yeniden dizayn etmiştir. Suriye Cumhurbaşkanı Soğuk Savaş boyunca düzenli olarak yaptığı Moskova ziyaretlerini bırakmış; bu ülkeyle siyasi temaslarını azaltmıştır. Rusya da bu dönemde kendi içine dönük bir politika izlemekteydi.³²⁵

1956-1991 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye 5.000 tank, 1.200'den fazla savaş uçağı ve yaklaşık 70 savaş gemisi yani takriben 26 milyar dolarlık silah yardımı sağladığı tahmin edilmemektedir. Ancak Suriye, Rusya'ya Sovyetler Birliği'nden kalan borçlarını ödemeyi kabul etmemiştir. 1994 yılında Suriye ancak 11 milyar dolarlık bir borç yükünü kabul etse de, gerisini nasıl ve ne zaman ödeyeceğine dair belirsizlikler devam etmiştir. Bu borç konusu on yıl boyunca sorun teşkil etmiş ve ikili ticareti engellemiştir. Tüm bunların yanında Soğuk Savaş boyunca süren işbirliği hemen ortadan kalkmamıştır. Askeri ve istihbarat işbirliği bir müddet daha sessizce devam ederken; 1994 yılında yenilenen savunma antlaşmasıyla silah ihracatı için yeni bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca Rusya, eski Sovyetler Birliği bölgesinde kalan tüm askeri üslerini sökmeye başlamasına rağmen Tartus Üssü'nü korumayı tercih etmiştir.³²⁶

1999 Temmuz'unda Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı olduğu dönemde Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa Moskova'ya ziyarette bulunmuştur. Bu tarihten sonra Rusya-Suriye ilişkileri tekrar canlanma yoluna gitmiştir. Putin, ilişkileri tekrar yumuşatmak istemesini *İzvestiya* gazetesi şu nedenlere bağlamıştır;³²⁷

- Suriye'nin SSCB'den kalan borçların bir kısmını ödemeye hazır olması;
- Rusya'nın aracılığının Suriye'yi İsrail'le barış yapmaya ikna edebileceği düşüncesi;
- Suriye'nin Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki tek üssü durumundaki Tartus Deniz Üssü'ne sahip olma istenci...

³²⁵ a.g.e., s. 12.

³²⁶ a.g.e., s. 12.

³²⁷ Çalışkan, a.g.e., s. 8.

5. BEŞAR ESAD VE RUSYA İLE İLİŞKİLER

10 Haziran 2000’de Hafız Esad’ın ölümü üzerine Suriye’nin yeni devlet başkanı olan oğlu Beşar Esad, babası Hafız Esad’dan daha Batı yanlısı olmuştur. 1992-1994 yılları arasında İngiltere’de göz doktorluğu eğitimi görmüş olan Beşar Londra doğumlu Suriyeli-İngiliz bir kadınla (Esmâ) evlenmiştir. Beşar Esad, yönetiminin ilk yıllarında Mısır ve Suudi Arabistan gibi önde gelen ABD yanlısı Arap devletlerinin yanı sıra Avrupa ülkelerine de ziyaretlerde bulunmuştur. Yönetime gelmesinden üç buçuk yıl sonra Ocak 2005’te Rusya’ya ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir.³²⁸

Beşar Esad, her ne kadar Batılı ülkelerle ve ABD dostu Arap liderleriyle ilişki kursa da Hafız Esad’ın dış politika prensiplerini sürdürmeye çalışmıştır. İran ile olan yakın ilişkilere devam etmiş, İsrail’le çatışmayı sürdürmüştür. ABD, 2001’de El Kaide’nin New York ve Washington saldırılarının ardından Ortadoğu’yu yeniden düzenlemeye karar verdiğinde Suriye’yi de bir tehdit olarak görmüştür. Eylül 2004’te BMGK, Suriye’nin 1976’dan beri Lübnan’da tuttuğu birlikleri çekmesini talep eden 1559 sayılı kararı kabul etmiştir. Şubat 2005’te ise Lübnan Başbakanı Rafik el-Hariri’ye düzenlen suikasttan Suriye sorumlu tutulmuştur. Suriye hükümeti ise bu baskılar karşısında İran ve Hizbullah ile olan ittifakını yoğunlaştırmıştır.³²⁹ Ayrıca 2005 yılında Rusya ve Suriye Tartus Limanı ile ilgili yeni bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmayla Rusya uzun bir süre daha buranın kullanımını garanti altına almıştır.³³⁰

Bu dönemde Rusya da ABD ve Batı ile çeşitli güvenlik problemleri yaşamaktaydı. Vladimir Putin, ABD’nin Irak’a saldırmasından ve füze savunma planlarından, NATO’nun doğuya doğru genişlemesinden şikayetçi olmuştur. Ayrıca Sırbistan (2000), Gürcistan (2003) ve Ukrayna’da (2004) ABD ve Batı’nın destekleriyle Rusya dostu liderlere karşı ortaya çıkan bir dizi ayaklanma rahatsızlık oluşturmaktaydı. Rusya’ya göre bu ülkelerde meydana gelen “renkli devrimler” Rusya’nın stratejik olarak kuşatılmasını amaçlamaktaydı. Suriye’nin uluslararası izolasyonu ve Rusya’nın, güvenliğini tehdit

³²⁸ Lund, a.g.e., s. 13.

³²⁹ a.g.e., s. 15.

³³⁰ Murat Köylü, “Rusya, Suriye, Türkiye İlişkileri”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 7, Yaz 2015, s. 108.

altında görmesi Soğuk Savaş döneminde müttefik olan iki devleti tekrar yakınlaştırmıştır.³³¹

24 Ocak 2005'te Moskova'da Beşar Esad ve Vladimir Putin arasında yapılan görüşme iki devlet arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası olarak görülmektedir.³³² Putin, Suriye Devlet Başkanı ile yaptığı görüşmeyi bir konuşmasında “zengin ve son derece üretken” ve “ikili ilişkilerde önemli bir kilometre taşı” olarak nitelendirmiştir.³³³ Bu görüşmede, Rusya Suriye'ye hava savunma füzeleri satmış; ayrıca Suriye'nin 13,6 milyar dolarlık borcunun yüzde 70'ini yeniden yapılandırmıştır.³³⁴ Borç meselesinin çözülmesi Moskova ve Şam arasındaki silah alımlarının ticari bir temelde olmak üzere önünü açmıştır.³³⁵

Öte yandan Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nin 2004'teki 1559 sayılı kararında oy kullanmaktan kaçınmıştı ve Rafik el-Hariri suikastından sonra Suriye'yi Lübnan'dan çekilmeye çağıran metne engel olmamıştır. Ancak 2005 yılında Rusya, Hariri meselesinde Batı'nın BM'de Suriye'ye yönelik yaptırım taleplerine ise açıkça karşı çıkmıştır.³³⁶

Esad, 2006 Aralığında Rusya-Suriye askeri ilişkisinin önemli ölçüde yeniden inşası için Moskova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Rusya ile ilişkileri geliştirmek ve Suriye'nin, olası İsrail ve ABD saldırılarına karşı caydırıcılığını arttırmak isteyen Suriye lideri, 2K22 Tunguska, Pantsyr-S1, Buk-M2 ve Igla-S gibi modern hava savunma sistemleri ve Yakhont deniz füzeleri sipariş etmiştir.³³⁷ 2008 yılında Esad, Rusya'ya üçüncü seyahatini gerçekleştirmiştir. Bu dönem Putin'in ardından kısa bir süre Rusya Devlet Başkanı olan Dimitri Medvedev, daha liberal bir bakış açısına sahipti ancak yine de ABD ve Batı ile ilişkileri gergindi. Eski Soğuk Savaş dinamiklerini takip eden Esad, Rusya'nın Gürcistan ile olan savaşına “meşru çıkarların savunması” olarak bakmış ve Rusya'ya destek vermiştir. 2008 Rus-Gürcü Savaşı, büyük bir Rus askeri modernizasyon programının başlamasına neden olmuş ve bu doğrultuda Rus Donanmasının restore

³³¹ Lund, a.g.e., s. 14.

³³² Roy Allison, “Russia and Syria: Explaining Alignment With A Regime in Crisis,” *International Affairs* 89, No 4, 2013, s. 804.

³³³ Oliker, Keith Crane, Lowell H. Schwartz and Catherine Yusupov, a.g.e., s. 101.

³³⁴ Allison, a.g.m., s. 804.

³³⁵ Lund, a.g.e., s. 15.

³³⁶ a.g.e., s. 15.

³³⁷ a.g.e., s. 15.

edilmesi planlarını hızlandırmıştır. Bu da Tartus Üssü'nü yeniden odak noktası haline getirmiştir. Esad'ın Medvedev'le buluşmasından sonra Tartus'ta yeni çalışmalar başlamıştır.³³⁸ 2008 yılında da Rusya'nın Tartus'taki deniz üssünün Rus donanmasına kalıcı hizmet vermesi için modernize edildiği bildirilmiştir.³³⁹ 2009- 2010 yılları arasında Rus mühendisler üste daha fazla trafik ve daha büyük gemilerle başa çıkmak için restore çalışmalarına başlamışlardır. Rus Donanma Şefi Vladimir Vysotsky, Rusya'nın Tartus'taki amacının, uçak gemilerini idare edebilecek bir deniz üssü seviyesine getirmek olduğunu açıklamıştır.³⁴⁰

2010 yılında Medvedev, Şam'ı ziyaret eden ilk Rus devlet başkanı olmuştur. Rusya-Suriye ilişkileri Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından en güçlü olduğu döneme ulaşmıştır.³⁴¹ 21. yüzyılın ilk on yılı sona erdiğinde, Rusya-Suriye ilişkileri daha iyi bir yöne evrilmiş ancak resmi bir ittifak yine de mümkün olmamıştır. Rusya, Suriye için çok önemliydi ama Moskova'dan bakıldığında ise Suriye, Batı'dan gelecek olan tehditler karşısında oldukça önemli olsa da yine de hayati olarak görülüyordu.³⁴²

³³⁸ a.g.e., s. 16.

³³⁹ Allison, a.g.m., s. 804.

³⁴⁰ Lund, a.g.e., s. 16.

³⁴¹ a.g.e., s. 16.

³⁴² a.g.e., s. 17.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA’NIN SURİYE KRİZİ’NDEKİ POLİTİKALARI (2011-2016)

1. RUSYA’NIN SURİYE KRİZİ’NE YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ KÖKENLERİ

Rusya, Suriye krizi ortaya çıktığında dünyadaki diğer bazı gelişmelerden de algıladığı tehditler neticesinde politikasını belirlemiştir. Bunlar Büyük Ortadoğu Projesi’nin ilanı, Rusya’nın etki alanında karşılaştığı Renkli Devrimler, Arap Baharı ve özellikle Libya’da meydana gelen uluslararası müdahaledir. Aşağıdaki bölümde öncelikle dünya siyasetinde önemli etkileri olan bu olaylar incelenmiştir.

1.1. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), 11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırısının ardından gündeme gelmiş ve radikal hareketlerin sınırlandırılması ile terörizmle savaşa yönelmiştir. İslami terörizm adını verdikleri büyük tehdit ABD’nin güvenliğini korumak amacını tetiklemiş ve ABD politikasını şekillendirmiştir. Terörizm ve otoriter rejimler arasında bağlantı kurulmuştur ve eğer otoriterizm terörün nedeniyse demokratikleşmenin panzehir olduğu sonucuna varılmıştır.³⁴³ Yani BOP ile ifade edilen “İslam coğrafyası”nda ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal ve güvenlik gibi alanlarda yapılacak bir dönüşüm stratejisidir.³⁴⁴ Dönemin ABD başkanı George W. Bush yönetimindeki neomuhafazakarlar bu projeye çok fazla önem vermişlerdir.³⁴⁵

ABD, 11 Eylül 2001’de ülkesinde gerçekleştirilen terör saldırısının şokunu atlattıktan sonra “Büyük Orta Doğu Projesi” ile Kuzey Afrika’dan Orta Asya’ya kadarki bölgeyi kapsayan geniş bir alanda bir strateji geliştirmiştir.³⁴⁶ BOP’u, ABD Başkanının o dönemdeki Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condolezza Rice, “Fas’tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi hedefi” olarak tarif

³⁴³ Katerina Dalacoura, "Democracy as Counter-Terrorism in the Middle East: A Red Herring?", *Uluslararası İlişkiler*, Volume 8, No 32 (Winter 2012), s. 102.

³⁴⁴ Emin Baydil, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, 2010, s. 9.

³⁴⁵ Dalacoura, a.g.m., s.102.

³⁴⁶ Levent Kökdemir, “II. Gulf War, USA, Great Middle East Project and Turkey”, *Journal of Academic Research in Economics*, Vol 1 No 3, 2009.

etmiştir. 8-10 Haziran 2004 tarihleri arasında ABD Sea Island’da toplanan G-8 zirvesinden sonra yayınlanan “*Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ile Ortak bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık*” olarak açıklanan belge BOP hakkında yayınlanan en somut belge olmuştur. Bu zirveden sonra BOP, Kuzey Afrika’yı Kafkasya’yı ve Orta Asya’yı da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Üç alan üzerinde yoğunlaşmış olan bu belge ilk olarak siyasi meselelere önem vermiştir. İşaret edilen bölgede, insan hakları, temel hak ve özgürlükler, demokratik yapıların oluşturulması ve hukukun üstünlüğü gibi alanlar ilk adımı oluşturmaktadır. Sonraki adım ise sosyal ve kültürel alanları içermektedir. Eğitim, kadın erkek-eşitliği, ifade özgürlüğü gibi konular vurgulanmıştır. Belgede son olarak da ekonomik konular üzerinde durulmuş ve yeni iş alanlarının yaratılması, bölge içi ticaretin teşvik edilmesi, ekonomik reformların desteklenmesi gibi konular vurgulanmıştır.³⁴⁷

1.2. RENKLİ DEVRİMLER

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından kendini Soğuk Savaş’ın galibi olarak gören ABD kısa sürede toparlanarak yeni bir strateji oluşturmayı gerekli görmüştür. Rusya’nın yeniden güçlenerek uluslararası siyasete katılmasını engellemek ve Çin’in bu dönemde Sovyetler Birliği’nin yerini almaması için bazı yolların bulunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu yollardan biri de “renkli devrimler” olarak adlandırılan süreçtir. Bu ABD’nin demokratik toplum yapısını ihraç etme politikalarından biri olarak bir an önce uygulamaya konulmuştur.³⁴⁸

Soğuk Savaş’ın ardından kendi iç sorunlarıyla uğraşan Rusya’nın durumunu fırsat bilen ABD, SSCB’nin yönetiminden kurtulup yeni bağımsızlıklarını kazanmış Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Kafkasya-Orta Asya ülkeleri üzerine odaklanmıştır. Renkli devrimler olarak adlandırılan sivil devrimlerin yaşandığı süreçte toplumsal hareketlilikler devrimlerin merkezine oturtulmuş ve özellikle üniversite öğrencileri ile geniş halk kitleleri bu amaçla kullanılmıştır.³⁴⁹ Renkli devrimler veya diğer adıyla çiçek devrimleri

³⁴⁷ Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Partinin Perspektifi”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s. 23.

³⁴⁸ Suat Tayfun Toprak, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında “Renkli Devrimler” ve “Arap Baharı” Süreçlerinin Karşılıklı Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, Aralık 2014, s. 235.

³⁴⁹ a.g.m., ss. 235-236.

Orta ve Doğu Avrupa'ya ve ardından Orta Asya'ya kadar yayılan bölgede meydana gelen seri halk hareketlerine verilen isimdir. Bu devrime katılanlar, uzun süredir devam eden otoriter hükümetleri protesto etmek, demokrasi, liberalizm gibi akımları ve ulusal bağımsızlığı savunmak için çoğunlukla şiddet içermeyen devrimci yenilikleri kullanmışlardır. Sembol olarak çoğunlukla bir çiçek veya belli bir renk benimsemişlerdir. Şiddet içermemesi önemli bir özelliği olan bu devrimlerde Sivil Toplum Örgütleri ve özellikle öğrenci örgütleri büyük rol almıştır.

Bu gelişmeler ışığında bölgede bir dizi iktidar değişikliği meydana gelmiştir. Bunlardan ilki 2 Kasım 2003'te Gürcistan'da yapılan genel seçimlerinden sonra yaşanan protesto gösterileri neticesinde 23 Kasım'da Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin istifa etmesi ve yerine Mihail Sakaşvili'nin göreve gelmesi olmuştur. Gürcistan'dan bir yıl sonra 3 Kasım 2004'te Ukrayna'da yapılan seçimlerde hile yapıldığı söylemiyle protesto gösterilerine başlayan halk, 26 Aralık'ta seçimlerin tekrarlanmasını sağlamıştır. Seçimlerin sonucunda ise Ukrayna'da Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç yerine Viktor Yuşçenko devlet başkanlığına gelmiştir. Daha sonra da Kırgızistan'da 27 Şubat ve 13 Mart'ta olmak üzere iki turlu yapılan genel seçimlerde halk, seçim sonuçlarına itiraz etmiştir ve Devlet Başkanı Asqar Akayev 23 Mart'ta ülkeyi terk etmiştir. Geçici Devlet Başkanlığına da Kurmanbek Bakiyev getirilmiştir. 12 Mayıs'ta Özbekistan'ın Andican kentinde çıkan ayaklanmalar ise İslam Kerimov tarafından güvenlik güçlerince şiddetli bir şekilde bastırılmıştır.

George Soros'un desteklediği örgütler tarafından ateşlenen ve gelişen devrimlerde Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da izlenen yol hep aynı olmuştur.³⁵⁰ Kısacası, ABD, Avrasya'da stratejik bazı ülkelerde kansız ve sivil bir şekilde toplumsal kaynaklı devrimler için bölgeye Soros destekli sivil toplum kuruluşlarını yönlendirmiştir. Renkli devrimler olarak adlandırılan süreçte etkilenen devletlerde devrimler ekonomik sorunlardan, seçimlerin yönlendirildiğine dair iddialardan veya yolsuzluk

³⁵⁰ Saynur Giray Bozkurt, "Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler-Kırgızistan Örneği", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s.129.

söylentilerinden ortaya çıkmıştır. Sonuçta da sivil direniş ile hükümetlerin değişmesine neden olunmuştur.³⁵¹

1.3. ARAP BAHARI SÜRECİ

Tunus'tan başlayıp birçok Ortadoğu ülkesine yayılan başkaldırı hareketlerinin ne şekilde sınıflandırılacağı ve etiketleneyeceği konusu Batı'da uzun süre tartışılmıştır. Bu sebeple bu hareketler zaman içinde değişik isimlerle adlandırılmıştır. İlk dönemlerde bir başkaldırı ve isyan olarak nitelendirilen bu hareketlerin dünyanın başka yerlerinde meydana gelebilecek isyanları meşru hale getirmemesi düşüncesiyle ve biraz da İran İslam Devrimi'ne bir alternatif olması açısından Arap Devrimi olarak adlandırılmıştır. Fakat devrim kavramının da Soğuk Savaş yıllarındaki olayları akıllara getirmesi nedeniyle Çekoslovakya'daki liberal eğilimli siyasal gelişmelere verilen “Prag Baharı” kavramına atfen “Arap Baharı” ismi uygun görülmüştür.³⁵²

Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında olan Tunus 1830'da Fransa tarafından işgal edilmiş 1956'da ise bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsız olduğu tarihten 1987'ye kadar Habib Burgiba'nın devlet başkanı olduğu Tunus'ta otoriter bir yönetim yapısı mevcut olagelmıştır. 1987'de Habib Burgiba'yı bir darbe ile yönetimden uzaklaştırarak devlet başkanı olan Zeynel Abidin Bin Ali baskıcı yönetimi devam ettirmiştir. Ülkede birkaç tane siyasal parti bulunuyordu ancak iktidarda bulunan parti tüm siyasal yapıyı kontrol etmekteydi. Ek olarak Tunus'ta İslami partilere de izin verilmiyordu ve basın ile ve sivil toplumun da gelişmesine imkân tanınmıyordu.³⁵³

Arap Baharı'nın ilk ayağı; Tunus'ta 26 yaşında seyyar satıcılık yapan ama aslen üniversite mezunu olup işsiz olan genç Muhammed Bouazizi'nin güvenlik güçlerinin tezgahına el koymasını ve kendisine uyguladıkları çirkin davranışları protesto etmek için 17 Aralık 2010'da kendisini ateşe vermesiyle başlamıştır. Bouazizi'nin eyleminin ardından, Sidi Buzid'de ve Tunus'un diğer yerlerinde de protesto gösterilerine gidilmiştir.

³⁵¹ Yavuz, “Geçmişten Günümüze Sivil İtaatsizlik Kapsamındaki Kitle Hareketler: Renkli Devrimler ve Arap Baharı Örnekleri”, *Polis Akademisi*, Güvenlik Birimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2014, s. 78.

³⁵² Barış Adıbelli, “Arap Baharı'ndan Amerikan Gazabına: Çin Suriye İlişkileri”, *Arap Baharı ve Suriye*, Der: Barış Adıbelli, İstanbul: IO Kültür Sanat Yayıncılık, 2012, s. 73-74.

³⁵³ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, Bursa: Alfa Akademi Basın Yayın Dağıtım, 2017, s. 471.

³⁵⁴ Muhammed Buazizi'nin 4 Ocak 2011'de yaşamını yitirmesiyle bir anda gösteriler tüm ülkeye yayılmıştır.³⁵⁵ Buazizi'nin ölümü ülkede öngörülemeyen siyasi ve sosyal gelişmelerin başlangıcı olmuştur. ³⁵⁶ Olaylar Ocak 2011'de Tunus Devlet Başkanı Zeynel Bin Abidin'in Suudi Arabistan'a kaçması ile sonuçlanmıştır.

Tunus'tan iki hafta sonra olaylar Mısır'a sıçramıştır. Çatışmaya sebep olan nedenlerden en başta geleni, diğer Arap ülkelerinde de görüldüğü üzere halkın çoğunluğu fakirken Devlet Başkanı Mübarek'in ailesi, rejim ile işbirliği içinde olan iş adamları, ordu ve bürokratların hayatlarını zenginlik içinde geçirmesi idi. Diğer nedenler ise yolsuzluğun mevcut olması; muhalefete, özgür basına, katılımcı demokratik anlayışa karşı otoriter rejimin anlayış göstermemesi, güvenlik kurumlarını denetleyecek kurumların mevcut olmamasıydı. İslami gruplar ve diğer muhalif gruplar siyasal hayattan dışlanmışlardı. Tunus'ta yaşananların da verdiği cesaretle Mısır halkı, Hüsnü Mübarek karşısında gösterilere başlamıştır. Demokratik, siyasi, askeri reformlar talep eden halk sosyal medyanın da etkisiyle gelişmelerden daha çabuk haber almış ve kısa sürede sokaklara dökülmüştür. Bu olaylar karşısında yetersiz demokratik adımlar atan Mübarek yönetimi halkı tatmin etmekten uzak oluşunun yanı sıra göstericileri karalayan, halkı muhattap almayan bir yaklaşım içine girmiştir. Mısır'da gösterilerin akıbetini belirleyen ise önemli bir iç aktör olan ve uzun süre Mısır'ın ekonomik ve siyasi hayatında dengeleyici bir rolü oynayan Ordu'nun ABD'nin telkinleri neticesinde tarafsız kalarak halka şiddet göstermemesi olmuştur. Gösterilerin neticesinde ise halk, Mübarek rejimini devirmiştir.³⁵⁷

1.4. LİBYA'DA ARAP BAHARI VE LİBYA MÜDAHALESİ

Libya'daki halk hareketleri bundan önceki ülkelerdeki olaylara göre farklı şekilde seyretmiş ve sona ermiştir. Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinin etkisiyle 2011 Şubat'ında Libya'da başlayan ayaklanma, giderek iyice şiddetlenmiş ve ülke geneline

³⁵⁴ Konur Alp Koçak, "Yasemin Devriminden Arap Baharı'na Tunus", *Yasama Dergisi*, s. 27-28.

³⁵⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı* Cilt 2, a.g.e., s. 471.

³⁵⁶ Konur Alp Koçak, "Yasemin Devriminden Arap Baharı'na Tunus", *Yasama Dergisi*, s. 28.

³⁵⁷ Ertan Efegil, "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye", *Orta Doğu Analiz*, Kasım 2013, Cilt 5, Sayı 59, s. 15.

yayılmaya başlamıştır.³⁵⁸ 1973 sayılı karara dayanan batılı koalisyon 19 Mart'ta Fransa öncülüğünde başlattığı hava ve füze saldırısı üzerine, Kaddafi ateşkes ilan etmiştir. 31 Mart'ta NATO, deniz ve hava operasyonlarını kendi kumandası altında toplamıştır. 21-22 Ağustos'ta muhalifler başkent Trablus'a girmiştir. 21 Ekim'de Kaddafi muhalifler tarafından linç edilmiştir. 31 Ekim 2011'de ise NATO operasyonu sona erdirilmiştir.³⁵⁹

Yemen'deki halk hareketleri ise 16 Ocak 2011 günü bir grubun Sana Üniversitesi'nde gösteri düzenleyerek Devlet Başkanı Abdullah Salih'in görevi bırakmasını istemeleriyle başlamıştır.³⁶⁰ Olaylar Ali Abdullah Salih'in de yaralanmasına yol açacak boyutlara ulaşmıştır. Bu olaydan sonra tedavi olmak için Suudi Arabistan'a giden Salih, Kasım ayında ülkeye dönmüş ve Riyad'da Körfez İşbirliği Konseyi'nin geçiş planı üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşmaya göre Abdullah Salih bir ay içinde görevi bırakacak, geçici bir hükümet kurulacak ve üç ay içinde Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacaktır. Bunlara karşılık Ali Abdullah Salih yargılanmayacaktır.³⁶¹ Salih, 2 Şubat 2011'de, 2013'te yapılacak olan seçimlerde tekrar aday olmayacağını açıklamıştır. Artan protestolar sonucu görevini yardımcısına devrederek ABD'ye tedaviye gitmiştir. Dolayısıyla Tunus, Mısır ve Libya'daki kadar kanlı olmayan bir rejim değişikliği meydana gelmiştir.³⁶²

Libya'da yaşanan olaylardan ciddi endişe duyan Rusya, Güvenlik Konseyi'nin 1970 sayılı karar tasarısını destekleyen uzlaşmacı bir tavır takınmıştır.³⁶³ Daha sonra bu kararın yeterli olmadığı gerekçesiyle 17 Mart 2011'de Güvenlik Konseyi bir kez daha toplanmıştır. Toplantıda ana gündem maddesi olarak Libya'daki durum konuşulmuştur. Libya'ya askeri müdahaleyi içeren 1973 sayılı karar için oylama yapılmıştır. Oylamada 10 evet oyu, 5 çekimser oy kullanılmıştır. ABD, Fransa, İngiltere (beş daimî üyeden üçü) ve geçici üyelerden Kolombiya, Lübnan, Bosna Hersek, Gabon, Nijerya, Güney Afrika ve Portekiz olumlu oy kullanmıştır. Diğer iki daimî üye Rusya Federasyonu ve Çin

³⁵⁸ a.g.m., s. 16.

³⁵⁹ Baskın Oran, "Libya Olayları, Batı Müdahalesi ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Yorumlar, Belgeler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 52.

³⁶⁰ Ümit Özdağ, "Ortadoğu'da Balkanlaşmanın Teorik Kökenleri", *21. Yüzyıl*, Sayı 59, Kasım 2013, s. 226.

³⁶¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi Cilt 1*, a.g.e., s. 231.

³⁶² Ahmet Hamdi Aydın, "Arap Baharı ve Suudi Arabistan", *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 1-2 Ekim 2012, s. 34.

³⁶³ Cemal Bayat, "Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Libya'ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya'nın Politik Tutumu", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 184.

çekimser oy kullanırken diğer geçici üyeler Brezilya, Almanya ve Hindistan da oyunu çekimserlikten yana kullanmıştır. Daimî üyeler olumsuz oy kullanmadığı için tasarı kabul edilmiştir. Ancak kararın kabul edilmesine izin verse de Rusya'nın bazı çekinceleri olmuştur.³⁶⁴

Rusya'nın müdahalede sessiz kalması Libya'da, özellikle enerji alanında hem bölgesel hem de ekonomik olarak Rusya'yı olumsuz etkilemiştir. Libya'ya uygulanan uluslararası müdahalenin ardından Rusya, Libya piyasasından dışlanmış, enerji anlaşmaları son bulmuştur. Ayrıca çok kutuplu dünya inancı ve ABD'nin etki alanını sınırlandırma görüşü de burada yenilgiye uğramıştır.³⁶⁵

Libya'daki durum geliştikçe Rusya'nın şüpheleri haklı çıkmaya başlamıştır. Moskova bu tarz müdahalelerin ABD'nin tek taraflı etkisini arttıracak ve eski Sovyet alanlarında da böyle müdahalelerin olacağından endişelenmektedir. Rusya Libya'daki bu olay ile “iç işlerine dış müdahale yapılmaması” konusundaki düşüncelerini netleştirmiştir. Neticede Putin Libya'ya yapılan bu müdahaleyi bir “haçlı seferi” olarak nitelendirmiştir.³⁶⁶

2. RUSYA'NIN SURİYE İLE MÜTTEFİKLİĞİNİ SAĞLAYAN TEMEL ETMENLER VE TEHDİT ALGILARI

2.1. JEOPOLİTİK VE STRATEJİK TEHDİTLER

Suriye, antik Yunancada Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği yeri anlatmak için kullanılan bir isim olmuştur. Bu adı verdikleri bölgeyle, Akdeniz'in tüm doğu kıyılarını içine almakla birlikte kuzeyde Anadolu, doğuda Fırat, güneyde Arap çölü ve batıda Akdeniz ile çevrili bölge; yani güneybatı Asya'da bulunan bölge kastedilmiştir.³⁶⁷ XX. Yüzyılın başlarına kadar Suriye adı bugünkü Suriye, Lübnan,

³⁶⁴ a.g.m., s. 185.

³⁶⁵ Mühdan Sağlam, “İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 4, s. 215.

³⁶⁶ Dimitri Trenin, *The Mythical Alliance Russia's Syria Policy*, Moscow: Carnige Moscow Center, 2013, s. 5-6.

³⁶⁷ Ömer İshakoğlu, *Suriye Tarihi*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012, s. 33.

Ürdün, Filistin ve İsrail'i içine alan bölgeyi ifade etmiştir.³⁶⁸ Coğrafi açıdan belirlenmiş olan bu bölge “Büyük Suriye İdeali”ne de konu olan, doğal sınırlarını ifade etmektedir ve bu da modern Suriye devletinin en önemli argümanı olmuştur.³⁶⁹ Günümüzde ise Suriye Devleti; doğusunda Irak, güneyinde Ürdün, güneybatısında Filistin, batısında Lübnan ve Akdeniz bulunan yeri içine almaktadır.³⁷⁰

Suriye'nin tarih boyunca kaderini şekillendiren en büyük unsur coğrafyası olmuştur. Üç kıta arasındaki stratejik bir kara köprüsü olan konumu dolayısıyla jeopolitik öneme sahip bir bölgede bulunmaktadır. Bölge bu özelliğinden dolayı tarih boyunca birçok devletin ilgi odağı olmuş ve elde edilmek istenmiştir.³⁷¹ Her türlü göç ve istilalara açık olması dolayısıyla çeşitli medeniyetlere de yurt olmuştur.³⁷² Ayrıca geçmişten günümüze önemli bir geçiş noktası olmuş, doğu-batı ve kuzey-güney güzergahlarındaki ticarete kullanılan bir yol olma özelliği göstermiştir.³⁷³

Suriye, Verimli Hilal diye adlandırılan Akdeniz'den Basra Körfezi'ne kadar kavisli dağ sıraları içinde bulunan step kuşağının bir kısmını da kapsamaktadır. Bu step kuşağı tarihten beri bir geçit yolu vazifesi görmüştür. Kuzeyde geçit vermeyen dağlar ile çöl arasında bulunan geçilebilir bir özellik göstermektedir. İki deniz arasında kolay geçilebilir özellikte olan bir kuşağın önemini anlayan Asurlular, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Türkler ve Fransızlar, Suriye'yi ele geçirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Çok eski dönemlerden beri Suriye, Akdeniz devletleri ile Uzak Doğu arasında ulaşım akımının bir parçası olmuştur.³⁷⁴

Suriye'nin Akdeniz'e kıyısı olan bir kıyı devleti olması ve Akdeniz'den kıtanın içine giriş sağlayabilmesi açısından da oldukça önemli bir jeopolitik konumdadır. Bu özelliği Suriye'ye diğer ülkelerle iletişim sağlamasına ve denizlere açılmasına fırsat vermektedir. Fakat yeterli deniz gücüne sahip olmayan Suriye, bu avantajını kullanamamakta hatta kendisine yapılacak askeri müdahaleleri kolaylaştırmaktadır.

³⁶⁸ a.g.e., s. 34.

³⁶⁹ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, Ankara: Kripto Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2012, s. 13.

³⁷⁰ İshakoğlu, a.g.e., s. 33.

³⁷¹ a.g.e., s. 23.

³⁷² a.g.e., s. 33.

³⁷³ a.g.e., s. 23.

³⁷⁴ a.g.e., s. 33.

Ancak bu aynı zamanda da stratejik öneminin artmasını ve izlediği politikalarla müttefik bulmasını kolaylaştırmaktadır.³⁷⁵

Rusya için bir başka önemi de Ortadoğu'nun Kuzey ve Güney Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya coğrafi yakınlığıdır. Bu da Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikasının belirleyicilerinden biri olmaktadır. Şam'dan Dağıstan'daki Mahaçkale'ye olan uzaklık sadece 1.600 kilometre kadardır. Kafkasya, Sovyetler Birliği sonrası dönemde en dengesiz bölgelerden biri durumundadır. Ayrıca Orta Asya ve Kafkasya arasındaki cihatçıların bağlantıları mevcuttur. Çeçenistan'daki şu andaki istikrarlı durum Çeçenleştirme politikası ve 2014'te Soçi'de yapılacak olan Olimpiyat oyunlarından beri sürdürülen terörle mücadele operasyonlarından sonra devam ettirilmiştir. Çeçenleştirme politikası, ayrılıkçı tehdidi etkisiz hale getirmek için otoriter bir Çeçen lider seçerek Rus gücünü dikey bir şekilde Çeçenlerin içine yerleştirmektedir. Yani, federal bütçeden büyük ve düzenli finansal destek karşılığında iç bağımsızlık ve istikrar sağlamaktadır. Buna rağmen Kuzey Kafkasya'da yaşayan Müslüman milletler arasında ve etnik gruplarda radikalleşme eğilimi hâlâ mevcuttur. IŞİD ve diğer cihatçı gruplar Çeçenistan ve Dağıstan'a nüfuz etmekte ve buradaki özellikle genç Müslümanlar arasındaki radikalleşme eğiliminden yararlanmaktadırlar.³⁷⁶

Rusya-Suriye müttefikliğini sağlayan ve ilişkileri yüksek tutan bir diğer önemli sebep de Rusya'nın güvenliğini sağlamada stratejik önem atfettiği Akdeniz'e kıyısı olmasıdır. Rusya'nın tarihi boyunca devam eden sıcak denizlere inme çabasının önemli bir hedefi ve Doğu Akdeniz enerji havzasında rol oynamasına fırsat veren ülke Suriye olmuştur.³⁷⁷ Dolayısıyla Akdeniz'e sahili bulunan bir müttefikinin olması Rusya için çok önemlidir.³⁷⁸ Bu doğrultuda Rusya, Suriye'nin Akdeniz kıyısında bulunan Tartus kentinde bir deniz üssüne sahiptir. 1971 yılında Suriye'den aldığı bu liman Rusya'nın Akdeniz ve Aden Körfezi'ndeki, ayrıca eski Sovyetler Birliği dışındaki tek deniz üssü olma özelliğine sahiptir.³⁷⁹ Ayrıca Tartus limanı Rusya'nın Deniz Kuvvetleri'ne hizmet

³⁷⁵ Hamza Akengin, Ayşe Yaşar, "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2018/3, Sayı 32, s. 30-31.

³⁷⁶ Agata Wlodkowska, Bagan, "Russia in Russia's Foreign Policy in the 21st Century", *Teka Kom. Politol. Stos. Miğdzynar.*, Vol. 12, No 1, 2017, s. 28.

³⁷⁷ Akengin, Ayşe Yaşar, a.g.m., s. 43.

³⁷⁸ Osman Ağır, Meram Takar, "Rusya Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2016, s. 299.

³⁷⁹ Akengin, Ayşe Yaşar, a.g.m., s. 43.

veren ve askeri görevler yapan Rus gemilerine adanmış bir askeri üstür. Rusya'nın 2014 yılında Kırım yarımadasını da kendisine eklemesinden sonra Rusya'nın Akdeniz ve Karadeniz'deki varlığı daha da güçlenmiştir.³⁸⁰ Tartus'daki bu üs resmi olarak Malzeme-Teknik Destek Noktası olarak geçiyor olsa da Ortadoğu ve Afrika'da görev yapan Rusya'ya ait gemilerin tüm ihtiyaçlarının buradan karşılanabilmesi Rus savaş gemilerinin Türk Boğazlarından geçerek Karadeniz'e ulaşmasını ve aksi yönde geçmesi gerekliliğini azaltarak çok önemli bir katkı yapmaktadır. Bu üssün ayrıca bir casusluk merkezi olduğu da ifade edilmektedir.³⁸¹ Ortadoğu, Afrika ve Akdeniz'de bulunan hayati petrol yataklarının olduğu bölgelerdeki Batı hareketlerini kontrol olanağı da sağlamaktadır.³⁸² Tartus üssü Irak'a askeri müdahale ederek giren ABD karşısında bölgede güçlenme ihtiyacı hisseden Rusya'nın, Putin iktidarıyla da birlikte daha fazla önem verdiği bir nokta olmuştur.³⁸³ Bu deniz üssü, 2008'de Rusya'nın küresel güç mücadelesindeki meydan okumaları açısından dönüm noktalarından birisi olan 2008 Gürcistan Savaşı döneminde modernize edilmeye başlanmıştır. Rusya, Suriye Krizinde de buradaki askeri varlığını arttırmıştır. 2012'de Suriye'nin Lazkiye ilinde Rusya tarafından kurulan elektronik gizli dinleme tesisi de bulunmaktadır. Bu tesis, Rusya'nın sınırları dışındaki en büyük dinleme tesisi olma özelliğine sahiptir. Rusya, Palmira'da da (Hmeymim) bir hava üssüne sahiptir.³⁸⁴

Akdeniz'deki deniz varlığını güvence altına almak için stratejik olarak görülen Tartus üssünün korunması 2001'de yayınlanan 2010 yılına kadar Rus deniz politikasının hedeflerini belirleyen Rus Deniz Doktrinine dahil edilmiştir. Bu üsse gerektiğinde Rus vatandaşlarını tahliye etmek için kalıcı bir deniz aracı ve Rus Deniz Kuvvetlerini taşıyan bir gemi bulunmaktadır.³⁸⁵

Rusya'nın Suriye'de iktidardaki gücün kalmasını istemesinin bir sebebi de Arap Baharı'nın İran, Kafkasya ve Orta Asya'ya ulaşmasını engellemektir. Rusya jeopolitik olarak bu bölgeyi güvenlik alanı olarak korumak istemektedir.³⁸⁶ Aynı zamanda bu bölge

³⁸⁰ Trawneh, "Russian Intervention Strategy in Syria", *Journal of Law, Policy and Globalization*, Vol.75, 2018, s. 3.

³⁸¹ Araz Aslanlı, *Rusya'nın Suriye Politikası*, Ankara: Türkiye Orsam, 2018, s. 4.

³⁸² Trawneh, a.g.m., s. 1.

³⁸³ Aslanlı, a.g.m., s. 2.

³⁸⁴ a.g.m., s. 4.

³⁸⁵ Trawneh, a.g.m., s. 2.

³⁸⁶ a.g.m., s. 2.

ABD ile Rusya arasındaki güç mücadelesinde hayati ve stratejik bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu mücadele daha çok burada bulunan hammadde ve petrol kaynakları ile ilgilidir. Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan Sovyetler Birliği'nin etki alanı olarak Rusya'nın güvenlik alanıdır.³⁸⁷ NATO'nun genişlemesine ve ABD'nin Batı merkezli yapılanmalarının eski Sovyet coğrafyasına hatta Doğu Avrupa'da güçlenmesine güvenlik sorunu olarak bakan Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi saldırgan hamlelerle karşılık vermektedir.³⁸⁸

Tartus'taki liman, 1970'lerde Sovyetler Birliği'nin Akdeniz Filosu olan 5. Filo için kurulmuştur. Rus filosunun Akdeniz'de, özellikle Doğu kesiminde konuşlandırılmasını sağlamaktadır. Bu aynı zamanda Rusya'nın büyük güç olduğu savını destekleyen bir unsur haline gelmiştir. Tartus'taki Liman'ın önemi 2004 yılında Ukrayna'da meydana gelen Turuncu Devrim'in ardından daha da artmıştır. S-300 füzelerinin teslimi, Suriye'de Batı liderliğindeki bir müdahalede veya İsrail'in tek taraflı grevlerinde önleyici eylem gibi görülmektedir.³⁸⁹

2.2. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE YENİ ÇEVRELENME KORKUSU

Sovyetler Birliği döneminde ABD'li Spkman'ın ortaya attığı “çevreleme politikasıyla” Birleşik Devletler, Sovyetleri kuşatmaya çalışmaktaydı. Bu doğrultuda örneğin Mısır ile Enver Sedat döneminde yaptığı gibi İsrail ile ilişkilerini geliştirerek Batı ile yakınlaşmasını sağlamış ve Mısır'ı SSCB'den uzaklaştırarak kazanımlar elde etmiştir. SSCB de bu çevrelenme korkusunu Suriye ile kırmak istemiştir. O dönem Suriye'nin önemi ABD'nin bölgedeki üstünlüğünü kırmak olmuştur. Bu dönem Suriye'yi de İsrail'den algıladığı tehdit ve anti-emperyalist yapısı nedeniyle SSCB ile müttefik olmaya teşvik etmiştir.³⁹⁰

Ortadoğu'da devletlerin demokratikleşmesine yönelik olduğu belirtilen proje; Merkezi Ortadoğu'dan Türkiye, Suriye, İran, Irak, Suudi Arabistan, İsrail ve Filistin'i,

³⁸⁷ Trawneh, a.g.m., s. 2.

³⁸⁸ Aslanlı, a.g.m., s. 2.

³⁸⁹ Wlodkowska, a.g.m., s. 32.

³⁹⁰ Burak Sarıkaya, “Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Rusya Suriye İlişkileri”, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2017, s. 7

Kafkasya ve Orta Asya bölgesinden Türk Cumhuriyetlerini, Kuzey Afrika'dan Fas, Tunus, Cezayir, Mısır ve Libya'yı kapsayan büyük bir alanı ifade etmektedir. Kesin sınırları tartışmalı olsa da bu bölgede aşağı yukarı 1,7 milyar insan yaşamakta ve bölge 12 milyon km²'lik bir alanı içine almaktadır. Proje 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırıları ile meşrulaşmış, G-8 ve NATO devletlerinin de müdahil olması ile kapsamı genişlemiş, Afganistan Savaşı ve Irak'ın işgali ile askeri boyutu ortaya çıkmış ve Arap Baharı ile de gelişerek ilerlemektedir.

ABD, Büyük Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi ile gerçekleştirmeyi planladığı hedefleri şu şekilde ifade etmektedir:³⁹¹

1. Bu bölgede uluslararası terörizmin kaynağı olan yoksulluğu ortadan kaldırma konusunda demokratikleşme ve özgürlüğü teşvik etmek;
2. Özgür basın ve özgür seçimleri desteklemek;
3. Okuryazarlık sayısını artırmak amacıyla yardımda bulunmak;
4. Batı klasiklerinin Arapçaya çevrilmesini sağlamak;
5. Serbest ticaret bölgeleri oluşturmak;
6. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da uygulanan Marshall Planı'na uygun bir Orta Doğu Kalkınma Bankası oluşturmak;
7. Medenî özel hukuk, Batı ülkelerinin ceza hukuku ve İslam hukukuyla ilgili önerilerde bulunacak merkezler oluşturmak;
8. Demokrasiye, insan haklarına, medyaya ve kadınlara maddi destek sağlamak.

Her ne kadar belli yayın organlarında projenin kapsamı ve hedefleri bu şekilde belirtilse de ABD'nin projenin altında güttüğü amaçlar farklıdır. Bunlar ise şu şekilde belirtilebilir:

- Petrol ve enerji kaynaklarını kontrol altına almak;
- Projede yer alan devletlerde tek tip (liberal) ekonomiye geçiş ile pazarı kendine çevirmek;
- İsrail'in güvenliğini sağlamak;
- Irak'ın işgali ile artan Amerikan aleyhtarı söylemleri bertaraf etmek;

³⁹¹ Levent Kökdemir, "II. Gulf War, USA, Great Middle East Project and Turkey", Journal of Academic Research in Economics, Vol 1, No 3, December 2009, s. 270.

- Radikal İslamcı örgütleri etkisiz hale getirerek uluslararası terörden gördüğü zararı azaltmak.³⁹²

ABD, BOP'u gerçekleştirirken kendisine yardımcı olacak müttefiklerinde bulunmasını istediği temel özellikleri ise şu şekilde belirtmiştir: demokrasiye inanan, küresel ekonomiye entegre, serbest piyasa ekonomisi uygulayan ve terörizmle mücadele eden ülkeler. Bunun yanında ABD, müttefiklerine “bizimle misiniz yoksa onlarla mı?” diye bir soru yöneltmiştir. Yani “onlar”dan kastı bu stratejinin hedefi olan “haydut devletler” (rogue states)dir. Haydut devletleri ise şöyle tanımlamaktadır: uluslararası hukuku hiçe sayan, yasa dışı yollardan gelir ve kitle imha silahları elde etmeye çalışan ve ülkesinde teröristleri barındıran ülkeler. Bu haydut devletleri sayarken Suriye ve İran da sayılmıştır ve bu da iki devletin Rusya ile yakınlaşmasını hızlandırmıştır.³⁹³

Tüm bunların ışığında Rusya ise, Suriye’de meydana gelen olayları sadece çevrelenme tehdidinin ötesinde ABD ve Batı’nın Suriye, Irak ve İran üzerinden kendisine doğru yaklaşarak onu mümkün olduğunca güçsüzleştirmek ve hatta kuşatmak istediğini düşünmektedir.³⁹⁴

2.3. EKONOMİK TEHDİTLER

Ortadoğu, Rus askeri ihracatının en büyük ikinci pazarı konumundadır. Arap Baharı öncesinde Cezayir, Suriye ve Libya düzenli olarak Rus askeri teçhizatının kıdemli müşterileri listesinde yer almıştır. Rusya, Suriye’deki savaşı çarpıtılmış olarak görmektedir. ABD’nin önderliğindeki Batılı ülkelerin Rusya’ya Akdeniz’de ortaya çıkan enerji alanlarından uzak tutmak için bir komplo olarak kullandıklarına inanmaktadır. Rusya’nın Suriye’deki artan ilgisi, Suriye’nin kıyısındaki ve Lübnan sınırına yakın birkaç petrol sahasındaki yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesinden kaynaklanmaktadır.³⁹⁵

³⁹² Salim Cöhce, “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 67.

³⁹³ Ömer Göksel İşyar, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3 Kış 2008, s. 23.

³⁹⁴ Aslanlı, a.g.m., s. 3.

³⁹⁵ Abubaker Alamailes, Serdar Yurtsever, “Syrian Crisis in Scope of the US-Russian Competition in Middle East”, *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, Cilt 2, Sayı 3, 2018, s. 35.

Rusya, Avrupalı ülkelerin Rus gazına bağımlılığını sona erdirmek amacıyla ABD'nin Katar doğalgaz boru hattını Suriye'den Avrupa'ya geçirme arzusunun farkındadır.³⁹⁶

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler 1957 yılında başlamıştır. Ancak 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılmasından sonra bir düşüş yaşanmıştır. Rusya'nın toparlanmaya başladığı 2000'li yıllarda tekrar eski yakınlık tesis edilmiş hatta giderek artan bir trend izlemiştir. Silah ticareti de iki ülke arasında ekonomik anlamda önemli bir boyuttur. Suriye silah alımının %78'ni Rusya'dan yapmaktadır. Rejimin varlığını korumaması durumunda bu ticari ilişkilerin devam edip etmeyeceği belirsizdir. Ayrıca Suriye'nin Rusya'ya olan borçlarını ödeyip ödemeyeceği de tahmin edilememektedir.³⁹⁷ Bu nedenle Libya'da müdahale sonrası büyük kayba uğrayan Rusya Suriye'de aynı kaybı yaşamak istememektedir.³⁹⁸ Ayrıca Suriye, enerji için önemli bir geçiş ülkesi durumundadır.³⁹⁹

2006'dan 2010'a kadar Rusya, Suriye'nin silah ithalatının yüzde 48'ini karşılamıştır. Suriye'de sivil huzursuzluğun başlaması ile birlikte (2010-2012) ise bu ithalatın değeri ve Rusya'nın pazar payı patlamış diğer tüm kaynakları (İran, Suriye'nin bir sonraki en büyük tedarikçisidir ve o da dahil olmak üzere) geride bırakmıştır.⁴⁰⁰

Rusya için ise Suriye en yüksek ithalat dönemi olan 2012 için bile yabancı silah transferinin yüzde 5'inden azını oluşturarak nispeten küçük bir müşteri olmaya devam etmiştir. (Rusya'nın en büyük iki müşterisi, Moskova'nın silah ihracatının sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 29'unu oluşturan Çin ve Hindistan'dır.) Ancak Suriye, Libya'da gerçekleşen uluslararası müdahale ve İran'a uygulanan BM yaptırımları neticesinde Rusya'nın Ortadoğu'daki en büyük silah müşterilerinden biri olarak kalmıştır.⁴⁰¹

Devletten devlete yapılan bir silah ihracatı yalnızca ekonomik değildir. Bu aynı zamanda gelirin gideceği yeri belirlemesi açısından önemli görülmektedir. Suriye 2011'de Rusya'nın en büyük silah üreticilerinden Almaz-Antey'den dört adet S-300 bataryası ve 144 adet füze almak üzere anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Suriye uzun süredir, Rusya'dan kredi alarak silah satın almaktadır. S-300'e ek olarak SA-17 ve bir SAM

³⁹⁶ a.g.m., s. 8.

³⁹⁷ Sağlam, a.g.m., s. 215.

³⁹⁸ a.g.m., s. 215.

³⁹⁹ Trawneh, a.g.m., s. 3.

⁴⁰⁰ Wlodkowska, a.g.m., s. 21.

⁴⁰¹ a.g.m., s. 22.

sistemi daha bulunmaktadır. İran da bu sistemi almıştır ancak 2010'da BM ambargosu sonucu nakledilmesi durdurulmuştur. Suriye'ye yapılan teslimatlar, İran'daki yaptırımlar sonucu yapılamayan satışları telafi edecektir.⁴⁰²

2000 yılından bu yana iki ülke arasındaki ticaret hacmi de giderek artmaktadır. 2012 yılına kadar ticaret hacmi 2 milyar dolara ulaşmıştır. 2014'te Rusya, Suriye'nin onuncu en büyük ticaret ortağı olmuştur. (Irak, Suudi Arabistan, Bileşik Arap Emirlikleri, Türkiye, İran, Kuveyt, Libya, Çin ve Avrupa Birliği'nden sonra gelmektedir.) Ticaretteki büyümenin nedeni Suriye'nin SSCB'ye olan borçlarının (13,4 milyar dolar) yeniden yapılandırılmasının yanında, enerji ve altyapı sektöründeki Rus şirketleriyle ilişkilidir. Bununla birlikte, Avrupa ve Uzakdoğu ülkeleri Rusya için ekonomik olarak Ortadoğu ülkelerinden daha önemlidir. Ancak Ortadoğu'daki istikrarsızlık bölgede ekonomik ve ticari ilişkiler için umut verici görünmektedir.⁴⁰³

2.4. ENERJİ TEHDİDİ

Alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmeye çalışmasına rağmen doğalgaz ve petrol günümüzde hâlâ hayati bir enerji kaynağıdır. Enerji kaynaklarını kontrol etme girişimi büyük güçler arasındaki birçok çatışmanın ana itici güçlerinden biri olmuştur. Ortadoğu petrolünün ele geçirilmesinin birçok avantajı bulunmaktadır. Ortadoğu'da düşük üretim maliyetleri, yüksek üretim oranları, petrol kuyu derinliklerinin sıklığı, yüksek oranlar nedeniyle petrolün keşfedilmesindeki başarı ve araştırma harcamalarının düşük olması gibi avantajları bulunmaktadır.⁴⁰⁴

1 Ocak 2006 tarihi Avrupa-Rusya doğalgaz ticaretinde kilit bir tarih olmuştur. Rusya, geçmiş on yıllık borcun ödenmemesi ve Ukrayna'nın pazar fiyatlarına geçmeyi reddetmesi üzerine Rusya Ukrayna'ya gönderilen gazı kesmiştir. Kiev'de buna, Ukrayna üzerinden geçerek AB ülkelerine ulaştırılan gazı keserek cevap vermiştir. Daha sonra Rusya 2007 yılında tekrar 1,3 milyar dolarlık borcunu ödemeyen Ukrayna'ya Gazprom'un gazı azaltacağı uyarısında bulunmuştur. 2008 yılının başında Rusya

⁴⁰² Kimberly Marten, "Informal Political Networks and Putin's Foreign Policy The Examples of Iran and Syria", *Problems of Post-Communism*, Vol 62, No 2, 2015, s. 71.

⁴⁰³ Wlodkowska, a.g.m., s. 23.

⁴⁰⁴ Alamailes, Serdar Yurtsever, a.g.m., s. 33.

Ukrayna'ya giden gazı kesmiştir ve borç birkaç gün içinde ödenince tekrar açılmıştır. Ancak Rusya'nın 2009'daki 19 gün süren uzun süreli gaz kesintisi Avrupa'nın gaz konusunda yeni alternatif yollar araması gerektiği konusundaki düşüncesinin altını çizmiştir.⁴⁰⁵

Bu nedenlerle Suriye krizi ve iç savaşından hemen önce Ortadoğu'dan Avrupa'ya doğal gaz taşıyacak olan iki boru hattı projesi ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰⁶ Batı ülkeleri, Güney Gaz Koridoru adında Hazar Havzasından ve Doğu Akdeniz'den doğalgaz taşıyacak olan bir boru hattı projesini başlatmışlardır. Buna göre, Orta Asya ve bazı Batı Asya ülkelerinden gelen doğalgaz, Doğu Akdeniz'deki kaynaklara katılacak ve Yunanistan veya İtalya'ya, yani Avrupa'ya ulaşacaktır. Bu Avrupa'ya öngörülen gaz akışı enerji güvenliğini talep güvenliği olarak gören Rusya için bir tehdit faktörü olarak algılanmıştır.⁴⁰⁷

Enerji, dünyanın büyümesi ve gelişmesinde merkezi bir faktör olduğundan Avrupa ve ABD, Rusya'nın hakimiyetini by-pass etmek istemiştir. Bu noktada Suriye üzerinden geçecek iki boru hattı tasarlanmıştır. Birincisi 2011 yılında imzalanan İran-Irak-Suriye doğalgaz boru hattı anlaşmasıdır. Bu boru hattı, Güney Pars doğalgaz rezervlerini İran'ın Körfez kenti olan Asaluyeh'den başlayarak Avrupa'ya daha da genişleterek götürme potansiyeli olan Irak üzerinden ve Suriye'deki Tartus Limanı'ndan Avrupa'ya götürecektir. İkincisi Katar-Suudi Arabistan-Ürdün-Suriye-Türkiye doğalgaz boru hattıdır. Bu projede Katar'ın sahip olduğu gaz bu güzergâh izlenerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınacaktır.⁴⁰⁸

Katar-Türkiye doğalgaz boru hattını Katar 2009 yılında önermiştir. Boru hattının toplam uzunluğunun 2900 km olması planlanmış ve hattan aktarılacak gaz kapasitesinin yıllık 20 milyar m³ olacağı öngörülmüştür. Ancak Beşar Esad bu projeyi reddetmiştir ve 2011 yılında İran'dan Irak'a ve oradan da Suriye üzerinden geçecek bir boru hattı için anlaşma yapmıştır.⁴⁰⁹ Ayrıca Rusya, Doğu Akdeniz'de bulunan derin gaz rezervlerinde

⁴⁰⁵ Vrushal T. Globhe, "Making of Syrian Crisis: The Energy Factor", *International Studies*, Vol 52, No 4, 2017, s. 40.

⁴⁰⁶ Salih Erçel, "Suriye Arap Cumhuriyetinde Esad Aile İmparatorluğu", *Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkilerde Gündeme Dair I: Suriye Krizi e-Bülten*, Sayı 1, Haziran 2017, s. 13.

⁴⁰⁷ Globhe, a.g.m., s. 40.

⁴⁰⁸ a.g.m., s. 40.

⁴⁰⁹ Erçel, a.g.m., s. 14.

de büyük potansiyel görmekte, buradaki küresel rekabetten geri kalmak istememekte ve buradaki gazlardan yararlanabileceği projeleri aramaktadır.⁴¹⁰

2.5. RADİKAL GÖRÜŞLER VE TERÖR TEHDİDİ

Çok etnikli ve çok dinli yapıya sahip olan Rusya'da nüfus oldukça heterojendir. Ruslar 989 yılında Hristiyanlığı kabul etmişler ve Ortodoks Hristiyan Kilisesi en önemli dini kurum olarak kabul edilmektedir. Ortodoksluğun ardından ise Rusya'da en yaygın din Müslümanlıktır. Rusya'da yaşayan Müslümanların oranı yaklaşık %25'tir. Rusya ülkesinde bulunan Müslümanların çokluğu nedeniyle 2003'te İslam Konferansı Teşkilatı'na üye olmuştur.⁴¹¹

Kırgızistan, Ukrayna ve Gürcistan gibi Rusya'nın etki alanındaki bölgelerde gerçekleşen Renkli Devrimler buralardaki Rus etkisine darbe vurmuştur. Suriye'de de olası bir hükümet krizinde istikrarsız durumdan yararlanarak radikal İslami grupların BDT bölgesinde güçlenmesinden ve buralarda terör hareketlerinin yayılmasından endişe duyulmaktadır.⁴¹²

Rusya'da bulunan Müslümanların çokluğu da Suriye'den etkilenecek İslami bir harekete potansiyel bir zemin oluşturacak kadar önemli sayıda görülmektedir. Rusya'daki Müslümanların toplandığı yerler de Kafkasya, Karadeniz, Ural ve Volga Havzasıdır. Buralar da Rusya açısından enerji kaynaklarının çokluğu bakımından önemli yerlerdir. Müslümanlar, Dağıstan, İnguşetya, Çeçenistan, Kuzey Osetya, Kabardey, Balkarskaya, Kırım, Çuvaşya, Mordavia, Başkurdistan, Adigey gibi yerlerde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Burada meydana gelen bir istikrarsız durum Rusya'nın enerji kaynaklarını da tehdit edecektir.⁴¹³

Hristiyanlar ise Suriye'de oldukça fazladır. Bunlar yalnızca Ortodoksları kapsamamaktadır. Ülkede Ermeniler, Asuriler ve Keldaniler büyük oranda

⁴¹⁰ Brandon Friedman, "Putin's Russia in the Middle East", *Bustan: The Middle East Book Review*, Vol. 6, No. 1-2, 2015, s. 115.

⁴¹¹ İrfan Kaya Ülger, "Rusya Azınlıkları", *ICANAS Bildiri Özetleri Kitabı*, ICANAS (38), 2007, s. 1402-1403.

⁴¹² Burak Sarıkaya, "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Rusya Suriye İlişkileri", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2017, s. 12.

⁴¹³ Trawneh, a.g.m., s 2.

bulunmaktadır. Kiliseleri sayıca çok fazladır. İç savaşın ortaya çıkmasından ve İŞİD'in artan faaliyetlerinden sonra Hristiyanların durumu zorlaşmıştır. Rusya ile birlikte Rus Ortodoks Kilisesi Suriye'deki ve bölgedeki Müslümanları desteklemektedir. Suriye'deki Hristiyanların korunmasına ilişkin argüman Rusya'nın resmi müdahale nedenlerinden biri olmuştur. Rusya'nın ilgili makamları ve Rus Ortodoks Kilisesine göre Moskova, laikleşmiş olan Batı Avrupa devletleri tarafından terk edilmiş gibi görülen geleneklerin ve Hristiyanların koruyucusu konumunda görülmektedir.⁴¹⁴

Yerel ve uluslararası terörizm, Rusya için kilit güvenlik sorunlarından biri olarak addedilmektedir. Rusya'da, Kuzey Kafkasya'daki aşırılık yanlısı gruplara karşı mücadele 1990'ların ortasından beri hayati bir konu olmaktadır. İkinci Çeçen Savaşı'nın başarılı bir şekilde tamamlanmasına ve Moskova, Çeçenistan ve Dağıstan'ın tümünün kontrolünü ele geçirmesine rağmen yerel terörist gruplar, uluslararası terör örgütleri ile bağlantılar sayesinde faaliyetlerini tamamen durdurmamışlardır.⁴¹⁵

Rusya, ülkesinde yaşayan yaklaşık 15-20 milyon Müslüman nüfus ile Avrupa'daki en büyük Müslüman azınlığa sahip Avrupa ülkesi durumundadır. Ayrıca Rus yetkililere göre Rusya'da yasadışı ya da yasal olarak ikamet eden 10 milyon kadar Müslüman göçmen bulunmaktadır. Bu nedenle bu geniş Müslüman dünyası ile ilgili gelişmelerin Rusya'nın kendi Müslüman topraklarında ciddi etkileri olabileceğinden Rusya'nın Ortadoğu ile ilişkilerini görmezden gelemeyeceği açıktır. İkinci Çeçen Savaşı sırasında da Kuzey Kafkasya ve Rusya'da radikal İslamcı fikirler hızla yayılmıştır ve bunun nedenini pek çok Rus lider başta Suudi Arabistan olmak üzere dış güçlerin etkisinin sonucu olarak algılamıştır. Rusya, Suudi finansmanı ve ideolojik desteğinin Afganistan'daki cihadist hareketlerde ve 1990'da Çeçenleri tetiklemede önemli bir rol oynadığına inanmaktadır.⁴¹⁶

Rusya'nın önde gelen yorumcularından Dimitry Trenin, Rusya'nın düşüncesinin herhangi bir uluslararası müdahalenin İslamcı militanların (terör örgütlerinin) buralara yerleşme ihtimalini daha da genişleteceği ve böylece Ortadoğu'nun istikrarsızlaşacağı ve

⁴¹⁴ Wlodkowska, a.g.m., s. 9.

⁴¹⁵ Ruslan Memedov, Grigory Lukyanov, Russia and Turkey: Approaches to Regional Security in the Middle East, *Perceptions*, Vol 103, No 2, 2018, s. 53.

⁴¹⁶ Alexey Khlebnikov, "Assessing Russia's Middle East Policy After Arab Uprisings: Prospects and Limitations", *Russia in the Changing International System*, s. 226.

en nihayetinde bölgedeki ABD ve Batı etkisinin artacağı korkusundan kaynaklandığını açıklamıştır. Bunu renkli devrimlerde de sınayan Rusya, Sovyet sonrası alanda etkisini kaybetme kaygısı duymaktadır.⁴¹⁷

Rusya'nın Federal Güvenlik Servisi'nin 2014 yılında Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) katılan Rus vatandaşlarının 1700 kadarken Şubat 2015'e kadar 2.400'e çıktığını açıklamıştır. 2015 Ekim ayında ise Vladimir Putin, İŞİD'e katılmayı düşünen eski SSCB vatandaşlarının sayısının yaklaşık 7.000 olduğunu tahmin edildiğini belirtmiştir. Rusya'dan katılan Sünni Müslümanlar, çatışan her iki tarafın Sünni mezhebinden olduğu Libya'da savaşmamıştır, ancak farklı bir durumun ortaya çıktığı Suriye'de savaşa katılmışlardır. İŞİD, kısa bir video yayınlarak Kasım 2014'te Çeçenistan ve Dağıstan'da militanlarını serbest bırakarak saldırı gerçekleştireceğine dair Kremlin'i uyarmıştır.⁴¹⁸

Kasım 2015'de yayınlanan bir İŞİD videosunda ise Rusya, İŞİD karşıtı koalisyonda gösterilerek saldırıya uğrayabileceği ve yok edileceği konusunda uyarılmıştır. Çeçen, İnguş, Çerkes ve Dağıstan halkları arasında giderek artan şekilde görülen radikalleşmenin bir sebebi de Suriye ve Irak'taki İŞİD ile olan bağlantıları olduğu söylenmektedir. Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında Rusya için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Bu Rusya'nın Ekim 2015'te Suriye'ye müdahale etmesinin sebeplerinden biridir. Rusya için teröristleri Kuzey Kafkasya'ya varmadan Suriye'de engellemek daha güvenli olacaktır.⁴¹⁹ Ayrıca Eski Sovyetler Birliği toplumlarındaki radikalleşme sorununun sadece Kuzey Kafkasya sakinleri arasında değil Özbekler, Kırgızlar ve Taciklerle de ilgili olduğu görülmektedir.⁴²⁰

2.6.SİYASİ TEHDİTLER

Rusya'nın Suriye politikasında göze çarpan bir diğer unsur da Ortadoğu ve Akdeniz'de bulunarak güçlenmektir. Bu hamle ile Rusya hem güvenliğini arttırmakta hem de Sovyetler Birliği dönemindeki küresel güç konumunu geri kazanmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Putin, Suriye'yi Ortadoğu politikasının merkezine

⁴¹⁷ Wlodkowska, Bagan, a.g.m., s. 32.

⁴¹⁸ a.g.m., s. 33.

⁴¹⁹ a.g.m., s. 36.

⁴²⁰ a.g.m., s. 37.

yerleştirmiştir. Yani Rusya'nın amacı Suriye'yi korumak değil, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumaktır.⁴²¹

Tüm bunların yanında Rusya, ABD nclğindeki tek kutuplu dünya düzenini kabul etmemektedir. Rusya'nın Suriye'ye yönelik aktif politikasının bir nedeni de ABD'nin nclğinde kurulacak bir hegemonyaya karşı çıkmak dünya g dengesinde kendisinin de var olduğunu kanıtlamaktır.⁴²² Rusya, Soğuk Savaş'ın ardından etkinliğini kaybettiği Ortadoğu'ya tekrar hâkim olmak istemektedir. SSCB sonrası kaybettiği mtfefiklerini geri kazanarak dünya politikasına tekrar yön vermek istemektedir.⁴²³

1996 yılında Dışışleri Bakanı olan Yevgeni Primakov'un ğretisi, Rusya'nın büyük g statüsüne ulaşma ihtiyaını dile getirmiştir. Bunun için Rusya "ok kutuplu dünyanın" merkezlerinden biri olmalıdır. Primakov'a göre bu amaç Moskova'nın aktif olduğu bölgelerdeki varlığını restore ederek gerçekleştirilebilecektir. Bu bağlamda Suriye ve İran yalnızca çok kutuplu uluslararası düzenin inşasında değil aynı zamanda ABD'yi hem Ortadoğu hem de küresel düzeyde dengelemede önemli ortaklar haline gelmiştir. Ayrıca Rusya'nın, şam'la kurduğu iyi ilişkiler sayesinde Arap-İsrail barışında rolünü arttırması beklenmiştir. İsrail ile Suriye arasındaki ikili ilişkiler Rusya'nın arabuluculuğunda barışçıl hale gelmesi durumunda Rusya'nın Ortadoğu'daki prestiji ve konumu güçlenecektir.⁴²⁴

Rusya'ya göre, Arap Baharı'nın algılaması Batı'dan farklıdır. Moskova'ya göre Arap Baharı protestoları kendiliğinden değil, Gürcistan (2003) ve Ukrayna'daki (2004) "renkli devrimler" gibi dışarıdan kontrol edilmektedir. ABD ve Batı Sivil Toplum Kurumları (STK) tarafından tasarlanmıştır. Moskova'ya göre, Gürcistan, Ukrayna ve Ortadoğu lkelerindeki, Batı'nın desteklediği toplumsal hareketlerin temel amaçları demokrasi ve insan hakları değildi. İki ana hedef bulunmaktaydı. Öncelikle rejim değişikliği yaparak daha fazla Batı yanlısı olanları getirmek ikincisi ise Ortadoğu'da şii kampını zayıflatarak Rusya'nın etkisini azaltmaktır.⁴²⁵

⁴²¹ Aslanlı, a.g.m., s. 4.

⁴²² Osman Ağır, Meram Takar, "Rusya Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı", *KS Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2016, s. 294.

⁴²³ Ağır, Meram Takar, a.g.m., s. 299.

⁴²⁴ Wlodkowska, Bagan, a.g.m. , 37.

⁴²⁵ a.g.m, 38.

Rus lideri Vladimir Putin, Esad'ın görevden ayrılması durumunda müttefiki Suriye'nin ABD etkisinde bir ülke olacağına ya da uzun vadeli kaosa veya iç savaşa gireceğine inanmaktadır. İki durumda da Rusya'nın müttefikinin güvenilirliği kaybolacaktır. Vladimir Putin iktidara geldikten sonra Rusya, Ortadoğu'daki müttefikleri arasındaki ilişkileri yeniden inşa etmek için çalışmıştır. Suriye, Libya, Irak ve İran Rusya'nın Ortadoğu'daki ABD hegemonyasını dengelemede bu eksenin tam ortasında yer almaktadır.⁴²⁶

Suriye, Ortadoğu'da Rusya'nın önemli bir müttefikidir. Moskova'nın Şam'la olan ilişkisi, Hafız Esad döneminden bu yana Ortadoğu'daki Rus stratejisinin önemli bir yapıtaşı olmuştur. Öte yandan Rusya, 2000 yılından beri Ortadoğu'da Batı'ya karşı bir ağırlık kazanmak için ABD'ye karşı politikasını somutlaştırarak “süper güç” statüsünü geri kazanmaya odaklanmıştır. Suriye, bölgedeki Rusya'nın en önemli dayanak noktalarından biridir ve stratejik konumu nedeniyle Putin'in hesaplamalarında kilit öneme sahiptir.⁴²⁷

Rusya, Suriye'deki herhangi bir müdahaleye karşı bir pozisyon almaktadır çünkü Irak'ta olduğu gibi, rejimin devrilmesinin ardından Suriye'de bir ABD ayağı bulunmasına izin vermek istememektedir.⁴²⁸ Ayrıca, Esad rejiminin devrilmesinin ardından İran rejiminin de düşürülmeye çalışılacağını bunun da güvenlik stratejilerine uygun olmadığını düşünmektedir. Rusya'nın, Afganistan'dan ve Irak'tan çekilmesinin ardından bu bölgede ABD'nin askeri mevcudiyetinin altında kalması, yeni uluslararası dengede tekrar büyük güç olarak konumunu etkileyecektir.⁴²⁹

3. SURİYE KRİZİ'NİN BAŞLAMASI VE RUSYA'NIN KRİZE KARŞI POLİTİKALARI

Arap Baharı zincirinde en son halk hareketlerinin görüldüğü ülke Suriye olmuştur. Suriye'de olaylar 2011 Mart'ında başlamış ve zamanla iç savaşa dönüşmüştür. Esad

⁴²⁶ Alamailes, Serdar Yurtsever, a.g.m., s. 22.

⁴²⁷ a.g.m., s. 23.

⁴²⁸ a.g.m., s. 23.

⁴²⁹ a.g.m., s. 24.

yönetimi ve rejim muhalefeti arasındaki çatışmalar 2020'ye gelindiğinde halen devam etmektedir. Bu kriz sonucunda on binlerce kişi ölmüş, evini kaybetmiş veya Türkiye, Irak, Lübnan gibi ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Mart 2011'de başlayan halk hareketlerine Beşar Esad'ın sert müdahale etmesi ve askeri müdahalede bulunması ayaklanmanın uluslararası bir krize dönüşmesinin yolunu açmıştır. Devam eden ve sonuçlanamayan halk hareketlerine uluslararası ve bölgesel aktörlerin ve akabinde terör örgütlerinin dahil olması ayaklanmanın uluslararası bir krize dönüşmesine neden olmuştur.⁴³⁰ Ayrıca, krizin seyrine göre Avrupa Ülkeleri, ABD, Katar, Suudi Arabistan vs. Esad rejimine karşı direkt müdahale edememişler ve onun yerine “vekillerini” kullanmışlardır. Bu nedenle Suriye'deki iç savaş giderek bir “vekalet savaşına” dönüşmüştür.⁴³¹

Yakın zamanda gerçekleşen Mısır, Libya, Tunus'taki Arap Baharı olayları bağlamında bu eylemler Suriye'nin güvenlik güçlerinden sert tepki almıştır.⁴³² Esad'ın görevden ayrılmasını isteyenler ülke genelinde protesto gösterilerine devam etmiştir. Tunus ve Mısır'daki olayların aksine, iç güvenlik güçleri ve ordu, rejime destek vererek sadık kalmaya devam etmiştir.⁴³³ Suriye'deki ayaklanma ilk birkaç ayında daha çok sivil gösteriler şeklinde olmuştur ve bu gösteriler Esad rejiminin değişmesinden ziyade reform yapılması isteğinde yoğunlaşmıştır. Ayaklanmanın başlamasının ardından yaklaşık iki ay sonra muhalefetin tek çatı altında örgütlenmesi için girişimler başlamıştır. Bu örgütlenme çalışmalarından en dikkat çekici olanlarından biri 31 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen “Suriye için Değişim Konferansı” olmuştur. Bu konferansın ardından benzer toplantılar daha yapılmıştır. 23 Ağustos 2011'de İstanbul'da yapılan bir toplantıda Suriye Ulusal Konseyi (SUK)'nin kurulduğu açıklanmıştır. SUK'u oluşturanlar eskiden sürgün edilmiş bir grup sivil olmuştur ve SUK, Suriye yönetimine karşı silahlı mücadeleye ve dış askeri mücadeleye sıcak bakmadığını ilan etmiştir.⁴³⁴ Haziran 2011'de, bir dizi rejim karşıtı grup, devletin elinden kilit şehirleri almak ve Esad'ı

⁴³⁰ Ahmet Güler, “Suriye ve Ukrayna Krizleri Çerçevesinde ABD Rusya İlişkileri”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2018, s. 302.

⁴³¹ Ömer Göksel İşyar, “Suriye İç Savaşında PYD'nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri”, *Bilge Strateji*, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, s. 41.

⁴³² Amanda Guidero, Maria Carter, *Hallward, Global Responses to Conflict and Crisis in Syria and Yemen*, Switzerland: Palgrave Pivot, 2019, s. 22.

⁴³³ a.g.e., s. 23.

⁴³⁴ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 90-93.

devirmek için silahlanmaya başlamıştır.⁴³⁵ Ordu genel olarak devlete sadık kalmıştır. Ancak yine de birkaç birim ordudan ayrılarak isyancılara katılmış ve Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmuştur.⁴³⁶

Suriye Devleti'nin ordusu ilk defa 4 Haziran'da silahlı isyancılarla karşılaşmıştır. Cısr eş-Şuğur'daki insanlar bir polis karakoluna baskın yaparak devletin güvenlik güçlerini öldürmüşlerdir. Olaydan birkaç gün sonra bazı askeri görevliler Suriye ordusundan ayrılarak Özgür Suriye Ordusu adlı bir örgüt kurmuş ve Suriye Ordusuna savaş açmışlardır.⁴³⁷

Moskova'ya göre Suriye'deki olaylar Libya, Tunus ve Mısır'daki olaylardan çok daha fazla önemli olmuştur. Çünkü hem tarihsel derinlik hem de güvenlik alanında daha büyük bir süreklilik arz etmekteydi. Dolayısıyla Suriye, Rusya'nın Sovyetler Birliği döneminden beri en Ortadoğu'daki en yakın müttefiki olmaktaydı. Putin'in politikasına paralel bir şekilde ilerleyen Medvedev döneminde başlayan Arap Baharı ile Ortadoğu'da var olan rejimlerin yıkılarak yerine Batı yanlısı rejimlerin gelme ihtimali Rusya'nın güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Rusya yukarıda bahsedilen renkli devrimler, Libya'daki olaylar gibi konular nedeniyle güvenlik çıkarları bağlamında Suriye'deki politikalarını belirlemiştir.⁴³⁸

3.1. SURIYE KRİZİ VE RUSYA'NIN POLİTİKALARI

Rusya, Arap Baharı'nın başlangıcında Tunus, Mısır ve Libya'da yaşanan olaylarda "bekle gör" politikası izleyerek Batı'nın niyetini anlamaya çalışmıştır. Ayaklanma Suriye'ye sıçradığında ise önceki olaylardan edindiği tecrübeler ile Suriye'ye karşı askeri müdahaleyi önlemek için uluslararası alanda açıkça destek vermiştir.⁴³⁹ Rusya, Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın arkasında dururken ABD ise Esad'ın yönetimde olmadığı bir çözüm aramıştır. Rusya, ABD'ye karşı bunun bir iç mesele olduğu ve dış müdahale yapılmaması gerektiğini savunmuştur.⁴⁴⁰ Suriye'de şiddet

⁴³⁵ Guidero, Maria Carter, a.g.e., s. 5.

⁴³⁶ John A. Shoup, *The History of Syria*, California: ABC-CLIO, 2018, s. 143.

⁴³⁷ Guidero, Maria Carter, a.g.e., s. 7.

⁴³⁸ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 131.

⁴³⁹ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., ss. 131-132.

⁴⁴⁰ a.g.m., s. 303

olaylarının artması üzerine Fransa ve İngiltere, BM Güvenlik Kurulu'na Suriye ile ilgili bir karar tasarısı vermişlerdir. Rusya'nın daha önce de belirttiği, Suriye'ye karşı tasarıları veto edeceği tehdidi, verilen tasarının ılımlı yaklaşımlar taşımasında bir etken olmuştur. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü Alexander Lukashevich, bu konuda Rusya'nın Suriye'ye karşı her tür Bileşmiş Milletler kararına karşı olduğunu açıklamıştır.⁴⁴¹

2011 yılının temmuz ayında Hama'da meydana gelen yüzlerce kişinin ölümüne neden olan olayların ardından Rusya, Suriye'nin sivil halka güç kullanmaması uyarısında bulunmuştur. Bunun yanında Medvedev, hem Suriye devletinin yönetimine hem de protestoculara silahları bırakmaları ve görüşmelere başlamaları çağrısında bulunmuştur. Bu saldırının ardından BM Güvenlik Konseyi'nde bir bildiri hazırlanmıştır. Rusya tasarıya, Suriye'ye askeri operasyon düzenlenmemesi koşulu ile destek vermiştir. Ağustos 2011'de ABD Başkanı Barack Obama'nın Beşar Esad'a yönetimden ayrılması çağrısı yapmasına karşılık, Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Alexander Lukashevich, Esad yönetimine reform yapabilmesi için zaman verilmeli cevabını vermiştir.⁴⁴² Devam eden Suriye'deki olaylarda Batı, Esad yönetimine çekilmesi çağrısı yapmaya başlamıştır. Ancak Rusya ise Esad yönetimine desteğine devam etmiştir. ABD ve AB'nin Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarına Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey Lavrov, "kriz süreçlerinde bu tür yaptırım kararlarının ortaklığı yok ettiği" açıklamasında bulunmuştur. BM'nin 66. Genel Kurul toplantısındaki açıklamasında Lavrov, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahaleyi öngörmeyen her türlü kararı destekleyeceklerini açıklamıştır.⁴⁴³

Devlet Başkanı Medvedev, Esad'a ve rejimine destek verme niyetini açıkça dile getirmiştir; "Suriye halkına ve Suriye devletine savaş başlatılan uluslararası teröristlerle mücadelede etkili yardım sağlayacağına istekleri üzerine karar verdiklerini açıklamıştır. Suriye'nin Rusya'nın arkadaşı olduğunu ve askeri harekatlara ve terörle mücadeleye[...] katkı vermeye hazır olduklarını belirtmiştir."⁴⁴⁴ 12 Eylül 2011'de Dimitri Medvedev, bir televizyon kanalında yaptığı açıklamada "Suriye hükümet yetkililerine sert bir mesaj gönderirsek aynısını muhalefettekiler de yapmamız gerekmektedir. Çünkü hükümet karşıtı muhalefettekiler çok çeşitlidir. Aralarından bazıları aşırılıktan yanayken bazıları

⁴⁴¹ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., ss. 131-132.

⁴⁴² Günay, a.g.e., s. 110.

⁴⁴³ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 133.

⁴⁴⁴ Guidero, Maria Carter, a.g.e., s. 11.

ise terörist olarak bile nitelendirilebilir” demiştir. Suriye’de çok fazla kan döküldüğünün farkında olduklarını ve bunu onaylamadıklarını da belirterek, farklı yaklaşımlara hazırız ancak bu yaklaşımlar tek taraflı olarak hükümetin eylemlerini kınamaya dayanmamalıdır” demiştir.⁴⁴⁵

5 Ekim 2011’de BM Genel Kurulu’nda Suriye’ye karşı girişilecek bir müdahale kararının verilmesini Çin ile birlikte veto etmiştir. Tasarıyı reddeden Rusya, Suriye’nin iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesine saygı duyulduğunu gösteren bir ifade olmadığını ve askeri müdahaleyi olasılık dışı bırakan bir ibare de olmadığını belirtmiştir.⁴⁴⁶ Yani Rusya veto yetkisini kullanırken birkaç durumu hesaba katmaktadır. Birincisi, Rusya dış politikasında halk ayaklanmalarını devletlerin iç meselesi olarak görmektedir. İkincisi, Moskova devletin kendisinin halk ayaklanmalarında kuvvet kullanma yetkisine sahip tek yasal otorite olduğunu düşünerek Beşar Esad’a destek vermektedir.⁴⁴⁷

24 Kasım 2011’de Lavrov, bir açıklama yaparak Suriye’deki sorunların giderilmesinde siyasi çözüme çaba harcanması gerektiğini vurgulamış Suriye’ye karşı bir silah ambargosuna karşı çıkmıştır. 16 Aralık 2011’de ise Rusya, Suriye’deki krizi sona erdirmek için bir taslak sunmuştur. Taslakta, Suriye’ye karşı bir yaptırım yer almamıştır ve uygulanan şiddetten dolayı hem Esad hükümeti hem de muhalif guruplar kınanmıştır.⁴⁴⁸

Kasım 2011’in ortalarında üç savaş gemisini Suriye’de bulunan Tartus Limanı’na gönderen Rusya, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Suriye bizim iç meselemizdir” şeklindeki mücadelecî söylemlerinden saldırgan niyet algılamış ve Amiral Kuznetsov Uçak Gemisi’nin de Suriye’ye gönderileceği haberlerini yaymıştır. Bunun üzerine Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç söylemi “bu sorun Suriye’nin kendi iç meselesidir” diyerek yumuşatmıştır. Batı basını ise Türkiye’yi Suriye konusunda desteklemeye başlamıştır. ABD, bu dönemde Beşar Esad’ı destekleyen Rusya gibi güçlere karşı Türkiye’yi destekleyerek Rusya’yı dengelemeye çalışmıştır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ “Muhaliflerin bazıları terörist”, *Hürriyet Gazetesi*, 12 Eylül 2011 Cumartesi, s. 7.

⁴⁴⁶ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 133.

⁴⁴⁷ Ozan Örmeci, Sina Kısacık, *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası*, Seçkin Yayınları, ss. 256-257.

⁴⁴⁸ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 133.

⁴⁴⁹ Ömer Göksel İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, Bursa: Hipotez Yayınları, 2017, s. 144.

Rusya bu dönem, Şam'da bulunan elektronik dinleme ve keşif sistemlerini de modernize etmiştir. Lübnan Dağları'nın Suriye'ye bakan tarafında bulunan Sannine'deki radarları da kullanılır duruma getirmiştir. Bu tesisler Suriye ve İran'a, İsrail, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'den gelebilecek saldırıların erkenden öğrenilmesini sağlayacaktır.⁴⁵⁰

Olaylar ilerlerken 29 Ocak 2012'ta Brunei'yi ziyaret eden Lavrov, Batılı ülkelere seslenerek “Suriye ile ilgili konulara açıklama ve davranışlarının olaylar sabote edici niteliktedir. Buna izin vermeyeceğiz. Arap gözlemci heyetin Suriye'deki olaylarda herhangi bir faydası olmadığı ve Suriye hükümeti ile diyalogun imkânsız olduğu açıklamaları yapıyorlar” diyerek Batının tavrını eleştirmiştir.⁴⁵¹ Bu sıralar Batılı ülkeler Suriye'de Baas rejimini devirmek için uluslararası operasyon yapma konusunu tartışırken İran'a yönelik baskılar da artmıştı. Rusya, güneyindeki bu belirsiz durumdan algıladığı saldırgan niyetlere bütünsel bir tepki olarak 30 Ocak 2012'de Rus Hava Kuvvetleri Sözcüsü Albay Vladimir Drik “Rus stratejik filosunun Atlas ve Pasifik Okyanusları ve Kuzey Buz Denizi'nin yanı sıra, Karadeniz bölgesini de devriye görevi kapsamına alacaktır.” diyerek dengeleme yapmıştır. Waltz'ın güç dengesi modeline göre iç dengeleme kaynaklarını kullanan Rusya, buradaki toplam gücünü arttırmıştır. Ancak bunun saldırgan gücü arttırma olarak algılanmaması için Rus Genel Kurmayı Nikolay Makarov şunları söylemiştir: “devriye uçuşlarının kimseyi tedirgin etmemesi” gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁵²

4 Şubat 2012'de BM Güvenlik Konseyi'ne ikinci kez Suriye ilgili bir yasa sunulmuştur. Yasayı, BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi Fas sunmuştur. Suriye hükümetinin tek taraflı olarak kınandığı tasarı, Rusya ve Çin'in çekimser kalması sonucu reddedilmiştir. Toplantıda, başta Katar olmak üzere Arap Birliği üyeleri Suriye'deki şiddetin bir an önce sona erdirilmesi için harekete geçirilmesi çağrısında bulunmuşlardır. Türkiye ve ABD temsilcileri de bu tasarıyı desteklemiştir. Rusya'nın BM Daimi Temsilcisi Vitali Çurkin tarafından ise kabul edilmemiştir. Çurkin “Güvenlik Konseyi'nin bir devletin iç siyasi meselesine ilişkin hazır reçeteler sunmaması

⁴⁵⁰ İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, a.g.e., s. 145.

⁴⁵¹ Ömer Göksel İşyar, “Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde ‘Doğu-Batı Rekabetinin’ Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)”, *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ed. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Kitapevi, 2013, s. 118.

⁴⁵² İşyar, “Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde ‘Doğu-Batı Rekabetinin’ Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)”, a.g.e., ss. 118-119.

gerektiğini” belirtmiş “çünkü bunun görevi olmadığını, sonrasında da hangi kral düşmeli hangi başbakan iktidardan gitmeli bunları belirlemek Güvenlik Konseyi’nin işi değil” demiştir. Ayrıca Rusya temsilcisi Çurkin, Suriye’ye karşı bir askeri müdahaleye kesinlikle izin vermeyeceklerini; ancak yeni bir karar tasarısı üzerinde çalışılabileceğini belirtmiştir.⁴⁵³

Mart 2012’de BM, Suriye’ye gözlemci gönderilmesini kararlaştırmıştır. Bu gözlemci gruba BM Arap Birliği Suriye Özel Temsilciliği adı verilmiştir. Bu temsilciliğe eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan getirilmiştir.⁴⁵⁴ Çin ve Rusya, Kofi Annan’ın 6 maddelik planını kabul etmiştir.⁴⁵⁵ 2012’nin Mayıs ayında Medvedev’in yerine devlet başkanlığına gelen Vladimir Putin, Haziran ayında gerçekleştirdiği Çin ziyaretinde taraflar, Suriye konusunda müdahaleye karşı olduklarını belirtmiştir.⁴⁵⁶

ABD Dışışleri, Rusya’nın Suriye rejimine silah sattığına dair uyarılmıştır. Bunun üzerine, Rusya’nın Dışışleri Bakanı Lavrov, “Suriye ile imzalanan anlaşmaların gerekliliklerini yerine getirerek anayasal olarak var olan bir hükümete askeri malzeme vermekteyiz. Biz taraf olmuyoruz, ticari yükümlülüklerimizi yerine getiriyoruz” demiştir.⁴⁵⁷

22 Haziran 2012’de meydana gelen bir gelişme ise Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesi olmuştur. Bu olayda Rusya Dışışleri Bakan Yardımcısı Alexander Gruşko, Suriye’nin yanında bir tavır sergileyerek olumsuz sonuçları olacak bir adım atılmasından kaçınılması çağrısı yapmıştır.⁴⁵⁸ Rus stratejistleri bunun Türkiye aracılığıyla NATO ile birlikte Suriye’ye yapılacak bir müdahaleyi meşru kılmak için yapıldığını ileri sürmüştür. Ancak ABD ve NATO, olaydan üzüntü duyduklarını belirtmekle yetinmişlerdir. Rusya Savunma Bakanlığı’ndan yapılan bir açıklamada “Suriye ordusunun gelişmiş silahlarla donatıldığını ve Suriye’nin olası bir dış saldırıda kendini savunmaya hazır olduğunu” belirterek NATO ve Türkiye uyarılmıştır. Bu hadisenin ardından Rusya, Suriye’ye daha

⁴⁵³ İşyar, “Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde ‘Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)’”, a.g.e., s. 119.

⁴⁵⁴ Günay, a.g.e., s. 111.

⁴⁵⁵ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 135.

⁴⁵⁶ a.g.e., s. 135.

⁴⁵⁷ İşyar, “Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde ‘Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)’”, a.g.e., s. 119.

⁴⁵⁸ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 139.

fazla odaklanmıştır.⁴⁵⁹ Soçi’de İtalya Başbakanı Mario Monti ile bir araya gelen Putin, Suriye’de olabilecek çözümün basamaklarını açıklarken “Öncelikle ateşkesin olması sonra iktidardaki yönetim ile muhalefetin görüşmesi, ardından anayasanın düzenlenmesi ve sonunda da yönetim değişikliği” olarak açıklamıştır.⁴⁶⁰

Rusya’nın tepkisini gösterdiği bir diğer hadise ise 18 Şubat 2012’de Tunus’ta gerçekleştirilen, Suriye’nin Dostları Toplantısı olmuştur. Bazı Arap ülkeleri, AB ülkeleri ve ABD’nin de desteklediği toplantıya katılmama nedenini Dışişleri Bakanlığı’nca yapılan açıklamada belirten Rusya, “toplantıda yaşanan iç çatışmada taraflardan yalnızca birinin desteklendiğini” açıklamıştır. Muhalefetin çağrılmasına rağmen Esad yönetiminin davet edilmemesinin soruna çözüm bulunmasına yardımcı olmayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda bunun “yönetimi destekleyen çoğunluğun toplantıda temsil edilmediği anlamına geldiğini” belirtmiştir. Rus Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Alexander Lukashevich’de “konferansa kimlerin katılacağı ve konferansın gündemi konusunda bilgilendirilmediklerini söyleyerek “asıl önemli konuyu yani konferansın amacının ne olduğunun belli olmadığını göz önüne alarak Tunus’taki konferansa katılmamız mümkün değildir” demiştir. Ayrıca BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun’a Şam’a özel temsilci göndermesi için çağrıda bulunmuştur.⁴⁶¹

2012’de ise isyan artık Halep’e kadar yayılmıştır. Temmuz 2012’de isyancılar kentin yarısını işgal etmiştir. Bu arada camiler, oteller hükümet ve isyancılar arasında savaş alanı haline gelmiştir ve bu da işletmelerin ve tarihi eserlerin büyük ölçüde tahrip olmasına neden olmuştur. Mart 2012’de Humus’ta isyancılar Bab’Amr mahallesini işgal etmiştir. BM ateşkes ilan etmeye çalışsa da savaş Şam’a kadar ilerlemiştir ve bu sıralarda Şam mahallelerine de yayılmıştır.⁴⁶²

Tüm bu girişimlere rağmen Nisan 2012’ye gelindiğinde Suriye’de yaşananlar konusunda bir konsensüse varılamamıştır. Bu doğrultuda yeni girişimlere devam edilmiştir. Bu girişimlerden bir de 1 Nisan 2012’de İstanbul’da düzenlenen Suriye’nin Dostları Konferansı olmuştur. Ancak Rusya bu konferansa da katılmayı reddetmiştir. Katılmama gerekçesini açıklayan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Alexander Lukashevich

⁴⁵⁹ İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, a.g.e., s. 166.

⁴⁶⁰ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 140.

⁴⁶¹ “Rusya’da Çin’de Tunus’ta yok”, *Hürriyet Gazetesi*, 22 Şubat 2012, s. 12.

⁴⁶² Shoup, a.g.e., s. 144.

“Toplantının ve toplantıya katılanların amacının siyasi bir diyalog değil, dış müdahale için hazırlık olduğunu” belirterek bu müdahaleci anlayıştan algıladığı saldırgan niyete karşı Suriye ile olan ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. Daha sonra Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, 10 Nisan’da Rusya’yı ziyaret etmiştir. Ziyaretin ardından Lavrov, muhalefeti destekleyen anlaşmalarda bulunan devletlerin Annan Planı’nın uygulanmasını engelleyecek hareketlerde bulunmamaları” konusunda uyarmıştır. Hatta Rusya ve Suriye, Türkiye’yi planın bozulmasını sağlayan birincil güç olarak görmüşlerdir. Bunun üzerine Rusya da Türk topraklarına en yakın birliği olan Güney Ordusunu olası bir harekate hazır duruma geçirerek savunma yeteneğini arttırmıştır.⁴⁶³

SUK, Kasım 2012’de diğer isyancı gruplarla birleşerek Suriye ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu’nu (Kısaca Ulusal Koalisyon) oluşturmuştur. Ancak El Kaide’ye bağlı İslamcı gruplar bu koalisyona katılmamıştır. Jubat al-Nasır ve Tevhid Tugayı gibi İslamcı gruplar oluşturulan bu yeni grubu İslam dünyasına karşı Batılı bir komplo olarak kınamışlardır. Koalisyon, Batılı güçler, Türkiye ve Suudi Arabistan ve Katar olmak üzere Körfez ülkeleri tarafından tanınmıştır ve bu ülkelerden yardım almışlardır. Ancak ABD, Suudi Arabistan ve Katar koalisyonun tamamını değil bir kısmını desteklemişlerdir. Bu nedenle kurulduktan birkaç ay sonra lider Mu’iz el-Hatip istifa etmiştir.⁴⁶⁴

Rusya ve Çin, 19 Temmuz 2012’de BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye’ye karşı yaptırım içeren bir kararı daha veto etmişlerdir. Bu tasarı Suriye’nin Annan Planı’na uymadığı takdirde BM sözleşmesinin 7. Maddesine dayanarak ekonomik yaptırımlar öngörmekteydi.⁴⁶⁵

Türk jetinin düşürülmesinin ardından önemli bir dönüm noktası da Suriye Krizi kapsamında 30 Haziran’da Cenevre’de Suriye konulu BM toplantısı düzenlenmesi olmuştur.⁴⁶⁶ BM Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan’ın öncülüğünde düzenlenen toplantının amacı, Suriye’de iç savaşı bitirecek kalıcı bir ateşkes yapılması ve konu üzerinde siyasi bir çözüm yapılması olmuştur.⁴⁶⁷ BM Güvenlik Konseyi’nin

⁴⁶³ İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, a.g.e., s. 148.

⁴⁶⁴ Shoup, a.g.e., s. 145.

⁴⁶⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., s. 491.

⁴⁶⁶ a.g.e., s. 492

⁴⁶⁷ Oğuz Çelikkol, *İçimizdeki Komşu Suriye*, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2015, s. 144.

diğer dört üyesi tarafından da desteklenen toplantı, Rusya'nın önderliği ve isteğiyle gerçekleşmiştir. Toplantıya Güvenlik Konseyi daimî üyeleriyle birlikte Türkiye, Kuveyt ve Katar da katılmıştır. Daha sonra Cenevre-I olarak adlandırılacak olan Suriye Eylem Grubu, Annan'ın çalışmasına devam etmesi ve bir geçiş hükümeti kurulması konusunda anlaşmaya varmıştır.⁴⁶⁸ Anlaşmada, geçiş hükümetinin, mevcut yönetim, muhalifler ve diğer grupları da içerecek şekilde ortak bir rıza ile oluşturulabileceği ve Suriye'nin geleceğine ilişkin kararı da Suriye halkının verebileceğine karar verilmiştir.⁴⁶⁹ Yani, geçiş hükümeti, Suriye'deki tüm kesimleri bir araya getirecek ve ülkedeki anayasal ve siyasi düzen değişikliklerini gerçekleştirecekti.⁴⁷⁰ Fakat Esad'ın bu geçiş dönemindeki durumu ve cumhurbaşkanlığının devam edip etmeyeceği konusundaki anlaşmazlık toplantıdan çıkan sonucun uygulanmasını engellemiştir. Cenevre'de bulunan ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton, Esad'ın meşruiyetini kaybettiğini ve geçiş döneminde yer almaması gerektiğini belirtmiştir. Rusya Dışışleri Bakanı Lavrov ise Esad'ın geçiş dönemindeki görevine devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁷¹ Sonuç Rusya'nın lehine olmuştur ve süreç üzerindeki Rusya etkisi artmıştır. Ancak Suriye muhalefetini temsil eden SUK ve ÖSO bu süreci baştan itibaren kabul etmemiştir.⁴⁷² Kısacası, Batı'nın Esad'ın gitmesi üzerine yoğunlaşması Rusya'nın da bunu kabul etmemesi nedeniyle toplantıda alınan kararlar uygulanamamıştır.⁴⁷³ Daha sonra Kofi Annan Cenevre-I'ın uygulamaya geçememesi ve BM Güvenlik Konseyinin iç savaşı bitirme konusunda ABD ve Rusya anlaşmazlığı nedeniyle engellendiği gerekçesiyle istifa etmiştir.⁴⁷⁴ Bunun üzerine Rusya da, istifanın Suriye'de başlayacak büyük bir savaşa neden olacağını açıklamıştır. Rusya Dışışleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı bir açıklamayla BM temsilcilerinin Suriye'den çekilmesinin durumu daha kötü hale getireceği ifade edilmiş, BM'nin Suriye'deki varlığının devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷⁵ Kofi Annan'ın yerine Cezayirli diplomat Laktar İbrahimi gelmiştir.

⁴⁶⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., s. 493.

⁴⁶⁹ Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 137.

⁴⁷⁰ Çelikkol, a.g.e., s. 144.

⁴⁷¹ a.g.e., s. 144.

⁴⁷² İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, a.g.e., s. 166.

⁴⁷³ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., s. 493.

⁴⁷⁴ a.g.e., s. 494.

⁴⁷⁵ Çelikkol, a.g.e., s. 144.

⁴⁷⁶ Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye*, a.g.e., s. 136.

Eylül 2012’de, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği’nin (APEC) Rusya’da düzenlenen zirvesinde de Suriye Dışişleri Bakanı Lavrov Suriye konusunu ele almış, “Rusya, Suriye’nin bağımsızlığı, egemenliği, birliği ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması koşulu ile Suriye’nin demokrasiye geçişini desteklemektedir.” açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca Cenevre Sözleşmeleri’nin Suriye için en önemli çözüm yolu olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷⁶

2013’e gelindiğinde, Suriye hükümet güçleri Hizbullah’ın birliklerinin yardımıyla Haziran ayında El-Qusayr kasabasını ele geçirmiştir. Hükümet birlikleri bazı kazanımlar elde etse de isyancılar özellikle de Jubhat Nusrah ve diğer İslamcılar kuzeyde bazı yerleri elde etmiştir. Temmuz 2013’te Nusrah, Halep yakınlarındaki Khan al-Asl’de hükümet üssünü ele geçirmiştir. Bundan sonra İslamcılar dikkatini Halep yakınlarındaki birkaç üssünü aldığı ÖSO’ya çevirmiştir.⁴⁷⁷ 2013’ün başlarında muhaliflerin yanında Esad rejimiyle mücadele eden El-Kaide unsurları birkaç ay içerisinde artış göstermiştir. Nusra Cephesi ve Irak el-Kaidesi’nin birleşmesiyle, IŞİD adlı örgüt ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁸

IŞİD, Irak’ta 2003 yılında ABD ile savaşan Sünni İslami gruplardan biri olarak başlamıştır. Lideri Abu Bakr al-Bağdadi olarak adlandırılan Awad İbrahim el-Badri adlı bir Iraklıdır. ABD’nin Irak’ı işgaline karşı çıkmış ve tutuklanmış bir yıl sonra ise serbest bırakılmıştır. Ardından Kuzey Irak’taki Sünni muhalefet gruplarından birine katılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde grup, Irak’ın Musul kentini alarak Halep yakınlarında bulunan ve Irak’ın derinliklerine uzanan Fırat Nehri vadisini kontrol etmiştir. Bağdadi, Musul’daki Ulu Cami minberinden yeni halife olduğunu ilan etmiştir. 2015 yılına gelindiğinde geniş bir alana yayılmışlardır hatta Halep’in bazı kısımlarını da ele geçirmişlerdir.⁴⁷⁹ Eylül 2013’te Suriye’de çatışmaya giren örgüt, Suriye’nin doğusunu ele geçirmiştir.⁴⁸⁰ Nisan ayında Rakka kentini ele geçirerek yeni başkent ilan etmişlerdir.⁴⁸¹

⁴⁷⁶ a.g.e., s. 136.

⁴⁷⁷ Shoup, a.g.e., s. 145.

⁴⁷⁸ Martin Russell, “Russia in the Middle East From Sideliness to Centre Stage”, *European Parliamentary Research Service*, November 2018, s. 2.

⁴⁷⁹ Shoup, a.g.e., s. 145.

⁴⁸⁰ Russell, a.g.m., s. 2.

⁴⁸¹ Shoup, a.g.e., s. 145.

3.2. 2013 DOĞU GUTA'DA MEYDANA GELEN KİMYASAL SİLAHLI SALDIRI

21 Ağustos 2013'te Şam kentindeki Guta banliyösünde kimyasal silahların da kullanıldığı bir saldırı gerçekleşmiştir. Bu saldırı uluslararası bir kriz yaratmıştır. ABD ve Batı kimyasal saldırıyı Esad rejiminin yaptığını iddia ederek askeri müdahale seçeneğini dile getirmeye başlamışlardır.⁴⁸² Ancak BM'nin harekete geçmesi için yeterli kanıt bulunamamıştır. Rusya ise yeterli delil olmadığını ifade ederek müdahaleye kesin bir dille karşı çıkmıştır. Suriye hükümeti kimyasal silah kullandığını reddetmiştir ve BM görevlilerinin Şam'ın kontrolü altındaki tüm kimyasal silahlara erişmesine ve imha edilmesine izin vermiştir.⁴⁸³

ABD'nin kırmızı çizgi olarak açıkladığı kimyasal silah kullanımı meselesinin gerçekleşmesiyle birlikte Barack Obama yönetiminin vereceği tepki beklenmiştir. Washington yönetimi bu olayı tepkiyle karşılamış ve kınamıştır. Ancak müdahale konusunda temkinli yaklaşmıştır. Çünkü Washington yönetimi doğrudan ABD askerlerinin kullanılacağı bir operasyonu çıkarlarına aykırı görmekteydi.⁴⁸⁴

Rusya, Suriye'de kimyasal silah kullanımıyla ilgili kapsamlı bir teklifte bulunmuştur. 2013 Ağustos'ta Sergei Lavrov, medyada "Putin'in Sürpriz Planı" olarak geçen bir plan açıklamıştır. Suriye kimyasal silahlarını uluslararası kontrol altına almaya çağırıldığını açıklamıştır. BM temsilcilerinin Suriye'deki silahları uluslararası gözetim altına alarak izlemek, imha etmek ve Suriye'nin Uluslararası Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne katılması çağrısı yapmıştır. Bu sayede Rusya, ABD'nin Suriye'ye olası hava saldırılarını önlemiştir.⁴⁸⁵

Daha sonra ABD ve Rusya'nın üzerinde anlaşmaya vardığı karar tasarısı BM Güvenlik Konseyi'nde bir engelle karşılaşmamış ve onaylanmıştır. 27 Eylül 2013'te oybirliği ile kabul edilen 2118 sayılı karara göre, Suriye kimyasal silahları 2014'ün ortasına kadar imha edilecek ve başka bir ülkeye vermeyecektir. Eğer Suriye hükümeti

⁴⁸²Hasan Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, (2. Baskı), İstanbul: SETA Yayınları, 2017, s. 156.

⁴⁸³ Shoup, a.g.e., s. 146.

⁴⁸⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., s. 493.

⁴⁸⁵ Marten, a.g.m., s. 123.

bu karara uymazsa ek önlemler alınabilecektir. Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü (OPWC) de bu süreci takip etmekle görevlendirilmiştir.⁴⁸⁶

Laktar İbrahimi, Suriye sorunun çözümünün sağlanması için yaptığı girişimler sonucu Ocak 2014'te II. Cenevre toplantısı yapılmıştır. Bu Cenevre toplantısında da Rusya aktif rol üstlenmiştir. Toplantının amacı Cenevre-I'in sonuçlarının hayata geçirilmesinde somut bir karar almak olmuştur. Ancak taraflar arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle bu konferans da sonuçsuz kalmıştır.⁴⁸⁷ Çünkü Suriye hükümeti ve muhalefet arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. Esad rejimi, muhalefeti, terörist olarak ve sorunu rejim ile teröristlerin mücadelesi olarak görmüştür. Suriye muhalefeti ise Esad'ın bulunduğu bir çözümü kabul etmemekteydi, kendi halkını öldüren bir diktatörle bir çözümü istemediklerini belirtmiştir. Cenevre-II'den de bir sonuç alınamayınca Laktar İbrahimi de Mayıs 2014'de görevi bıraktığını açıklamıştır. İbrahimi'den sonra da Suriye Özel temsilciliğine İtalyan ve İsveç vatandaşı olan Staffan de Mistura atanmıştır. Bundan sonra ise BM'nin Suriye sorununu bitirme ve iç savaşa siyasi bir çözüm bulma gayretleri iyice yavaşlamıştır. Mistura, çalışmalarını daha çok sivil halka yardımların ulaştırılması ve insani sorunlar üzerinde yapmıştır.⁴⁸⁸

22 Şubat 2014'te BM Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletler'in yardımlarının ulaştırılmasının izin verilmesiyle ilgili 2139 sayılı kararı almıştır. Kararda Suriye hükümetinin kuşatma politikasına ve sivillere yönelik saldırılara son verilmesi öngörülmekteydi. Sivillere yardımların ulaştırılması için hükümet güçleri başta olmak üzere tüm tarafların şiddeti bir an önce durdurması ve El-Kaide ile bağlantılı unsurlarca gerçekleştirilen terör eylemlerine son verilmesi çağrısında bulunulmaktaydı. Kararda Suriye hükümetince yerine getirilmediği takdirde yeni adımların atılmasını da öngörmekteydi. Rusya ve Çin bu kararı veto etmemiştir. Ancak Rusya bu yeni adımların askeri bir zorlama olmayacağı konusunda açıklama yapmıştır. 14 Temmuz'da da benzer bir konuda Güvenlik Konseyi'nde 2165 sayılı bir karar alınmıştır. Bu kararda ise BM

⁴⁸⁶ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., s. 499.

⁴⁸⁷ Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, a.g.e., s. 8.

⁴⁸⁸ Çelikkol, a.g.e., s. 145.

yardımlarının Suriye hükümetinden izin alınmaksızın gerekli yerlere ulaştırılması istenmiştir.⁴⁸⁹

Bu arada IŞİD, Suriye'deki gücünü Irak'a aktararak Musul gibi önemli yerleri kontrol altına almaya başlamıştır. Örgütün hem Suriye hem de Irak halkı için bir tehdit haline gelmesi ile 15 Ağustos 2014'te Güvenlik Konseyi 2170 sayılı kararı alarak IŞİD ve El-Nusra gibi örgütlerin El-Kaide bağlantılı olduğunu vurgulayarak bu örgütlere mâli desteğe yasak getirmiştir.⁴⁹⁰

10 Eylül'de ABD Başkanı Obama, IŞİD'in Irak'ın Erbil kentine kadar ilerleyip burayı tehdit etmesi üzerine IŞİD'i geriletmek ve yok etmek için operasyon kararı vermiştir. Ancak bu stratejinin esas olarak hava operasyonlarıyla gerçekleştirileceği, ABD askerinin sahada kullanılmayacağı ve eğer gerek duyulursa da kara müdahalesinin Suriye ve Irak'taki diğer unsurlarla işbirliğiyle yapılacağı açıklanmıştır. IŞİD'in mali kaynaklarının kesilmesi, yeni savaşçıların katılmasının engellenmesi ve insani sorunların çözülmesi de ABD'nin diğer hedefleri olmuştur. 40 ülke IŞİD ile mücadeleye destek vermiştir. ABD, 23 Eylül'de Irak hükümetinin talebi doğrultusunda Irak'ta IŞİD ile mücadele edeceklerini açıklamıştır. Ürdün, Bahreyn, Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ABD ile işbirliği yaparak Irak'a ve Suriye'nin doğu kısımlarına hava operasyonları ile müdahale etmeye başlamıştır.⁴⁹¹ Rusya ve Suriye ise IŞİD'in bombalanmasının Esad yönetimine döneceğinden korktukları için bu müdahaleyi protesto etmiştir. Esad yönetimi, Suriye topraklarındaki IŞİD'e müdahale edilmesine izin vereceğini, ancak bunun için ABD'nin izin alması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak ABD ve koalisyon güçleri izin almasına gerek olmadığını düşünerek operasyonu başlatmıştır. Bunun üzerine Rusya, egemen bir devletin izin alınmadan ve BM'nin yetkilendirmesi olmadan gerçekleşen bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı bir saldırı olarak nitelendirmiştir.⁴⁹²

⁴⁸⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, a.g.e., ss. 500-501.

⁴⁹⁰ a.g.e., s. 501.

⁴⁹¹ a.g.e., s. 502.

⁴⁹² Murat Güneşlioğlu, "Soğuk Savaş'ın Ardından Rusya Suriye İttifakının Dönüşümü: Teorik Bir Değerlendirme", *21. Yüzyılda Ortadoğu*, Ed. Ramazan İzol, Tolga Öztürk, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 76.

3.3.RUSYA’NIN SURİYE MÜDAHALESİ ÖNCESİ DURUM

2014’te İŞİD’in daha geniş bir alana yayılmaya başlaması bölgedeki siyasi dengeleri değiştirmiştir. Bunun üzerine Rusya yeniden Suriye konusunda ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Bunun önemli göstergelerinden biri Suriye’de savaşan tarafları 2015’te Moskova’da bir toplantıda biraraya getirmesi olmuştur. Bu toplantıdan önemli bir sonuç çıkmasa da toplantı, Rusya’nın oynadığı kilit rolü vurgulayan bir etmen olmuştur.⁴⁹³

2014’te Ukrayna’da halk hareketlerinin başlaması ve ardından ortaya çıkan iç savaş neticesinde Rusya olaya müdahil olarak Kırım’ı ilhak etmiştir. Ardından Ukrayna’nın doğusunda yer alan Donetsk ve Luhansk bölgelerine asker göndermesi üzerine Rusya’nın ABD ve Batı ülkeleriyle arası açılmış bu ülkeler Rusya’ya ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Putin ise bu duruma Çin ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini ön plana çıkararak tepki vermiştir.⁴⁹⁴

ABD Başkanı Barack Obama yönetiminin Suriye’ye müdahale etme konusundaki çekingen tavrına karşı Rusya’nın gösterdiği aktif diplomasi Moskova’nın Ortadoğu’daki konumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak 2014-2015 yılları arasında Suriye meselesi üzerinden güç dengesi ABD’den Rusya lehine doğru kaymaya başlamıştır.⁴⁹⁵

Rusya, İŞİD’i medeni dünyayı tehdit eden bir örgüt olarak nitelendirmiştir ve Suriye çatışmasını temelde “İŞİD-Esad” mücadelesine indirgeyen bir terörle mücadele çerçevesi getirmiştir.⁴⁹⁶ Putin, BM Genel Kurulu’ndaki 26 Eylül 2015 tarihli konuşmasında, İŞİD’e karşı etkili bir şekilde karşı koyabilecek etkili bir uluslararası koalisyon kurulması çağrısında bulunmuştur ve savaştaki tüm cihatçı olmayanlara Esad’la müzakere masasına gelmeleri çağrısında bulunmuştur.⁴⁹⁷ Ayrıca, ABD ve müttefiklerini Esad yönetimiyle işbirliği yapmayı reddetmelerini eleştirerek silahlandırdıkları ve eğittikleri muhaliflerin daha sonra İŞİD’e katıldığını savunmuştur.⁴⁹⁸

⁴⁹³ Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, a.g.e., s. 157.

⁴⁹⁴ a.g.e., s. 153.

⁴⁹⁵ Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, a.g.e., s. 157.

⁴⁹⁶ Hanna Note, “Russia in Chechnya and Syria: Pursuit of Strategic Goals”, *Middle East Policy*, Vol 23, No 1, Spring 2016, s. 4.

⁴⁹⁷ Emil Aslan Souleimanov, Valery Dzutsati, “Russia’s Syria War: A Strategic Trap?”, *Middle East Policy*, Vol 25, No 2, 2018, s. 11.

⁴⁹⁸ Güneyliolu, a.g.m., s. 76.

Putin uluslararası koalisyon çağrısı yaparken, Rusya'nın amacını örgüte karşı savaşmak ve teröristlerin geldikleri ülkelere dönerek burada da suç faaliyetlerine devam etmelerini önlemek olarak belirtmiştir.⁴⁹⁹

Ayrıca Rusya, muhalefet içindeki gruplar arasındaki iyi ve kötü ayrımını reddetmiştir. Farklı muhalefet gruplarının Suriye içinde savaşan aşırılık yanlısı militanlarla birleşmesi Rusya'nın anlatısının anahtarı olmuştur.⁵⁰⁰

Rus Ortodoks Kilisesi, terörizmin insanlığın şu anda karşı karşıya olduğu en önemli tehdit olduğunu ve hatta terörle mücadelenin kutsal bir mücadele olarak adlandırılabilirliğini vurgulayarak hükümetin tehdit söylemine destek vererek Suriye'ye yönelik Rusya'nın mücadelesini desteklemiştir.⁵⁰¹

Putin, 2015'te Esad rejimini destekleyerek terörizmi zayıflatmaya çalışmıştır. Putin bunu şu şekilde açıklamıştır. "Suriye'de resmi devletin çöküşü teröristleri harekete geçirecektir. Bu nedenle resmi devleti devirmeye çalışmak yerine yeniden güçlenmesini sağlamalı ve çatışma bölgelerindeki devlet kurumlarını desteklemeliyiz" demiştir.⁵⁰² Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesindeki ve Orta Asya'daki Müslüman devletlerin hassas durumları göz önüne alındığında teröristlerin ve aşırılıkçıların ilerleyen zamanlarda Suriye'den dönerek eylemlerini Rusya yakınlarına hatta içine taşıma ihtimalleri Rusya'yı oldukça tedirgin etmektedir. Bu nedenle Moskova yönetimi, bu çatışmayı kendi topraklarına gelmeden Suriye'de çözmek istemektedir.⁵⁰³ Ayrıca, Esad sonrasında Suriye'yi yönetecek kişiler konusunda söz sahibi olacağını garanti altına almak istemektedir. Aynı zamanda Moskova, Suriye'de askeri güç kullanarak diğer bölgesel oyunculara mesaj göndermektedir.⁵⁰⁴

Ortadoğu'daki terör ve istikrarsızlığın yayılması, Rusya'da yaşayan Müslümanlar açısından ülkenin güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. Batı politikalarının Afganistan, Irak ve Libya'da başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle Moskova, Ortadoğu politikasını

⁴⁹⁹ Nadan Unnikrishnan, "Uma Purushothaman, "Russia in the Middle East: Playing the Long Game?", *India Quarterly*, Vol 72, No 2, s. 32.

⁵⁰⁰ Stent, a.g.m., s. 26.

⁵⁰¹ Note, a.g.m., 12.

⁵⁰² Angela Stent, "Putin's Power Play in Syria How to Respond to Russia's Intervention", *Foreign Affairs*, 2016, s. 25.

⁵⁰³ Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, a.g.e., s. 166.

⁵⁰⁴ Stent, a.g.m., s. 26.

daha iyi ve daha etkili olarak görmektedir. Bu ülkelerdeki egemenliğin zarar görmesi devlet kurumlarının çökmesiyle ve istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır. Buna karşılık Rusya, Suriye'deki askeri desteğinin benzer bir durumdan kaçınmasına yardım ettiğini ve ülkenin güvenliğinin bozulmasını engellediğini ve böylece Rusya'nın da güvenlik risklerini azalttığını düşünmektedir.⁵⁰⁵

Rusya Federal Güvenlik Servisi ve Rusya İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, Suriye'nin terör örgütleri saflarında 4000'den fazla Rus vatandaşı ve eski Sovyetler Birliği devletlerinden 5000'in üzerinde insan mücadele etmektedir. Bu durum nedeniyle Rusya'nın Kafkasya ve Volga bölgelerinde ve ayrıca Orta Asya'da daha da güçlenebilecek aşırılıkçı düşünceler nedeniyle Rusya'da güvenlik konusunda kaygılar yaratmıştır. Bu durumla ilgili güvenlik tehditlerini azaltmak için, Rusya'nın güvenlik birimleri Müslüman topluluklar üzerindeki kontrollerini sıkılaştırmıştır. Yerel dini liderlerle işbirliğini arttırmıştır. Ancak yine de Rusya teröristlerin ülkesine gelmesini beklemek yerine Suriye'ye askerlerini yerleştirerek burada savaşmayı tercih etmiştir. Bu gerekçe diğer bölgesel ülkelerle işbirliğinde de kullanılmıştır. Yani diğer bölgesel devletler olan İran ve Türkiye ile terörist karşıtı bir ittifak kurmak için bir güvenlik gerekçesi olmuştur. Aynı şekilde Mısır ile de güvenliği bakımından ortak anti-terör tatbikatları gerçekleştirmiş askeri teknik işbirliğine gidilerek Rus savaş uçaklarının Mısır askeri üslerini kullanması için taslak anlaşma yapılmıştır.⁵⁰⁶ Daha sonra, Esad rejiminin IŞİD'in saldırılarına dayanamayacağını düşünerek askeri müdahalede bulunmaya karar vermiştir.⁵⁰⁷

3.4. 2015 YILI RUSYA'NIN SURİYE MÜDAHALESİ

Rusya, 2015'te Suriye Devleti'nin talebi üzerine Suriye'ye müdahale kararı almıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa eski SSCB toprakları dışında büyük bir askeri eylem başlatmıştır.⁵⁰⁸ Rusya'nın müdahale etmesinin nedenleri yukarıda bahsedilen güvenlik tehditlerinden ileri gelmiştir. Avrasya'daki Rusya'nın önem verdiği

⁵⁰⁵ Khlebnikov, a.g.m., 43.

⁵⁰⁶ Khlebnikov, a.g.m., 44.

⁵⁰⁷ Unnikrishnan, Uma Purushothaman, a.g.m., s. 6.

⁵⁰⁸ <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/14/russias-military-action-in-syria-timeline>, (E.T. 24.12.2019).

devletlere bu bölgenin yakınlığı ve Suriye’deki teröristlerle yerel teröristlerin bağlantıları ve bu bölgelerdeki istikrarın bozulması tehdidi Rusya’yı müdahale etmeye iten nedenlerden biri olmuştur. Ancak bunların yanında Rusya, Ukrayna Krizi’nin etkilerinin daha büyük bir uluslararası öneme sahip bir güvenlik gündemiyle aşmayı hedeflediği de düşünülebilmektedir.⁵⁰⁹

2011’de Suriye Krizi’nin başlamasından itibaren Rusya, Esad rejimine silah ve mühimmat sağlamıştır. Krizin ilk yıllarında, Suriye’nin çeşitli yerlerinde Esad’ın çabalarını desteklemek için birçok Rus askeri öğretmen görevlendirilmiştir. Bununla birlikte, Moskova, Suriye’nin meşru hükümetine destek sağlarken, Moskova başlangıçta az çok halkın desteği olabilir düşüncesiyle krize doğrudan müdahale etmemiştir. Rusya’nın Suriye’ye müdahale etme kararı Ukrayna müdahalesinden sonra gelmiştir. En iyi eğitilmiş özel kuvvetlerinden birçoğunu Ukrayna’daki savaş alanına yerleştiren Rus stratejistler, ilk zamanlarda Suriye’deki hava saldırılarına katılımları sınırlamıştır. Çoğunlukla Esad rejiminin devamlılığı için önemli görülen bölgelerde yoğunlaşmışlardır.⁵¹⁰

30 Eylül 2015 tarihinde Rusya, Suriye’de terörist gruplara yönelik hava saldırılarıyla müdahaleye başlamıştır. Hava saldırılarının özellikle teröristlerin komuta ve iletişim merkezlerini, silah depolarını ve eğitim merkezlerini hedef aldığını belirtmiştir.⁵¹¹ Rusya operasyonlarında iki üs kullanmıştır. Bunlardan biri Tartus’daki tedarik malzemelerinin bulunduğu deniz üssü, ikincisi ise Tartus’a kuzeyden yaklaşık 90 kilometre uzaklıktaki Lazkiye yakınlarındaki bir askeri hava üssü (Hmeymim) olmuştur.⁵¹² Rusya, IŞİD’le mücadele ederken, Türkiye’nin desteklediği ÖSO’ya karşı da mücadele etmiştir. Rusya, ÖSO’nun elinde bulunan Halep’in bazı bölgelerini rejim kontrolüne geçmesi için operasyon yapmıştır ve bu sayede Halep rejimin eline geçmiştir.⁵¹³

⁵⁰⁹ Ekaterina Stepanova, “Russia’s Policy Of Syria After The Military Engagment”, *PONARS Eurasia Policy of Memo No 421*, February 2016, s. 1.

⁵¹⁰ Souleimanov, Valery Dzutsati, “Russia’s Syria War: A Strategic Trap?”, a.g.m., s. 8.

⁵¹¹ <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/14/russias-military-action-in-syria-timeline>, (E.T. 24.12.2019).

⁵¹² Tatiana Zonova, “Mediterranean Trend in the Russia’s Foreign Policy”, *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Vol 82, No 4, 2015, s. 528.

⁵¹³ Mehmet Sevim, Suriye İç Savaşı’nda İç ve Dış Aktörlerin Politikaları, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2018, s. 59.

ABD Başkanı Barak Obama ise Putin'in IŞİD ve ılımlı muhalifler arasında ayırım yapmadan Suriye rejimi karşısındaki tüm grupları terörist olarak gördüğünü ve bu operasyonda Rusya ile işbirliği yapmayacağını açıklamıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda Suriye'de birbiri ile çatışmaktan çekinen iki devlet jetlerinin çarpışmasını önlemek için bir protokol imzalamışlar ve teknik konularda anlaşma yapmışlardır.⁵¹⁴

Kasım 2015'te Türk hava kuvvetleri tarafından bir Rus uçağının düşürülmesi, Rusya'nın Suriye'deki stratejisine önemli bir boyut kazandırmıştır. Bu olayın ardından Moskova, önemli bir NATO müttefiki olan, muhtemel bir Türkiye ile silahlı çatışma için Suriye ve çevresindeki askeri varlığını güçlendirmiştir. Suriye'nin kuzeyindeki Kürt birliklerinin gelişmeleriyle ilgili olarak Ankara, sık sık uyarılar yayınlamıştır. Suriye'de güçlü bir Rus askeri varlığı Türkiye'nin müdahalesini engellese de Rusya'nın geri çekilmesinin Türkiye-Suriye sınırının hemen güneyinde birleşmesini engellemek için bölgeye girme ihtimali bulunmaktadır.⁵¹⁵

Rus savaş uçağının düşürülmesi sonrasında Suriye'deki Rus tesisleri teknolojik olarak en gelişmiş silahlar ve uçaklarla güçlendirilmiştir. Bu dönemde Suriye'nin kuzeyinde Türk ordusuyla karşılaşma ihtimaline karşı, Rus basını, sayısal olarak daha güçlü olan Türk kara kuvvetlerinin daha üstün bir ele sahip olacağı bir durumda Moskova'nın nükleer silah kullanabileceği konusunda bilgi sızdırmıştır. Bu çerçevede Moskova yaklaşık elli bin kişilik bir silahlı kuvvet olan Suriye-Kürt Halkı'nın Koruma Birimleri'ne (YPG) silah tedarik etmeyi seçerek doğrudan Türkiye ile silahlı çatışma riskini almak yerine kuzey Suriye'deki kontrolünü pekiştirebilecektir.⁵¹⁶

Rusya'nın Eylül 2015-Mart 2016 arasında yaklaşık altı ay süren müdahalesinde hava operasyonları özellikle muhalif grupların elindeki İdlip ile Lazkiye arasındaki bölgeyi hedef almıştır. Buraların önemi Esad rejiminin Rusya'nın Tartus ve Hmeymim üslerinin de bulunduğu bu bölgeden Akdeniz'e doğrudan çıkışı bulunmasıdır. Rusya'nın üslerinin koruması Rusya açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca Suriye'nin parçalanması durumunda Esad rejimiyle Lübnan'daki Hizbullah güçleri arasında coğrafi

⁵¹⁴ Güneşlioğlu, a.g.m., s. 76.

⁵¹⁵ Emil Aslan Souleimanov "Mission Accomplished? Russia's Withdrawal From Syria", *Middle East Policy*, Vol 23, No 2, 2016, s. 31.

⁵¹⁶ Souleimanov, a.g.m., s. 40.

bağlantı korunacaktır ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarına ulaşımı da garanti altında olacaktır.⁵¹⁷

Rusya önemli bir diğer şehir olan Palmyra'nın da IŞİD'den geri alınmasına yardım etmiştir. Çünkü Palmyra, en büyük doğalgaz sahalarından biri olan Jabal Shaer'in yakınında yer almaktadır. IŞİD, Palmyra'yı ele geçirdiği zaman gaz sahalarına el koymuştur; gaz ve elektriğin % 45'inden rejimi mahrum etmiştir. Ayrıca Palmyra'da Suriye'nin doğalgaz üretiminin yarısını üreten Arak, Dubayat, Hayan, Jihar, Dolu, El-Mahr, Sukhneh Najip, Abi Rabah gibi bir çok gaz alanını bünyesinde barındırmaktadır. Ek olarak Palmyra, kuzeydoğu ve doğu Suriye'deki Haseke ve Deyrzzor illerinde önemli alanlara gaz boru hatlarının geçiş noktasında bulunmaktadır. Yani Palmyra, neredeyse tüm Suriye'deki gazın üretimi, işlenmesi, çıkarılması ve devredilmesi işlerinde enerji santralleri arasında bir merkezdir.⁵¹⁸

Rusya'nın bu girişimdeki ortağı İran olmuştur. Şii inancına yakın olan Suriye ve İran uzun zamandır müttefiklerdir. Suriye, İran-Irak Savaşı sırasında İran'ı destekleyen tek Arap ülkesi olmuştur. Tahran'ın Esad rejimine desteğinin bir diğer nedeni de Şii olan rejimin yıkılıp yerine İran'ın rakibi Suudi Arabistan ile müttefik olacak Sünni bir hükümetin gelmesi korkusu olmuştur.⁵¹⁹

Ayrıca Suriye'de konuşlandırılan Rus askeri polis birimleri ağırlıklı olarak Sünni olan yerel nüfusla daha iyi iletişim kurmasına olanak tanıyan Çeçen ve Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır.⁵²⁰ Altı aylık bir müdahalenin ardından Rusya, Suriye'den çekildiğini açıklamıştır.⁵²¹

3.5.RUSYA'NIN SURİYE'YE MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI

Putin, müdahalenin ardından "Rus ordusunun katılımıyla, Suriye ordusunun ve Suriye'nin yurtsever güçleriyle beraber, uluslararası terörizmle mücadelede kasten ve her yöne ivme kazanmayı başardığını" vurgulamıştır. Uluslararası terörle mücadele,

⁵¹⁷ Bahri Yalçın, Burhanettin Duran, a.g.m., s. 172.

⁵¹⁸ İndrani Talukdar, "Russia's Strategic Interest in Syria", *Indian Council of World Affairs*, 2016, s. 1-15.

⁵¹⁹ Unnikrishnan, Uma Purushothaman, a.g.m., s. 253.

⁵²⁰ Khlebnikov, a.g.m., 43.

⁵²¹ Talukdar, a.g.m., ss. 1-5.

Rusya'nın, Suriye'de en sık ilan ettiği hedefler arasında yer almıştır. Kuzey Kafkasyalılar da dahil olmak üzere Suriye'deki cihatçıların yoğunluğuna işaret eden Rus makamları, Ortadoğu'da gerçekleştirecekleri müdahaleden önce, burada bulunan cihatçıların diğer ülkelere sıçrama olasılığını sıkça tartışmıştır.⁵²²

Rusya, Suriye'deki hedeflerine büyük ölçüde ulaşmıştır. Rus kuvvetleri, Beşar Esad'ın kontrolü altındaki alanları genişletmesine yardımcı olmuştur ve böylece Rusya'ya göre askeri “dengeyi” düzeltilmiştir.⁵²³

Rusya, bu müdahalede Batı medyası tarafından hedefin sadece cihatçı grupları hedef almadığı konusunda eleştirilmiştir. Cihatçı gruplar hükümet karşıtı askeri faaliyetler yürütmektedir. Ancak ÖSO gibi, çoğunlukla şehirlerini ve bölgelerini savunan yerel milisler de bulunmaktadır. Sorun cihatçıların sıklıkla diğer silahlı grupların yanında yer alması ve faaliyet göstermesidir. Bu da onları askeri olarak özellikle de havadan ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır. Bir başka eleştiri konusu ise sivil kayıplar olmuştur. Rusya Savunma Bakanlığı'nın düzenli olarak açıklanan verilerde sivil kayıplar nispeten azdır.⁵²⁴ Rusya'nın askeri müdahalesi, insan hakları açısından Suriye muhalefeti ve Batı tarafından eleştirilmiştir. Ancak Putin, askeri müdahalenin uluslararası hukuka dayandığını ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'dan “resmi bir talep doğrultusunda” yürütüldüğünü söylemiştir. Rusya'nın müdahalesinin gerekçesi “İŞİD'le savaşmak için Esad'a yardımcı olmak” ve “Suriye'de çatışan taraflar arasındaki barış sürecini hızlandırmak” olmuştur.⁵²⁵ Bu eleştirileri önlemek için Rusya insani bir kampanya başlatmış; Esad hükümetinin ve BM'nin yardım kuruluşlarının kuşatılmış kasabalara erişebilmesi için önemli adımlar atmıştır. Ancak bu iki unsur da askeri operasyonun bir amaç olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Rusya'nın temel amacı politik bir anlaşmaya varma çabalarını arttırmak olmuştur.⁵²⁶

Esad medyasının en çok kutladığı zaferlerden biri, bazı yorumcular tarafından İŞİD'in 2014'te en büyük yenilgisi olarak kabul edilen Palmyra'nın geri kazanılması

⁵²² Souleimanov “Mission Accomplished? Russia's Withdrawal From Syria”, a.g.m., s.

⁵²³ Stepanova, a.g.m., s. 1.

⁵²⁴ a.g.m., s. 2.

⁵²⁵ Talukdar, a.g.m.,s. 254.

⁵²⁶ Stepanova, a.g.m., s. 3.

olmuştur. Bunu Palmyra'nın altmış mil batısındaki El-Qaryatain kasabasının nisan ayının başında tekrar ele geçirilmesi izlemiştir.⁵²⁷

Suriye'nin en büyük şehri olan Halep'in alınmasıyla Suriye hükümeti bir zafer kazanmış ve ardından Rusya, Kazakistan'ın başkenti Astana'da Türkiye ve İran'la birlikte bir dizi barış görüşmesi başlatmıştır. Bu görüşmelerde büyük ölçüde Rusya egemen olmuştur ve görüşmeler Esad rejiminin kazancını pekiştirmeye devam etmesini sağlamıştır.⁵²⁸

Suriye'deki çatışmanın çözümünde büyük rol oynamak ve IŞİD ile mücadele etmek Rusya'nın Ortadoğu'daki statüsünü yükseltirken aynı zamanda Ukrayna krizi gibi diğer meselelerde müzakere etme şansını arttırmıştır. Suriye'ye doğrudan askeri katılımının ardından Rusya ve Suriye'deki diğer aktörler arasında yakın askeri bir koordinasyon gelişmiştir. Bu, teröristlerle daha etkin bir şekilde müdahale etmek ve yeni bir krize yol açarak diplomatik girişimleri tehlikeye sokabilecek yanlış hedeflere vurmaktan kaçınmak için gerekli olmuştur.⁵²⁹

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya ilk defa sınırlarından uzakta askeri güç kullanmıştır. Rus ordusu özellikle Rus hava kuvvetleri 2008'de Rus-Gürcü Savaşı'nın akabinde başlatılan reformun ardından burada çok değerli bir savaş deneyimi kazanmıştır. Suriye'deki askeri operasyon ayrıca Rus ordusunun farklı kolları arasındaki hareketliliği ve koordinasyonu önemli ölçüde arttırmıştır. Rusya'nın küresel bir güç olarak algılanmasının çok önemli bir nedeni olan 'gücü kendi sınırları ötesinde etkin bir şekilde yerleştirme ve bulundurma kapasitesini' sergilemiştir.⁵³⁰

Rusya bölgede Rus askeri varlığını garanti eden Suriye'nin Lazkiye Liman'ında Ortadoğu'daki ilk ve tek kalıcı askeri üssünü kurmuştur. Ayrıca Rusya, Tartus'taki eski askeri üssünü de geliştirilecektir. Aralık 2017'de Rus parlamentosu Suriye hükümeti ile imzalanan Tartus ve Hmeymim üslerinin kiralanması hakkındaki anlaşmaları 25 yıl daha uzatarak 49 yıla çıkarmıştır. Böylece Rusya, Ortadoğu'da askeri üsleri olan ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye ile aynı seviyeye gelmiştir.⁵³¹

⁵²⁷ Souleimanov "Mission Accomplished? Russia's Withdrawal From Syria", a.g.m., s. 4.

⁵²⁸ Russell, a.g.m., s. 2.

⁵²⁹ Khlebnikov, a.g.m., s. 23.

⁵³⁰ Khlebnikov, a.g.m., s. 25.

⁵³¹ a.g.m., s. 26.

Şam, 13 Nisan 2016'da Esad'ın geri aldığı bölgelerde meclis seçimlerini gerçekleştirmiştir. Böylece rejim kesin bir meşruiyet kazanmış ve kendi planını dahi öneren bir devlet olarak Cenevre müzakerelerine devam etmekte isteklidir.⁵³²

Rusya, Suriye'deki operasyonlarında en gelişmiş silahları da göstererek onları test etme olanağı bulmuştur. Suriye'de bu silahların eksikliklerini ve aksaklıklarını keşfederek gelecek için onları geliştirme fırsatı ele geçirmiştir. Ayrıca Moskova, yeni gelişmiş silahları olan Su-34, Su-35 savaş jetleri S-400 hava savunma sistemi ve Pantsir-S1 hava savunma topçu sistemini potansiyel müşterileri için sergileme ve pazarlama imkânı bulmuştur. ABD silah alıcısı olan Cezayir, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri bile Rus silahlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır.⁵³³

Özet olarak, Ortadoğu'daki Batı'nın eski liderleri devirerek buralarda istikrarsızlığın oluşmasına neden olan rejimi değiştirme çabaları, Rusya tarafından Ortadoğu'yu düzensizleştiren tek taraflı bir müdahale olarak algılanmaktadır. Yani Suriye'de bir taraf olarak Rusya, bazı yerlere vurgu yapmak istemektedir. Birincisi; tek taraflı rejim değişikliği ve demokrasinin desteklenmesi politikası uluslararası ilişkilerde tehlike ve dengesizlik yaratmaktadır. İkincisi, devletlerin içişlerine uluslararası müdahalede bulunmama normlarını çiğnemek ve insan hakları adına askeri müdahalede bulunmak yarardan çok zarar getirmektedir. Irak, Suriye ve Libya vatandaşlarının durumu müdahaleden önce de zayıf olmalarına rağmen şimdi olduğu durumdan daha iyiydi. Üçüncüsü, demokratik olmayan bir lideri devirmek için protesto eden vatandaşların yabancı yardım alması iç savaşı tetikleyebilmektedir. Dördüncüsü, görüşü dikkate alınmazsa Rusya ciddi sorun yaratabilmektedir. Yani ABD her zaman Rusya'yı göz önünde bulundurmalıdır.⁵³⁴ Kısacası, Ortadoğu bölgesi, ABD ve Rusya'nın uluslararası ilişkiler konusundaki algıları ve bazen Moskova için çok önemli görülen devlet egemenliğinin temel ilkeleri ve ABD için bazen önemli olan insan hakları temellerini görebileceğimiz bir mercek gibidir.⁵³⁵

⁵³² Souleimanov "Mission Accomplished? Russia's Withdrawal From Syria", a.g.m., s. 5.

⁵³³ a.g.m., s. 35.

⁵³⁴ Wlodkowska, Bagan, a.g.m. , 37.

⁵³⁵ a.g.m. , 37.

SONUÇ

Realist düşüncenin ortaya attığı ve geliştirdiği güç dengesi teorisi, Morgenthau tarafından yazıya dökülmüş, Walt tarafından geliştirilmiştir. Kenneth Waltz, anarşik uluslararası ortamda devletlerin temel amacının güç değil güvenlik olduğunu savunmaktadır. Devletler, uluslararası sistemin uyarıcı işaretlerine uyarak güç dengesine uymalıdır aksi halde zarar görecektir. Anarşik uluslararası ortamda devletlerin nihai amacı güvenliğini sağlamaktır ve bunun içinde devletler dengeleme yapmaktadırlar. Walt uluslararası ilişkilerin ayrıcı bir teorisi varsa onun güç dengesi olduğunu düşünmektedir.

Stephen Walt ise Walt'ı eleştirmiş “güç dengesi” teorisinin yerine “tehdit dengesi” modelini koymuştur. Walt, güç dengesinin yalnızca güce odaklandığını ve bunun da yeterli olmadığını düşünmektedir. Devletlerin tehdide odaklandığını ve ortak tehdit hissedenenlerin ittifaklar kurarak dengelemekte veya tehdit algılayan devlet tehdit eden devletle birlikte hareket ederek ‘bandwagoning’ oluşturduğunu belirtmektedir. Devletlerin tehdit algıladığı faktörleri de Walt şu şekilde sıralamıştır: toplam güç, coğrafi yakınlık, agresif niyet ve saldırgan güç. Walt, bu faktörlerden birinin artması durumunda tehdit dengesinin bozulacağını ve devletlerin ittifaklar kurarak dengeleme yapacaklarını ya da ‘bandwagoning’ oluşturacaklarını belirtmektedir.

Walt, devletlerin bir tehdit karşısında iki çeşit yol izlediğini belirtmektedir. Bunlardan biri tehdit algılanan devletle birlikte hareket etmek anlamına gelen ‘bandwagoning’ davranışdır. Devletleri ‘bandwagoning’ davranışına iten bazı sebepler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, devlet kendisini tehdit eden devletle birlikte hareket ederek tehdidi başka yöne yönlendirebilecektir ve tehdidi azaltacaktır. İkincisi ise, mücadelede kazanılacağı düşünülen tarafa katılarak zaferin meyvelerini paylaşmaktır. Ayrıca zayıf devletler, güçlü devletlerden daha fazla ‘bandwagoning’ davranışı sergilemektedir. Çünkü, dengeleme yapmak için gücü yeterli değildir ve tehdit eden devletin baskısına açıktırlar. Ek olarak etkin müttefiklere sahip değildirler. Eğer direnmeyi seçerlerse baskın güçle tek başlarına kalabileceklerdir.

Tehdit algılayan devletin bir diğer izlediği yol ise dengelemedir. Tehdit dengesi teorisine göre devletler şu nedenden dolayı dengeleme yapmaktadırlar; Potansiyel bir

hegemon devleti çok güçlü hale gelmeden durdurmak ve böylece ilerde hayati bir tehdit oluşturmasını önlemektir. Dış tehditlere yanıt olarak iki çeşit dengeleme yolu ile karşılaşmaktayız. Birincisi askeri araçlarla yapılan dengeleme, ikincisi rakibin imajına ve meşruiyetine yönelik siyasi araçlarla desteklemedir.

Walt, ittifakları içerdikleri taahhütlere göre üç çeşit olarak belirlemiştir. En düşük seviyeli ittifaklar, üyelerinin askeri ve diplomatik fedakârlık yapmak istemediği, büyük ölçüde semboliktirler. Orta seviyede ittifaklar ise müttefikler maddi kayıp riskleriyle karşı karşıya kalabilirler ve müttefiklerini diplomatik fedakarlıklarla desteklemektedirler. Yani parasal olmayan maliyetler içermektedir. En yüksek seviyeli ittifaklar da, taahhütlerini yerine getirmek için bölge, para, insan gibi maddi varlıklarını feda etmektedir.

Walt, devletleri ayrıca süper güçler ve bölgesel devletler olarak da ikiye ayırmıştır ve iki çeşit devletin de dengeleme davranışını incelemiştir. Süper güçlerin dengeleme davranışı, diğer bir süper güçten tehdit algıladığında gerçekleşmektedir. Ek müttefikler arayarak ya da olan müttefikleri destekleyerek dengelemesi beklenmektedir. Süper güçler arasındaki denge bir bölgede bozulduğunda ise o alanı terk etmesi beklenmektedir. Bölgesel güçlerin dengeleme davranışında ise daha çok coğrafi yakınlık sebebi ile diğer bölgesel güçlerden gelen tehditlere daha duyarlı oldukları görölmektedir. Küresel güçlerin arasındaki denge bölgesel devletlerin ittifak seçiminde etkili olmamaktadır. Yani bölgesel devletler başka bir yerel güçle veya bir süper güçle ittifak yapmayı seçtiğinde genelde başka bir bölgesel güce karşı dengeleme yapmaktadır. Ayrıca süper güçler arasındaki herhangi bir askeri dengesizlik bölgesel devletlerin müttefik seçiminde önemli olmamaktadır. Fakat küresel güç başka bir bölgesel devleti desteklediğinde tehdit algılanabilmektedir. Bunların yanında bölgesel güçler süper güçlerden daha zayıf oldukları için küresel güç dengesiyle ilgilenmezler. Çünkü bu dengeyi değiştirecek yeteneğe sahip değildirler. Bölgesel güç dengesiyle daha ilgilidirler ve bölgesel güç dengesini değiştirebilirler. Algıladıkları tehditler de bir başka bölgesel güçten olmaktadır.

Walt'a göre, dengeleme 'bandwagoning'den daha çok güvenli bir ortam yaratmaktadır. Çünkü sistemde saldırgan olan devlet birleşik bir gücün muhalefetiyle karşılaşmaktadır. Ancak 'bandwagoning' sistemde yaygın eğilim ise güvenlik yetersiz olacaktır. Çünkü saldırgan devlet kendilerine eklediği müttefikler ile güçlerini daha da arttıracak rakiplerinden daha üstün konuma geçecektir. Ayrıca 'bandwagoning' yolu ile

hegemon güçle müttefik olmak onun yardımına ve devam eden iyiliğine güvenmek anlamına gelecektir. Fakat niyetler her an değişebileceğinden dengeleme stratejisi daha doğru olacaktır.

Tüm bunların yanında devletlerin doğru yolu izlemesi de çok önemlidir. Yani dengeleme yapılması gereken bir durumda ‘bandwagoning’, ‘bandwagoning’ yapılması gereken durumda dengeleme yapılması devletin güvenliği açısından büyük tehditlere neden olabilecektir. Eğer devlet ‘bandwagoning’ yapması gereken durumda dengeleme politikasını uygularsa tehdit eden devlete karşı ılımlı tepkileri onu kusurlu politikalar izlemeye yönlendirecektir ve onu ezici bir koalisyonun karşısında izole edecektir. Tersine, dengeleme yapması gereken bir durumda ‘bandwagoning’ politikası uygulaması durumunda ise diğer devletlerin daha fazla şiddetle karşı çıkmalarına yol açacaktır.

Rusya ve küresel dünya açısından bakacak olursak, 1991 yılında SSCB’nin dağılmasının ardından zayıflamış, ekonomisi dağılmış ve dış politika açısından ne yöne gideceğini bilemeyen bir devlet konumundaydı. Ayrıca iki kutuplu yapının dağılmasının ardından ABD ve onun temsil ettiği liberalizm gibi düşüncelerin yeni dünyanın hâkimi olarak görülmeye başlanmıştı. Rusya’yı bu dönem yöneten Yeltsin ve Kozirev gibi devlet adamları, zayıf durumdaki devletin toparlanmasına ve tekrar güçlenmesine odaklanmış ve Batı ile birlikte hareket etmiştir. Bu dönem Rusya’nın algıladığı güvenlik sorunları esasen çevresindeki eski SSCB devletlerinden ve iç politikadan olmuştur. Batı’dan algılanan tehditler ise ikinci planda kalmıştır. Devlet adamları daha çok iç sorunlar ve ekonominin toparlanması konularına odaklanmışlardır. Yani Rusya Federasyonu’nun ilk kurulduğu 1991-1996 arası dönemde ‘bandwagoning’ davranışını Rusya’nın güvenlik stratejisinde görmekteyiz. Atlantikçi düşüncenin yönetimde olduğu bu zamanda Rusya, Batı değerlerine uygun, demokratik, insan haklarının üstünlüğünü kabul eden hukukun üstünlüğüne dayanan bir devlet kurarak serbest piyasa ekonomisi ile hızla kalkındırmayı amaçlamışlardır. Dış politikada da Batı yanlısı bir tutum izleyerek ABD ile nükleer rekabete son verip stratejik işbirliğinin kurulması, NATO ile işbirliği yapılması, DTÖ ve G7 gibi uluslararası kurumlara üye olma gibi hedefler belirlemiştir. Rusya, böyle bir politika izleyerek gücünü tekrar toparlamaya ve bölgesel bir güç olmaya çalışmıştır. İçerdeki ve ekonomideki problemler nedeniyle yayılmacı bir politika izlemek yerine başta ABD olmak üzere Batı’dan destek aramıştır. Batı da, bu dönemde Rusya’yı meşgul eden iç sorunlardan yararlanılmaya çalışmamış ve Rusya’nın güvenliğini tehdit eden

politikalarından kaçınmıştır. Çeçenistan’da meydana gelen olaylarda Rusya’nın fazla üstüne gidilmemiş, ayrıca ekonomik sorunlarının çözülmesi için IMF devreye sokulmuştur. Yani Rusya, böyle yaparak Batı’nın ve ABD’nin ilgisini farklı yönlere çekmiş, tehdidin azaltılmasını sağlamıştır. Ancak Yugoslavya’nın dağılmasının ardından meydana gelen çatışmalar ve bunun sonucunda NATO’nun artan rolü Rusya’nın güvenlik anlayışında değişimler meydana getirmiştir.

1996 yılında da Avrasyacı düşünceden gelen Primakov’un, Kozirev’in yerine atanmasının ardından Rusya’nın politikalarının değiştiğini görmekteyiz. Primakov’un atanması Rus dış politikasında değişimin en önemli göstergelerinden bir kabul edilmektedir. Primakov Rus dış politikasına “çok kutuplu dünya” yaklaşımını getirmiştir. 1998 yılında ABD’nin tek kutuplu dünya oluşturma isteğini dengelemek için “Moskova-Pekin-Delhi” müttefikliğini önermiştir. Walt’ın teorisine göre değişen güvenlik ve tehdit koşullarına istinaden Rusya, bandwagon politikasından dengeleme politikasına yönelmiştir. Buradaki tehdit algısı 1997 Yılı Güvenlik Doktrini’nde görüleceği üzere, NATO’nun genişlemesinden, en çok da Rusya’ya yakın olan eski SSCB ülkelerini içine alarak genişlemesinden algıladığı tehdit olmuştur. Ayrıca doktrinde Rusya’yı tekrar eski gücüne getirmek için ekonomisine, siyasi ve sosyal istikrarına önem verilmesi, savunma alanında devletin güvenliğinin güçlendirilmesi konularına değinilmiştir. Yani Rusya Walt’ın belirttiği şekliyle gücünü toparlayarak bir bölgesel güç olmaya daha sonra da küresel güç olmaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle Rusya, dağılmanın ardından meydana gelen problemler nedeniyle zayıflamış ve süper güç rolü oynayamayacağını farkındadır. Bu nedenle öncelikle Avrasya’ya yönelmiş ve önce burada büyük güç olmayı hedeflemiştir. Burada kazanacağı bölgesel güç statüsünün süper güç olmaya taşıyacak bir adım olduğunu düşünmekteydi. Bu doğrultuda, bu dönem Rusya, uluslararası sistemde dengeleme yaparken Çin ile olan müttefikliğine çok önem vermiştir. 1996’da Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin ile birlikte güvenlik anlamında Şangay Beşlisi olarak kurulan oluşum bunun en somut göstergelerinden olmuştur. Bu dönem Ortadoğu ülkeleriyle de ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Yeltsin’in ardından Vladimir Putin’in Başkanlığa gelişi ise bir diğer kırılma noktası olmuştur. Putin, Primakov’un çok kutuplu dünyada Rusya’nın bir kutup olması gerektiği anlayışını devam ettirmiştir. Bu dönem Rusya’nın algıladığı tehditler ekonomik bunalım, NATO’nun Kosova’ya askeri müdahalesi ve İkinci Çeçen Savaşı olmuştur.

NATO'nun uluslararası alanda artan rolü ve Avrupa-Atlantik bölgesinde genişliği ve sınırları belli olmayan uluslararası güvenliği koruma hakkı veren stratejik bir kavramın benimsenmesi Rusya tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Diğer bir güvenlik sorunu İkinci Çeçenistan Savaşı olmuştur. Bu savaşta Rusya, uluslararası ve ulusal terörün iç içe geçtiğini ve onlarla ayrı ayrı mücadele etmenin imkansız olduğunu görmüştür. Ayrıca Batı, Çeçenistan'daki Savaşı terör faaliyeti olarak değil Çeçenlerin haklı özgürlük savaşı olarak değerlendirmiştir. Bu dönem Putin tarafından yayınlanan güvenlik doktrinlerinde de bir anlamda Kosova ve Çeçenistan'daki olaylara cevap niteliğinde olmuştur. Rusya'ya karşı olan askeri tehditlerdeki artışın üzerinde durulmuştur. Büyük oranda Batı'dan geldiği düşünülen bu tehditlere karşı Rusya nükleer silahlarını geliştirerek karşılık vermiştir. Doktrinde Rusya'nın kendisine veya müttefiklerine karşı gerçekleştirilecek konvansiyonel, nükleer veya diğer kitle imha silahlarıyla gerçekleştirilecek bir saldırı durumunda buna Rusya'nın sahip olduğu nükleer silahla karşılık verilebileceği ilan edilmiştir. Rusya'nın güvenlik düşüncesini etkileyen bir diğer olay da 'renkli devrimler' olmuştur. Bu devrimlerden sonra Rusya, eski SSCB bölgelerinde merkezi konumunu koruyamazsa Rusya'nın dünyadaki çok kutuplu sistemin bir kutbu olarak büyük bir güç olamayacağına ve nihayetinde 'bandwagoning' politikası izlemek zorunda kalacağına inanılmıştır. Tüm bunlar Rusya'nın artık Batı politikalarını güvenliğine tehdit olarak algıladığının bir göstergesidir.

2008 yılında Başkan seçilen Dmitry Medvedev, dış ve güvenlik politikasında Putin'in stratejisini sürdürmüştür. Bu dönem güvenliği etkileyen iki önemli olay meydana gelmiştir. 2008'de Güney Osetya'da meydana gelen Rus-Gürcü Savaşı ve Rusya ile Ukrayna arasında meydana gelen enerji anlaşmazlığı olmuştur. 2003 yılında Gürcistan'da meydana gelen renkli devrim ve ardından Batı'ya hızlı bir şekilde entegre olması 2008'de gerçekleşen Rus-Gürcü Savaşı'nın nedenlerinden biri olmuştur. Rusya bu savaşla ilk defa Sovyet sonrası dönemde tam teşekküllü bir barışı güçlendirme operasyonu yürütmüştür. NATO'nun, Ukrayna ve Gürcistan'ı içerecek şekilde genişleyecek olması Rusya'nın güvenliği için tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca Doğu Avrupa ülkelerine yerleştirilen füze savunma sistemleri de Rusya tarafından kendine yönelik olarak algılanmıştır.

2012'de ikinci kez seçilen Putin, yaşanan Arap Baharı'nın ardından Libya'da meydana gelen müdahale ve Ukrayna Krizi nedeniyle tehdit algılarını açık bir şekilde belirlemiştir. NATO'nun güç kullanma potansiyelini arttırması, Rusya sınırına

yaklaşması ve küresel bir rol oynamaya çalışması bir tehdit olarak belirlenmiştir. Bir diğer önemli dış tehdit, Rusya'ya yakın veya Rusya için stratejik değeri olan bölgelerin istikrarsızlaştırılmaya çalışılması olarak belirtilmiştir. Bir diğer önemli dış tehdit algısı ise BM sözleşmesinin ihlal edilerek Rusya'nın müttefiklerine karşı güç kullanılması belirlenmiştir. Ayrıca Putin Rusya'nın ekonomik problemlerini enerji kaynakları vasıtası ile çözmüştür ve artık küresel bir güç gibi dengeleme yeteneğini kendinde bulmaya başlamıştır.

Tüm bu güvenlik algılamaları içinde Suriye, Rusya müttefikliğinin seyri ise dördüncü bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Bir süre Osmanlı Devleti'nin ve daha sonra da Fransa'nın himayesinde kalan Suriye, bağımsızlığını kazanmasının ardından SSCB için önemli bir ülke olmuştur. İlişkiler, 10 Şubat 1946'da imzalanan bir belge ile resmileşmiştir. Soğuk Savaş döneminde küresel sisteme yönelik algıların uyuşması ve anti emperyalist bakış açıları iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca SSCB, Filistin topraklarında bir İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlayan 29 Kasım 1947 tarihli BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararı almasında da büyük çaba göstermiştir. Bunu Ortadoğu'daki Fransız ve İngiliz etkisini kırmak için yapmıştır. Ancak kurulan İsrail devleti ABD ile daha fazla işbirliğine girmeyi tercih edince, SSCB için Suriye daha önemli hale gelmiştir.

SSCB, Soğuk Savaş döneminde Suriye'ye ideoloji ihracatında yeterince başarılı olamamıştır. Suriye Komünist Partisi, kitlesel bir hareket haline gelememiş ve Baas Partisi'nin gölgesinde kalmıştır. Baas Partisi'nde milliyetçilik Sosyalizm, anti emperyalizm ve pan-Arabizm gibi düşünceler ön plana çıkmıştır. Ancak, Batı bloğundan algılanan tehdit daha ön plana çıkmış ve Walt'ın tehdit dengesi modelinde bahsettiği gibi ideolojik farklılık ikinci planda kalmıştır. Baas döneminde Suriye-SSCB ilişkileri yakın seviyede olmuştur. Parti tüzüğünde “bağlantısız” yazsa da Suriye, SSCB ile fiiliyatta sıkı ilişkiler kurmuştur. Walt'ın bahsettiği gibi, ideoloji tehdit algılarının gerisinde kalmış, aynı ideoloji de olmasalar da devlet güvenlikleri için müttefikliklerini kurmuşlar ve sürdürmüşlerdir.

1948 Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın ardından alınan yenilgi birçok Arap ülkesinde olduğu gibi Suriye'de de siyasi istikrarsızlık yaratmış ve darbeler dönemini başlatmıştır. Yaşanan yenilgiden ordu, sivilleri sorumlu tutarken siviller de ordunun sorumlu olduğunu

iddia etmişler bu da askeri darbeler dönemini başlatmıştır. Ordu siyasette en etkili aktör olmuştur. Bu nedenle Suriye’de etkili olmak isteyen ülkeler, ordunun üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. SSCB de ordunun modernizasyonunu sağlayarak etkili olmaya çalışmıştır.

1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında kurulan Bağdat Paktı’nı kendine yönelik algılayan Suriye, SSCB’ye daha da yakınlaşmıştır. Bu dönem Mısır’ın da ABD ile yakınlaşması SSCB ile Suriye ilişkilerinin daha da gelişmesini sağlamıştır. SSCB-Suriye ilişkileri 1957 Krizi sırasında zirveye ulaşmıştır. 1957’de Suriye Savunma Bakanı Halit El-Azm’in Moskova’ya giderek imzaladığı ekonomik ve askeri anlaşmalar uyarınca SSCB’nin Suriye’de asker bulundurabilme ihtimali Türkiye ve Suriye arasında bir krize yol açmıştır. Bu gerginlik sırasında Nikita Kruşçev ABD’yi saldırganlık yapmakla suçlamış ve gerekirse SSCB’nin Suriye’yi savunmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Yani SSCB döneminde ittifak seviyelerine göre Walt’ın belirttiği orta seviyede bir ittifak kurulduğunu görmekteyiz. SSCB, Suriye’yi diplomatik yollarla korumaktadır, ama gerekirse maddi kayıp risklerine de girebileceğini belirtmektedir.

Suriye tarihindeki bir ‘bandwagoning’ örneği ise 1 Şubat 1958’de Abdülcemal Nasır’ın liderliğindeki Mısır ile birleşerek BAC’ı kurmaları olmuştur. Baas liderleri Suriye Komünist partisinin etkisinin artarak yönetimi ele geçirmesinden korkmuşlar ve BAC’ı kurmuşlardır. SSCB, bu birliğe olumlu baktığını belirtmiştir. Ancak Mısır lideri Nasır, Suriye’deki tüm siyasi partileri kapatmış ve bu da SSCB’nin Suriye’deki bütün kazanımlarını ortadan kaldırmıştır. Mısır’ın etkisi SSCB’nin Suriye’ye erişimini engellemiş ve nüfuzunu azaltmıştır. Yani ittifakları sembolik bir hal almıştır. 28 Mart 1961’de gerçekleştirilen bir darbe ile Suriye birlikten ayrılmıştır ve ardından SSCB, bu dağılmayı “Suriye halkının kazandığı tarihi bir zafer olarak” nitelendirmiştir. Ardından devam eden darbeler döneminde de iki ülke arasındaki temaslar sürmüştür.

Arap-İsrail çatışması konusunda ise iki devletin görüşleri birbirinden farklıdır. SSCB, siyasi bir çözümden yanayken Suriye bunu yeterli görmemekte ve silahlı eylem ya da misilleme ve hatta savaş yapılması gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca SSCB, 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı İsrail’in var olma hakkını tanıyan BM Güvenlik Konseyi kararını tanımıştır.

Hafız Esad döneminde ise ittifak tekrar orta seviyeye çıkmıştır. 1971 yılında yapılan bir anlaşma ile SSCB'ye Tartus Limanı'nda bir deniz üssü vermiştir. Bu dönemde Nasır'ın hayatını kaybetmesinin ardından yerine gelen Enver Sedat'ın Batı yanlısı tutumu da ikili ilişkilere olumlu yansımıştır. 8 Ekim 1980'de imzalanan SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ise ilişkileri garantörlük seviyesine kadar çıkarmış Suriye'yi tam bir Sovyet uydusu haline getirmiştir.

SSCB'nin son yıllarında ekonomisinin iyice gerilemesi nedeniyle ekonomik konular ideolojik kaygıların önüne geçmiştir. Suriye'de bu dönem SSCB yardımlarının yetersiz kaldığı gerekçesiyle yeni üs kolaylıkları sağlanmayacağı belirtmiştir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasını ardından ilk yıllar Sovyet desteği geri çekilmiş ve ikili arasındaki temaslar azalmıştır. Yeni kurulan Rusya Federasyonu da bu dönem içine dönük politikalar izlemiştir. Ancak Soğuk Savaş boyunca süren işbirliği hemen ortadan kalkmamıştır. Rusya, eski SSCB bölgesindeki üsleri sökmesine rağmen Tartus Üssü'nü korumayı tercih etmiştir.

1999'da Vladimir Putin Rusya Devlet Başkanı olduğu dönemde Hafız Esad, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ilk defa Moskova ziyaretinde bulunmuştur. Bu tarihten itibaren Suriye-Rusya ilişkileri tekrar canlanma yoluna girmiştir. 2000 yılında Hafız Esad'ın vefatının ardından yerine geçen oğlu Beşar Esad, Londra'da eğitim görmüş ve daha Batı yanlısı olmuştur. 2005'te ilk Rusya ziyaretini gerçekleştirmiştir. ABD, 2001'de El Kaide'nin New York ve Washington saldırılarının ardından Ortadoğu'yu yeniden düzenlemeye karar verdiğinde Suriye'yi de bir tehdit olarak görmüştür. Bu da Rusya ve Suriye'nin yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Şubat 2005'te Lübnan Başkanı Refik el-Hariri'ye düzenlenen suikasttan Suriye sorumlu tutulmuştur. Suriye hükümeti de bu baskılar karşısında İran ve Hizbullah ile olan ittifakını yoğunlaştırmıştır. Rusya ile de ilişkilerini sıkılaştıran Suriye, Rusya ile Tartus Limanı ile ilgili bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile Rusya buranın kullanımını bir süre daha garanti altına almıştır.

Bu dönemde iki devletin yakınlaşmasına neden olan güvenlik sorunları da bulunmaktaydı. Rusya, ABD'nin Irak saldırısından, füze savunma planlarından, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden şikayetçiydi. Ayrıca, Gürcistan (2003), Ukrayna (2004)'da ABD ve Batı'nın destekleriyle Rusya dostu liderlere yapılan bir dizi ayaklanma rahatsızlık oluşturmaktaydı. Rusya'ya göre bu ülkelerde meydana gelen

“renkli devrimler” Rusya’nın stratejik olarak kuşatılmasını amaçlamaktaydı. Suriye’nin uluslararası izolasyonu ve Rusya’nın güvenliğini tehdit altında görmesi Soğuk Savaş döneminde müttefik olan iki devleti tekrar yakınlaştırmıştır.

24 Ocak 2005’te Moskova’da Beşar Esad ve Vladimir Putin arasında yapılan görüşme iki devlet arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Bu görüşmede Rusya, Suriye’ye hava savunma füzeleri satmıştır. Ayrıca Suriye’nin 13,6 milyon dolarlık borcunun yüzde 70’ini yeniden yapılandırmıştır.

2008 Rus-Gürcü Savaşı’nda da Esad, bu savaşa “meşru çıkarların savunması” olarak bakmış ve Rusya’ya destek vermiştir. Bu savaş, büyük bir Rus askeri modernizasyon programının başlamasına neden olmuş ve bu doğrultuda Rus donanmasının restore edilmesi hızlanmıştır. Bu nedenle Tartus Üssü yeniden odak noktası haline gelmiş, yeni çalışmalar başlamıştır. Rus donanmasına kalıcı bir üs hizmet vermek için modernize edildiğini bildirmiştir. 2010 yılında Medvedev, Şam’ı ziyaret eden ilk Rusya Federasyon’u devlet başkanı olmuştur. Rusya-Suriye ilişkileri Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından en güçlü olduğu döneme ulaşmıştır.

2011 yılında Suriye krizinin başlamasının ardından Rusya-Suriye ilişkileri daha da sıkılaşmıştır. Suriye krizi başladığında Rusya’nın Suriye’deki Arap Baharı’na bakış açısını etkileyen bazı tehdit algıları olmuştur. Bunlar; Büyük Ortadoğu Projesi’nin açıklanması, renkli devrimler, Suriye’den önce diğer Arap ülkelerinde meydana gelen Arap Baharı ve Libya müdahalesidir. ABD’nin 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından “Büyük Ortadoğu Projesi” olarak adlandırılan Kuzey Afrika’dan Orta Asya’yı da kapsayan geniş alanda bir strateji geliştirmiştir. Bu projeyi, ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condoleezza Rice, “Fas’tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi hedefi” olarak tarif etmiştir. Rusya, Arap Baharı’nı ABD’nin kendi hedefleri doğrultusunda değiştirme isteğinden kaynaklandığını düşünmüştür. Çünkü benzer şekillerde başlayan ve Rusya’nın arka bahçesi tabir edilen Orta Asya’da meydana gelen “renkli devrimler” ABD tarafından başlatılan ve desteklenen Rusya’nın ve Çin’in uluslararası siyasete etkin bir şekilde tekrar katılmasını önlemek için olmuştur. Bu nedenle Rusya Arap Baharı’na da BOP’un ve Renkli devrimlerin bir uzantısı olarak bakmaktadır. Haklı olduğunu ise Libya’da yaşananlar kanıtlamıştır. Libya’da askeri müdahaleyi içeren 1973 sayılı kararda Rusya ve Çin

çekimser oy kullanmışlardır. Rusya, bu müdahale de sessiz kaldığı için özellikle enerji alanında hem bölgesel hem de ekonomik olarak etkilenmiştir. Libya’da uygulanan uluslararası müdahale sonucunda Rusya, Libya piyasasından dışlanmış enerji anlaşmaları son bulmuştur. Ayrıca çok kutuplu dünya inancı ve ABD’nin etki alanını sınırlandırma görüşü de burada yenilgiye uğramıştır. Libya’daki durum geliştikçe Rusya’nın şüpheleri haklı çıkmaya başlamıştır. Moskova bu tarz müdahalelerin ABD’nin tek taraflı etkisini arttıracak ve eski Sovyet alanlarında da böyle müdahalelerin olacağından endişelenmektedir. Rusya, Libya’daki bu olay ile “iç işlerine dış müdahale yapılmaması konusundaki düşüncelerini” netleştirmiştir.

Olaylar Suriye’ye intikal ettiğinde ise, Rusya’nın Suriye krizine yönelik tehdit algılarını incelemek doğru bulunmuştur. Öncelikle Suriye jeopolitik konumu itibariyle üç kıta arasındaki stratejik bir kara köprüsü olan konumu dolayısıyla jeopolitik öneme sahip bir bölgede bulunmaktadır. Suriye, Akdeniz’e kıyısı olan bir kıyı devleti olması ve Akdeniz’den kıtanın içine giriş sağlayabilmesi açısından da oldukça önemli bir jeopolitik konumdadır. Rusya-Suriye müttefikliğini sağlayan bir sebep de Rusya’nın stratejik önem atfettiği Akdeniz’e kıyısı olmasıdır. Rusya’nın tarih boyunca devam eden sıcak denizlere inme çabalarına ve Doğu Akdeniz enerji havzasında rol oynamasına fırsat veren ülke Suriye olmuştur. Akdeniz’e sahili bulunan güvenilir bir müttefikinin olması Rusya için çok önemlidir. Bu doğrultuda Rusya, Suriye’nin Akdeniz kıyısında bulunan Tartus kentinde bir deniz üssüne sahiptir. Suriye’nin ve akabinde de bu üssün kaybedilmesi Rusya için büyük bir tehdit olarak addedilmektedir. Bu üs, Rusya’nın Deniz Kuvvetlerine hizmet vermektedir. Bu üs resmi olarak Malzeme-Teknik Destek Noktası olarak geçiyor olsa da Ortadoğu ve Afrika’da görev yapan Rusya’ya ait gemilerin Türk Boğazları’ndan geçerek Karadeniz’e ulaşmasını ve aksi yönde geçmesi gerekliliğini azaltarak Rusya’ya çok önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu üs ayrıca bir casusluk merkezi de olmaktadır. Ortadoğu, Afrika ve Akdeniz’de bulunan hayati petrol yataklarının olduğu bölgede Batı hareketlerini kontrol olanağı sağlamaktadır. Tartus üssü, Irak’a askeri müdahale ederek giren ABD karşısında bölgede güçlenme ihtiyacı hisseden Rusya, 2008 Gürcistan Savaşı’ndan sonra burayı modernize etmeye başlamıştır. Rusya, Suriye Krizi’nde de buradaki askeri varlığını arttırmıştır. Lazkiye’de Rusya tarafından kurulan bir elektronik gizli dinleme tesisi de bulunmaktadır. Bu tesis de Rusya’ya ait olan sınırları dışındaki en büyük dinleme tesisi olma özelliğine sahiptir. Rusya, Lazkiye’de de (Hmeymim) hava

üssüne sahiptir. Dolayısıyla bu üsleri kaybetme tehlikesi Rusya için toplam gücünde önemli bir azalma tehdidi olmakla birlikte burada Esad'ın ardından iktidara gelecek yönetimin Batı yanlısı olması durumunda Batı'da da bir toplam güç artışı da söz konusu olacaktır ve bu Rusya'nın dünya politikasındaki varlığını etkileyerek ABD'nin tek kutup gibi davranmasına neden olacaktır. Ancak doktrinlerde belirtildiği gibi ABD'nin tek kutupluluğu, Rusya'nın güvenliği için bir tehdit olarak algılanmakta çok kutupluluk ise bir devlet politikası haline getirilmeye çalışılmaktadır. Çünkü Rusya'nın söz sahibi olmadığı bir dünyada çıkarlarının savunulması söz konusu olmayacaktır.

Rusya için bir başka önemi de Ortadoğu'nun Kuzey ve Güney Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya coğrafi yakınlığıdır. Bu da Rusya'nın Suriye'ye politikasında belirleyicilerinden biridir. Şam'dan Dağıstan'daki Mahaçkale'ye olan uzaklık 1.600 kilometre kadardır. Bunun önemli olmasının nedeni de Kafkasya, Sovyetler Birliği sonrası dönemde en dengesiz bölgelerden biri olmasıdır. Ayrıca Orta Asya ve Kafkasya arasındaki cihatçıların bağlantıları mevcuttur. Kuzey Kafkasya'da yaşayan Müslüman milletler arasında ve etnik gruplarda radikalleşme eğilimi hala bulunmaktadır.

Rusya'nın coğrafi olarak algıladığı bir tehdit de Arap Baharı'nın İran'a ardından Kafkasya ve Orta Asya'ya ulaşmasını önlemektir. Rusya burayı güvenlik alanı olarak görmektedir. Burada yaşanacak olumsuzlukların kendi ülkesine sıçrama ihtimali çok fazladır. Aynı zamanda bu bölge, ABD ile Rusya arasındaki güç mücadelesinde hayati ve stratejik bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu mücadele daha çok burada bulunan hammadde ve petrol kaynakları ile ilgilidir. NATO'nun genişlemesine güvenlik sorunu olarak bakan Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi saldırgan hamlelerle karşılık verebilmektedir.

Bir başka tehdit algısı ise BOP ile ilgili olduğu söylenebilir. Ortadoğu'da devletlerin demokratikleşmesine yönelik olduğu belirtilen projeye Merkezi Ortadoğu'dan Türkiye, Suriye, İran, Irak, Suudi Arabistan, İsrail ve Filistin'i, Kafkasya bölgesinden Türk Cumhuriyetlerini, Kuzey Afrika'dan Fas, Tunus, Cezayir, Mısır ve Libya'yı kapsayan büyük bir alanı ifade etmektedir. Kesin sınırları tartışmalı olsa da bu bölgede aşağı yukarı 1,7 milyar insan yaşamakta ve bölge 12 milyon km²'lik bir alanı içine almaktadır. Proje 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırıları ile meşrulaşmış, Afganistan Savaşı ve Irak'ın işgali ile askeri boyutu ortaya çıkmış ve Arap Baharı ile de

gelişerek ilerlemektedir. Tüm bunların ışığında Rusya ise, Suriye’de meydana gelen olayları sadece çevrelenme tehdidinin ötesinde ABD ve Batı’nın Suriye, Irak ve İran üzerinden Orta Asya’ya yaklaşarak onu mümkün olduğunca güçsüzleştirmek ve hatta kuşatmak istediğini düşünmektedir. Yani hem coğrafi tehdit hem de bir saldırgan niyet algısı söz konusudur.

Ekonomik ve enerji kaynakları konusu ise hem toplam güç tehdidi hem de saldırgan niyet algısı olarak görülmektedir. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler 1957’den itibaren devam etmektedir. Silah ticareti iki ülkenin ekonomi alanında önemli bir boyutudur. Suriye, silah alımının %78’ini Rusya’dan yapmaktadır. Rejimin değişmesi durumunda ticari ilişkilerin devam edip etmeyeceği belirsizdir. Ayrıca Suriye’nin Rusya’ya olan borçlarını ödeyip edemeyeceği de tahmin edilememektedir. Bunun yanında Suriye, enerji için önemli bir geçiş ülkesi olmaktadır.

Ayrıca Avrupa, doğal gaz konusunda Rusya’ya bağımlılığını kırmak istemektedir. Suriye Krizi’nden hemen önce Ortadoğu’dan Avrupa’ya doğalgaz taşıyacak iki boru hattı projesi ortaya çıkmıştır. Bu noktada Suriye üzerinden geçecek iki boru hattı tasarlanmıştır. Birincisi 2011 yılında imzalanan İran-Irak-Suriye doğalgaz boru hattı anlaşmasıdır. Bu boru hattı, Güney Pars doğalgaz rezervlerinin İran’ın Körfez kenti olan Asaluyeh’den başlayarak Avrupa’ya daha da genişleterek götürme potansiyeli olan Irak üzerinden Suriye’deki Tartus Limanı’ndan Avrupa’ya götürülecektir. İkincisi Katar-Suudi Arabistan-Ürdün-Suriye-Türkiye doğalgaz boru hattıdır. Bu projede Katar’ın sahip olduğu gaz, bu güzergâh izlenerek Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınacaktır. Bu Avrupa’ya öngörülen gaz akışı, enerji güvenliğini talep güvenliği olarak gören Rusya için bir tehdit faktörü olarak algılanmıştır. Ayrıca Rusya, Doğu Akdeniz’de bulunan derin gaz rezervlerinde de büyük potansiyel görmekte ve buradaki küresel rekabetten geri kalmak istememekte ve buradaki gazlardan yararlanabileceği projeleri aramaktadır. Walt’ın Tehdit Dengesi Modeli’ne göre de bir devletin toplam gücü ne kadar fazlaysa diğer devletlerin maruz kalabileceği tehdit de o kadar büyük olacaktır. Dolayısıyla yine Walt’un teorisinde, devletlerin dengelemeyi seçmesinin nedeni olarak bahsettiği gibi, Rusya, dengelemeyi seçerek potansiyel bir hegemon devleti daha fazla güçlenmeden durdurmayı hedeflemiştir. Bunun için de Batı’dan, kendisi gibi tehdit algılayan devletlerle birleşerek dengeleme yoluyla bir politika izlemektedir.

Radikal görüşler ve terörün Suriye'ye yerleşmesinden de tehdit algılamaktadır. Rusya'da yaşayan nüfusun yaklaşık %25'i Müslümandır ve bu nedenle Müslüman dünyayı ilgilendiren bir olayın kendi topraklarında da yankı bulması olasıdır. Örneğin İkinci Çeçen Savaşı sırasında Rusya'da da radikal fikirler hızla yayılmıştır. Rusya'daki Müslümanların Suriye'den etkilenerek İslami bir harekete potansiyel bir zemin oluşturabilecek kadar çok görülmektedir. Pek çok Rus vatandaşının, Suriye'de savaşıran terör örgütü İŞİD'e katıldığı bilinmektedir. Uluslararası ve ulusal terör örgütleri Rusya için bir kilit tehdit olarak algılanmaktadır. Çünkü her ne kadar Çeçenistan'daki ve Dağıstan'daki kontrolü tamamen sağlasa da buradaki terör örgütlerinin faaliyetleri uluslararası terör örgütleriyle bağlantıları nedeniyle tamamen bitirilememiştir. Çeçen, İnguş, Çerkes ve Dağıstan halkları arasında giderek artan radikalleşmenin bir sebebinin de Suriye ve Irak'taki İŞİD ile olan bağlantıları olduğu söylenmektedir. Nitekim 2014'te Rusya, İŞİD tarafından Çeçenistan ve Dağıstan'da militanları serbest bırakacağı konusunda tehdit edilmiştir. 2015'te de yayınlanan bir İŞİD videosuyla Rusya, İŞİD karşıtı koalisyonda gösterilerek saldırıya uğrayabileceği ve yok edilebileceği konusunda uyarılmıştır. Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında Rusya için ciddi bir güvenlik tehdidi olan İŞİD terör örgütü tehdidi, 2015'te Suriye'ye müdahale etmesinin sebeplerinden biridir.

Nitekim, Suriye krizi başladığında Tunus, Mısır ve Libya'da izlediği "bekle gör" politikasını terk etmiştir. Rusya'nın Suriye Krizi'nin başından itibaren Walt'ın dengeleme formasyonunda bahsettiği iki şekildeki dengeleme yolunu da kullanmıştır. Kriz gelişirken de algıladığı tehditler neticesinde güvenlik çıkarlarına uygun siyasi ve askeri dengeleme yöntemlerini kullandığı görülmektedir. Suriye'ye karşı askeri müdahaleyi önlemek için uluslararası alanda açıkça destek vermiştir. BM Güvenlik konseyinde Suriye'ye yaptırım uygulayacak herhangi bir karar tasarısını reddedeceğini açıkça belirtmiş ve bunu veto hakkını kullanarak Çin ile birlikte yerine getirmiştir. Rusya, Suriye'de meydana gelen insan hakları ihlallerine karşı olduğunu belirtmiş bu konuda Suriye'yi desteklememiştir. Rusya, bir devletin iç işlerine dış müdahalenin yapılmaması hususunda Suriye'nin yanında bulunmuştur. Çünkü uluslararası müdahaleyi Batı etkisinde bir rejim getirmek için yapılan bir araç olarak görmektedir. Uluslararası müdahalede bulunulan bölgelerde- Libya ve Irak- gibi durumun müdahale öncesinde de zayıf olsa da sonrasına göre daha iyi olduğunu düşünmektedir. Uluslararası müdahale ile rejim değişikliği ve demokrasinin

desteklenmesi politikasının bu ülkelerde dengesizlik yaratarak teröre yer hazırladığını düşünmektedir. Ayrıca bunun bir uluslararası genel kural haline dönüşerek müttefiklerine ve kendisine uygulanabileceği endişesi bulunmaktadır. Tüm bunların yanında Rusya, dünya politikasında söz sahibi olmak istemekte sadece tek kutup olmaya çalışan ABD'nin çıkarlarının değil, çok kutuplu olan dünyada kendisinin de çıkarlarının göz önünde bulundurulmasını istemektedir. Yani Rusya, halk ayaklanmalarını devletlerin iç meselesi olarak görmektedir ve devletin kendisinin halk ayaklanmalarında kuvvet kullanma yetkisine sahip tek yasal otorite olduğunu düşünmektedir. BM'ye bu doğrultuda büyük önem atfeden Rusya, Suriye'ye gözlemci gönderilmesi, BM Arap Birliği Suriye Özel Temsilciliği gibi gözlemci grupların gönderilmesini desteklemiştir. Yine bir diplomatik dengeleme yoluyla 22 Haziran'ında meydana gelen Suriye tarafından Türk jetinin düşürülmesi olayında da Suriye'yi desteklemiştir. Suriye'nin Dostları Toplantısı gibi yalnız muhalefetin desteklendiği davetlere ise katılmamış buna karşılık yine BM'den temsilci gönderilmesini isteyerek siyasi araçlarla dengeleme de bulunmuştur.

Diplomatik desteğinin önemli göstergelerinden bir de Rusya'nın desteği ve isteğiyle Cenevre'de yapılan BM temsilcilerinin katıldığı toplantılar olmuştur. Esad'ın kalıp kalmayacağı konuları üzerinde anlaşılmasa da Rusya diplomatik anlamda krizin çözülmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bunlardan bir diğeri de muhalefet ve Esad hükümetini bir araya getirme çabaları olmuştur. Meydana gelen kimyasal silahlı saldırılarda da ABD ve Batı, Esad rejimini sorumlu tutarken, Rusya yeterli delil olmadığı gerekçesiyle müdahaleye kesin bir dille karşı çıkmıştır. BM görevlilerini kimyasal silahları denetlemesi için göreve çağırmıştır. Bu siyasi dengeleme girişimleri Rusya'nın kriz üzerinde ve dünya üzerinde etkisini arttıran girişimler olmuştur.

IŞİD'in Irak'ta da ilerlemesi ABD Başkanı Barack Obama'yı harekete geçirmiştir. 23 Eylül 2014'te gerçekleştirilen hava operasyonlarına Irak hükümetinin talebi doğrultusunda yaptıklarını iletseler de Suriye'nin doğu kısımlarına da müdahalede bulunmuşlardır. Rusya ve Suriye ise IŞİD'in bombalanmasının Esad yönetimine döneceğinden korktukları için bu müdahaleyi protesto etmiştir. Esad yönetimi, Suriye topraklarındaki IŞİD'e müdahale edilmesine izin vereceğini ancak bunun için ABD'nin izin alması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak ABD ve koalisyon güçlerinin izin almasına gerek olmadığını düşünerek operasyonu başlatmıştır. Bunun üzerine Rusya, egemen bir

devlete, izin alınmadan ve BM'nin yetkilendirmesi olmadan gerçekleşen bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı bir saldırı olarak nitelendirmiştir.

Askeri dengeleme yoluyla ise Rusya silah satışlarına devam ederek meşru otoriteye karşı anlaşmalardan doğan görevlerini yerine getirdiğini belirtmiştir. Gerektiğinde savaş gemilerini Tartus limanına göndererek algılanan saldırgan niyetlere karşı dengeleme yapmıştır. Şam'da bulunan elektronik dinleme ve keşif sistemlerini modernize etmiş, Lübnan Dağları'nın Suriye'ye bakan tarafında bulunan Sannine'deki radarları da kullanılır duruma getirmiştir. Batı'nın müdahale söylemlerinin yükseldiği dönemler Rus stratejik filosunun Atlas ve Pasifik Okyanusları ve Kuzey Buz Denizi'nin yanı sıra, Karadeniz Bölgesi'ni de devriye görevi kapsamına alacaktır.” diyerek askeri dengeleme yapmıştır. Ancak savunmacı bir yol izleyen Rusya devlet adamları, bu gibi uygulamaların ardından “bunların savunma amaçlı olduğu ve kimseyi tedirgin etmemesi” gerektiği hususlarında açıklamalar yaparak saldırgan niyet algılanma ihtimalini düşürmeye çalışmıştır.

Rusya, askeri desteğini Suriye'ye gerektiğinde müdahalede bulunarak da göstermiştir. 2015 yılına gelindiğinde Suriye'de IŞİD ve terör örgütleri hızla ilerlemiş ve Rusya'nın tehdit algılarını arttırmıştır. Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesindeki ve Orta Asya'daki Müslüman devletlerin hassas durumları göz önüne alındığında teröristlerin ve aşırılıkçıların ilerleyen zamanlarda Suriye'den dönerek eylemlerini Rusya yakınlarına hatta içine taşıma ihtimalleri Rusya'yı oldukça tedirgin etmiştir. Bu nedenle Moskova yönetimi, bu çatışmayı kendi topraklarına gelmeden Suriye'de çözmek istemiştir. Bunun üzerine Rusya, 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye Devleti'nin talebi üzerine, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa eski SSCB toprakları dışında büyük bir askeri eylem başlatmıştır. Rusya bu operasyonda Tartus'taki üssünü ve Lazkiye'deki Hmeymim hava üssünü kullanmıştır. Rusya, IŞİD'le mücadele ederken, Türkiye'nin desteklediği ÖSO'ya karşı da mücadele etmiştir. Rusya, ÖSO'nun elinde bulunan Halep'in bazı bölgelerini rejim kontrolüne geçmesi için operasyon yapmıştır ve bu sayede Halep rejimin eline geçmiştir.

Kasım 2015'te Türk hava kuvvetleri tarafından bir Rus uçağının düşürülmesi, Rusya'nın Suriye'deki stratejisine önemli bir boyut kazandırmıştır. Bu olayın ardından Moskova, önemli bir NATO müttefiki olan, muhtemel bir Türkiye ile silahlı çatışma için

Suriye ve çevresindeki askeri varlığını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Hatta, bu dönemde Suriye'nin kuzeyinde Türk ordusuyla karşılaşma ihtimaline karşı, Rus basınında sayısal olarak daha güçlü olan Türk kara kuvvetlerinin daha üstün olacağı bir durumda Moskova'nın nükleer silah kullanabileceği konusunda bilgi sızdırılmıştır.

Rusya'nın Eylül 2015-Mart 2016 arasında yaklaşık altı ay süren müdahalesinde hava operasyonları özellikle muhalif grupların elindeki İdlip ile Lazkiye arasındaki bölgeyi hedef almıştır. Buraların önemi ise Esad rejiminin, Rusya'nın Tartus ve Hmeymim üslerinin de bulunduğu bu bölgeden Akdeniz'e doğrudan çıkışı bulunmasıdır. Üsslerinin korunması Rusya açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca Suriye'nin parçalanması durumunda Esad rejimiyle Lübnan'daki Hizbullah güçleri arasında coğrafi bağlantı korunacaktır ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarına ulaşımı da garanti altında olacaktır. Rusya önemli bir diğer şehir olan Palmyra'nın da İŞİD'den geri alınmasına yardım etmiştir. Çünkü Palmyra, en büyük doğalgaz sahalarından biri olan Jabal Shaer'in yakınında yer almaktadır. İŞİD, Palmyra'yı ele geçirdiği zaman gaz sahalarına el koymuştur; gaz ve elektriğin % 45'inden rejimi mahrum etmiştir. Yani Palmyra, neredeyse tüm Suriye'deki gazın üretimi, işlenmesi, çıkarılması ve devredilmesi işlerinde enerji santralleri arasında bir merkezdir.

Rusya, müdahalenin sonunda, Beşar Esad kontrolü altındaki alanların genişlemesine yardımcı olmuş ve askeri dengeyi düzenlemiştir. Suriye'deki çatışmanın çözümünde büyük rol oynamak ve İŞİD ile mücadele etmek Rusya'nın Ortadoğu'daki statüsünü yükseltirken aynı zamanda Ukrayna Krizi gibi diğer meselelerde de müzakere etme şansını arttırmıştır. Rus ordusu, özellikle de hava kuvvetleri 2008'de Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından başlatılan reformdan sonra burada Rus ordusu çok değerli bir savaş deneyimi kazanmıştır. Suriye'deki askeri operasyon da Rus ordusunun farklı kolları arasındaki hareketliliği ve koordinasyonu önemli ölçüde arttırmıştır. Rusya'nın küresel bir güç olarak algılanmasının çok önemli bir nedeni olan gücü kendi sınırları ötesinde etkin bir şekilde yerleştirme ve bulundurma kapasitesini sergilemiştir.

Rusya, bölgede Rus askeri varlığını garanti eden Suriye'deki Lazkiye'de Ortadoğu'daki ilk ve tek kalıcı askeri üssünü kurmuştur. Ayrıca Rusya'nın Tartus'taki eski askeri üssü de geliştirilecektir. Aralık 2017'de Rus parlamentosu Suriye hükümeti ile imzalanan Tartus ve Hmeymim üslerinin kiralanması için imzalanan anlaşmaları 25

yıllık uzatarak 49 yıla çıkarmıştır. Böylece Rusya Ortadoğu’da askeri üsleri olan ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye ile aynı seviyeye gelmiştir. Yani Rusya, bölgede askeri güç dengesini sağlamaya yaklaşmış, tehdit seviyesini azaltmıştır.

Rusya, Suriye’deki operasyonlarında en gelişmiş silahları da göstererek onları test etme olanağı bulmuştur. Suriye’de bu silahların eksikliklerini ve aksaklıklarını keşfederek gelecek için onları geliştirme fırsatı ele geçirmiştir. Ayrıca Moskova, yeni gelişmiş silahları olan Su-34, Su-35 savaş jetleri S-400 hava savunma sistemi ve Pantsir-S1 hava savunma topçu sistemini potansiyel müşterileri için sergileme ve pazarlama imkânı bulmuştur. ABD silah alıcısı olan Cezayir, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri Rus silahlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Böylece bölgede yeni müttefikler sağlayabilecek yetenekler sergilemiş ileriye yönelik güç dengesini kendi lehine çevirme imkânı yakalamıştır.

Görüldüğü üzere Rusya-Suriye müttefikliği Walt’ın analizine göre genelde orta seviyede seyretmiştir. Gorbaçov döneminde sembolik bir hal alsa da karşılaştıkları tehditler neticesinde diplomatik olarak hep birbirlerini desteklemişlerdir. Suriye Krizi’nin başlamasından sonra ise iki tarafın da tehdit algısının artması neticesinde müttefiklik en üst seviyeye çıkmış ve Rusya diplomatik desteğin yanında gerektiğinde para, insan gibi maddi kayıpları da göze almıştır.

Rusya, 1991 yılındaki dağılmanın ardından toparlanmıştır. Ekonomisini de enerji kaynakları sayesinde düzelterek yeniden dünya sahnesine çıkmıştır. ‘bandwagoning’i tercih etmemiştir. Çünkü ‘bandwagoning’ dengeleme yapmak için yeterli güce sahip olmayan ayrıca etkin müttefikler bulamayan devletler için daha uygundur. Ancak ‘bandwagoning’ in devletleri tek kutupluluğa götüreceği düşünülürse, Rusya, bir devlet politikası olarak çok kutupluluğu dolayısıyla dengeleme davranışını tercih etmiştir. Ayrıca etkin müttefikleri de mevcuttur. Rusya, dengeleme davranışını Çin, İran ve Suriye ile müttefik olarak gerçekleştirmektedir. Dünya politikasında Çin ile birlikte hareket ederken Ortadoğu bölgesinde ise Suriye ve İran ile müttefik olarak sağlamıştır. Bir diğer dengeleme şekli olan başka bir devletin gücünü kendine ekleme olgusu ise, Suriye’de edindiği üsler ve burada bulunan askeri varlıkları ile sağlanmaktadır.

Süper güçlerin dengeleme davranışına göre, Walt’ın teorisinde, süper güçlerden birinin bir bölgede yenilgiye uğraması durumunda bu bölgeden çekilmesi

beklenmektedir. Rusya, Çin, İran ve Suriye ile beraber ABD'yi ve Batı'yı 2016'ya gelindiğinde dengelemeyi başarmıştır. Yani hegemon gücün Suriye'de ve akabinde Ortadoğu'da daha da güçlenmesine izin vermemiştir. Ancak henüz hegemonyasını kırarak seviyeye gelmemiştir. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde sistemdeki diğer devletler, yeni tehdit algıları neticesinde güvenliği amacıyla hegemon devleti dengeleme ihtiyacı hissedecektir. Rusya'nın, Suriye Krizi'ni 2016'da getirdiği nokta neticesinde, hegemon olmaya çalışan devletlerin politikaları, diğer devletleri ittifakları devam ettirmeye ve/veya yeni ittifaklar kurularak denge sağlamaya itecektir. Devletlerin güvenlik konusundaki algıları tatmin olana kadar bu sistem işleyecektir. Aksi takdirde devletlerin 'bandwagoning'i seçtiği durumda; ABD'nin iyi niyetine ve yardımlarına güvenmek zorunda kalacaklardır. Fakat Walt'ın teorisinde vurguladığı gibi 'bandwagoning' politikası uygulamak tehlikelidir. Algılar güvenilirmez ve muğlaktır ayrıca niyetler de değişebilmektedir. Bu nedenle dengeleme politikası, bir devletin iyi niyetli kalacağına güvenmekten daha güvenli görülmektedir. Tüm bunların yanında 'bandwagoning' davranışının seçilmesinin nedenleri içinde tehdidi başka bir yöne yönlendirmek ve zaferin meyvelerini paylaşmak seçenekleri de mevcuttur. Realist politikaya göre, rasyonel davrandığı düşünülen Rusya'nın ve müttefiklerinin, doğru politikayı izlemek adına strateji değiştirmesi de mümkündür. Çünkü, sistemden gelen sinyalleri takip etmek ve bunlara cevap vermek devletlerin zarar görmesini engelleyecektir. Walt'ın tehdit dengesi teorisine göre, 2011-2016 arasında Rusya'nın Suriye krizine yönelik politikalarında seçtiği dengeleme politikası kazanımlarına bakıldığında doğru görülmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, (rtf7. Baskı), Bursa: MKM Yayıncılık, Ağustos 2008.
- ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (8. Baskı), Bursa: MKM Yayıncılık, Nisan 2013.
- ARI Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt 2*, Bursa: Alfa Akademi Basın Yayın Dağıtım, 2017.
- ATEŞ Davut, *Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, (2. Baskı), Bursa: Dora Yayınları, 2014.
- BLACK J. L., *The Russian Presidency of Dimitry Medvedev 2008-12*, New York: Taylor & Francis Group, 2015.
- CAŞIN Mesut Hakkı, Giray Saynur Derman, *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*, Ankara: STR Yayınları, Ocak 2016.
- ÇAKMAK Haydar, *Uluslararası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*, Ankara: Platin Yayın, 2007.
- ÇELEBİ Osman Berat, *Rusya'nın Putin'inden Putin'in Rusya'sına...*, Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü.
- ÇELİKKOL Oğuz, *İçimizdeki Komşu Suriye*, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2015.
- DONALDSON Robert, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, New York: Sharpe, 2002.
- DOUGHERTY James E., Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, (Second Printing), New York: J. B. Lippincott Company.
- ERDEMOL Mustafa K., *Suriye Denklemi*, Ankara: Notobene Yayınları, 2013.
- ERGİN Feridun, *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 2004.
- Forgein Policy of the Russian Federation*, CIDOP International Yearbook 2010.
- GOLAN Galia, *Soviet Policies in the Middle East From Word War Two to Gorbachev*, New York: Cambridge Universty Press, 1990.
- GOVELLA Kristi, Vinod K. Aggarwal, *Responding to a Resurgent Russia: Russian Policy and Responses from the European from the European Union and the United States*, Springer Science+Business Media, 2012.
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.
- GRIFFİTHS Martin, Terry O'Callaghan, Steven C. Roach, *Internetalional Relations The Key Concepts*.

- GUIDERO Amanda, Maria Carter, *Hallward, Global Responses to Conflict and Crisis in Syria and Yemen*, Switzerland: Palgrave Pivot, 2019.
- HAAS Marcel de, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and Beyond*, New York: Taylor & Francis, 2010.
- İSHAKOĞLU Ömer, *Suriye Tarihi*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- İŞYAR Ömer Göksel, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, İstanbul: ALFA Yayınları, 2004.
- İŞYAR Ömer Göksel, *Avrasya ve Avrasyacılık*, Bursa: Dora Yayınları, 2010.
- İŞYAR Ömer Göksel, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, Bursa: Hipotez Yayınları, 2017.
- JONAVİCİUS Laurynas, Laure Delcour, Rilka Dragneva, Kataryna Wolczuk, *Russian Interent Strategies and Instruments in the Common Neighbourhood*, Eu-Strat Working Paper No. 16, March 2019.
- KARABAYRAM Fırat, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Ankara: Lalezar Kitapevi, 2007.
- LUND Aron, *From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations*, Stocholm: Swedish Institute Of International Affairs, 2018.
- MEMEDOV Ruslan, Grigory Lukyanov, Russia and Turkey: Approaches to Regional Security in the Middle East, *Perceptions*, Vol 103, No 2, 2018, ss. 51-71.
- NOGAYEVA Ainur, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, (2. Baskı), Ankara: Karınca Yayınları, 2011.
- ONAY Yaşar, *Batı'ya Direnen Devlet: Rusya*, İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları, 2008.
- ÖRMECİ Ozan, Sina Kısacık, *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası*, Seçkin Yayınları.
- ÖZDAĞ Ümit, *Küçük Ortadoğu Suriye*, Ankara: Kripto Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2012.
- ÖZKOÇ Özge, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Ankara: Özkan Matbaacılık.
- PACEL Valeria A., *Russian Foreign Policy under Dimitry Medvedev 2008-2012*, New York: Taylor & Francis Group, 2016.
- ROSKİN Michael G., Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*, Çev: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, Şubat 2014.
- RİASANOVSKY Nicholas V., Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, (Çev: Figen Dereli), İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2011.
- SERGUNİN Alexander, *Explaining Russian Foreign Policy Behavior Teory and Practice*, Stuttgart: Ibidem, 2016.
- SHEEAN Michael, *The Balance Of Power History and Theory*, London: Taylor& Francis Group, 1996.

- SHOUP John A., *The History of Syria*, California: ABC-CLIO, 2018.
- ŞAHİN Mehmet, O. Şen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ankara: Kripto Yayınevi, 2014.
- TOKLU Vefa, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004.
- TRENİN Dimitri, *The End Of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Washington DC: Carnegie Moskow Center, 2001.
- TRENİN Dimitri, *The Mythical Alliance Russia's Syria Policy*, Moskow: Carnige Moskow Center, 2013.
- YALÇIN Hasan Bahri, Burhanettin Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, (2. Baskı), İstanbul: SETA Yayınları, 2017.
- YAPICI Merve İrem, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Ankara: USAK Yayınları, Ağustos 2010.
- YILMAZ Aytekin, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Kadim Yayınları, 2012.
- YILMAZ Sait, *Güç ve Politika*, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2008.
- WALTZ Kennet, George H. Quester, *Uluslararası ilişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Çev. Ersin Onulduran, Ankara: AÜ SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınevi, 1982.
- WALT Stephen M., *The Oirgins of Alliances*, New York: Cornell Universty Press, 1987.

Makaleler

- ARI Tayyar, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, Der. Tayyar Arı, Bursa: DORA, 2014, ss.1-35.
- ADIBELLİ Barış, “Arap Baharı’ndan Amerikan Gazabına: Çin Suriye İlişkileri”, *Arap Baharı ve Suriye*, Der: Barış Adıbelli, İstanbul: IO Kültür Sanat Yayıncılık, 2012, ss. 55-78.
- AKBAŞ Zafer, Zeynep Arslan Düzgün, “Libya’daki Arap Baharı’na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, Yıl 8, ss. 58-97.
- AYDIN Ahmet Hamdi, “Arap Baharı ve Suudi Arabistan”, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 1-2 Ekim 2012, ss. 22-46.
- AĞIR Osman, Meram Takar, “Rusya Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2016, ss. 288-309.

- AKENGİN Hamza, Ayşe Yaşar, “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2018/3, Sayı 32, ss. 25-57
- ALAMAİLES Abubaker, Serdar Yurtsever, “Syrian Crisis in Scope of the US-Russian Competition in Middle East”, *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2018, ss. 33-48.
- ALLİSON Roy, “Russia and Syria: Explaining Alignment With A Regime in Crisis,” *International Affairs* 89, No 4, 2013, ss. 795-823.
- AVCI Sedat, “Rusya”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, 2008, ss. 251-253.
- AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritisliği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), ss. 29-53.
- BAĞCI Hüseyin, Bayram Sinkaya, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Partinin Perspektifi”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 1, Sayı 1, 2006, ss. 20-54.
- BALDWIN David A., “Power and International Relations”, *Handbook of International Relations*, Ed. Walter Carlsnaes, Thomas Risse, Beth A. Simmons, London: SAGE, 2013, ss. 273-297.
- BAYAT Cemal, “Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Libya’ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya’nın Politik Tutumu”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss. 169-205.
- BAYDİL Emin, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 19, 2010, ss.1-22.
- BİLGİÇ Sadi, “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye’ye Etkileri”, *Bilgesam*, Analiz/Rusya, No: 1317, 4 Mayıs 2016, ss. 1-25.
- BOZKURT Saynur Giray, “Bağımsız Devletler Topluluğu’nda Renkli Devrimler-Kırgızistan Örneği”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2006, ss.118-138.
- CANKARA Pınar Özden, Yavuz Cankara, “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Sayı 15, ss. 193- 212.
- CAMERON Fraser, Jarek M. Domanski, “Russian Foreign Policy with Special Reference to Its Western Neighbours”, *European Policy Centre*, Issue Paper No. 37, 13 July 2015, ss.
- CÖHCE Salim, “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, ss. 61-88.

- ÇINAR Yusuf, “Türk Dış Politikasında Güvenlik Riskleri: Suriye Sorunu ve Tehdit Dengesi”, *Policy Brief*, Şubat 2016, No.1, ss. 1-34.
- ÇINAR Sertan, “Yeni Soğuk Savaşa Doğru Küresel Enerji Politikaları”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, ss-16-29.
- DAĞ Ahmet Emin, “Suriye: Küresel ve Bölgesel Kaostan Beslenen İç Savaş”, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, İstanbul, Temmuz 2015, ss. 1-44.
- DAĞ Halil, “Rusya’nın Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı 6, Aralık-Ocak-Şubat 13,14, ss. 200-242.
- DANIŞ Mehmet Fahri, “Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2018, ss. 93-126.
- DALACOURA Katerina, "Democracy as Counter-Terrorism in the Middle East: A Red Herring?", *Uluslararası İlişkiler*, Volume 8, No 32 (Winter 2012), ss. 101-114.
- DİLEK Mehmet Sait, “Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2017, ss. 45-76.
- GÜLER Ahmet, “Suriye ve Ukrayna Krizleri Çerçevesinde ABD Rusya İlişkileri”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2018, ss. 296-312.
- GÜNEYLİOĞLU Murat, “Soğuk Savaş’ın Ardından Rusya Suriye İttifakının Dönüşümü: Teorik Bir Değerlendirme”, *21. Yüzyılda Ortadoğu*, Ed. Ramazan İzol, Tolga Öztürk, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, ss. 84-59.
- EFEGİL Ertan, “Ortadoğu’daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye”, *Orta Doğu Analiz*, Kasım 2013, Cilt 5, Sayı 59, ss. 11-34.
- ERÇEL Salih, “Suriye Arap Cumhuriyetinde Esad Aile İmparatorluğu”, *Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkilerde Gündeme Dair I: Suriye Krizi e-Bülten*, Sayı 1, Haziran 2017, ss. 11-35.
- FİLDİŞ Ayşe Tekdal, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa bir Bakış”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 52, ss. 34-67.
- FRIEDMAN Brandon, “Putin's Russia in the Middle East”, *Bustan: The Middle East Book Review*, Vol. 6, No. 1-2 (2015), ss. 92-119.
- GLOBHE Vrushal T., “Making of Syrian Crisis: The Energy Factor”, *International Studies*, 52, (1,4), ss. 24-44.

- HUOTARİ Jussi, “Enerji Policy and (Energy Security) as a Part Of Russian Foreign Policy”, *Nordia Geographical Publications*, 40, 4, 2011, ss. 122-140.
- İSMAYILOV Elnur, “Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi”, *Bilgesam Analiz*, No: 1231, 2015, ss. 1-4.
- İŞYAR Ömer Göksel, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, ss. 1-42.
- İŞYAR Ömer Göksel, “Avrasya’da Devletlerin Yükseliş Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2008, ss. 104-136.
- İŞYAR Ömer Göksel, “Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde ‘Doğu-Batı Rekabetinin’ Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)”, *Rusya’nın Doğu Politikası*, Ed. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Kitapevi, 2013, ss. 91-163.
- İŞYAR Ömer Göksel, “Suriye İç Savaşında PYD’nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri”, *Bilge Strateji*, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, ss. 33-67.
- KAYA Sezgin, Ömer Göksel İşyar, “Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 2009, ss. 25-49.
- KAYA Sezgin, “Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, Kış 2010, ss. 41-77.
- KEMALOĞLU İlyas, “21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Sonbahar 2016, ss. 1-33.
- KHLEBNİKOV Alexey, “Assessing Russia’s Middle East Policy After Arab Uprisings: Prospects and Limitations”, *Russia in the Changing International System*, ss. 225-243.
- KİBAROĞLU Mustafa, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt 6, Sayı 4, ss. 95-106.
- KLEİN Margerete, “Russia's new military doctrine: NATO, the United States and the 'colour revolutions'”, *German Institute for International and Security Affairs*, 2015, ss.1-4.
- KOLOBOV Oleg, Alexander Kornilov, “Middle East Policy Of Russia Under President Medvedev: Strategies, Institutes, Faces”, *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011, ss. 19-34.
- KONUKCU Yasemin, “Ortadoğu’da Baas İdeolojisi ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1960-1970)”, *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, 2018, ss. 1-11.

- KOYUNCU Ahmet Ayhan, Hafız Esed Dönemi Suriye’inde Milliyetçilik ve Ulus İnşa Çabaları, *İçtimaiyat*, Cilt 1, Sayı 1, Kasım 2017, ss. 1-29.
- KOÇAK Konur Alp, “Yasemin Devriminden Arap Baharı’na Tunus”, *Yasama Dergisi*, ss. 13-38.
- KÖKDEMİR Levent, “II. Gulf War, USA, Great Middle East Project and Turkey”, *Journal of Academic Research in Economics*, Vol 1 No 3, 2009, ss. 271-288.
- KÖYLÜ Murat, “Rusya, Suriye, Türkiye İlişkileri”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 7, Yaz 2015, ss. 93-115.
- LEVY Jack S., “What Do Great Powers Balance Against and When?”, *Theory and Practice in the 21st Century*, T.V. Paul, James J. Wirtz, Michel Fortmann, California: Stanford University Press.
- MARTEN Kimberly, “Informal Political Networks and Putin’s Foreign Policy The Examples of Iran and Syria”, *Problems of Post-Communism*, Vol 62, No 2, 2015, ss. 71-87.
- NOTE Hanna, “Russia in Chechnya and Syria: Pursuit of Strategic Goals”, *Middle East Policy*, Vol 23, No 1, Spring 2016, ss. 59-74.
- ORAN Baskın, “Libya Olayları, Batı Müdahalesi ve Türkiye”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Yorumlar, Belgeler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 52.
- ÖZDAĞ Ümit, “Ortadoğu’da Balkanlaşmanın Teorik Kökenleri”, *21. Yüzyıl*, Sayı 59, Kasım 2013, ss. 216-243.
- ÖZDAL Habibe, *Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Kırım’ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, Ankara: Eflal Yayıncılık, Usak Yayınları 27, 2016, ss. 123-156.
- ÖZDEMİR Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, ss. 113-144.
- ÖZKAN Güner, “İkinci Kırgız Devrimi’nin Rusya-ABD İlişkileri için Anlamı”, Der: Turgur Demirtepe, Güner Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*, Ankara: Karınca Yayınları, ss.157-175.
- ÖZLÜK Erdem, “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, *Akademik Bakış*, Cilt 10, Sayı 20, Yaz 2017, ss. 225-226.
- ÖZTÜRK Zerrin Ayşe, “Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, Der. Tayyar Arı, Bursa: DORA, 2014, ss.149-178.

- PİETKIEWICZ Michał, “The Military Doctrine of the Russian Federation”, *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 47, No 3, 2018, ss. 505-520.
- RUSSELL Martin, “Russia in the Middle East From Sideliness to Centre Stage”, *European Parliamentary Research Service*, November 2018, ss. 1-12.
- SAĞLAM Mühdan, “İnadın Ötesinde: Rusya’nın Suriye Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 4, 2013, ss. 210-260.
- SARIKAYA Burak, “Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Rusya Suriye İlişkileri”, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2017, ss. 4-33.
- SEVİM Tuğçe Varol, “Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzeydoğu Asya”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, sayı 41, Bahar 2014, ss. 87-108.
- SMİTH Ben, “Russian Foreign and Security Policy”, *Briefing Paper, House of Commons Library*, Number CBP 7646, 5 July 2016, ss. 1-46.
- SOLTANI Elnur, Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, , Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, ss 64-94.
- SÖNMEZ Sait, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, 2010.
- SOULEİMANOV Emil Aslan “Mission Accomplished? Russia’s Withdrawal From Syria”, *Middle East Policy*, Vol 23, No 2, 2016, ss. 103-118.
- SOULEİMANOV Emil Aslan, Valery Dzutsati, “Russia’s Syria War: A Strategic Trap?”, *Middle East Policy*, Vol 25, No 2, 2018, ss. 42-50.
- STENT Angela, “Putin's Power Play in Syria How to Respond to Russia's Intervention”, *Foreign Affairs*, 2016, ss
- STEPANOVA Ekaterina, “Russia’s Policy Of Syria After The Military Engagment”, *PONARS Eurasia Policy of Memo No 421*, February 2016, ss. 1-12.
- TALUKDAR İndrani, “Russia’s Strategic Interest in Syria”, *Indian Council of World Affairs*, 2016, s. 1-15.
- TANSÜ Yunus Emre, Gökhan Arslan, “1957 Suriye Krizi”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, Vol 4, Issue 12, 2018, ss. 640-647.
- TELLAL Eral, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, ss. 203-255.
- TELLİ Azime, “Rusya’nın Petrol ve Doğalgaz Rezervlerinin Analizi”, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, Kocaeli Üniversitesi*, 23-24 Eylül, 2014, ss. 155-172.

- TZIAMPİRİS Aristotle, “Balance of Power and Soft Balancing”, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, ss. 25-45.
- TOPRAK Suat Tayfun, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında “Renkli Devrimler” ve “Arap Baharı” Süreçlerinin Karşılıklı Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, Aralık 2014, ss. 233-254.
- TRAWNEH Sahar Al , “Russian Intervention Strategy in Syria”, *Journal of Law, Policy and Globalization*, Vol.75, 2018, ss 1-6.
- TZIAMPİRİS Aristotle, “Balance of Power and Soft Balancing”, *The Emergence of Israeli-Greek Cooperation*, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, ss. 21-37.
- UNNİKRİSHNAN Nadan, “Uma Purushothaman, “Russia in the Middle East: Playing the Long Game?”, *India Quarterly*, Vol 72, No 2, ss. 251-258.
- UZER Umut, “21. Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları”, *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, ss. 69-93.
- ÜLGER İrfan Kaya, “Rusya Azınlıkları”, *ICANAS Bildiri Özetleri Kitabı*, ICANAS (38), 2007, ss. 1402-1403.
- YILDIRIM Sami, 1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt. 23, Sayı 2, 2013, ss. 61-99.
- YILMAZ Mehmet Ali, “Emperyalizmin Suriye Saldırısı ve Türkiye”, *ABD Emperyalizmi ve Ortadoğu*, Der. Mehmet Ali Yılmaz, ss. 9-44.
- YILMAZ Serdal, “Doğal Kaynak Milliyetçiliği Bağlamında Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Bir dış Politika Aracı Olarak Enerji”, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Ed. Sibel Turan, Nergiz Özkural Köroğlu, Landon: Transnational Press, 2017, ss. 113-132.
- ZONOVA Tatiana, “Mediterranean Trend in the Russia’s Foreign Policy”, *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Vol 82, No 4, 2015, s. 522-565.
- WLODKOWSKA Agata, Bagan, “Russia in Russia’s Foreign Policy in the 21st Century”, *Teka Kom. Politol. Stos. Miğdzynar*, Vol. 12, No 1, 2017, ss. 27-40.

Tezler

- BOLAT Yavuz, Geçmişten Günümüze Sivil İtaatsizlik Kapsamındaki Kitle Hareketler: Renkli Devrimler ve Arap Baharı Örnekleri, *Polis Akademisi*, Güvenlik Birimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2014.

KAYA Sezgin, Rus Dış Politikasında Gelenekçi-Modernist Unsurların Analizi ve Batı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2008.

PİRİNÇÇİ Ferhat, Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Soğuk Savaş Dönemi, Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2010.

SEVİM Mehmet, Suriye İç Savaşı'nda İç ve Dış Aktörlerin Politikaları, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2018.

YAVUZ, Geçmişten Günümüze Sivil İtaatsizlik Kapsamındaki Kitlesel Hareketler: Renkli Devrimler ve Arap Baharı Örnekleri, *Polis Akademisi*, Güvenlik Birimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, 2014.

Gazeteler

“Muhafiflerin bazıları terörist”, *Hürriyet Gazetesi*, 12 Eylül 2011 Cumartesi, s. 7.

“Rusya’da Çin’de Tunus’ta yok”, *Hürriyet Gazetesi*, 22 Şubat 2012, s. 12.

İnternet Kaynakları

<https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle> , (E.T., 16.10.2018).

<https://www.britannica.com/place/Siberia#ref74202> , (E.T., 24.10.2018).

<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (E.T., 16.10.2018).

<https://www.gazprom.com/about/>, (E.T. 13.08.2019).

<https://www.rand.org/blog/2015/01/russias-new-military-doctrine-same-as-the-old-doctrine.html>, (E.T. 30.11.2019).

<https://carnegie.ru/commentary/57607>, (E.T. 30.11.2019).

<https://www.defensenews.com/global/europe/2014/12/28/new-russian-military-doctrine-labels-nato-as-main-threat/>, (E.T. 30.11.2019).

<https://www.theguardian.com/world/2016/mar/14/russias-military-action-in-syria-timeline>, (E.T. 24.12.2019).